KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

1999
3

A TARTALOMBÓL:

PÁLYÁZATOK
AZ OSZK FŐIGAZGATÓI POSZTJÁRA

RETROSPEKTÍV KONVERZIÓ
NÉHÁNY HAZAI NAGYKÖNYVTÁR
GYAKORLATÁBAN

GONDOLATOK A KÖNYVTÁRI
MENEDZSMENT
ÉS A MINŐSÉGMENEDZSMENT
OKTATÁSÁRÓL

VÁLTOZÁSOK A KÖZMŰVELŐDÉSI
KÖNYVTÁRAK TÁJÉKOZTATÁSI
MUNKÁJÁBAN

ÚJ FOLYAM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FROM THE CONTENTS

- PROFESSIONAL PROGRAMMES OF APPLICANTS FOR THE POST OF DIRECTOR GENERAL OF THE NATIONAL SZÉCHÉNYI LIBRARY
- RETROSPECTIVE CONVERSION – ACHIEVEMENTS AND PERSPECTIVES IN LIBRARY SUPPORTED BY THE NATIONAL CULTURAL FUND
- THOUGHTS ON THE TEACHING OF LIBRARY MANAGEMENT AND QUALITY MANAGEMENT
- TRADITIONAL TOOLS AND NEW POSSIBILITES IN THE REFERENCE WORK OF PUBLIC LIBRARIES

AUS DEM INHALT

- STELLENAUSSCHREIBUNG FÜR DEN POSTEN DES GENERALDIRECTORS DER SZÉCHÉNYI NATIONALBIBLIOTHEK. DIE TEXTE VON DEN DREI BEWERBUNGEN
- DIE RETROKONVERSION – DIE BISHERIGEN ERGEBNISSE UND DIE WEGE DER ZUKUNFT DER RETROKONVERSION IN DEN BIBLIOTHEKEN, DIE VON DEM NATIONALEN KULTURELLEN FONDS UNTERSTÜTZT WORDEN SIND
- GEDANKEN ÜBER DEN UNTERRIENT DES BIBLIOTHEKS-MANAGEMENTS UND DES QUALITATSMANAGEMENTS
- TRADITIONELLE MITTEL UND NEUE MÖGLICHKEITEN IN DER AUSKUNFTSTÄTIGKEIT ÖFFENTLICHER BIBLIOTHEKEN

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

99/3

ÚJ FOLYAM 9. (45.) ÉVFOLYAM 1999. 3. SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: Hegedűs Péter FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Kovács Katalin SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle), Feimer Ágnes és Novák István (Külföldi folyóirat-figyelő)

Tanácsadó testület: dr. Bényei Miklós, Bobokné dr. Belányi Beáta, Haraszti Pálné, dr. Katsányi Sándor, Moldován István, dr. Pálvölgyi Mihály, Rácz Ágnes, Rády Ferenc, Sándori Zsuzsanna ❀ **Borítóterv:** Gerő Éva ❀ **Műszaki szerkesztő:** Posta Éva ❀
Szerkesztőség: OSZK-KMK Budapest, Budavári Palota F. épület ❀ **Telefon:** 224-3795, 224-3796 ❀ **Telefax:** 224-3795 ❀ **E-mail:** kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu, novak@oszk.hu ❀ **Megjelenik:** Negyedévenként. Ára: 500,- Ft + ÁFA és postaköltség. Éves előfizetési díj: 2000,-Ft + ÁFA és postaköltség. Számonként is megrendelhető. ❀ Külföldi előfizetési ára: 60EUR. ❀ Terjeszti az OSZK-KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Előfizethető a szerkesztőség címén ❀ Kiadja: az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: Monok István. Készítette: ETO-PRINT Nyomdaipari Kft. Felelős vezető: Balogh Mihály ügyvezető igazgató. HU ISSN 0023-3773 INDEX 26408

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

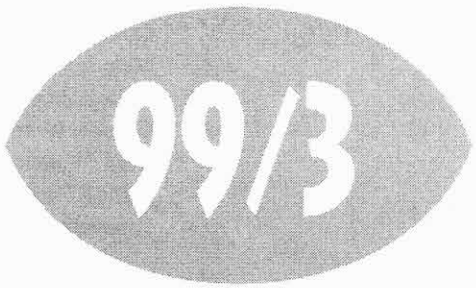
Lapunkat az alábbi referáló lapok dokumentálják:
DOBI Dokumentationsdienst Bibliothekswesen
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Library Literature
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Przeglad Biblioteczny
PASCAL Sciences de l'information documentation

Köszönetet mondunk a Nemzeti Kulturális Alapprogram Könyvtári Szakkollégiumának a folyóiratnak adott támogatásért.

A lapban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.
A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

TARTALOM

Monok István: Pályázat az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatói munkakörére 489
Poprády Géza: Szakmai program az Országos Széchényi Könyvtár vezetésére . 498
Sonnevend Péter: Szakmai program az Országos Széchényi Könyvtár vezetésére (1999 - 2004) 509
Monok István: Hagyományőrzés és modern szolgáltatás. 524
Boda István - Gomba Szabolcsné: Gondolatok a könyvtári menedzsment és a minőség- menedzsment oktatásáról 527
Gellér Ferencné: Hagyományos eszközök és új lehetőségek a közművelődési könyvtárak tájékoztatásában 541
Nagy Attila - Molnár Márta: Talpmasszázs, befektetési alapok meg a Bánk bán. *A könyvtári kérdések változó arca* 546
M. Fülöp Géza: Habent sua fata... *Az olvasás jövője* 553

Retrospektív katalóguskonverzió néhány nagykönyvtár gyakorlatában
Gomba Szabolcsné: A retrospektív konverzió 558
Bánhegyi Gyuláné: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 567
Demén Ilona: Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár. 570
Körmendy Edit: Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtár és Tájékoztatási Központ. 571
Gáspárné Monostori Judit: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára . . . 572
Szinainé László Zsuzsa: Országgyűlési Könyvtár. 574
Szőnyi Éva: A Budapesti Közgazdaság- tudományi Egyetem Központi Könyvtára. 577

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Borostyáni Gézáné: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum 580
Lőrincz Ferenc - Pataki Zoltán: Együttműködési kísérlet közös retrospektív katalóguskonverzióra a mezőgazdaság területén 582
Komlósi József: Retrospektív feldolgozás a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárban 584
Bátonyi Viola: Retrospektív konverzió vállalkozási formában 586
Tiszavári Ferencné: Az Iparművészeti Múzeum Könyvtára 590

KITEKINTÉS

Zibritová, Gabriela: Történeti állományok és könyvtárak transzfere Szlovákia mai területéről *(Töm: Futala Tibor)* 593
Vishwanathan, T.: A „hálózatosult" társadalom víziója és műszaki lehetőségei *(Töm.: Mohor Jenő)*. 596
Villani, Maria Grazia: Könyvtárak Peruban. *(Egy olasz könyvtáros tanulmányúti tapasztalatai) (Töm.: Mohor Jenő)* 602
Debreczeni Zsuzsa: A vállalati szakkönyvtárosok szerepváltozása - a nemzetközi tapasztalatok. 604

VÁLOGATÁS AZ OSZK ÚJ SZERZEMÉNYEIBŐL. 608

CD-ROM BEMUTATÓ

Vannak változások. *Újra a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár irodalmi adatbázisáról (Ism.: Murányi Péter)*. 617

KÖNYVSZEMLE

Ezredvégi kézikönyv jövendő kutatóknak (a zsenik kivételével!). *Kutatás és közlés a természettudományokban. (Ism.: Szabó G. Tibor)*. 625
Cikkgyűjtemény a változásokról és kezelésükről a felsőoktatási könyvtárakban *Managing change in academic libraries. Ed. Joseph J. Branin (Ism.: Mohor Jenő)* 630

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ

Könyvtár- és információtudomány 633
Könyvtár- és tájékoztatásügy 635
Könyvtárak és tájékoztatási rendszerek 650
Munkafolyamatok és szolgáltatások 661
Tájékoztatási rendszerek 684
Vezetés, irányítás 690
Felhasználók és használat 692
Információ-előállítás, megjelenítés és terjesztés 700
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület 707

VÁLOGATÁS A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI KÖNYVTÁR ÚJ BESZERZÉSEIBŐL 713

A számot szerkesztette: Kovács Katalin,
Novák István

E számunk szerzői, közreműködői:
BÁNHEGYI Gyuláné (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár), BÁTONYI Viola (az Európai Unió Nagykövetsége, Bp.), BODA István (Kossuth Lajos Tudományegyetem Matematikai és Informatikai Intézet, Debrecen), BOROSTYÁNI Gézáné (Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Bp.), DEBRECZENI Zsuzsanna (Magyar Nemzeti Bank, Bp.), DEMÉN Ilona (Országos Műszaki Könyvtár és Információs Központ, Bp.), FAZOKAS Ezster (OSZK-KMK), FUTALA Tibor (az OMK ny. vezetője), FÜLÖP Géza, M. (író, Marosvásárhely), GÁSPÁRNÉ MONOSTORI Judit (Magyar Tudományos Akadémia Központi Könyvtára), GELLÉR Ferencné (Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár, Debrecen), GOMBA Szabolcsné (Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtár, Fordító iroda, Debrecen), HEGYKÖZI Ilona (OSZK_KMK), KATSÁNYI Sándor (A FSZEK ny. főosztályvezetője), KOMLÓSI József (Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, Székesfehérvár), KÖRMENDY Edit (Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtár és Tájékoztatási Központ), LŐRINCZ Ferenc (Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ), MOHOR Jenő (az ELTE Központi Könyvtár ny. igazgató-helyettese, Bp.), MOLNÁR Márta (OSZK-KMK), MONOK István (OSZK), MURÁNYI Péter (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Könyvtár-Informatikai Tanszék, Szombathely), NAGY Attila (OSZK-KMK), NAGY Lajos, Sz. (OSZK-KMK), NAGYPÁL László (OSZK-KMK), PATAKI Zoltán (Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ, Bp.), POPRÁDY Géza (OSZK), SONNEVEND Péter (Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Könyvtári Tanszék, Kaposvár), SZABÓ G. Tibor (Pénzügyi és Számviteli Főiskola Zalaegerszegi Intézete, Zalaegerszeg), SZINAINÉ László Zsuzsanna (Országgyűlési Könyvtár), SZŐNYI Éva (Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Központi Könyvtár).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS
INHALTS-ANGABEN

Professional programmes of applicants for the post of director general of the National Széchényi Library

Application for the post of director general of the National Széchényi Library
MONOK István

Scientific libraries have to find proper solutions to the questions arising from the changes of information technology, as well as for contradictions between theory and the professional environment generated by the development of librarianship, and for the handling of tensions between scientific work in libraries and services. The most important areas of library management are the following: improving the effectiveness of the internal information flow, making the strategic goals of the library public among the staff; changing attitudes in the use of information technology; reducing organisational segregation; making relations between the national library and other libraries and scientific institutions more active; improving the relationship between central bibliographic services and their users; supporting internal scientific activities e.g. regarding the library's own collection; widening international co-operation into a Carpathian Forum. (pp. 489-497)

Professional programme for the management of the National Széchényi Library
POPRÁDY Géza

He builds on four factors when formulating the tasks of the national library: 1-2) on the founding document and the 200-year tradition of the national library (collecting hungarica, publishing the acquisitions - national bibliographic functions -, and public services), extended with modern professional requirements; 3) on

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

UAP projects; tasks relating to archival and preservation functions; international interlending; participation in international professional organisations, maintaining services built on central catalogues; providing library-information services; assuming special library functions in the field of literary theory in Hungarian and in that of Hungarian history; library services for researchers and students); 4) meeting challenges of developing electronisation and informatics. Introducing the so-called „controlling" system of budgeting instead of the former line-item budgeting (e.g. dividing the costs of work processes and tasks in time and according to type of cost). The budget received from the maintainer should be supplemented through applications, project financing, incomes, etc. Then the detailed ideas of the applicant concerning collection development, processing and national bibliographic functions; readers' service; preservation; computerisation and digitisation; central services; the Library Institute; research and scientific activities; stock taking; personnel policy; exhibitions, events, public relations, and the building and environment of the national library can be read. (pp. 498-508)

Professional programme for the management of the National Széchényi Library (1999-2004)
SONNEVEND Péter

External factors determining the programme: professional changes, new technological developments, the necessity of working in networks (national and international co-operation), cost-effective economy and operation, motivating staff, participative management. Emphatic elements of the program: 1) Development, storage, preservation and processing of the national collection; 2) Use of the national collection; 3) National functions of the library; 4) Development of the infrastructure; 5) Scientific research, and relations; 6) National and international relations; 7) Organisation, economy and management. The applicant considers the elaboration of a long-term national library policy which is consistent in its content, and incorporates modern international trends to be the most important task. (pp. 509-523)

Traditions snd modern services.
MONOK István
(pp.) 524-526.

Thoughts on the teaching of library management and quality management
BODA István - GOMBA Szabolcsné

In spring, 1999 a conference was held dealing with the problems of quality management at the Kecskemét County Library closing a three-year project supported by the British Council. It was this conference that motivated the authors in summing up the issues. Factors determining the quality of library services are the following: 1) Library management (goals, aims, strategy, organisational structure, leadership, control of work processes); 2) Library resources /personnel and finance/ (management, personnel, company morale, financial resources); 3) The library as a quality system (processes of quality control, the documentation system of the library); 4) Relationship with the users (the library image, personal relations). When introducing TQM the maturity of the library has to be taken into account. Libraries must stand on a defined level (should be documented, standardised, technologically developed, process-oriented) in order to obtain qualification according to ISO 9000 , and are supposed to meet even higher requirements for TQM. 1-2 years are needed for introducing ISO quality requirements, and libraries have in most of the cases real chances to obtain this. Authors sum up the requirements of TQM, its supplementary principles, and offer a good survey of all these points. (pp. 527-540)

Traditional tools and new possibilities in the reference work of public libraries
GELLÉR Ferencné

Public library reference work is characterised by a duality these days: new electronic systems and tools gain more and more importance beside traditional printed documents. In practice this means that the need for searching databases available through the network has increased, however, searches may well be combined with searching in traditional printed sources. Libraries have to answer challenges of information technology, i.e. they must have proper infrastructure, trained personnel skilled in computer searching, as well as the resources necessary for maintaining the systems. Well co-ordinated co-operation among libraries is also indispensable. Training of qualified librarians working in the libraries of the future is also very important, therefore library education has a great responsibility. The importance of the professional further training of librarians has also been increasing. Preparing users for the handling of electronic tools by means of comprehensive training programmes is a new task. (pp. 541-545

Sole massage, investment funds and Bánk bán
NAGY Attila - MOLNÁR Márta

It was decided already in 1994 at the meeting of the Readers' Service section of the Library Association that questions addressed to the readers' service would be gathered for a week in 14 large libraries every second year in order to be able to follow changes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

in the questions of readers. The sample included the National Széchényi Library and the Metropolitan Szabó Ervin Library beside public libraries. Among other things the number of questions, the thematic division of questions, the occupation of those asking the questions, etc. was surveyed. It was a new feature of the surface that not only readers but also librarians were asked what sort of changes they feel in the habits of library use. The use of smaller, village libraries is constantly decreasing, while that of rich collections is increasing all the time. 75% of the questions come from students and teachers. As compared to data of 1996 the use of computerised databases has increased dramatically. Young readers like to use databases on their own, and even want to use them so much that they do not accept the use of traditional sources even though these would be better or would be good supplements to databases. CD-ROMs have also become very popular. Meanwhile a group of users requiring the aid of librarians in the use of computers has also emerged. There are more impatient, sometimes aggressive readers who drop in the library only to pick up some photocopies. Libraries are not able to cope with all the requirements generated by education due to the lack of resources. The range of reference questions include information on legal regulations, investment funds, and stock exchange data. The number of questions through the phone is also high, and so is that of interlibrary requests. Pure entertaining literature remains to be popular, while interest in quality literature, especially contemporary literature is decreasing. Readers' service is undergoing changes in which librarians are expected to serve the users with increased empathy and a professional knowledge kept up-to-date. (pp. 546-552)

Habent sua fata... The future of reading
M. FÜLÖP Géza

There are less and less readers, especially among young people, and general culture also looses its importance as compared to highly marketable objects. Visual communication is often said to take the place of letters. The new man (sometimes called homo informaticus) gains his/her knowledge through the network, manages computers easily, is pragmatic, his/her vocabulary is basic, and has a reduced emotional life. Changes in reading habits among other things lead to the impoverishment of the vocabulary, the deterioration of reading comprehension, and that of expressive skills. Surfing/browsing in networked information requires superficial thinking in contrast to reading requiring concentration. The role of texts is taken over by images, and this is problematic, since images are incapable of carrying abstract ideas, they limit fantasy, and make the detection of visual manipulation more difficult. Globalisation and the internet are considered a dead-end of evolution, suggesting that the solution lies in finding proper proportions, and demystifying the media. (pp. 553-557)

Retrospective conversion

The Social Science Section of the Association of Hungarian Librarians held a meeting in spring, 1999 entitled „Retroconversion: achievements and perspectives in libraries supported by the National Cultural Fund". In 1995 the Fund invited applications from some major libraries for the input of 8000 records of foreign books into an on-line catalogue within a year. 2 million forints were offered as a support for participating libraries. At the meeting Gomba Szabolcsné was the first to talk about the essence of retroconversion, and to give an account of the retroconversion started at the Central Library of the Kossuth Lajos University, Debrecen, then representatives of other participating libraries (e.g. that of the National Technical Information Centre and Library, the Library of the Hungarian Academy of Sciences, the National Pedagogical Library and Museum, the Metropolitan Szabó Ervin Library, the National Agricultural Library, the Library of the Budapest Technical University, the Library of the Budapest University of Economics, and the Library of the Parliament) summarised their experiences. (pp. 558-591)

Abroad

Zbritová, Gabriella: Transfer of historic collections and librarians from the territory of present-day Slovakia. (Abstr.: Futala Tibor) (pp. 593-595)

Vishwanathan, T.: Networked society: vision and technology options. (Rev.: Mohor Jenő) (pp. 596-602)

Villani, Maria Garyla: Books in Peru. (Experiences of a study tour made by an Italian librarian.) (Missione di studio in Peru.) (Abstr.: Mohor Jenő) (pp.602-604)

Debreczeni Zsuzsa: Changing role of company librarians. (pp. 604-607)

Selection from the recent foreign acquisitions of the NSzL

(pp. 608-616)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

CD-Rom review

Murányi Péter: some changes have been made... Again about the database of literary criticism and studies compiled by the Metropolitan Szabó Ervin Library
(pp. 617-623)

Book reviews

End-of-century handbook for future researches (with the exception of geniuses)
Research and publication science. Ed. Csermely Péter, Koltay Tibor. (Rev.: Szabó G. Tibor) (pp. 625-630)

A collection of articles on changes and their management in academic libraries
Managing change in academic libraries. Ed. Joseph J. Branin. (Rev.: Mohor Jenő) (pp. 630-632)

From foreign journals (Abstracts)
(pp. 633-712)

Selected accession list of the Library Science Library
(pp. 713-721)

Inhaltsangaben

Stellenausschreibung für den Posten des Generaldirektors der Széchényi-Nationalbibliothek. Die Texte von den drei Bewerbungen

Bewerbung um die Stelle des Generaldirektors der Széchényi-Nationalbibliothek
MONOK István

Für die wissenschaftlichen Bibliotheken ergeben sich neue Aufgaben aus den Veränderungen der Informationstechnologie; sie sollen die aus der Entwicklung des bibliothekarischen Berufes stammenden, zwischen der Theorie und der beruflichen Wirklichkeit auftretenden Widersprüche auflösen und die Spannung zwischen der wissenschaftlichen Arbeit und den Dienstleistungsfunktionen richtig behandeln.
Die wichtigsten Gebiete für die Leitung der Bibliothek sind die folgenden: die Erhöhung der Wirksamkeit des internen Informationsflutes, die Bekanntmachung der strategischen Ziele für die Mitarbeiter; ein Mentalitätswechsel in der Benutzung der informationstechnischen Mittel; die Verminderung der Zersplitterung der Organisationsstruktur; die Aktivierung der Kontakte der Nationalbibliothek mit anderen Bibliotheken und wissenschaftlichen Institutionen; die Entwicklung der Beziehungen zwischen den zentralen bibliographischen Dienstleistungen und ihren Benutzern; die Unterstützung der bibliotheksinternen wissenschaftlichen Tätigkeiten, z.B. der Erschliessung der eingenen Bestände; die Aufstellung eines Forums für das Karpathenbecken durch die Erweiterung der internationalen Zusammenarbeit. (S. 489-497)

Programm für die Leitung der Széchényi-Nationalbibliothek
POPRÁDY Géza

Im Programm werden die Aufgaben der Nationalbibliothek aufgrund der folgenden vier Faktoren formuliert: 1) der Gründungsurkunde, 2) der 200-jährigen Traditionen der Nationalbibliothek (die Sammlung von Hungarika-Materialien, die Erschliessung der Neueingänge, d.h. Funktionen in Zusammenhang mit der Nationalbibliographie, die Versorgung der Öffentlichen Dienste), die um die zeitgemässen beruflichen Anforderungen erweitert werden, 3) der im Kapitel III des Gesetzes Nr. CXL über die Kultur (vom 1997) formulierten Aufgaben (Pflichtexemplarrecht, Zentralkataloge, Nationalbibliographie, Lieferung von bibliographischen Einträgen, Teilnahme an den UBC- und UAP-Programmen, Bewahrungs- und Bestandserhaltungspflicht, internationale Fernleihe, Teilnahme an der Arbeit von internationalen beruflichen Organisationen, Betätigung von Dienstleistungen aufgrund der Zentralkataloge, Literatur- und Dokumentationsservice auf dem Gebiet der Bibliotheks- und Informationswissenschaft, Fachbibliothekfunktionen auf dem Gebiet der ungarischen Literatur- und Geschichtswissenschaft, neben Dienstleistungen für Forscher die Versorgung von Hochschulstudenten), 4) Antwort auf die aus der Entwicklung der Elektronisierung und Informatik ergebenden Herausforderungen.
Statt des früheren, verteilenden Systems der Etatsplanung Einführung des sog. Controlling-Systems (Aufteilung der Kosten der Arbeitsprozesse und Aufgaben nach Zeitperioden und Kostenarten). Das vom Ministerium für das Kulturelle Erbe als Erhalter der Bibliothek erworbene Etat soll durch Bewerbungen, zielorientierte Unterstützung, eigenes Einkommen usw. ergänzt werden. Im weiteren erörtert das Programm die ausführliche Konzeption zu Fragen der Bestandserwerbung; der Erschliessung und der Nationalbibliographie; des Leserdienstes; der Bestandserhaltung; der Automatisierung und Digitalisierung; der zentralen Dienstleistungen, des Bibliotheksinstituts; der For-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

schungs- und der wissenschaftlichen Tätigkeit; der Bestandsaufnahme, der Personalpolitik; der Ausstellungen, Veranstaltungen und auswärtigen Beziehungen, sowie des Gebäudes und der Umgebung der Nationalbibliothek. (S. 498-508)

Programm für die Leitung der Széchényi-Nationalbibliothek (1999-2004)
SONNEVEND Péter

Die äusseren Faktoren, die das Programm bestimmen sind die folgenden: die Wechsel im Beruf, die Auswirkungen der neuen Technologien, die Notwendigkeit des Betriebes im System (umfassende Zusammenarbeit mit in- und ausländischen Partnern), der Übergang zur kostensparenden Wirtschaftung und Betrieb, die Motivierung der Mitarbeiter, ihre Einbeziehung in die Leitungs- und Organisationsaufgaben. Die wichtigsten Elemente des Programms sind die folgenden: 1) die Entwicklung der nationalen Sammlung und ihrer Speicherung, Aufbewahrung, Erschliessung; 2) die Benutzung der nationalen Sammlung, 3) die Funktionen der Nationalbibliothek auf dem Landesebene, 4) die Entwicklung der Infrastruktur, 5) die wissenschaftliche Forschung und die wissenschaftlichen Beziehungen, 6) die in- und ausländischen Beziehungen, 7) die Organisationsstruktur, die Wirtschaftung und das Management. Das wichtigste Ziel ist die Ausarbeitung und Verwirklichung einer inhaltlich konsequenten, die heutigen internationalen Tendenzen benutzenden, fernblickenden Politik für die Nationalbibliothek. (S. 509-523)

Traditionen und modern Dienstleistungen.
MONOK István (pp. 524-526)

Gedanken über den Unterricht des Bibliotheksmanagements und des Qualitätsmanagements
BODA István - GOMBA Szabolcsné

Im Frühling 1999 wurde in der Komitatsbibliothek Kecskemét eine Konferenz über Qualitätsmanagement als Abschliessung eines dreijährigen, vom British Council unterstützten Projektes gehalten. Die Verfasser waren von dieser Konferenz veranlasst, das Thema zu systematisieren. Sie fassen die Faktoren zusammen, die die Qualität der Dienstleistungen der Bibliotheken bestimmen: 1) die leitende Mitarbeiter der Bibliothek (ihre Ziele, Strategien, Vorstellungen über Bibliotheksorganisation, die Leitung der Mitarbeiter, die Kontrolle der Bibliothekstätigkeiten), 2) die Kraftquellen der Bibliothek (das Personal und die Materialien; die Leitung, das Personal, die Unternehmungskultur, die finanziellen Mittel), 3) die Bibliothek als Qualitätssystem (die bezüglichen Verfahren, das bibliothekarische Dokumentationssystem), 4) die Kontakte mit den Nutzern (das Bibliotheksbild, unmittelbare Beziehungen). Bei der Einleitung des Total Quality Management Systems (TQM) soll der Entwicklungsstand der Bibliothek in Betracht gezogen werden. Zur Qualifizierung laut ISO 9000 sollen die Bibliotheken einem gewissen (dokumentierten, technologisch entwickelten, prozessorientierten) Standard entsprechen. Zur Qualifizierung laut TQM müssen sie noch höhere Erwartungen erfüllen. Zur Einführung des Qualitätsmanagements laut ISO werden cca. 1-2 Jahre benötigt, und zur Qualifizierung haben die meisten Bibliotheken eine reale Chance. Die Verfasser haben die Grund- und ergänzenden Prinzipien der TQM zusammengefasst und sie in einer überschaubaren Tabelle festgesetzt. (S. 527-540)

Traditionelle Mittel und neue Möglichkeiten in der Auskunftstätigkeit öffentlicher Bibliotheken
GELLÉR Ferencné

Zur Zeit wird die Auskunftstätigkeit der öffentlichen Bibliotheken mit einem Zwiespalt gekennzeichnet: neben den traditionellen Dokumenten gewinnen die neuen elektronischen Systeme und Hilfsmittel immer mehr an Bedeutung. Der Bedarf an Online-Recherchen in Datenbanken nimmt zu, man kann aber die Suche mit traditionellen, gedruckten Informationsquellen wirksam kombinieren. Die Bibliotheken sollen auf die Herausforderung der neuen Informationstechnologie reagieren, d.h. sie müssen über entsprechende Infrastruktur und gebildete Mitarbeiter, sowie die nötigen Finanzen verfügen, und dabei ist auch eine abgestimmte Kooperation mit anderen Bibliotheken unentbehrlich. Die Ausbildung der Bibliothekare der zukünftigen Bibliotheken ist besonders wichtig, deshalb ist die Verantwortung der Bildungseinrichtungen sehr groß. Die Wichtigkeit der Fortbildung ist auch höher eingeschätzt. Als ein neuer Aspekt tauchte die Benutzerschulung in der neuen Technologie auf, wozu die Bibliotheken gute Trainingsprogramme brauchen. (S. 541-545)

Die Sohlenmassage, die Investitionsfonds und Ein treuer Diener seines Herrn
NAGY Attila - MOLNÁR Márta

An einer Sitzung der Sektion Leserdienst des Vereins Ungarischer Bibliothekare wurde noch 1994 beschlossen, in jedem zweiten Jahr eine Woche lang in 14 größeren Bibliotheken die zur Auskunftsstelle eingetroffenen Fragen zu sammeln, um die Änderungen der Leserfragen folgen zu können. Neben den öffentlichen Bibliotheken wurden die Nationalbibliothek und die Szabó-Ervin-Bibliothek in die Untersuchung einbe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zogen. Die Erhebung untersuchte die Anzahl und Thematik der Fragen, den Beruf der Leser usw. Zuerst wurden die Mitarbeiter der Bibliotheken in der Untersuchung befragt: wie beurteilen sie die Änderungen in der Bibliotheksbenutzung. Der Besuch der kleineren Bibliotheken ging stetig nach, aber die Benutzung der größeren nahm zu. 75% der Fragen stammte von Studierenden. Die sprunghafte Zunahme der Datenbankennutzung stellte dem früheren Zustand gegenüber ein neues Element dar. Die jüngeren Leser benutzten selbständig gern die Datenbanken, manchmal so gern, daß sie die traditionellen Quellen, die ebenso gut oder noch besser sind, gar nicht benutzen wollten. Die Beliebtheit der CD-ROM hat auch zugenommen; damit parallel entstand auch eine Leserschicht, die bei der Computernutzung die Hilfe der Bibliothekare beansprucht. Es gab immer mehr ungeduldige, manchmal bloß wegen Kopieren die Bibliothek besuchende Leser; es stieg auch die Agressivität mancher Leser. Die von der Bildung diktierten Wünsche der Leser konnten von der Bibliothek aus finanziellen Gründen nicht vollkommen erfüllt werden. Die Fragen bezogen sich auf neuere Themen: auf Rechtsverordnungen, Gesetze, Investitionsfonds, Börseninformationen usw. Hoch sind die Zahlen der telefonischen Anfragen und der Fernleihe. Die Popularität der Unterhaltungsliteratur ist unverändert geblieben, dagegen sank das Leserinteresse für die wertvolle (besonders für die zeitgenössische) schöne Literatur. In der sich verändernden Situation des Leserdienstes ist es zu erwarten, daß die Bibliothekare den Nutzern mit mehr Empathie und mit erneutem beruflichen Können zur Verfügung stehen sollen. (S. 546-552)

Habent sua fata... Die Zukunft des Lesens
M. FÜLÖP Géza

Es gibt immer wenigere Menschen - besonders unter jungen Leuten -, die regelmäßig lesen, auch die Allgemeinbildung verliert an Bedeutung den teueren Gebrauchsgegenständen gegenüber. Man hört überall, daß die visuelle Kommunikation an die Stelle des Lesens treten wird. Der neue Mensch (auch Homo Informaticus genannt) zieht seine Kenntnisse über das Netz ein, kennt den Computer, ist pragmatisch, sein Wortschatz ist minimal, sein Gefühlsleben ist reduziert. Unter den Folgen der Änderung der Lesegewohnheiten können das kärgliche Wortschatz, der Verfall des Textverständnisses und der verbalen Ausdrucksfähigkeit erwähnt werden. Zum „Durchblättern" der Netzinformationen braucht man bloß oberflächiges Denken und kein vertieftes Lesen. An die Stelle des Textes trat das Bild; es kann aber einem Sorgen machen, denn das Bild ist nicht geeignet, abstrakte Gedanken zu vermitteln: es fesselt die Fantasie, und man kann die visuelle Manipulation kaum wahrnehmen. Die Globalisation und das Internet wird von manchen Experten für eine Evolutionssackgasse gehalten. Die Lösung des Problems steckt vielleicht in den Proportionen und im Demystifizieren der neuen Medien. (S. 553-557)

Die Retrokonversion

Die Sektion der Sozialwissenschaftlichen Bibliotheken des Vereins Ungarischer Bibliothekare veranstaltete im Frühling 1999 eine Tagung mit dem Titel „Die bisherigen Ergebnisse und die Wege der Zukunft der Retrokonversion in den Bibliotheken, die von dem Nationalen Kulturellen Fonds unterstützt worden sind". Der Nationale Kulturelle Fonds lud 1995 große wissenschaftlichen Bibliotheken zu einem Projekt ein, wo die Unterstützung der elektronischen Erschließung von 8000 ausländischen Titeln beantragt werden konnte. In ihrem einleitenden Vortrag faßte Szabolcsné Gomba zuerst das Wesen der Retrokonversion zusammen, und gab zur Praxis der Universitätsbibliothek Debrecen eine Anleitung. Danach berichteten die Mitarbeiter der im Projekt teilgenommenen Bibliotheken (zum Beispiel der Landesbibliothek für Technik, Landesbibliothek für Landwirtschaft, Pädagogischen Landesbibliothek, Hauptstädtischen Bibliothek, Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Parlamentsbibliothek, Bibliothek der Budapester Technischen Universität, Budapester Wirtschaftsuniversität) über ihre Erfahrungen und ihre weiteren Ziele. (S. 558-591)

Ausblick

Zibritová, Gabriela: Transfer von historischen Beständen und Bibliothekaren aus dem heutigen Gebiet der Slovakei. (Zusammenf.: Futala Tibor) (S. 593-595)

Vishwanathan, T.: Die Vision und die technischen Möglichkeiten der vernetzten Gesellschaft. (Networked society: vision and technology options.) (Rez.: Mohor Jenő) (S. 596-602)

Villani, Maria Grazia: Bibliotheken in Peru. (Die Erfahrungen einer italianischen Bibliothekarin an einer Studienreise.) (Missione di studio in Peru.) (Zusammenf.: Mohor Jenő) (S. 602-604)

Debreceni Zsuzsa: Der Rollenwechsel der Firmenbibliothekare. (S. 604-607)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Auswahl aus den Neuerwerbungen der Széchényi Nationalbibliothek
(S. 608-616)

CD-ROM-Schau

Murányi Péter: Es gibt einige Veränderungen... Wieder über die Datenbank Literaturkritik und Literaturwissenschaft der Hauptstädtischen Szabó-Ervin-Bibliothek (S. 617-623)

Buchbesprechungen

Handbuch für zukünftige Forscher am Ende des Jahrtausends.
Kutatás és közlés a természettudományokban. (Forschung und Mitteilung in den Naturwissenschaften.) Red. Csermely Péter, Koltay Tibor. (Rez.: Szabó G. Tibor) (S. 625-630)

Eine Artikelsammlung über Veränderungen und deren Management in Hochschulbibliotheken.
Managing change in academic libraries. Ed. Joseph J. Branin. (Rez.: Mohor Jenő.) (S. 630-632)

Aus ausländischen Zeitschriften (Referate)
(S. 633-712)

Auswahl aus den ausländischen Neuerwerbungen der Ungarischen Nationalbibliothek
(S. 713-721)

Megjelent a Könyvtári menedzsment időszerű kérdései c. kötet Téglási Ágnes szerkesztésében. A szerzők a jól ismert "sárga menedzsment füzetek"- ből átvették azokat a részeket, amelyeket napjainkban a menedzsment legégetőbb kérdéseinek tartottak, s most egy (ugyancsak sárga) kötetbe rendezve tárják az olvasók elé a következők szerint: Alföldiné Dán Gabriella: A nonprofit szektor és a nonprofit szervezetek sajátosságai a könyvtár működtetése és finanszírozása szempontjából; Téglási Ágnes: Változások menedzselése; Skaliczki Judit: A stratégiai tervezés; Zalainé Kovács Éva: Teljesítménymérés és értékelés (TQM); Bátonyi Viola: Marketing, marketingmenedzsment.
Újdonság az a 30 darabból álló fóliagyűjtemény, amelyet függelékként kapunk a könyvhöz. Írásvetítő fóliára másolva az oktatásban jól hasznosítható a téma illusztrálására is.
Az összeállítás megvásárolható az OSZK kiadványtárában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Pályázat az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatói munkakörére

Monok István

1999 tavaszán lejárt az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójának ötéves megbízatása. A következő ciklus főigazgatói állásának betöltésére a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma pályázatot írt ki. A kiírásra három szakmai tervezet született, a pályázatok írói Poprády Géza, a nemzeti könyvtár korábbi főigazgatója, Sonnevend Péter, a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Központi Könyvtárának munkatársa, valamint Monok István, a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola könyvtári tanszékének vezetője voltak.
A szakértői bizottság ajánlása nyomán a kulturális miniszter Monok István pályázatát fogadta el, s 1999. június 1-jei hatállyal kinevezte őt az OSZK főigazgatójává.
1994-ben a Könyvtári Figyelő közreadta a nyertes főigazgatói pályázatot, s most is ezt a gyakorlatot követjük, azzal a jelentős kiegészítéssel, hogy Monok István javaslatára, közöljük a másik két pályázat szövegét is. (A szerk.)

Preambulum

Az Országos Széchényi Könyvtár, hasonlóan más hazai nagyobb könyvtárakhoz, számos megoldandó gonddal küzd. Ezeknek csak egy része anyagi természetű. Pályázatom bevezető részében általánosságban szeretném jelezni, hogy a könyvtárakat terhelő problémák jelentős része – véleményem szerint – abból adódik, hogy a könyvtáros szakma a vele szemben támasztott megváltozott igényekre nem tudott adekvát választ adni. Egy időben kell megoldania ugyanis

(1) az információs technológiák változásából adódó feladatokat, amelyek a könyvtári gyakorlati munkát teljességében megváltoztatták,

(2) a könyvtártudomány belső fejlődése során megfogalmazott elméleti tételek sugalmazta gyakorlati megoldások és a szakmai valóság ellentmondásainak feloldását, és

(3) a történetileg hagyománnyá vált könyvtári tudományos munka és a könyvtárak szolgáltató információs központokká válásának intézményeken belüli feszültségének enyhítését.

A tudományos könyvtáraknak tehát meg kell találniuk a három kérdéskörre adott válaszok egyensúlyát úgy, hogy szakember gárdájuk ne érezhesse magát a tudományos kutatás egyszerű kiszolgálójának, hanem a tudományos munka olyan résztvevőjének, aki magával a támogatásával is részt tud vállalni a tudományos feladatok megoldásában. A nemzeti könyvtár számára kiemelten is fontos, hogy – a hagyományoknak megfelelően – tudományos műhelyként is számon lehessen tartani, de úgy, hogy ezt a képet az 1997. évi CXL. törvényben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(főként az 53. és 61. paragrafusban) megfogalmazott feladatainak teljesítésével és a könyvtáros szakmán belüli legújabb tudományos fejlesztésekben való részvétellel alakítsa ki. Megítélésem szerint, ahogy egyetlen nagyobb könyvtár, úgy az Országos Széchényi Könyvtár számára sem létezik tehát a választási lehetőség a fentiekben jelölt három problémakörben. Ahhoz, hogy eredményesen működjék, ezen feladatok megoldásában párhuzamosan kell előre lépnie.

Az intézmény vezetésére vonatkozó elképzeléseim

A nemzeti könyvtár nagy hajó. Fordulásához idő kell, egy-egy döntés, amelynek megvalósításán már dolgoznak, hosszú időre meghatározhatja azt a mozgásteret, amely egy új vezetői koncepció megvalósításához kezdetben adott. Hangsúlyozom tehát azt, hogy bármilyen változtatás – a feladatok megoldásának koncepciója, strukturális, a vállalkozói tevékenységre, vagy az együttműködés irányaira vonatkozóan – csak azoknak a dokumentumoknak a megismerése után lehetséges, amelyeket a könyvtár vezetése az elmúlt években elkészített, s amelyek létéről a könyvtári szakirodalomból, illetve szóbeli információk alapján tudni lehet.
Vezetői munkám tervezett hangsúlyos területei:

- A belső információáramoltatás hatékonnyá tétele, a döntéshozatali rend és a könyvtár stratégiai céljainak minden dolgozóval való megismertetése.

- Az informatikai eszközök használata terén a mentalitás változás megalapozása.

- A Szervezeti és Működési Szabályzat újragondolása, és ezzel a szervezeti széttagoltság csökkentése.

- Az egyes könyvtári feladatok és az ezzel kapcsolatos tudományos kutatói tevékenység egységének megteremtése.

- A nemzeti könyvtár más könyvtárakkal és a tudományos intézményrendszer tagjaival való kapcsolatrendszerének aktívabbá és hatékonyabbá tétele.

- A központi bibliográfiai szolgáltatásokat nyújtó szervezeti egységek és az azokat felhasználó szakmák irányító testületei párbeszédének megteremtése (a Magyar Nemzeti Bibliográfia és a humán szakmai bibliográfiák viszonya, hungarika információk).

- A tudományos kutatásnak a saját állomány feltárása felé való irányítása (ez a tevékenység nem érintené a Könyvtári Intézet önálló tudományos tervét).

- A hazai könyvtárakkal és a Magyar Tudományos Akadémiának a nemzeti könyvtár használatában leginkább érintett intézeteivel való kapcsolatok aktívabbá tétele.

- A nemzetközi együttműködés lényeges kibővítése.

- Az egységes nemzeti könyvtári tudat megteremtése a főosztályi, osztályi szolidaritás helyett és ennek érdekében valamennyi munkatárs karrierjének nyomon követése.

Az egyik legfontosabb lépés egy hatékonyan működő **belső információs hálózat** kialakítása. Ennek technikai feltételei nagyobb részt adottak, de a közeli évek folyamán el kell érni azt, hogy valamennyi könyvtárosi munkakörben alkalmazott személy, illetve az adminisztráció tagjai számítógépes munkaállomáshoz jussanak. A hatékony információ áramoltatásnak ez egyik alapvető feltétele. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

belső levelező lista kialakítása nem teszi természetesen szükségtelenné az országos könyvtáros párbeszédben (KATALIST) való részvételt, sőt elvárnám valamennyi könyvtárostól, hogy ezen túl ismerje legalább annak a szakmának az információs rendjét, amelyet a könyvtár szak mellett elvégzett.

Ezzel párhuzamosan el kell érni azt, hogy az informatikai eszközök alkalmazása minden alkalmazott számára napi szükséglet (és kényszer) legyen. Nem megengedhető ugyanis az, hogy az információs bázis – saját állomány feltárása, bibliográfiák, kiállítások stb. – kialakítása hagyományos eszközökkel történjék, majd legyen egy szervezeti egység, amely gondoskodik – önmaga, vagy külső cégek segítségével – ezen információk elektronikus megjelenítésével és szolgáltatásukkal. Ennek a **mentalitás**nak a kialakítása terén tapasztalataim szerint van még lemaradása a nemzeti könyvtárnak, ezért is látom hangsúlyosan is szükségesnek a könyvtár információs koncepciójának újragondolását, és ennek a rendelkezésre álló informatikai rendszer adta lehetőségekkel való egyeztetését, illetve a rendszer technikai fejlesztését. Fontosnak tartom legalább egy főigazgatói periódusra az **informatikai főigazgató-helyettesi munkakör** kialakítását. Ugyanígy a legfontosabb feladatok közé tartozik a munkatársak rendszeres informatikai továbbképzésének házon belüli megszervezése.

Az informatikai fejlesztés a könyvtári munka egészét kell, hogy érintse (a beszerzés tervezésétől az állomány védelméig). A már megvásárolt és néhány modullal működő rendszer adott. **A leglényegesebb az integrált könyvtári szoftver integrált használata**. Fel kell tehát gyorsítani az egyes szervezeti egységeken létező különféle adatbázisok egységesítését. (Ezért is fontos, hogy ezt a munkát főigazgató-helyettesi rangú könyvtáros informatikus szakember irányítsa!) Ehhez az integrált szoftverhez kell igazítani a könyvtár egyéb, nem csupán a saját állományt bemutató, szolgáltató adatbázisainak programjait is, hiszen azok is nagyobbrészt a saját állományon alapulnak.

Az integrált könyvtári szoftver használata feltételezi valamennyi könyvtári tevékenység informatikai eszközökkel való folytatását. Határozott fejlesztéssel ennek technikai alapjait bővíteni szükséges még akkor is, ha a többi könyvtárral, illetve a tudományos intézményekkel való tényleges **együttműködés** nagy energiákat rejt magában. Elsődlegesen a Magyar Elektronikus Könyvtárral, az NIIF-el, a Neumann-házzal, illetve az olyan intézményekkel való együttműködésre gondolok, amelyek országos (történeti értelemben véve országos) programokat intézményként irányítanak, és munkájuk célja elektronikus könyvtári adatbázisok létrehozása. *Az esetek túlnyomó többségében jól megfogalmazható és elhatárolható a megvalósításban a könyvtári, a könyvtári tudományos és a kutató intézményi tudományos feladat.*

Végül, utalok arra, hogy az európai (és a világméretű) könyvtári együttműködési – és támogatási! – projektek is feltételezik a működő informatikai rendszert (erről pályázatomnak a nemzetközi együttműködésről írt részében részletesebben beszélek)

A megvásárolt program integrált használata a maga logikája mentén megteremti az egyes eddigiekben egymástól nem kis mértékben elkülönülten dolgozó egységek együttműködését, egymás munkájának megismerését – legalábbis nyomást gyakorol ebbe az irányba. A **Szervezeti és Működési Szabályzat újragondolása** tehát egy **folyamat**, amely – a törvényi előírásoknak megfelelve – részben az informatikai rendszer hatékonyabb munkába állítása mentén folyna majd, de vannak olyan elemei a mostani rendszernek, amelyek valószínűleg korábbi változtatást igényelnek. Ilyen például a gyarapító és a feldolgozó főosztály tagoltsága, de nem szeretnék a pályázatban már olyan tételeket említeni, amelyek prekoncepciónak tűnhetnek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Szervezeti és Működési Szabályzat újra írása és elfogadtatásának az alapja mindenesetre a nemzeti könyvtár munkájának jogi kereteket adó törvények és rendeletek értelmezése kell, hogy legyen. Magyarul: a nemzeti könyvtár küldetésnyilatkozatának a megírása, a könyvtáron belüli és kívüli elfogadtatása. Ha ugyanis nem tisztázottak a könyvtár feladatai, akkor tovább sodródik olyan gondok megoldásának irányába, amelyek nem egyeztethetők össze a törvényben előírt feladataival. Az utóbbi időben ugyanis – külső szemlélőként mindenesetre ez a véleményem alakult ki – az egyetemi könyvtári feladatok túl nagy terhet jelentenek az Országos Széchényi Könyvtárnak. Az olvasószolgálati munka tehát alapvetően ebbe az irányba tolódott, és ez nem feltétlenül van jól. A belső helyzet megismerése után ezzel a kérdéssel éppen a küldetésnyilatkozat megfogalmazása kapcsán felelősen foglalkozni kell.

Ugyanígy újra gondolnám a könyvtár tudományos tevékenységének menedzselését. Létre kell hozni egy olyan **állandó fórumot**, amelyben a **tudományos minősítést nyert könyvtárosok** véleményét rendszeresen megkérdezné a vezetés a tudományos terv kialakításáról, de valamennyi belső problémáról is. A könyvtárban folyó tudományos tevékenységet egy hatékonyan működő *pályázati iroda* kialakításával is segíteném, amelynek feladata a lehetőségek folyamatos nyomon követése és a pályázó-képes alkalmazottak felé közvetítése, illetve az intézményi szintű pályázatok összeállításának koordinálása. Fontosnak tartom külön hangsúlyozni, hogy a pályázatok tartalmát nem az adminisztrációnak kell meghatározni, s nem is a – bárha szakértő – vezetőknek. A pályázat végrehajtásában kulcsszerepet vállalókat kell aktívan bevonni már a tervezésbe is. Az egyéni pályázati aktivitást határozottan serkenteném, bizonyos esetekben megkövetelném. Ez az intézmény infrastrukturális fejlesztését is segítené.

Az említett fórumnak – és általában a minősített dolgozóknak – a könyvtár mostani Szervezeti és Működési Szabályzatában nem látom a szerepét. Meggyőződésem, hogy az egyik legnagyobb tartalék ennek az energiának a felszabadítása. Ehhez a mostani Tudományos Bizottság nem elégséges.

Személy szerint kell tehát valamennyiüket ösztönözni kutatói aktivitásra, utánpótlás nevelésére, és ezt a tevékenységet adminisztratív és informális eszközökkel támogatni kell. **Az egyes könyvtári feladatok és az ezzel kapcsolatos tudományos kutatói tevékenység egységének megteremtése** ugyanis biztosítja azt, hogy a tudományos ambíciókkal bíró kollégák önállósága megnőjön, hatásuk közvetlen környezetükre húzóerőként működjék. A könyvtár tudományos teljesítménye pedig nem egyszerűen a különféle tudományos műhelyekhez kötődő dolgozók tevékenységének **utólagos adminisztrálása**, jelentésbe foglalása, hanem ténylegesen a **könyvtárnak, mint intézménynek a tudományos teljesítménye** lehet. A könyvtár szempontjából szerencsésebb, ha azokkal az intézményekkel, amelyekkel az egyes dolgozóknak különkülön aktív munka kapcsolata van, intézményi szintű együttműködést is kialakít.

Az egyik leginkább elfogadott és megkívánt, ugyanakkor tudományosnak minősített tevékenység a **szakmai bibliográfiák összeállítása**, illetve az első interpretációk, elemzések megírása. A nemzeti könyvtár egyik alapvető, törvényben előírt feladata a központi bibliográfiai szolgáltatások megteremtése. Ennek a hallatlanul nagy adatbázisnak a kihasználtsága – a történész, irodalomtörténész, de általában a humán szakmák művelői körében – elenyésző. Azért az, mert a bibliográfiák összeállításának szempontjait a nemzetközi könyvtáros-, illetve könyvtártudományi közösség határozta meg. Hiányzik azonban a párbeszéd a szolgáltató egységek és az azokat felhasználó szakmák irányító testületei között. Meggyőződésem, hogy a nemzeti

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtár feladata a humán **szakmai bibliográfiák összeállításának koordinálása, a munkák egységesítése**. Ez ismét egy olyan terület, ahol a megyei, egyetemi és országos hatáskörű könyvtárak, továbbá a Magyar Tudományos Akadémia intézeteinek szorosabb **együttműködését** kell kialakítani. Ez a feladat a nemzeti könyvtár számára megtisztelő, munkájának külső megítélését nagyban javító lehet.

Nem arról lenne szó, hogy felborítanám a Magyar Nemzeti Bibliográfia összeállításának rendjét, hanem arról, hogy az összegyűlt dokumentum anyagot *több szempont szerint elrendezve,* egymással párhuzamosan jelenítenénk meg. A folyóiratok repertóriuma adatbázis a mostani formájában nem eléggé kihasznált, ugyanakkor valamennyi nagyobb könyvtár, általában a humán szakma óriási és felesleges – sokszor ráadásul eredménytelen – munkát fordít ugyanezen adatok feltárására, rögzítésére és rendszerezésére.

A hazai könyvtárakkal és a Magyar Tudományos Akadémiának a nemzeti könyvtár használatában leginkább érintett intézeteivel való kapcsolatok aktívabbá tétele azonban nem merülhet ki a bibliográfiai szolgáltatásokban.

Valamennyi országban a nemzeti könyvtár feladata a retrospektív nemzeti bibliográfiák összeállítása, amelyek minden esetben nagyon elmélyült munkát, tudományos felkészültséget feltételeznek. A munka alapja mindenütt a könyvtár saját állománya. Az Országos Széchényi Könyvtár ebből a nézőpontból ráadásul több nemzet számára is nemzeti könyvtárnak tekinthető. A Kárpát-medence könyvkultúrájának történetét őrzi ez a gyűjtemény, amely történetet szisztematikusan, módszeresen csak ennek a gyűjtemények a megismerése után lehet megírni. *A munkák nem korlátozódhatnak az 1801 előtti időkre!*

A tudományos kutatásnak a saját állomány feltárása felé való irányítása tehát a magyarországi könyves kultúra történetének kutatásának a központba állítását is jelenti. Talán nem tűnik egy pályázati dokumentumban túlzottan patetikusnak, de azt hiszem, hogy az Európai Közösségbe tartó Magyarország nem csupán akkor lesz eurokonform, ha mindenben hasonló tud lenni az Európai Közösség államaihoz, hanem akkor is, ha saját múltját is meg tudja mutatni. Sőt ennél többet: az európai nemzetek kíváncsiak arra, hogy saját nemzeti kultúrájuk miként hatott a nyugati kereszténység peremén a történelem különböző periódusaiban. Ennek a recepciótörténetnek az alapját a nemzeti könyvtár állományának a feltárása, bemutatása adja majd.

Látványosságában is vonzó, de elsődlegesen szakmai szempontból szükséges egy **Virtuális Nemzeti Könyvtár** megteremtése. Az Országos Széchényi Könyvtárnak e téren jogi értelemben is jogosítványai vannak, ugyanakkor egy ilyen könyvtár megteremtésére e könyvtáron kívül történtek lépések. A feladat hatalmas, a virtuális könyvtár pedig azért is virtuális, mert nincsen egy helyen. A nemzeti könyvtárnak meg kell találni azt a módot, ahogy a már létező valamennyi ilyen kezdeményezéssel együtt tud működni. *A feladatok elosztásáról és nem központosításról lehet tehát szó.* A nemzeti internet vagyon persze ugyanúgy megőrzendő dokumentum, és a megőrzésről (állományvédelem) a nemzeti könyvtárnak is gondoskodnia kell. Túl azon a magától értetődő tényen, hogy az együttműködés egyben a gazdasági hatékonyság egyik biztosítéka is lehet ezen a területen, a nemzeti könyvtárnak ki kell dolgoznia koncepcióját e nemzeti vagyon kezelésére, illetve a Magyarországon kívüli megjelentetésére. A napjainkban oly sokszor emlegetett magyarságkép kialakításához ezzel a médiummal egyre nagyobb hatékonysággal lehet hozzájárulni, és e munkában a nemzeti könyvtáraknak mindenütt felelős szerep jut.

Első lépésként – kapcsolódva több hazai projekthez – létre kell hozni a *Régi Magyarországi Nyomtatványok virtuális könyvtárat.* Az állományvédel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mi szempontokon túlmenően egy ilyen könyvtári adatbázissal azokhoz a nemzetközi projektekhez is csatlakozni tudnánk, amelyek az 1700 előtti könyvállományt egységes szempontok szerint szeretnék feltárni, illetve bemutatni. Az Országos Széchényi Könyvtár hosszú évtizedek óta dolgozik ennek a – nemzetközileg is egyedülálló tartalmú – bibliográfiának az összeállításán, nem szabadna hagyni, hogy a modern eszközökkel való megjelenítését vállalkozásban valamelyik (és bármelyik) magán társaság végezze el.

Ugyanígy kiemelhető *a magyar vonatkozású kéziratok egységes nyilvántartásának* szükségessége, amely a kézirattár mellett a hungarika dokumentációnak is feladatokat jelent. Sok ember sok évi munkája hozzáférhetetlen cédula-nyilvántartásokban hever, az egységes informatikai eszközökkel való nyilvántartást pedig két magánember lelkesen megtervezte.

Szinte valamennyi könyvtári osztály munkaköréből említhetnénk hasonló példákat. A munkák jelentős részét a könyvtár már elvégezte, az eredmények modern eszközökkel történő megjelenítése késik, vagy nem is tervezik. Ugyanakkor azok a tudományos intézmények, amelyek a feltárt anyag segítségével léphetnének előre saját kutatási céljaik megvalósításában, várnak erre a megjelenítésre, vagy elkezdik maguk ezt az utóbbi munkát. Csakhogy ebben az esetben a nemzeti könyvtár szakember gárdája valóban csupán kiszolgáló, adatszolgáltató marad, és nem válik partnerré.

A nemzetközi együttműködés lényeges kibővítése azért sürgős teendő, mert az eddigiekből következően összetett feladat. Együtt kell működni azért, hogy az európai könyvtári fejlesztésekben részt kapjunk, és együtt kell működni azért, mert a múltunk közös több Kárpát-medencei néppel, Közép-Európával, a germán és olasz kultúrterülettel, illetve a nyugati keresztény világgal.

A G7 csoport államai – a Hetek – 1995-ben, előbb a brüsszeli miniszterelnöki, majd a Halifaxban rendezett államelnöki találkozón elfogadták egy digitális Bibliotheca Universalis létrehozásának tervét. A végrehajtás szakmai felügyeletét a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége (IFLA) látja el. Az Európa Tanács telekommunikációval, az információs technológiákkal foglalkozó hivatala (Direction générale XIII) 1991 decemberében kezdte el kidolgozni azokat a programokat, amelyekhez az Európai Nemzeti Könyvtárak Konferenciája (CENL) is csatlakozott. Ezekhez a programokhoz is csak aktív nemzetközi jelenléttel lehet bekapcsolódni: CoBRA (Computerized Bibliographic Record Actions) és ezen belül: EDIL (Electronic Document Interchange between Libraries), MORE (Marc Optical Recognition), ELISE (Electronic Library Image Service for Europe), EBP (European Books in Print). Ezekhez a programokhoz az Országos Széchényi Könyvtár csak akkor tud kapcsolódni, ha van mivel ezt megtenni. Elsődleges a saját állomány feltárása és elektronikus megjelenítése, ám ezzel párhuzamosan el kell indítani azokat a párhuzamos feldolgozásokat, amelyek az egyes fejlett országokban folynak. Ezen munkák alapja is törvényszerűen a saját állomány, amelyet már nemcsak katalógus szinten kell feldolgozni (teljes szövegű megjelenítések, képi feldolgozottság stb.), de a nemzeti könyvtár ezen túlmenően is kell, hogy fel tudja ajánlani a magyar, illetve a Kárpát-medence vonatkozású történeti, illetve a legtágabb értelemben vett művelődéstörténeti hazai kutatások támogatására – részben azok eredményeit felhasználva – kialakított adatbázisait.

Nem kevésbé fontos a nemzetközi együttműködés aktivitása a retrospektív feltárás és a nemzeti könyvtári alapfunkciók ellátása terén. Elhatározott szándékom – nyertes pályázat esetén – egy *állandó fórum* összehívása Szlovákia, Ausztria, Horvátország, Románia, Szerbia és Ukrajna illetékes nagyobb könyvtárainak vezetőiből (amelyet meghívottként kiegészítene néhány cseh, lengyel, olasz és német könyvtár vezetője is), azzal a céllal, hogy a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtörténeti kutatásokat és a retrospektív bibliográfiai munkálatokat összehangoljuk.
A nemzeti könyvtár nem spórolhat azon, hogy tagja legyen nemzetközi könyvtáros-, és könyvtártörténeti szakmai szervezeteknek (csak példaként: Gutenberg Gesellschaft, Gesellschaft für Buchforschung in Österreich stb.). A intézményi tagság rangot jelent, kapcsolatokat és a munkatársaknak bemutatkozási lehetőséget, nemzetközi ismertséget, és ennek fényében hazai elismertséget is. Ezen túlmenően számos területen kezdeményezőként is felléphetnénk, tekintve azt az előnyt, amelyet a magyar tudományosság, illetve a könyvtáros társadalom a többi Kárpát-medencebéli országhoz képest magáénak tudhat a nemzetközi porondon.
Ha sikerül a nemzeti könyvtár vezetőségének meggyőznie a tudományos céljaik megvalósításában a könyvtárra utalt hazai tudományos műhelyeket arról, hogy képes az előzetes konzultációk alapján kialakított közös munkaterületeken a számára javasolt munkákat elvégezni, ennek az együttműködésnek a motorjává válni, akkor a könyvtár könyvtáros szakmai és tudományos szakmai megítéltségében kedvező fordulat állhat be. Ez a siker lehet alapja az egységes nemzeti könyvtári tudat megteremtésének, nevezetesen annak, hogy a dolgozók érezzék munkájuk fontosságát és tudják annak helyét egy munkamegosztásban.
Minden elképzelésemben a nemzeti könyvtár mostani dolgozóira támaszkodnék. Nem csupán a tudományos minősítettséget elértekre gondolok, hiszen a könyvtári munkában a belső feladatok megoldásában a szakmai tapasztalatnak legalább olyan nagy szerepe van, mint a tudományos felkészültségnek. A munkatársak egyéni ambícióinak megismerése, támogatása, az utánpótlás nevelésének szervezetté tétele, az egyéni ambíciók mentén keletkezett eredmények számontartása és megbecsülése, az egyes kollégák szakmai útjának nyomon követése nem lehetetlen feladat még egy nagy könyvtárban sem.
Azt gondolom, hogy a vezetői feladatok ellátásában akkor lehetnék sikeres, ha egy vezetői periódus után már mutatkoznának arra utaló jelek, hogy a könyvtár dolgozói tudják: ők az Országos Széchényi Könyvtár dolgozói, és nem pedig csak alkalmazottak annak valamely szervezeti egységében.

Az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatói beosztásának betöltésére vonatkozó elképzelések leírása*

- Első lépésként szeretném összehívni a könyvtár valamennyi alkalmazottját, hogy *bemutatkozhassak*. Szeretném ezzel párhuzamosan a pályázati szöveghez hasonlóan *elképzeléseim leírását* az OSzK Híradóban *közreadni*.

- Minden szervezeti egységet végig szándékozom *látogatni*, hogy a helyszínen is benyomásokat szerezhessek a munkakörülményekről, illetve az emberekről, akikkel együtt akarok dolgozni.

- *A vezetői értekezletek rendjének szabályozását* a Szervezeti Működési Szabályzat kialakításának folyamatában fejezném be, de az értekezleteket kezdetben mindenképpen sűrűre tervezem, azután feltehetően elég a kéthetenkénti rögzített időközökben való találkozás. Az *ügyviteli rend*, az iratkezelési szabályok, információáramlás útjának megismerése alapvető fontosságú, ha ez hiányosan szabályozott, akkor a vonatkozó szabályok gyors rögzítése elsődleges fontosságú feladat.

---

* Pályázatomat igyekeztem már a teendők súlyát jelző sorrendben összeállítani. A főigazgatói beosztás betöltésére vonatkozó néhány pontban ezt a sorrendet követem, s részben kiegészítem, de ez a néhány oldal az előzőnek a tartalmi kivonata.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- A *gazdálkodási* szabályok, az intézmény anyagi állapotának *megismerése* az első feladatok közé tartozik.

- A vezetői értekezleteken elhangzottak *nyilvánosságát* biztosítani kívánom. Elsődlegesen az azonnal kialakítandó *belső levelező rendszerrel.* Ilyen már számos hazai gyűjteményben is létezik, mintegy elektronikus faliújság, amelyre **bármely alkalmazott** kitűzheti (leírhatja) véleményét, javaslatait. Ezeket a javaslatokat így valóban meg lehet vitatni.

A vezetői értekezleteken elhangzottak irányadóak lehetnek a fenntartó számára is. Nem ismerem a Minisztériummal való kapcsolattartás formális rendjét, de számomra megnyugtató lenne, ha lennének olyan fórumai a könyvtáros szakmának a fenntartó irányításával, ahol rendszeres, közvetlen kapcsolattartás válna lehetővé.

- *Az informatikai eszközök használata* terén nem lehet elég gyorsan és határozottan fellépni. Ebben a fenntartó segítségét is fogom kérni. Számomra szomorú, hogy a nemzeti könyvtár munkaszobáiban járva, számos helyen nem látom a számítógépet. Nem kell azonnal a legmodernebb: levelezni lehet a hálózatba kötött régi gépeken is, de azt is tudni kell, hogy a mostani hardver kínálat – azt mondják a szakemberek – 8-10 évig alkalmas lesz a modern szoftver kiszolgálására (érdemes tehát gyorsan fejleszteni). Sürgős feladat a gépek használatának evidencia szintre emelése!

- A 2000. év eseménysorozatában való nemzeti könyvtári részvétel terveinek megismerése, ahol még lehet azok módosítása, illetőleg elsődlegesen kiegészítése.

- *A Könyvtári Intézettel való aktív együttműködés* első lépéseként azoknak a pontoknak a meghatározása, ahol a nemzeti könyvtár vezetősége az intézet munkatársaitól előkészítő munkát kíván (küldetésnyilatkozat, utánpótlás nevelésének irányai, különféle felmérések készítése stb.).

- A *központi szolgáltatások* rendjének áttekintése, használtságukkal kapcsolatban felmérések készíttetése, illetőleg a nem könyvtáros, de a szolgáltatásokat használó szakmák véleményének kikérése ezekről a szolgáltatásokról. Általában a szolgáltatások „belterjes-könyvtárosi" jellegének a felhasználó irányában való oldása.

- A könyvtáros szakmai szervezetek és a hazai könyvtárak vezetői értekezletein való *személyes jelenlét, bemutatkozás*, ahol igénylik, a testületek munkájában való részvétel fontos vezetői feladat lenne számomra. Távlatilag hasznosnak ítélem, ha létrejönne a különböző könyvtártípusok vezetői értekezleteinek képviselőiből álló tanács, amely évről-évre megfogalmazhatná konkrét elvárásait a nemzeti könyvtár szolgáltatásaival kapcsolatosan.

- A Magyar Tudományos Akadémia humán intézeteinek vezetőivel való *személyes találkozásra* rövid idő alatt sort kell keríteni, hogy a kialakítandó 2000. évi munkatervben már az együttműködés új elemei is bekerülhessenek. Ha ők is hasznosnak ítélik, akkor tervezhető egy külső véleményező tanács összehívása az MTA humán intézeteinek képviselőiből, amely a nemzeti könyvtárral való kapcsolattartást intézményesíti.

- *A könyvtár tudományos teljesítményének áttekintése*, a Központi Statisztikai Hivatalnak küldött éves jelentések alapján. Ezen kutatások könyvtá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ron belüli megismertetése, új programok indításának animálása, a tudományos kutatásnak a saját állomány feltárása felé való irányítása. A pályázatban jelzett programok elindítása.

- A nemzetközi együttműködés kibővítésének jegyében a *Kárpát-medencei Fórum* összehívása, a nemzetközi szakmai társaságokkal a kapcsolatok felvétele, illetve a meglévő kapcsolatok ápolása.

A Nemzetközi Hungarológiai Központ 1999. augusztus 23-26-a között tartotta ezévi konferenciáját a TIT Zsombolyai úti épületében. Az OSZK Gyarapítási osztály külföldi csoportja válogatást készített a helyszínen lévő tárlókba a legfontosabb hungarológiai szakirodalomból. A hazai anyagot a Hungarológiai Központ adta, a külföldi megjelenésű kiadványok pedig az OSZK állományából kerültek ki. A kiállítás alapját a Hungarika dokumentációs osztály bibliográfiája adta meg. A kiállítandó dokumentumokat úgy válogatták össze, hogy érzékeltessék, milyen sok nyelven jelenik meg magyarságkutatással foglalkozó évkönyv, folyóirat, sorozat és monográfia.

Az első tárlóban a hungarológia oktatásában használható friss kiadású monográfiák kerültek. A második tárló az évkönyveket tartalmazta (Ungarische Jahrbucher, Ural-Altaische Jahrbuch stb.), a harmadik tárlóban a hungarológiai folyóiratok kaptak helyet. (The Hungarian Quarterly, Fenno-Ugrica Suecana stb.). A negyedik tárlóban olyan sorozatok egy-egy számát láthatták a résztvevők, mint a Studia Uralica vagy az Újvidéki Hungarológiai Intézet által kiadott nyelvészeti, irodalomtudományi, hungarológiai sorozatok tagjai.

A szervezők örömére szolgált, hogy a kiállítás eredményeképpen az OSZK számos addig hiányzó dokumentummal gyarapodott.

(Forrás: OSZK levelezési fórum. 1999. szept. 1. Kaibinger Károlyné)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szakmai program az Országos Széchényi Könyvtár vezetésére

Poprády Géza

A nemzeti könyvtári feladatok megoldásának koncepciója

A nemzeti könyvtár főigazgatói feladatainak ellátására vonatkozó elképzelések természetesen nem nélkülözhetik sem a nemzeti könyvtári feladatok megoldására, sem a nemzeti könyvtár szakmai és gazdasági irányítására, menedzselésére vonatkozó elképzeléseket. Pályázatomnak ez a része ezért a feladatok megfogalmazására, céljára-értelmezésére, rangsorolására, indoklására szorítkozik. Megvalósításukkal „a főigazgatói beosztás betöltésére vonatkozó elképzelések leírása" foglalkozik részletesebben.

A magyar nemzeti könyvtári feladatok megfogalmazásánál négy tényezőből kell kiindulni:

- a könyvtár Széchényi Ferenc által megfogalmazott alapítólevele;
- a nemzeti könyvtár közel két évszázados hagyományai;
- a jelenleg érvényes jogszabályok és előírások, azaz a könyvtárnak az Államháztartásról szóló többszörösen módosított és kiegészített 1992. évi XXXVIII. tv. 88. § (3) bekezdésében foglaltakra, valamint az egyes törvényi rendelkezések módosításáról hozott 1995. évi CV. tv. 116. §-ának (1) bekezdésére figyelemmel és az ugyancsak többszörösen módosított és kiegészített a költségvetési szervek tervezésének, gazdálkodásának, beszámolásának rendszeréről szóló 156/1995. (XII.26.) számú kormányrendelet 5. §-ában foglalt rendelkezéseknek megfelelően kiegészített alapító okirata, a CXL-es kulturális törvény, az 1997. évi 60/1998. kötelespéldány rendelet és az előkészület különböző stádiumaiban lévő további vonatkozó jogszabályok, amelyek bár tételesen nincsenek megfogalmazva, illetve elfogadva, de többé-kevésbé szakmai konszenzussal bíró legfontosabb elképzeléseik ismertek;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a könyvtári szakterületet alapvetően befolyásoló műszaki fejlődés – az elektronizáció, az informatika – várható hatása, következményei, kihívásai.

A mintegy kétszáz évet átfogó hivatkozási alap nem rejteget ellentmondásokat. A gróf Széchényi Ferenc által 1802-ben megfogalmazott feladatok egyrészt ma is érvényesek: a hungarikumok gyűjtése; az évi gyarapodás nyomtatott formában való megjelentetése, ami tartalmazza az akkor kötelespéldány jogosultságú Egyetemi Könyvtár gyarapodását is, lényegében a nemzeti bibliográfia alapvetése; a köz hasznára működő nyilvános könyvtár – mindezek ma is az OSZK legfontosabb alapfeladatai. Az Egyetemi Könyvtár gyarapodásának is figyelembe vétele pedig könyvtári rendszerben való gondolkodásként is felfogható. Más vonatkozásban a Széchényi Ferenc féle elképzelések – az előbbiekben felsorolt aktualitások mellett – olyan tekintetben követendők, hogy amennyire azok az akkori szakmai színvonalnak és követelményeknek megfeleltek, annyira kell ma is az OSZK-nak a mai kor szakmai színvonalának és követelményeinek megfelelnie – nemzeti könyvtári szinten és vonatkozásában. Erre kötelezik azok a kétszáz éves hagyományok is, amelyek az állomány gyarapítása mellett a mindenkori korszerű formai és tartalmi feltárásra, különgyűjteményi tárak kialakítására, raktározásra, gépesítésre törekedtek, a müncheni rendszertől a porosz instrukciókon, az ETO alkalmazásán, az adréma katalóguskarton sokszorosítón és az állományvédelem megszervezésén keresztül a Magyar Nemzeti Bibliográfia gépesítéséig. Azaz, az Országos Széchényi Könyvtár akkor hagyománytisztelő, ha korszerűen működik. Az alapítólevél kiegészítései ezt a törekvést tükrözik.

Az 1997-es CXL-es kulturális törvény (annak III. része) – minden hiányossága ellenére – alapvetően két meghatározó pozitívumot mutat az információhoz való hozzájutás demokratikus elvének deklarálásán túl: rendszerben gondolkozik és ellátásban (= szolgáltatásban) gondolkozik, és ezek szempontjából fogalmazza meg az egyes könyvtárak (könyvtártípusok) feladatait. Így része e szolgáltatási-ellátási rendszernek az Országos Széchényi Könyvtár. Kitüntetett, nemzeti könyvtári szerepéből adódnak feladatai a rendszer számára:

- Kötelespéldány jogosultság: az elvben teljes magyar könyv- és időszaki kiadvány termés feldolgozása, az egyszeri feldolgozás – többszöri hasznosítás követelménye ma nemcsak házon belül érvényes: katalógust, nemzeti bibliográfiát és a bibliográfiai rekordok szolgáltatását jelenti a rendszer könyvtárai számára.

- Nemzetközi vonatkozásban ez az IFLA UBC és UAP programjában a magyar képviseletet és kötelezettséget jelenti.

- Az írott-nyomtatott nemzeti dokumentumkincs elvben örök időkre történő megőrzésének kötelezettsége, az állományvédelmi technikák (pl. mikrofilmezés) lehetővé teszik, hogy a (retrospektív) országos dokumentumellátó rendszerben az OSZK különleges szolgáltatásokkal álljon a rendszer könyvtárai rendelkezésére.

- A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésben szerzett évtizedes tapasztalatok és a korszerű számítástechnikai lehetőségek alkalmazása-kihasználása eredményeképpen ebben a vonatkozásban is kitüntetett szerepe és feladata van – a gyakorlati tapasztalatok szerint is – az OSZK-nak a dokumentumellátásban.

- 1976 előtti állományának retrospektív konverziója az összes hazai könyvtár magyar anyagának konverzióját segítené, ahogy ezt az 1976-ig visszamenő MNB CD ROM-ok hasznosítása mutatja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- Az OSZK részvétele a MOKKA (Magyar Országos Közös Katalogizálás Alapítvány) programban feltehetően a legnagyobb rekordszámot bevivő könyvtárrá teszi a nemzeti könyvtárat.

- A magyar könyvtárügy képviselete a nemzetközi szervezetekben (szabványosítási testületek, UDC Consortium stb.) a hazai szabványok, ajánlások kidolgozása, a nemzetközi szabványos dokumentumazonosító számok (pl. IS..N) kezelése, az ETO hazai gondozása és kiadása terén ró feladatokat az OSZK-ra.

- A központi katalógusok – a korszerű NPA (Nemzeti Periodika Adatbázis) és a kevésbé korszerű könyv központi katalógus (KC) – szolgáltatásai ugyancsak kitüntetett feladatot jelentenek a nemzeti könyvtárnak.

- Mint a legnagyobb könyvtári-informatikai szakirodalommal rendelkező könyvtárnak – hagyományos – feladata a könyvtári-informatikai szakirodalmi dokumentációs (és könyvtári) szolgáltatások biztosítása.

- Százéves oktatási hagyományai alapján a könyvtárosképzésben a nemzeti könyvtárnak fontos feladata az iskolarendszeren kívüli képzés és továbbképzés és a. könyv- és papírrestaurátor képzés.

- Gyűjtőköréből adódóan az OSZK a magyar nyelv- és irodalomtudomány és a magyar történettudomány legteljesebb szakkönyvtára. Állományának feltárása – különös tekintettel a retrospektív nemzeti bibliográfiai munkálatokra, a különgyűjtemények egyes állományrészeinek feldolgozására, a könyv- és nyomdászattörténeti kutatásokra –, az állományvédelemmel kapcsolatos kutatások a nemzeti könyvtárat fontos kutatóhellyé, kutatóműhellyé teszik.

A felsorolt feladatokon túlmenően az Országos Széchényi Könyvtár az országban a legnagyobb tudományos könyvtár – a legtöbb férőhellyel és a leghosszabb nyitvatartási idővel. Mindemellett – több mint 17 000 egyetemi-főiskolai hallgató olvasójával – gyakorlatilag a legnagyobb egyetemi könyvtár is. Ez mind az állomány igénybevételét (állományvédelem), mind a „klasszikus kutató" olvasók kiszolgálását illetően különlegesen nehéz feladatokat jelent a nemzeti könyvtárnak.

Külön kell szólni arról, hogy az Országos Széchényi Könyvtárnak feladatai, szerepe nem érnek véget az országhatárnál. Gyűjtőköréből adódóan a határon túli magyarság írott-nyomtatott kultúrájának őrzője egyrészt és – mindenkori pénzügyi lehetőségeinek függvényében – támogatója másrészt. Az egész magyar nemzet könyvtára.

A nemzeti könyvtár menedzselésére vonatkozó terv

Az Országos Széchényi Könyvtár az állományában lévő felbecsülhetetlen értékek miatt az ország egyik legfontosabb intézménye: nemcsak egy könyvtár, egy kulturális intézmény, hanem a nemzet emlékezete, nemzeti kulturális örökségünknek meghatározó része. Ez különleges felelősséget ró nemcsak a könyvtár munkatársaira, mindenekelőtt a főigazgatóra, hanem a könyvtár mindenkori fenntartójára és rajta keresztül az egész társadalomra.

A főigazgató feladata, hogy ezt a különleges felelősséget mind a munkatársakban, mind a fenntartóban tudatosítsa, hogy ennek a nemzeti kulturális örökségnek a fenntartása és megőrzése, valamint gyarapítása és fejlesztése (a mai gyarapodás holnap a kulturális örökség részévé válik) biztosított legyen.

Ennek feltétele a megfelelő költségvetési támogatás egyik oldalról és a fegyelmezett, takarékos, átlátható gazdálkodás a könyvtár oldaláról. Ahhoz, hogy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ez az ideálisnak tűnő állapot megvalósuljon, meg kell változtatni a költségvetési tervezés eddigi módját, a „leosztásos" módszert.

Ennek előfeltételei a könyvtár oldaláról a következők:

1. Pontos információkkal kell rendelkezni arról, hogy a könyvtár fenntartása és működése mennyibe kerül: az egyes munkafolyamatok – feladatok – költségnemek szerint összesen és meghatározott időszakaszokra bontva. Ez lényegében a „controlling" rendszer alkalmazását jelenti.
2. A könyvtár éves munkatervét a tárgyévet megelőző év olyan szakaszában kell elkészíteni, hogy – az előző pontban leírtak alapján – az egyes feladatokhoz hozzárendelve a költségvonzatokat, tárgyalási pozícióba kerüljünk a fenntartó minisztérium illetékeseivel szemben.

Ennek előfeltételei a minisztérium oldaláról a következők:

1. A minisztérium illetékesei – a pénzügyi-költségvetési vonal – időben jelezzék, hogy mikorra kell a fentiek szerint előkészített munkatervnek meglennie.
2. A megadott időpontban a minisztérium illetékesei – a szakmai és pénzügyi vonal képviselői együttesen – tárgyalják meg a könyvtár vezetőivel a munkatervet.

Az így – konszenzussal – kialakított munkaterv birtokában képviselheti a tárca szempontjait a minisztérium a költségvetés készítése és vitája során.

Az esetleges módosításokat – ezek nyilván mindig csökkentések – a könyvtár vezetői és a minisztérium illetékesei ugyancsak közösen tárgyalnák meg, amennyiben ezek olyan mértékű módosítások, hogy azokat a könyvtár saját lehetőségein belül nem tudja kezelni: melyek azok a feladatok, szolgáltatások – beleértve a központi szolgáltatásokat és a Könyvtári Intézetet is –, amelyeket el kell hagyni, átmenetileg szüneteltetni kell, vagy csak akkor lehet teljesíteni, ha más forrásokból – pl. pályázatok – lehet fedezni. Ugyanez vonatkozik az év közben esetleg jelentkező vis majorok esetére is.

A jól működő controlling rendszer lehetővé teszi a működés, a feladatok teljesítése költségei alakulásának folyamatos ellenőrzését, szükség esetén a beavatkozást.

Ugyancsak a controlling rendszer ad lehetőséget arra, hogy a könyvtár vezetősége minél alacsonyabb vezetői szintre adjon le nemcsak szakmai, hanem gazdálkodási feladatokat és felelősségeket. Ez a legtöbb esetben pozitívan motiválja a felelősséggel felruházott munkatársakat.

A nemzeti könyvtár vezetőségének feladata, hogy költségvetésen kívüli forrásokat minél nagyobb mértékben igyekezzen bevonni:

- saját bevételek növelése,
- pályázatok,
- céltámogatások igénybevétele,
- PR tevékenység és szponzorok,
- alapítványi támogatások

révén.

A főigazgatói beosztás betöltésére vonatkozó elképzelések

Jelen pályázatommal másodszor pályázom az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatói tisztére. A főigazgatói beosztás betöltésére vonatkozó elképzeléseim hitelét nyilván javítja vagy rontja annak az 5 évnek a megítélése, amelyet az OSZK élén eltöltöttem. Ezért mellékelek egy összefoglaló beszámolót az 1994-1999 közötti időszakról.*

A nemzeti könyvtári főigazgatói feladatok teljesítésére vonatkozó elképzeléseket azzal a felelősségérzettel kell megfogalmazni, amit a könyvtárban felhalmazott-őrzött nemzeti kulturális örökség kell, hogy keltsen a mindenkori főigazgatóban. Tudatá-

* A beszámoló e számban való közlésétől, mely a beadott pályázatnál bírálók elmélyültebb tájékozódását segítette, a szerző eltekintett. (A szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban kell lennie annak, hogy abban a megtiszteltetésben van része, hogy egy nagy múltú és nagy jövőjű, a napi politikán és aktuális érdekeken felülálló nemzeti intézmény életének egy adott szakaszában annak vezetője lehet. Feladatát nyilvánvalóan a napi adottságok alapján és körülmények között kell ellátnia, de konkrét döntéseiben sem szabad ezt a magasabb rendű összefüggést szem elől tévesztenie.

A következő pontokban részletezett elképzeléseimet ennek megfelelően igyekszem leírni.

Állománygyarapítás

A nemzeti könyvtár legfontosabb, elsőként említendő alapfeladata: gyűjteményének gazdagsága és teljessége adja meg rangját. Minden további feladata teljesítésének ez az alfája, az előfeltétele. A jövő nemzedékei mindenekelőtt annak alapján mondanak véleményt a nemzeti könyvtárról, hogyan sikerült begyűjtenie és megőriznie a magyar kultúra írásos dokumentumait, amelyeket a mindenkor használatos információhordozókon rögzítettek. Az UAP és UBC IFLA programnak is úgy tudunk jól megfelelni, ha teljes hazai könyv- és periodikatermés alapján szolgáltatunk. Az állománygyarapítást az érvényes gyűjtőköri szabályzatnak megfelelően kell végezni.

A kurrens gyarapításban a hungarikumok vonatkozásában a teljességre kell törekednünk. Elvben a retrospektív gyarapításban is erre kéne törekednünk, de a pénzügyi lehetőségek ezt mindig erősen korlátozzák. Éppen ezért nagyon fontos az illetékes munkatársak szakértelme, rangsorolási képessége mind a Gyarapítási Osztályon, mind az egyes különgyűjteményi osztályokon.

A kurrens gyarapítás fő forrása a kötelespéldány szolgáltatás. A javuló beszolgáltatási fegyelem, az eredményesebb reklamálási tevékenység ellenére továbbra is szükséges az együttműködés a Könyvtárellátó Kht-val: az általa terjesztési céllal megvásárolt és az OSZK-nak feldolgozásra átadott könyvek jó ellenőrzési lehetőséget jelentenek. Ki kell építeni – pontosabban javítani, élőbbé tenni – kapcsolatainkat a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületével.

Nagyok a nehézségek az időszaki kiadványok gyűjtésében: a rengeteg helyi lap kiadója vagy nyomdája nem tud vagy nem akar tudni a kötelespéldány rendeletről. Itt a megyei könyvtárakkal való együttműködés segíthet, bár a tapasztalatok szerint nekik sincs mindig teljes áttekintésük az adott megyében megjelenő lapokról. További lépés lehet a megyei önkormányzatok, végső soron a Belügyminisztérium segítségének a kérése.

A külföldi hungarikumok beszerzésében – mindenekelőtt a szomszédos országok magyarságának kiadványaira gondolok – fontos szerepe van a Nemzetközi Csereszolgálatnak, ezen belül támogató tevékenységének, mert az így kialakuló kapcsolatok révén olyan dokumentumokhoz juthatnak, amelyeket semmilyen nemzeti bibliográfiában nem regisztrálnak.

Sikerült az osztály munkájában tapasztalt szabálytalanságokat (külföldi valuták kezelése) megszüntetni. Az osztály tevékenysége átlátható. Rendeződtek kapcsolatai a Gyarapítási Osztállyal, a szerzeményezéssel foglalkozó osztályok egy főosztályba való szervezése javítani fogja együttműködésüket.

Továbbra is fontos feladat az állománykiegészítő helyszíni mikrofilmezés a szomszédos országokban, illetve Csehországban.

Az állománygyarapításnak minden információhordozóra ki kell terjednie.

A csak hálózaton létező dokumentumok „beszerzése" és archiválása megoldandó feladat: itt a kiadókkal való tárgyalások, illetve a nemzetközi gyakorlat esetleges (az EU esetében feltehetően kötelező) átvétele jelentheti azt a gyakorlati megoldást, ami később jogilag is szabályozandó lesz.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Feldolgozás; nemzeti bibliográfiai feladatok

Könyvek feldolgozása

Tovább kell egyesíteni a feldolgozó folyamatokat, az egy feldolgozás – több célú felhasználás elv jegyében. A hazai könyvtermés feldolgozása már egy folyamatban történik, és ennek eredményéből jelölik ki, illetve szerkesztik az MNB Könyvek Bibliográfiáját (korábban külön egység foglalkozott az MNB Könyvek leírásával, külön részleg az MNB gyűjtőkörébe nem tartozókéval). Ma a külföldi könyvek feldolgozása külön adatbázisban történik még, bár csak egy könyvfeldolgozó osztály van. Az AMICUS új integrált rendszer installálása után minden könyv feldolgozása egy rendszerben történik – és lesz kereshető az olvasó számára.

A feldolgozás átfutási idejét tovább kell csökkenteni: jelenleg a könyveknek 2/3 része 3 héten belül bekerül az MNB-be, és lesz hálózaton hozzáférhető, letölthető. A következő lépésben a teljes könyvanyagot a beérkezéstől számítva 3 héten belül fel kell dolgozni, a továbbiakban lehetőség szerint csökkenteni kell ezt az átfutási időt is, bár megjegyzendő, hogy az elektronikus információhordozók – CD-ROM-ok – növekvő száma mellett a nyomtatott könyvek mennyisége is folyamatosan növekvő tendenciát mutat. A könyvek feldolgozása és az MNB útján a többi könyvtár számára hozzáférhetővé, illetve letölthetővé tétele a nemzeti könyvtár egyik legfontosabb központi szolgáltatása. A MOKKA-ban való részvétel a külföldi könyvek – elsősorban hungarikumok – esetén ezt a szolgáltatást bővíti majd.

2004-ig meg kell oldani a teljes könyvállomány retrospektív konverzióját. A korábban kifejtetteknek megfelelően ez nemcsak OSZK érdek, hanem fontos központi szolgáltatás lenne. Ez mindenképpen fokozatosan történhet és csak plusz erőforrások (anyagi és emberi) bevonásával.

A retrospektív konverzió nemcsak a könyvtárba látogató olvasóknak lenne jó, hanem lehetővé tenné, hogy bárhonnan az országból vagy külföldről keresni lehessen az OSZK állományában. Ez utóbbi az EU-hoz való csatlakozással gyakorlatilag kötelező lesz.

A *térképek és zeneművek* feldolgozására ugyanaz érvényes, mint a könyvekére.

Az *időszaki kiadványok* feldolgozását már egységesítettük. Eredménye hálózaton, CD-ROM-on hozzáférhető. A következő feladat itt is a retrospektív konverzió.

CD-ROM-ok

Megkezdődött a CD-ROM-ok feldolgozása. Fontos alapelv, hogy ne legyen külön információhordozó szerint elkülönített feldolgozó részleg. A könyv CD-ROM-ok a Könyvfeldolgozó Osztályon, a térkép CD-ROM-ok a Térképtárban dolgoztassanak fel, stb. A következő lépés itt is a rendszeres nemzeti bibliográfiai számbavétel és hozzáférhetővétel lesz.

Olvasószolgálat

Tudomásul véve, hogy az OSZK a leglátogatottabb könyvtárak közé tartozik és hogy vizsgaidőszakban, azaz 2 × 2 hónapig „csúcsrajáratás" van, igyekezni kell a legjobb feltételeket biztosítani olvasóinknak. Folytatni kell az olvasói terek korszerűsítését, növelni az OPAC kapacitást, az olvasótermekben az olvasói számítógépek, a multimédia olvasási és internetes hozzáférési lehetőségek számát, a mikrofilm olvasók számát. Gondoskodni kell az olvasótermi kézikönyvtárak folyamatos tartalmi karbantartásáról és a nyári zárva tartás idején az állományvédelmi karbantartásról. Az AMICUS OPAC-ja sokkal inkább olvasóbarát lesz, mint a DOBIS/LIBIS-é. Az előzőekben leírtakat megismételve: a teljes állományról egységes számítógépes katalógust kell az olvasók rendelkezésére bocsátani 2004-ig. Folytatni kell az olvasói vélemény felméré-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

seket, és rendszeresíteni az olvasói fórumokat: évente legalább egyszer.
Különböző szintű, mélységű és terjedelmű tájékoztató kiadványokkal, nyomtatványokkal kell az olvasókat rendszeresen ellátni. A nyári zárvatartási időket – az utóbbi évek gyakorlatát folytatva – egyeztetni kell a budapesti nagykönyvtárakkal.

Állományvédelem

Megőrző funkciójú könyvtár lévén, kiemelt jelentőségű feladat-együttes.
Alapelv: a nemzeti könyvtár a hagyományos információhordozójú (pergamen, bőr, papír, selyem stb.) dokumentumokat eredeti formájukban – tehát nemcsak információtartalmukat – őrzi meg.
Ennek megfelelően állományvédelmi feladataink:
- a megelőzés
- az állapot fenntartása, az eredeti dokumentumok helyettesítése a használatban
- javítás, helyreállítás, konzerválás, restaurálás.

A dokumentumok károsodása megelőzésének legfontosabb feltétele a megfelelő raktározási körülmények megteremtése. Az OSZK új föld alatti raktárát ennek megfelelően kell megépíteni, és törekedni kell a jelenlegi klímaberendezések korszerűsítésére.
Folytatni kell az állományvédelmi mikrofilmező programot. El kell kezdeni az állományvédelmi célú digitalizálást is, különös tekintettel azokra a dokumentumokra, amelyek mikrofilmmel igazán nem helyettesíthetők (pl. térképek). Mind a megelőző, mind az állapotfenntartó tevékenységben fontos szerepük van a könyvtárosoknak és az olvasóknak. Ezért a munkatársak képzését-továbbképzését, illetve az olvasók tájékoztatását, meggyőzését permanens feladatnak kell tekinteni, hogy csökkenjen a megőrzés-szolgáltatás ellentétes hatása.
Konzerváló-javító-restauráló tevékenységünket a bevált eljárásokra és hagyományokra alapozva kell folytatni, de folyamatos kutató- és fejlesztő munkával kell keresni az új – esetleg olcsóbb – megoldásokat (pl. a muzeális folyóiratok savmentes kartondobozokba való tárolása bekötés helyett). Törekedni kell a tömeges konzerválási eljárások feltételeinek megteremtésére. A külföldön, ösztöndíjjal fotórestaurálási szakismereteket szerzett munkatársunkra alapozva, meg kell kezdeni a nagy értékű fényképek restaurálását, a restaurátor-képzést bővíteni kell fotórestaurálási ismeretek oktatásával.
Kutató-fejlesztő munkánk során programba kell venni az elektronikus információhordozók állományvédelmi kérdéseit.

Föld alatti raktár
Az OSZK raktárai 2000-re megtelnek, egyes különgyűjtemények már súlyos raktározási gondokkal küszködnek.
Az elfogadott ütemterv szerint 2002-re kell az F épülethez kapcsolódó föld alatti raktárnak elkészülnie. A raktárat lehetőleg úgy kell megépíteni – az elvi építési engedély szerint ez lehetséges –, hogy a Hold utcai mikrofilm- és restauráló részlegek is helyet kapjanak benne. Így a Hold utcai bérleti díj az új raktár fenntartási költségeire lesz fordítható.

Számítógépesítés, digitalizálás

Integrált számítógépes rendszerünket úgy kell működtetni és fejleszteni, hogy az, a nemzeti könyvtári feladatoknak megfelelően, mind a „saját, házi" igényeinket, mind az egész könyvtári rendszert ki tudja szolgálni. A most installálás alatt álló AMICUS feltehetően az elkövetkezendő 5 évet is végig fogja szolgálni. A retrospektív konverzió, az MNB szolgáltatások jelentőségéről már volt szó.
Digitalizálási stratégiánk kidolgozásánál a következő elveket kell érvényesíteni:
1. állományvédelem,
2. értékes darabjaink megismertetése, hozzáférhetővé tétele,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. a csak az OSZK-ban meglévő, keresett dokumentumok (adattárak, kézikönyvek) távolról történő elérhetőségének biztosítása,
4. az egy használati példányban meglévő, sokak által használni akart dokumentumok (vizsgaidőszak!) egyszerre több olvasótermi számítógépen való hozzáférhetőségének biztosítása.

A 3. és 4. pont esetében a mindenkor érvényes szerzői jogi törvénynek megfelelően szabad csak eljárni.

Ismételten meg kell kísérelni a megállapodást a kiadókkal – az eddigi sikertelen próbálkozások után –, hogy a mai könyvgyártási technológia közbenső termékét, a megjelenő kiadvány digitalizált „kéziratát" adják át a nemzeti könyvtárnak. Így külön ráfordítás nélkül gyarapítható lenne a digitalizált művek száma.

Fontos központi szolgáltatása az OSZK-nak a számítógépes rekordok cseréjét szolgáló magyar csereformátum, a HUNMARC gondozása és a dokumentumtípusok minél szélesebb körére való kiterjesztése.

Fontos feladat a sok CD-ROM egyidejű olvashatóságának megoldása: a 21 emeletes CD-ROM torony – négy évvel ezelőtt komoly technikai fejlesztés volt – ma az igények töredékét sem tudja kielégíteni. (Az 1999. I. negyedévében beérkezett CD-ROM-ok száma 43%-kal meghaladta az egész 1997. évi mennyiséget!) Szervezeti feltételeit a szervezeti átalakítás legutóbbi lépései megteremtették.

Központi szolgáltatások; könyvtártudományi és módszertani központ – könyvtári intézet

Bevezetésképpen: az 1997. évi CXL-es törvény előkészületeinek kezdetei szakaszától a mai napig az a meggyőződésem, hogy a KMK, illetve leendő jogutóda, a Könyvtári Intézet az Országos Széchényi Könyvtár keretében tudja szakmailag leghatékonyabban, gazdaságilag a legolcsóbban ellátni feladatait. Emiatt és a pályázat írásakor érvényes helyzet miatt, ez a kérdés része kell, hogy legyen a főigazgatói elképzeléseknek. Az 1997. évi CXL. sz. törvény III. rész, III. fejezet, 60. § (3) bekezdés *a-h./* pontjában megfogalmazott feladatokkal teljesen egyetértek, nemcsak a törvény kötelező tisztelete miatt. Ezek lényegében tartalmazzák azokat a feladatokat, amelyeket egy ország könyvtári rendszere egy ilyen központi szervezettől elvárhat. Néhány kiegészítő megjegyzés:

- A képzésnél nevesíteni kéne külön a papír- és könyvrestaurátor képzést.
- El kell érni, hogy a Könyvtári Intézetben folyó képzést elismerjék úgy, hogy az a közalkalmazotti bértáblázatban érvényesüljön.
- Személy szerint mindig elleneztem, hogy a KMK-ban folyó képzés konkuráljon a felsőoktatási intézményekben folyó alapképzéssel (= diplomát adó képzéssel). A továbbképzésben azonban véleményem szerint egyenlő esélyeket és lehetőségeket kell kapni a Könyvtári Intézetnek – főként az itt érvényesülő gyakorlathoz erősen kötődő képzés miatt.
- Külön kiemelendő – fontossága miatt – az ETO gondozása, akkor is, ha elvben a hivatkozott pontok közül az *e*-be vagy *f*-be beleérthető.
- Természetesen a Könyvtári Intézetre is érvényesíteni kell a nemzeti könyvtár menedzselésével kapcsolatban leírtakat; pontosan rögzítve évről-évre azokat a feladatokat a hozzárendelt költségvetési fedezettel, amely központi feladatok ellátását és finanszírozását a könyvtári rendszer számára a főhatóság a Könyvtári Intézet révén akarja biztosítani.
- A felsorolt feladatok egy viszonylag kis létszámmal (pl. a jelenlegi) megoldhatók. A minisztérium költségvetéséből azonban a rendkívüli feladatok (vö.: *i/* pont) teljesítéséhez külön fedezetet kell biztosítani – szükség esetén szakértői megbízásokra.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kutatás; tudományos tevékenység

A nemzeti könyvtár egyes állományrészeinek feldolgozása-feltárása, a retrospektív nemzeti bibliográfiai munkálatok (régi magyar nyomtatványok), kiállítások forgatókönyvének elkészítése, de egy-egy jeles külföldi vendég tiszteletére összeállított alkalmi kiállítás is, komoly tudományos felkészültséget igényel, eredményük pedig tudományos teljesítmény; a könyvtár- és nyomdászattörténeti kutatások, az állományvédelemmel összefüggő kutatások, a Könyvtári Intézet feladatai között felsorolt kutatási feladatok a nemzeti könyvtárat egyrészt rangos kutatóműhellyé avatja, másrészt a könyvtártól komoly áldozatot igényel. Tudományos kutatói besorolással, kutatónapok biztosításával a nemzeti könyvtár gyakorlatilag egy 15-25 fő között mozgó kutatóintézetet működtet. Ez a luxusnak tűnő politika azonban bőségesen megtérül a nemzeti könyvtár anyagának feltártságában, szolgáltatási színvonalában, nemzetközi presztízsének növekedésében. Fontos szempontnak kell lenni, hogy a támogatott kutatók tudományos ülésszakokon, hazai és nemzetközi konferenciákon, publikációkban adjanak számot kutatási eredményeikről. A nemzeti könyvtár kiadványaiban is tükröződnie kell a könyvtárban folyó tudományos munkának.
Megoldandó feladat a nemzeti könyvtár 1867 utáni történetének feldolgozása.

„Rendcsinálás"; állományellenőrzés

Minden nagy könyvtár jellemzője, hogy évek-évtizedek alatt bizonyos „sarak" felhalmozódnak: átmeneti kapacitáshiány miatt időleges szándékkal, ámde végleg félbehagyott feladatok, valós vagy ál-okok miatt a pillanatnyilag megoldhatatlan kérdések megoldásának halogatásából felgyülemlő restanciák, tényleges kapacitáshiány miatt halmozódó ügyek, túlzott vagy fetisizált szakmai igényesség ürügye mögé bújó kényelmesség (=rossz teljesítmény) miatt felhalmozódó lemaradások stb.
Alaposabb vizsgálat után gyakran kiderül, hogy „a király meztelen", a megoldhatatlannak tűnő feladatok nem is megoldhatatlanok.
A felsorolt példák mindegyike érvényes a nemzeti könyvtárra. A következő, „szervezetfejlesztéssel" foglalkozó pontból kiderül, hogy ezek a „sarak" felszámolhatók, illetve beépíthetők olyan „mechanizmusok", amelyek az ilyen restanciák keletkezését megakadályozzák. (Ami nem zárja ki teljes bizonyossággal, hogy újszerű restanciák ne kezdjenek el látens módon keletkezni.)
Az *állományellenőrzés* közel 30 éves halogatása is ilyen restancia volt. Az 1994-1999-es beszámolóban említett munkát folytatni kell, be kell fejezni, és szembe kell nézni a kellemetlen tényekkel is, ha azok azt fogják bizonyítani, hogy az összállomány nagyságáról eddig forgalomban lévő számok esetleg százezres nagyságrenddel eltérnek a valóságtól.
A jelenleg folyó állományellenőrzést úgy kell végigvinni, hogy a kidolgozott és alkalmazott módszerek ne riasszák el újabb 30 évre az állományellenőrzésért felelős könyvtárosokat.

Szervezetfejlesztés; humánpolitika

Az 1994-1999. évről szóló beszámolóban a szervezetfejlesztési folyamat is említtetik. Ennek legfontosabb eredménye az, hogy a folyamatos munkák végzésének rendszere javult, miközben megindult, és belátható időn belül – 1999 végéig – befejeződik a korábbi években (esetenként évtizedekben) felhalmozódott lemaradások megszüntetése. A folyamatot nem szabad befejezettnek tekinteni. Egyrészt a még hátralévő „finomítások" miatt, mint pl. technológiai folyamatoknak megfelelő elhelyezése az egyes szervezeti egységeknek (= költözködések), illetve az alábbiakban említendő humánpolitikai feladatok. Másrészt azért nem tekinthető befejezettnek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a folyamat, mert az rögtön megmerevedést jelent a folyton változó körülményekhez képest. Meg kell találni azt a – nyilván külső és belső elemekből álló – „megfigyelő" rendszert, szervezetet, mechanizmust, ami időben jelzi a szükséges változtatásokat, továbbvíve azt a nemzeti könyvtári hagyományt, hogy mindig alkalmazkodni tud és kész a korszerű követelményekhez és körülményekhez.

Humánpolitika

Meg kell teremteni a szervezeti feltételeit a következő feladatok profi (= hivatásszerű) ügyintézésének (az első lépést, a célirányos beiskolázást a könyvtár megtette):

1. Új munkaerő keresésében és felvételében a fő szerep a profi humánpolitikai munkatársé legyen, aki objektív kritériumok alapján tesz javaslatot a megfelelő szervezeti egység vezetőjének az alkalmazandó munkatársra, és konszenzussal döntenek az alkalmazásról.
2. A nemzeti könyvtár humánpolitikájában nagyobb szerepet kell kapni a fiatalításnak, elsősorban a leendő (utód)vezetők kiválasztásában és felkészítésében. A könyvtárban a gyakoribb negatív példák (nyugdíjba megy egy osztályvezető, és nincs kit megbízni az utódlással) mellett vannak pozitív példák is (nemcsak volt kinevelt utód, hanem az nagyon jól bevált). Ezt kell követni, megkövetelni az illető vezetőktől.
3. Az Országos Széchényi Könyvtár nagyüzem. A könyvtár munkatársait folyamatos és rendszeres képzésben kell részesíteni, amelynek során megismerik az egész könyvtár feladat- és működésrendszerét (sajnálatosan gyakori tapasztalat, hogy erre szükség van). A rendszer átfogó ismerete tudatosabbá teheti az egyes munkatársak konkrét feladatainak teljesítését, és ez minőségi javulást eredményez: ha valaki tudja, hogy az általa végzett feladat hogyan illeszkedik az egész könyvtár feladatrendszerébe, jobban, nagyobb felelősséggel látja el a reá bízottakat. A folyton – és egyre gyorsabban – változó ismeretek elsajátítása is állandó követelmény. (A KMK – Könyvtári Intézet oktatási és módszertani osztálya kiválóan meg tudja szervezni az ilyen képzéseket, továbbképzéseket.)

A nemzeti könyvtár épülete és környezete

Az Országos Széchényi Könyvtár egy 1959-es kormányzati döntés alapján költözött 1984-85-ben első önálló otthonába, a Budavári Palota F épületébe, a századfordulón épített, volt királyi palotában, a világörökség részéhez tartozó épületegyüttesbe. Ez az elhelyezés méltó az egyik nemzeti alapintézményhez: vendégeink – Erzsébet angol királynőtől a külföldi könyvtáros kollégákig – elismeréssel adóznak a nemzeti könyvtári körülményeknek. A gyakorlati tapasztalat szerint az olvasók is nagyon megszerették az elmúlt 14-15 év során. Ugyanakkor számos gond forrása is az épület. E gondok két nagy csoportba sorolhatók: *a)* épületen belüli és *b)* az épület külsejével kapcsolatos gondok.

ad *a)*: az épület könyvtárrá alakításának tervei az 1960-as években készültek, az első olajválság előtt, amikor az energiaköltségeknek (legalábbis a szocialista világban) nem volt jelentőségük. A könyvtár épületgépészete – világítása, fűtési- és klíma rendszere – elavult és nagyon drága, különösen ha az épület méreteit is figyelembe vesszük.

A feladatok:

1. A világítási rendszer energiatakarékos korszerűsítését folytatni kell, az olvasói terek után a nagy köztereken (folyosók), majd a munkaszobákban is.
2. A fűtési rendszert és az ablakok szigetelését korszerűsíteni kell.
3. Az új raktár megépítése után a régi klímarendszert ki kell cserélni egy takarékos és állományvédelmi szempontból megfelelő rendszerre.

ad *b)* Az épület üveg tetejének szigetelése – az idén lejáró garancia után – két éven belül fejújítandó.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ablakai festésre szorulnak. Maga az épület olyan homokkőből épült, mint a parlament: ez is állandó felújításra szorul.
Mindezek a feladatok nem finanszírozhatók a könyvtár éves költségvetéséből: a műemléki hatóságokkal egyeztetett tárca- vagy kormányszintű program alapján lehet a kérdéskört megoldani. Az ehhez szükséges előkészítő-egyeztető lépéseket még ebben az évben meg kell tenni.

Kiállítások; rendezvények; kapcsolatok

A nemzeti könyvtár kincseinek, értékes darabjainak java – állományvédelmi okokból – az olvasó- és nagyközönség számára hozzáférhetetlen. Pontosabban csak másolatok formájában vagy kiállításokon bemutatva hozzáférhető. A digitalizált formában való elérhetőség sem pótolja az eredeti művek varázsát. Az elkövetkező időszak két nagy *kiállítása*:
2000: Dantétól Balassiig: ez a millenniumi kiállításunk a humanizmus magyarországi virágkorát fogja a látogatók elé tárni, igazolva egyúttal évezredes szerves kapcsolódásukat az európai kultúrához.
2002: A könyvtár alapításának 200. évfordulóját olyan kiállítással akarjuk megünnepelni, ami a látogatók számára kézzelfoghatóan – vagy legalábbis szemmel láthatóan – igazolja gyakran hangoztatott szlogenünket, hogy az OSZK a nemzet emlékezete.
A bicentenáriumi ünnepségeket a Magyar Nemzeti Múzeummal – amely intézmény szintén az 1802-es könyvtáralapítást tekinti születésnapjának, mivel az 1808-ban létrehozott múzeumnak a könyvtár részévé vált – együttműködve tervezzük megrendezni.

Külföldi kapcsolataink alakításának meghatározó szempontjai: *1./* a nemzetközi szakmai szervezetek munkájában való részvétel; *2./* hungarika kutatások; *3./* hungarika gyarapítás; *4./* kapcsolattartás a külföldi magyar, magyar származású könyvtárosokkal; *5./* az Európai Unióhoz való csatlakozásunkból adódó feladatok és lehetőségek; *6./* nemzetközi projektekben való részvétel.

Belföldi kapcsolatainkat illetően fenn kell tartani, a kölcsönös érdekek alapján fejleszteni kell együttműködésünket a reprezentatív szakmai szervezetekkel, a Magyar Könyvtárosok Egyesületével és a Könyvtári és Informatikai Szövetséggel. Aktív szerepet kell vállalni a közös kezdeményezésekben és szerveződésekben (MOKKA, ODR).
PR tevékenységünket jelentős mértékben javítani kell. Meg kell találni a módját, hogy a nemzeti könyvtárat jobban „el tudjuk adni": a főhatóságnak és a szakmának; a többi könyvtárosnak, az olvasóknak, a közvéleménynek, a szponzoroknak. Az a tapasztalat, hogy ha valaki ellátogat a könyvtárba, ideje és lehetősége van, hogy megismerkedjék a könyvtár értékeivel, munkájával, nehézségeivel, szolgáltatásaival, akkor jók a benyomásai, elhiszi, hogy a nemzeti könyvtár valóban az egyik legfontosabb intézménye az országnak. Ezt a hatást kell elérni minél szélesebb körben azért, hogy rendeltetésünknek minél jobban megfeleljünk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szakmai program az Országos Széchényi Könyvtár vezetésére (1999 - 2004)

Sonnevend Péter

Bevezetés

Jelen program összeállítója kereken negyedszázadon át tartozott a nemzeti könyvtár kötelékébe. Pályafutását raktárosként kezdte, később folytatta kutató-fejlesztő témák felelőseként, majd osztály-, s végül (épp tíz évig) főosztályvezetőként érdemi szolgáltatásokat irányított. Utóbbi minőségben gyakorta volt alkalma – s feladata – rövid és középtávú munka vagy fejlesztési tervek összeállítása. Ismeri e műfaj buktatóit: egy rövid változat esetenként félreérthető, a hosszú olvastán a befogadás intenzitása lankad, a részletezés elfedheti a döntő tényezőket, a kiemelésre törekvés pedig számos részterület képviselőjét „nem szólítja meg".

Az idők pedig változnak. Ami jó volt teljesítménynek tegnap vagy tegnapelőtt, aligha felel meg a mai elvárásoknak, s biztosan nem a holnapi kihívásoknak. A program pedig épp a jövőnek szól, – s aki elnyeri a döntéshozók bizalmát, a jövő nemzeti könyvtárát formálja. A következő évezred nemzeti könyvtáráét, a saját történelme harmadik évszázadába lépő Bibliotheca Regnicolaris-áét, hogy névadó alapítónk megnevezését idézzük.

Most meggyőződésem, nem lehet feladatom a teljességre törekvés: de teljességre törekszem mindazon kérdésekben, melyek jelentős hatással lesznek az elkövetkező évek nemzeti könyvtárának teljesítőképességére. A program az előttünk álló fél évtizedre szól, miközben tudom, hogy egy ekkora szervezet lényegi formálása aligha szorítható bele – legfeljebb igen szerencsés, minden tekintetben pozitív körülmények támogatása mellett – ily rövid időszakba.

Ebből az következik, hogy a nemzeti könyvtár lényeges átformálásának sürgető szükségességéből indulok ki. Voltak ilyen szakaszok e századi múltjában is: a húszas-harmincas évek tájékán (korszerű vasraktárak, tizedes osztályozás, országos szol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gáltatások stb.), majd az ötvenes évek végén. Utóbbinak, melyet szakmailag *Sebestyén Géza* vezérelt a hetvenes évek közepéig, az volt a tétje, hogy a nemzeti könyvtár – tradicionális alapfeladatai mind gondosabb ellátása mellett (itt csak a nemzeti gyűjtemény megóvása érdekében kidolgozott és megszervezett mikrofilmezés grandiózus programjára utalnék) – válhat-e az ország valódi központi könyvtárává: az országos szinten integrálandó könyvtári rendszer legfőbb szolgáltatójává és modernizációs centrumává, s ezáltal egyszersmind a nemzetközi könyvtári-információs vállalkozások mind elismertebb alkotó elemévé. Ezen időszaknak már tanúja, s bizonyos pontokon szerény fegyverhordozója lehettem. Az utóbbi években pedig elméleti szinten is igyekeztem értelmezni a mögöttünk hagyott évtizedeket.

Ezért merem azt állítani – s ez pályázatom mondandójának kiindulópontja -, hogy igazából Sebestyén halála óta várat magára egy tartalmilag is konzekvens, a mai nemzetközi tendenciákat ötvöző, hosszabb távon érvényesített nemzeti könyvtári politika kidolgozása és megvalósítása. Voltak és vannak jobb vagy rosszabb vezetők és évek, kisebb vagy nagyobb teljesítmények és kudarcok. Meggyőződésem: itt az ideje annak, hogy az Országos Széchényi Könyvtár mélyen értelmezze saját útját, még inkább a mai korszak valódi kihívásait, a könyvtáros szakma elvárásait. Itt van az ideje – jó húsz év múltán ismét – a felelős tervezés-vezetés-szervezés-végrehajtás-ellenőrzés megvalósításának. A teljesítmények és határidők komolyan vételének, a költségtakarékos működés sine qua non-ként való érvényesítésének. Ebben a nagy vállalkozásban szívesen veszek, vennék részt: ha kell, első felelősként, ha nem így, akkor egy ilyen szándékú csapat tagjaként.

Ezzel voltaképp visszaadhatnék valamit abból, amivel e csodálatos intézmény oly sok kiváló munkatársa engem – életre szólóan – megajándékozott.

A programot meghatározó „külső tényezők

1. A szakmai kihívások jelentősen módosultak az elmúlt évtizedekben. – Új reagálás + új politika szükséges.
2. A telematika fejlődése lényegi hatással van a könyvtári-információs tevékenységre. – Az új technológia átfogó érvényesítése szükséges.
3. Egy könyvtár nem könyvtár a mai kiadvány- és információs dömpingben. – Átfogó hazai és nemzetközi együttműködés szükséges.
4. A könyvtári költségek növekedése (világszerte és hosszú távon) meghaladja a forrásoldal – bármilyen optimálisra álmodott – növekedését. – Új, költségtakarékos üzemmódra kell áttérni.
5. Az emberi tényező – a mai követelmények szerint képzett, intézménye és saját tevékenysége iránt elkötelezett, mélyen motivált munkatársak közreműködése – a legdöntőbb erőforrássá lett. – A felelősséggel gondolkodó és magas minőséget garantáló munkatársak vezetésbe-szervezésbe való bevonása elkerülhetetlen a megszokott hierarchikus szubordináció helyén.

A program elemei

I. A nemzeti gyűjtemény fejlesztése, tárolása, megőrzése és feltárása

1) A gyűjtemény az elmúlt két évszázad gondoskodásának és történelmének lenyomata: a gyarapítás, tárolás, állagvédelem és használat egyként hatott reá. Többször újraértelmeztetett az alapvető kiindulópontnak számító hungarika-fogalom is. Ez ma újra halaszthatatlan tennivaló. Csak példaszinten: egyrészt a „szürke irodalom" (grey literature) egészítse ki a gyűjtési profilt (pl. a Magyarországra vo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

natkozó külföldi disszertációk gyűjtésének biztosítása), másrészt teljesen új feladat az EU-dokumentumok hazai kooperatív gyűjtésének tisztázása és rendezése, továbbá a – gyűjtőkörbe illő – virtuális-hálózati-digitális dokumentumok tárolása és megőrzése is mielőbbi pontosítást, majd intézkedések sorozatát igényli. Az a véleményem, hogy az OSZK korábban helyesen mondott le a szabványok és szabadalmak nemzeti könyvtári gyűjtéséről és bibliográfiai regisztrálásáról, most ezt a megközelítést tovább kell vinni a törvényben definiált országos szakkönyvtárakkal való együttműködés terén. Különösen logikus ilyen szemlélet a közoktatás publikációs „tengere" vonatkozásában, – utalva az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum alapfunkcióira.

Tisztázó szándékú újragondolás célszerű a „sajtóterméknek nem minősülő hungarikumok" (1997. évi CXL, tv. 61.§. (4) bekezdés c) alpont) – például az irodalmi, zenei, színházi kézirat típusú dokumentumok – OSZK-s illetékességének megállapítása érdekében, tekintettel a Petőfi Irodalmi Múzeum, az Országos Színházi Intézet stb. működésére.

A gyűjtés mindhárom fontos forrását alapos vizsgálatnak kell alávetni:

a) Kell-e, – teljes értékűen kell-e – kettő köteles példány sor (minthogy ennek, nyilvánvaló előnyei mellett, például komoly raktárkapacitás-konzekvenciái vannak)? Mennyiben lehet a fenti kooperatív vállalkozásokat ilyen forrással is erősíteni?

b) Miként lehet jelentősen fokozni a vásárlási keretet belső átcsoportosítás révén (ld. a VII. fejezetben)?

c) Hogyan lehet a cseretevékenység lehetőségeit az eddiginél hatékonyabban kiaknázni?

A nemzeti gyűjteményt ugyanakkor folyamatosan tisztítani kell a tőle elkülöníthető – nem hungarikum jellegű – könyvtári anyagoktól (pl. külföldi napilapok időleges megőrzés utáni átadása).

Vezetési feladat: a gyűjtőköri szabályzat újrafogalmazása, – a tartalmi információk terén bővítés, a távlati megőrzés terén kooperáció.

2) A tárolás-megőrzés terén egyrészt tisztázandók egy raktárfejlesztés pontos szükségletei, esélyei és kivitelezésének változatai (ld. IV fejezetben). Úgy gondolom, hogy az OSZK-vezetés elsődleges feladata a vári épület teljes adottságának felhasználása, pl. a toronyraktárak – részleges – tömörraktári átépítése és más költségtakarékos megoldások. Utóbbi vonatkozásban utalok a digitalizáció terén kínálkozó lehetőségekre. Elvi kiindulópont az lehet, hogy a kiadványtermés fizikai mennyisége a tárolás technikái révén az OSZK-ban csökkenjen (pl. ha egy évben a teljes megőrzendő hungarikum-mennyiség fizikailag 1000 polcfolyómétert tenne ki, akkor végeredményben ennél kevesebbre legyen szükség). – Ezt követően indokolt új, hosszú távra (legalább 30-40 évre) szóló raktárbázis megteremtése. Ez utóbbi alapozó – könyvtári-szakmai – tervezése (külföldi példák gondos elemzése s) természetesen most indítandó.

Vezetési feladat: hely- és költségtakarékos tárolás és raktárfejlesztés kialakítása.

3) Újra kell definiálni a rendelkezésre álló technikák együttes figyelembevételével az állományvédelem hosszú távú irányait (mikrofilmezési program folytatása mellett egyben a digitalizáció „üzemszerű bevezetésének formái és méretei: a mikrofilmezés tegye lehetővé a kívánt mértékű digitalizációt is). E vonatkozásban a megbízást követő fél éven belül alapos elemzés készüljön a célok, feladatok és feltételek paramétereire építve, ugyanakkor a kooperáció előnyeit kiaknázva.

A restaurálás eddigi eredményeinek összegzése, az elmúlt években készített felmérések és programok hozamának értékelése a tovább követendő irányok megállapítása végett.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A saját kötészeti tevékenység a ráfordítás-haszon függvényében fejlesztendő (pozitív értelemben, ill. vissza).

Vezetési feladat: állományvédelem egészének perspektivikus átalakítása elemzések után, a digitalizáció meghonosítása.

4) A nemzeti gyűjtemény feltárása az alábbi kérdések tisztázását, illetve megoldását igényli:

- megfelelő-e a mai tartalmi feltárás az új technika (számítógépes keresés) szempontjából, közelebbről: miként lehet – kell – fokozatosan a tárgyszó típusú tartalmi feltárást általános követelményként érvényesíteni, – s ehhez milyen országos egyeztetések-fejlesztések szükségesek. Minden valószínűség szerint egy országosan akceptált tárgyszó-rendszer bevezetésének előkészítése többéves feladat.

- a retrospektív konverzió megvalósítása annál aktuálisabb máris: ezért jelentős kapacitást kell mozgósítani, hogy a XX. századi dokumentumok (elsősorban: a hazai hungarikaanyag) kb. öt év múltán géppel-hálózaton kereshetők legyenek, illetve a többi hazai könyvtár autentikus leírások birtokába jusson hasonló vállalkozásaihoz. Itt is komoly kooperáció képzelhető el.

A különgyüjtemények feltáró tevékenységének súlypontjait is érdemes újragondolni: bizonyára megalapozottan várja a tudományos világ a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* elnevezésű bibliográfiai szintézis folytatását és belátható időn belüli lezárását. De fontos a térképek, zenei és más dokumentumok retrospektív gépi adatállományainak fejlesztése is. A hagyományos fragmentáltság a munkaszervezésben is csökkenthető, a végeredmény tekintetében pedig egyenesen követelmény (a használó ne öt vagy tíz adatbázisban keressen, mikor nemzeti könyvtári információk szükségesek számára).

Vezetési feladat: masszív retrokonverzió belső és külső erőkkel, a tárgyszavazás előkészítése és integrált, a nemzeti gyűjteményt átfogó adatbázisok fejlesztése.

II. A nemzeti gyűjtemény használata

1) A nemzeti gyűjtemény – leegyszerűsítve – két alapvető használati funkciót lát el: kutatók ellátása a teljes gyűjteményből és tanulási céllal jövők célzott dokumentumhasználata. Az információs igények ezt a kettős vonulatot tovább színezik.
Az előbbi használói kör jelenleg viszonylag szerény létszámú – pár ezerre tehető –, viszont sok dokumentumra van szükségük, míg az utóbbi kör ennél nagyságrenddel nagyobb (vagy húszezer diák látogatja az OSZK olvasótermeit), ők kis kivételtől eltekintve, egyelőre korlátozott mennyiségű dokumentumot használnak. Ráadásul jelenlétük érezhetően fluktuál, amivel szintén számolni kell (egyes hónapokban „elfogynak", máskor be sem férnek a rendelkezésre álló helyekre). Erre meg kell találni a megoldást, hisz alig várható, hogy a közeli években a fővárosban jelentős egyetemi könyvtári kapacitások épülnének. Átmeneti olvasói helyek kialakítása lehet a megoldás (ötödik, nyolcadik stb. szinteken). A célzott dokumentumhasználat javítása elsősorban az olvasótermi állomány minőségi javítása útján képzelhető el, minthogy ez jár a legkisebb folyamatos munkaráfordítással.
A kutatókat – és fokozatosan a felsőoktatási hallgatói körbe tartozó olvasókat – el kell látni a mai eszközökkel (számítógép stb). Ehhez nem csupán gépek kellenek, hanem megfelelően képzett személyzet is. Abból kell kiindulni, hogy fokozódik a csak számítógépen hozzáférhető dokumentumok és in-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

formációk aránya, – s e tekintetben a nemzeti könyvtár példát mutathasson.
Meg kell vizsgálni, hogyan lehet – a főbb prioritások: a retrokonverzió, a digitalizáció érdekében – létszámot felszabadítani, főként a raktárosi körből (a frankfurti Deutsche Bibliothek egy műszakban biztosítja a raktárból történő kiszolgálást).
2) A nemzeti könyvtárhoz hagyományosan sokan fordulnak – tudományos – információért. Ez rendkívüli módon presztízsnövelő tényező, következésképp gondoskodni kell az eddiginél hatékonyabb (jobb minőségű, gyorsabb) szervezéséről.
Az OSZK olvasó- és tájékoztató szolgálata korábban foglalkozott a referral center típusú funkció meghonosításával, – ennek ellátása mostanra, az adatbázisok szolgáltatását vállaló könyvtári korszakban felettébb aktuális tennivaló.

Vezetői feladat: az olvasószolgálat mindenre kiterjedő átstrukturálása (több átmeneti olvasóhely, gépesített olvasói helyek kialakítása, hatékony tájékoztatás, referral center).

III. A nemzeti könyvtár országos funkciói

Az 1997. évi CXL. tv. 61. §-a összegzi a nemzeti könyvtár sajátos alapfeladatait, utalva a 60. §. (1), (2) és (3) bekezdésében felsorolt központi szolgáltatásokban való részvételére. (Ebből a 3. bekezdés a létrehozandó Könyvtári Intézet feladatait sorolja fel, míg a 2. bekezdés olyan további feladatokra tartalmaz általános utalást, amelyek tekintetében a miniszter megállapodást köt az arra kijelölt nyilvános könyvtárral.) Következésképp a 60.§. (1) bekezdésében foglaltak megvalósításában merül(het) fel a nemzeti könyvtár szerepvállalása. E bekezdés hat tennivalót sorol fel, közülük öt véleményem szerint részben vagy egészben az OSZK feladatait körvonalazza.

1) Az *„országos könyvtári informatikai hálózat fejlesztése és tartalmi feltöltése"* (a bekezdés a/ alpontja) második összetevője, a tartalmi feltöltés feltétlenül olyan feladat, amelyben a nemzeti könyvtár – másokkal együtt – érdekelt és illetékes lehet.
Érdekelt azért, amire már e program I. fejezetében is utaltunk, vagyis a gyűjtemény archiválási feladata is odahat, hogy a nemzeti könyvtár minél nagyobb mértékben támaszkodhasson digitalizált formában létező állományokra. E törvényi feladat megvalósulása a legszélesebb szakmai együttműködés által lehet sikeres: szükséges a Magyar Elektronikus Könyvtár mint eddig e téren legproduktívabb civil szerveződés részvétele, kell a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtár (a tv. 59. §. 5. bekezdése szerint az „audiovizuális, multimédia és elektronikus dokumentumok nemzeti szolgáltató központja"), s kellenek az országos szakkönyvtárak, egyetemi központi könyvtárak.
Véleményem szerint az OSZK két vonatkozásban lehet az országos együttműködés különösen sikeres és egyben nélkülözhetetlen közreműködője:

- meghatározott körben a régi hungarikumok (pl. 1800 előtti könyvek, 1850 előtti periodikák),
- és a legfontosabb hazai szerzők (írók, tudósok) idegen nyelvű kiadásainak digitalizáló műhelyeként.

Mindkét területen – bár eltérő mértékben – unikális gyűjteményével vállalhat részt az országos feladatból. Mi sem természetesebb, hogy ehhez alkalmas infrastruktúra szükséges, ahogy erről a megfelelő pontban szólok.

Vezetői feladat: jelentős digitalizáló funkció vállalása és kooperatív megvalósítása.

2) A hivatkozott törvényhely b/ alpontja a nemzeti könyvtári paragrafus tartalmának több alpontját

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

– 61. § (4) a-d/ – foglalja össze, tehát magától értetődően az OSZK illetékességi körébe utalható, ha nem is kizárólagosan. Programom I. fejezetében erről lényegében szóltam.
Érdemes azonban a bibliográfiai számbavételről, a nemzeti bibliográfiai alapfeladatról itt kiemelten szólni. A nemzeti könyvtár hagyományosan a mindenkori könyvtermés nemzeti bibliográfiai regisztrálását tekintette másra nem hárítható feladatának. A kezdetektől máig ívelő nemzeti bibliográfia rendszer itt is két irányban erősítendő:

- az 1800 előtti könyvtermés modern szintézisének belátható időn belüli megvalósítása,

- a XX. századi nemzeti bibliográfiák számítógépes változatának előállítása (köztudottan az MNB CD-ROM-kiadásai az 1976. utáni időszak könyveit foglalják össze, tehát itt a feladat a visszamenőleges géprevitel).

Az időszaki kiadványok a könyvekhez képest bizonyos mértékig háttérbe szorultak, talán itt az ideje a markáns előrelépésnek. Vannak jelentős előmunkálatok (éves bibliográfiák, illetőleg *Busa Margit* és *Ferenczy Endréné* szintézis-munkálatai), melyekre építve, célul tűzhető ki egy 1850-2000 közti sajtóbibliográfia sorozat megvalósítása. Ez komoly elemzések alapján tervezhető meg, még komolyabb gondot jelenthet a személyi feltételek biztosítása. Mégis azt gondolom, egy európai nemzeti könyvtár legalább e két alapvető dokumentumtípus modern nemzeti bibliográfiai szintézise nélkül nem érezheti jól magát.
Természetesen ezzel még korántsem merülhet ki az OSZK idevágó tennivalóinak sora. Csak a hangsúly módosulhat, de – másokkal karöltve – tovább kell munkálkodni a tankönyvek, a térképek, zenei dokumentumok nemzeti bibliográfiai regisztrációján. Új, az egyetemi könyvtárakkal közösen megoldandó feladat a doktori (PhD) disszertációk országos számbavétele. Újra megvizsgálandó a bibliográfiák bibliográfiájának indokoltsága (pl. az NSZK-ban ma is fontosnak tartják e szolgáltatás biztosítását), s újraindításának mikéntje. Örvendetes viszont, hogy az *Időszaki Kiadványok Repertóriumának* tartalma újabban a kurrens sajtóbibliográfiával együtt hozzáférhető géppel olvasható formában is (MNB CD-ROM).
Megközelítésem azt a szemléletet képviseli, hogy az OSZK a magyarországi sajtótermékek nemzeti bibliográfiáját tegye minél teljesebbé és minél korszerűbben „fogyaszthatóvá". A törvény is e téren ismeri a nemzeti könyvtár közvetlen feladatát a 61. §-ban, míg a 60. § (1) bekezdésében összegzett központi feladatok közt szerepel a külföldi hungarikumok bibliográfiai számbavétele. Természetesen a hetvenes évek eleje óta élő hagyomány, a külföldi hungarikumok számbavétele terén minden elismerést és támogatást megérdemel. Mindazonáltal a hazai sajtótermékek teljes körű nemzeti bibliográfiája – időben és dokumentumtípusban egyaránt – elodázhatatlan és döntő hányadában átruházhatatlan feladat, míg a külföldi hungarikumok terén a kategorikus imperatívusz nem egyedül a nemzeti könyvtárnak szól.

Vezetői feladat: a hazai könyvek és időszaki kiadványok átfogó nemzeti bibliográfiai szintéziseinek kiteljesítése, a külföldi hungarikumok terén ésszerű felelősségvállalás (és kooperáció).

3) Az országos dokumentumellátási rendszer (már bevett rövidítése: ODR) működtetése a következő olyan központi feladat, melyben az OSZK is komoly tennivalókat lát el, s láthat el a jövőben is.
Az ODR mibenlétét a tv. 59.§. (1) bekezdése állapítja meg, eszerint idetartozik: a) a könyvtárközi dokumentumellátás, b) a könyvtári dokumentumok lelőhely-nyilvántartása és c) a „könyvtárak gyűjteményéből kivont dokumentumok hasznosítása a könyvtári rendszer számára".

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A) A könyvtárközi dokumentumellátás terén az OSZK legerősebb szolgáltatása a hazai könyvtárakban a lelőhely-nyilvántartás szerint hiányzó, s így egyedül külföldről beszerezhető dokumentumokra vonatkozó igények kielégítése. Ez megmaradó tennivaló jó ideig, tekintve, hogy egy ilyen speciálisan képzett-tapasztalt munkatársakból álló iroda takarékosabb megoldásokat találhat nem egyszer, s így nem okvetlenül a kereskedelmi célzatú dokumentumszolgáltató cégekhez kell fordulnia a hazai felhasználónak (ill. könyvtárának). Valószínűleg többet vállalhat az OSZK a hazai dokumentumok szolgáltatására vonatkozó külföldi igények kielégítése érdekében. Amilyen mértékben a nemzeti könyvtár digitalizált formában lévő állománya növekszik, úgy növekedhet szolgáltató készsége a felhasználó hollététől függetlenül. Az OSZK ezen szolgáltató része a tapasztalatokat is megoszthatja hazai partnereivel: honlapján a legjobb külföldi partnerek paramétereit közölve.

B) A lelőhely-nyilvántartás hazai létrejötte köztudottan a húszas évek elejéhez kapcsolódik, amikor a trianoni Magyarország erőforrásait minden korábbinál jobban ki kellett használni. Az erőforrások minél célirányosabb felhasználása ma is sürgető parancs. A külföldi időszaki kiadványok hazai lelőhely-nyilvántartása az NPA rendszere és adatbázisa által adott (1993 óta folyamatosan bővülő tartalommal jelenik meg CD-ROM formában is). Az NPA-nál ugyanakkor mielőbb érdemes napirendre tűzni az online adatbevitelt is, hogy valóban friss adatokból tudjon szolgáltatni.

Vezetői feladat: a külföldi időszaki kiadványok országos lelőhely-nyilvántartását biztosító NPA és a könyvtárközi dokumentumellátásban a külföldről történő szolgáltatás továbbfejlesztése.

C) Az 1950 előtti magyarországi kiadású, valamint a külföldi könyvek országos lelőhely-nyilvántartásának hagyományos feladata a MOKKA létrejöttével jelentősen módosul. E kooperatív vállalkozás átfogja a legjelentősebb könyvtárakat, melyek a külföldről beszerzett könyvanyag döntő hányadát reprezentálják. Az OSZK-ban két feladatot kell megvizsgálni:

- a kisebb könyvtárak friss beszerzésének regisztrálását a központi katalógusban, – és a MOKKA számára,
- a korábbi cédulanyilvántartás mely szegmense érdemesíthető az adatbázisba vitelre

Valószínűsíthető, hogy e feladatok munkaerőigénye fokozatosan csökkenhet, s innen is lesz átirányítható kapacitás aktuális feladatokra (retrokonverzió stb).

Vezetői feladat: a MOKKA fejlesztésének függvényében a könyvek országos lelőhely-nyilvántartását át kell strukturálni.

D) Az ODR keretében ellátandó harmadik feladat – a könyvtárak állományából kivont dokumentumok hasznosítása a könyvtári rendszer keretében – véleményem szerint szerény mértékben hárul a jövőben a nemzeti könyvtárra. A kivonandó könyvtári anyagok listája első körben más könyvtáraknak ajánlandó fel, s erre legalkalmasabbnak az egyes könyvtárak honlapjai tűnnek. Amennyiben adott könyvtárnak nincs szervere és honlapja, a nemzeti könyvtár e közvetítést átvállalhatja, végső esetben az anyagot magát is átveheti további hasznosítás (pl. határon túli magyar könyvtárak ellátása) végett. (A jelenlegi Fölöspéldány központ csekély létszámmal a meglévő állomány hasznosítását végezze el.)

Vezetői feladat: a könyvtári gyűjteményekből kivont dokumentumok hasznosítását elősegíteni.

4) A határon túli magyarok könyvtári ellátásának segítése jó húsz éve jelent meg a Nemzetközi Csere-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szolgálat (és részben más szervezeti egységek) feladatvállalásában. A feladat vitathatatlanul minden jelentékenyebb magyarországi (országos, egyetemi és megyei) könyvtárban természetes kötelesség, – a nemzeti könyvtár szerepe viszont nélkülözhetetlen. Ugyanakkor maga a nemzeti könyvtár is komolyan érdekelt ennek a kapcsolatrendszernek a fejlesztésében, ugyanis külföldi magyar hungarikumgyarapodásának komoly hányadát köszönheti e relációnak.

Kettős tennivaló vállalása a tét:

A) A külföldi magyarok könyvtárainak támogatása számukra fontos dokumentumokkal és információkkal.

Célszerű az országos, egyetemi és megyei könyvtárakkal együttműködve, s a külföldi magyar könyvtárak véleményére építve országos kooperációt kibontakoztatni a tervszerűség és hatékonyság biztosítása érdekében. Az alapvető megfontolás az lehet, hogy mindenütt reálisan létező, lehetőleg könyvtárossal működő intézmény támogatása valósuljon meg (tehát nem egyéneké, nem szerkesztőségeké stb.). A nemzeti könyvtár természetes törekvése, ha igyekezik minél többet profitálni: kölcsönösen hasznossá fejleszteni e kapcsolatokat.

B) A külföldi magyar könyvtárosokkal, könyvtári szervezetekkel fennálló kapcsolatok erősítése, a képzés, továbbképzés, tudományos kutatási és publikálási lehetőségek felkínálása és kiaknázása. E vonatkozásban az OSZK eddig is példásan tevékenykedett, van tehát mit folytatni.

Mindkét kapcsolati rendszer elérte azt a szintet, hogy érdemes megtalálni az intézményesítés módját.

Vezetői feladat: a határon túli magyarok sokoldalú könyvtári támogatása (országos kooperációban), e kapcsolatok intézményesítése.

5) A nemzetközi szabványos dokumentumazonosító számok kiadása és nyilvántartása terén az OSZK folytassa eddigi jól bevált, nemzetközi szinten is elismert minőségű tevékenységét. – A szolgáltatás sok európai országban a könyv- és folyóirat-kiadáshoz (és -kereskedelemhez) kapcsolódik szervezetileg, hisz a fő haszonélvező is az a szektor. Nálunk az OSZK vállalta mondhatni korát megelőző módon e szerepet –, amit természetesen tovább kell kamatoztatni, egyedül az vizsgálható meg, érdemes-e vagy kell-e e tevékenység finanszírozásába a könyv- és folyóirat-kiadást is bevonni. A legújabb nemzetközi számozási törekvéseket idehaza adaptálni kell (cikkek számozása stb.).

Vezetői feladat: az ISBN, az ISSN stb. számozásokat továbbvinni és kiteljesíteni.

IV. Infrastrukturális fejlesztés

A nemzeti könyvtár rendelkezik a legnagyobb hazai könyvtári raktárkapacitással, a legnagyobb olvasói térrel, a legtöbb könyvtárosi munkahellyel, a legigényesebb könyvszállító berendezéssel stb.

Az OSZK a kilencvenes évek végén számítógépesítésének harmadik szakaszát kezdi (az első a hetvenes évektől kb. 1990-ig tartott s néhány kiemelt funkció – részleges – komputerizálása valósulhatott meg, míg a második a DOBIS/LIBIS (D/L) elnevezésű integrált szoftver beszerzésétől, a lokális hálózat kiépítésétől lényegében máig tart), amikor az új integrált szoftver telepítése fokozatosan megvalósul, s egyben a helyi hálózat jobb kiépítettséggel már az országoshoz kapcsolódik. Ezáltal elvben lehetővé vált a mai elvek és gyakorlat szerinti korszerű működés. E vázlatosan felsorolt nagy adottságokat igen komoly feszültségek és hiányok terhelik: minden eszköz fokozatosan kevésnek és szűkösnek bizonyul, miközben az sem kétséges az objektív szemlélőnek, hogy minden eszközzel lehetne jobban is gazdálkodni. Különösen konfliktusgazdag volt a D/L évtizede: az MNB-füzetek kiadásának el-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

húzódása, a szakrendi csoportosítás megoldatlansága, majd az MNB-füzetek és a CD-ROM-os kumulációk enyhén szólva vontatott előállítása.
Előrebocsátva annak summáját, amiről a menedzseléssel foglalkozó részben szólni akarok: az OSZK érdemi sikerei a számítógépesítésben csak minőségileg jobb irányítás mellett garantálhatók, s minthogy ettől az intézmény egész jövője függ, itt energikus változtatás vált szükségessé.

A) Számítógépesítés

Az új integrált rendszer – az AMICUS – kiválasztása minden vita ellenére megfontolt döntésnek minősíthető. Ugyanakkor bevezetése késik (az 1998. évi intézményi munkaterv november végére ígérte az éles menetet). Ez nem jó, de önmagában nem katasztrófa. Ám végre szabadulni kellene attól a hagyománytól, hogy egy létfontosságú „szerv" (itt: számítógépes rendszer) működése vagy nem működése meg nem valósuló ígéreteket idézzen fel olvasóban és munkatársban egyaránt.
Az integrált rendszer működését a következő két évben a teljes nemzeti könyvtári adatbázis-rendszerre ki kell terjeszteni, miközben az eddig még nem gépesített részlegeknek – különgyűjtemények stb. – is lehetőségeket kell adni az új eszköz hasznosítására.
Egy mai korszerű tudományos könyvtárban (pl. Deutsche Bibliothek, Frankfurt a. M.) minden harmadik olvasói hely számítógépesített. Ez irányban kell határozott lépéseket tenni az OSZK-ban is, – a következő egy-három évben legalább 80-100 új olvasói munkaállomás beállítása lehet indokolt. Ez persze gép, hálózati kapacitás, s nem utolsósorban helykérdés is. Végtelenül racionálisan újra kell szabni a vári épületben való elhelyezkedést egészében is, de ebből az aspektusból különösen. A munkatársi gárda is legalább kétharmadában géppel legyen felszerelve 2000. végére. Előre látható, hogy egy ilyen léptékű számítógépes fejlesztés több tízmilliós nagyságrendű beruházást igényel.
Ekkora nagyságrend pontos indoklást érdemel s ugyanakkor a fenntartó pozitív döntésének megalapozása végett az OSZK vállalja magára a költségek meggyőző hányadának biztosítását.
A korábban vázolt digitalizáló program megvalósítása egyszerre szolgálhatja a hozzáférés és az állományvédelem szempontjainak jobb érvényesítését. Érdemes tehát erre áldozni. Egyébként Párizstól Prágáig komoly nemzeti könyvtári példákkal találkozhatni (nem hivatkozva azonnal amerikai projektekre). Mind a nemzeti könyvtár egyedülálló (külön)gyűjteményi kincsei, mind a régebbi és újabb idők sajtótermékeinek digitalizálása komoly technikai színvonal garantálását tételezi.
A nemzeti könyvtári adatbázisok maximális védelme minden illetéktelen, rongáló behatástól a további működés alapfeltétele: e feladatot súlyának megfelelően kell kezelni.

Vezetői feladat: nagyléptékű számítógépes fejlesztés megalapozása és megvalósítása a munkatársi és olvasói szükségletek kielégítése, továbbá a digitalizációs program elindítása végett.

B) Raktárak és állományvédelem

A vári épület hagyományos stabil állványozású állványerdeje a maga közel 70 km-es nagyságrendjével közeli betelítést mutat. Meg kell vizsgálni a toronyraktárak (alsó szintjeinek) és a többi alsó szint mai statikai terhelhetőségét, hogy a raktárbővítés első üteme tömörraktári fejlesztés útján biztosítható legyen. Szükség esetén a vezetőség érje el, hogy a következő év nyarán elindulhasson a kivitelezés.
Egyidejűleg több évtizedes perspektívára előre gondolva (ismét frankfurti példa: a Deutsche Bibliothek egy éve avatott új épülete a föld alatti tömörraktárak rendszerével 50 évre kívánja a raktári férőhelyet garantálni) meg kell alapozni az új raktárak építési igényét, helyét, módját, technikáját (pl. egy-két órásnál nagyobb várakozás nem engedhető

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

meg az olvasói igény jelentkezése és teljesítése közt).
Ismereteim szerint gondok vannak a jelenlegi toronyraktári stb. férőhelyekkel az állományóvás szempontjából: rossz szellőzés (vagy annak teljes hiánya) veszélyezteti fontos állományegységek épségét. Ezt a legkomolyabban ki kell vizsgálni, s minél előbb megoldási alternatívákat kidolgozni.

Vezetői feladat: többlépcsős raktárfejlesztés végrehajtása a kapacitás hosszú távú biztosítása végett.

C) Kommunikáció, szállítás, reprográfia

Az OSZK tízmillió felett költ telefonálásra, úgyszintén postai szolgáltatásra, igen sokat irodai fogyóeszközökre stb. Ha a vételre fordítható állománygyarapítás 20-30 millió Ft-os nagyságrendű, akkor ezek a számok elég megrázó hatást váltanak ki (ld. 1997. évi beszámoló adatait). Nincs birokomban az Ernst & Young cég átvilágítási anyaga, ugyancsak nem tudhatom, mennyire működőképes az 1998-ban bevezetni tervezett controlling rendszer, de az kézenfekvő és vitathatatlan számomra, hogy az OSZK költési-kiadási struktúrája elavult, pazarló, következésképp tarthatatlan.
Minden folyamatos költséget szigorú revíziónak kell alávetni: világítási rendszer, fűtési rendszer, belső-külső telefonálás, szállítás, folyamatosan üzemeltetett gépek (nyomda, reprográfia stb.) költségmutatóit. Hasonlóképp a több – sok – telephely következtében fellépő karbantartási és felújítási költségek miatt a teljes elhelyezést át kell világítani.

Vezetői feladat: a működés folyó költségeinek leszorítására újabb hatékony takarékossági intézkedések, technikák kellenek.

V. Tudományos kutatás – tudományos kapcsolatok

1980 óta az OSZK a hivatalos kutatás-fejlesztési statisztika látókörébe tartozik, vagyis kutató intézménynek minősül.
A nemzeti könyvtár a kilencvenes évek közepén mintegy száz munkatársának kutatási tevékenységét támogatta munkaidő-kedvezménnyel. Ennek mértéke összesítve: 5200 munkanap. Ekkor az OSZK-nak 750-800 munkatársa volt (ld. OSZK Híradó 1995. 7-8. sz. 4. 1, és 11-12. sz. 3. l.). A támogatás létszámra átszámolva – a főigazgató szerint – 20 főt jelenthetne. Ez elég jelentős kapacitás, ha meggondoljuk, hogy pl. a Teleki László Alapítvány Közép-Európai Kutatóintézetének 1999-ben 19 „saját" munkatársa van.
Nem vitatható, hogy e kutatási támogatás sokaknak nélkülözhetetlen a „hivatalnoki" munka melletti aktív szellemi teljesítmény elősegítésére. Ugyanakkor az sem vitatható, hogy számos kiemelkedően produktív munkatárs nem is él ily támogatással, míg másik oldalról sokaknál a támogatás egyfajta státuszszimbólum, melyet nem feltétlenül kísér megfelelő teljesítmény. E helyzetből egy kiút van: a minőségelv, a teljesítmény konkrét értékelése, párosítva a rugalmassággal (pl. aki tudományos disszertációt készít, kaphasson 3 évre azonnal támogatást, ám ha nem teljesíti vállalását, a következő években ne élhessen ilyen támogatással). Alapvető prioritásként érdemes megfogalmazni, hogy az intézmény támogatásai legfőként a tudományosan kvalifikáltak számának növelésére irányuljanak.
A nemzeti könyvtár a tudományos élet számára saját alapszolgáltatásaival nyújtja a legfontosabbat. A nemzeti gyűjtemény gyarapítása és megőrzése, annak minél felhasználó-orientáltabb feltárása, rendelkezésre bocsátása, a legmodernebb technika átfogó alkalmazása: ezek a legfőbb tényezők tudományos rekapitulációja tekintetében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Emellett jogos és logikus a széles kooperatív kapcsolatrendszer a könyvtárin kívül a tudományos intézményekkel is. Ennek kívánatos formái:

- közös kutatások,
- közös kiadványok,
- közösen szervezett konferenciák és kiállítások,
- a tudományos továbbképzésben részt vevők fogadása szakmai stb. gyakorlatra. Természetesen kívánatos az is, hogy a tudományos intézményrendszer, élén az MTA-val, partnert lásson legnagyobb könyvtárunkban, s annak tudományosan kvalifikált munkatársaiban. Ez sem megy magától, bár *Juhász Gyula* főigazgatói kinevezése (1986) óta számos pozitív jel volt tapasztalható.

Vezetői feladat: a belső értékelés minőségelvre helyezése, a tudományos továbbképzés prioritásként való érvényesítése, a tudományos világgal a kooperáció erősítése.

VI. Bel- és külföldi kapcsolatok

A) Hazai metszetben a nemzeti könyvtár a legnagyobb ilyen típusú gyűjtemény, a legtöbb országos feladattal, következésképp a hazai könyvtári intézményrendszer hatékonysága nem kis mértékben a nemzeti könyvtár célirányos működésétől függ. Ez nem mindig (volt) kézenfekvő prioritás az OSZK szemszögéből, ami kölcsönös frusztrációs folyamatokat indíthat-indított el.

Fontos tehát, hogy a nemzeti könyvtári szemléletben megbúvó kettősség – ún. „nemzeti könyvtári" vagy gyűjteményi alapfeladatok kontra országosközpontiak – a vezetés szintjén ne érvényesülhessen. A tettek világára gondolok, nem a szavakéra. Természetes, hogy ilyen szemlélethez adott pillanatokban több erőforrás szükséges. Ugyanis szűkítettebb feladatértelmezés esetén kevesebb eszközzel is el lehet boldogulni, de az ilyen értelmezés bumeráng-effektushoz vezet. A fenntartói-felhasználói közeg jóindulatának elnyeréséhez pedig az kell, hogy a kapott eszközök maximálisan hatékonyan legyenek kiaknázva. Százmilliós OSZK-beruházást is elfogad a szakma, a szakmai irányítás, ha időre megvan a hozam. Ellenkező eset igen rontja a szavahihetőséget, következésképp a hosszabb távú bonítást.

A nemzeti könyvtár a hazai intézményrendszerrel több lényeges irányban fejlessze kapcsolatrendszerét:

1. gyűjteményi kompetenciák újragondolása (utaltunk az első fejezetben a közoktatás dokumentumanyagára, külföldi hungarikumok: pl. az EU kiadványáradatának értelmes felosztása),
2. feldolgozási kooperáció, különös tekintettel a retrokonverzió sürgető feladatára,
3. együttműködés egy országos tárgyszórendszer létrehozásában, adaptálásában,
4. digitalizációs együttműködés a hazai kiadványok minél teljesebb körben való hozzáférhetősége érdekében,
5. MOKKA-fejlesztés, együttműködés az országos és nemzetközi dokumentumszolgáltatásban,
6. „referral center" funkció (tájékoztatás a tájékoztatásról).

Lehetett volna egy fejezettel előbb is szólni a millenniumi felkészülés adta esélyekről, de talán itt még logikusabb helyre kerül.

Megfontolandó ugyanis az OSZK részéről egyfajta „mission statement", egy küldetésnyilatkozat kiadása – kellő előkészítést követően – arról, miként szándékozik a nemzeti könyvtár az új évezredbe belépni, miként akar a közérdeket kiszolgálandó saját történelme harmadik századába megérkezni.

B) Külföldi kapcsolatrendszerében a nemzeti könyvtár folytassa az érdemi együttműködést az európai nemzeti könyvtárakkal. Igen lényeges,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy valódi projektek keretében erősödjék e kapcsolati háló, ami know-how- és forrás-gyarapítást hozhat (EU-programok, UNESCO-témák stb).
A külföldi felhasználó felé a legtöbbet a saját honlaphoz kapcsolódó információs állományok jelenthetik. Érdemes ezt alaposabban is megvizsgálni: kik, miért és mennyire elégedetten keresik fel az OSZK honlapját.
Az AMICUS-szoftver jelentős kapcsolati erősítést hozhat az angolszász világgal, ahol most terjed a rendszer (Kanada, Nagy-Britannia stb).
A dokumentumszolgáltatásban eredményes OCLC- és más kooperáció is minden támogatást megérdemel.
Szóltunk fentebb a határon túli magyarság könyvtári ellátása terén teljesítendő feladatairól.
Talán megfontolandó egyfajta „visegrádi" együttműködés a közép-(kelet-közép)-európai országok vezető könyvtáraival. A jószomszédi viszony ápolása – a civil, a kulturális intézetek szintjén hosszú távon biztos kamatozik.

Vezetői feladat: a bel- és külföldi kapcsolatok érdemi fejlesztése, főként a szolgáltatásokat erősítendő.

VII. Szervezet – gazdálkodás – menedzsment

Fenti fejezetekben sok változást, sok új feladatot, sok pótlólagos erőforrást feltételező javaslatot fogalmaztam meg.
Azok csak akkor reálisak, ha a mostani fejezet meggyőző tud lenni. Ma egy nagy szervezet sincs „biztonságban", nincs születéstől bizonyítványa arról, hogy mindig megfelelő támogatást kap.
Az elmúlt jó tíz évben két alaptételt sajátítottam el:

- fejlesztési pénzek konkrét vállalásokra kaphatók, s a vállalásokat mindig pontosan teljesíteni kell, különben legközelebb csökken a támogatás esélye,
- a folyó kiadásokat magának az intézmény saját menedzsmentjének kell lehető szigorúsággal racionalizálnia, mert a fenntartó nem kíván „lavina"-effektusokat éltetni.

A) Az irányítás kinyitása a társadalmi beágyazottság erősítésére

Ahhoz, hogy a nemzeti könyvtár magas szinten jegyzett intézmény lehessen, olyan felügyelő bizottság szükséges, amely kellő súllyal szólhat bele a legfontosabb intézményi döntésekbe, valamint a költségvetés megállapításába.
Az összetételről példaként: hét-kilenc fővel számolva, legyen tagja a kultuszminisztérium magas rangú tisztviselője (államtitkár), a parlament kulturális bizottságának alelnöke, az MTA képviselője, egy egyetemi rektor(helyettes), a művészeti élet reprezentánsa, az országos egyetemista diákönkormányzat képviselője, a gazdasági élet magas rangú képviselője, vezető könyvtárosok (pl. MKE, EKK képviseletében).
A felügyelő bizottság döntsön az intézmény éves jelentéséről, pénzügyi tervéről, használói szabályairól, javasolja a fenntartónak a menedzsment premizálását, foglaljon állást a fejlesztési tervekről.
A nemzeti könyvtár tett már próbálkozást Baráti Társaság létrehozására. Ezt érdemes megújítani, – egyértelművé téve, hogy szponzorálás a fő cél. A BT mozgósítson fontos fejlesztési célkitűzések támogatására, miközben a támogató megfelelő publicitást könyvelhessen el nyereségként.
A könyvtári menedzsment teremtsen három konzultatív bizottságot:
a) a tudományos (és művészeti) körből érkező könyvtári-információs igények megismerésére és kielégítésére,
b) a hazai nagy könyvtárakkal való érdemi együttműködés fokozására,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

c) a határon túli magyarság könyvtári ellátásának érdemi elősegítésére.

Vezetői feladat: az irányítási alrendszer reformja.

B) A nemzeti könyvtár pénzügyi-gazdasági rendbetétele: észrevételek és javaslatok

1. Néhány adat

Az OSZK 1994-ben 844 M Ft-ból gazdálkodott, létszáma 749 fő volt.

Az 1997. évről készített intézményi beszámoló – ezt kapták a minisztériumi ügyfélszolgálati irodán a dokumentáció iránt érdeklődők – meglepő módon semmiféle szöveges értelmezést vagy értékelést nem tartalmaz a gazdasági-költségvetési témáról. A 9. sz. táblázat szerint:

- személyi juttatásra és közterhekre költöttek 505 + 219, azaz összesen 724 M Ft-ot,
- míg dologi-felhalmozási-felújítási célokra: 338 + 53 + 41 M Ft-ot, azaz összesen 432 M Ft-ot,
- vagyis együtt mindösszesen: 1156 M Ft-ot, s ebből személyi 63%, dologi 37%.

Az eredeti előirányzathoz képest a személyi kiadások teljesítése pár százalékos emelkedést mutat (699 millióról 724 millióra), míg az összes előirányzat, s benne a dologi radikálisan nőtt (999-ről 1156-ra, illetőleg 300-ról 432 millióra, azaz 16%-kal és 45%-kal).

A dologi kiadásokon belül a napi üzemeltetési kiadások emelkedtek számottevően az előirányzathoz képest: a felújítás + felhalmozás növekedése: 86 millióról 94 millióra (9%), míg az üzemeltetés 215 millióról 338 millióra (57%). Ha ezen utóbbi szám helytálló, akkor aligha lehet komolyan venni a gazdasági tervezést.

Az 1997. évi beszámoló egyetlen létszámadatot sem tartalmaz.

Megállapítható, hogy három év alatt az OSZK rendelkezésére álló pénzügyi keret 844-ről 1156 millióra emelkedett (legalábbis a kiadás szintjén, mert a jelentés az 1997. évi összbevételről szólva 1012 milliót jelez!). Így 37%-os emelkedés állapítható meg, amely sem ezen évek inflációját, sem törvényileg előírt béremelési szintjét nem éri el, – következésképp elég kemény feladatot jelenthetett a felszínen maradás. Mindazonáltal három év alatt kerekítve – háromszáz millióval nőtt a költés.

Létszámra és költségvetésre nézve az OSZK nagyságrendje úgy tíz egyetemi könyvtárat tesz ki. Vagy mind az összes megyei könyvtárét. Így érzékeltethető, mekkora súlyt képvisel. Mekkora értékkel gazdálkodik.

1997-ben 28 ezer fő használta az OSZK-t olvasóként, ebből 2 ezer kutató besorolású, 19 ezer diák, s mintegy 7 ezer azok száma, akik nem e két kiemelt csoportba tartoznak. 270 napon tartott nyitva a könyvtár. Az olvasóforgalom – a látogatók – számáról nincs hitelt érdemlő adat, ugyanis az a szám, hogy mind 1996-ban, mind pedig 1997-ben kereken 200 ezer látogató volt, semmilyen bizalmat nem vált ki (a különgyűjteményi olvasóforgalom – hat olvasóteremben összesen – 7-8 ezres volt). Fontos adat viszont, hogy a törzsgyűjteményi raktárakból 219 ezer dokumentumot szolgáltattak ki 92 ezer igénylőnek, vagyis napi átlagban 811-et 341 igénylőnek. – Tehát átlagban napi 750 fő körüli látogató, közülük 340 igényel a raktárból átlagban 810 darabot. A nagykönyvtárak terhelését ismerők körében e számok nem válthatnak ki meglepetést. Nem igazán nagy számok egy 80 fős főosztály számára. Köztudott persze, hogy a minimum-maximum számok közt 3-4-szeres szorzó érvényesülhet. Nyilván az OSZK-ban is, – tehát ismét levonható a következtetés, hogy szervezés segíthet.

Az 1997-es évben könyv- és folyóirat-beszerzésre 32 milliót fordítottak. Számítástechnikai eszközök beszerzésére pedig 16 milliót. Tehát előbbire közel 3%-ot, utóbbira kevesebb, mint 1,5%-ot. A két legfontosabb mai könyvtári tényező együtt 5% alatt részesült az összkiadásból. Erre mondható: no comment.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. Változtatási irányok

Az OSZK költségvetésében a személyi kiadás megközelíti a kétharmados arányt, ami nagykönyvtáraknál nem rossz, de a többi összefüggést szemlélve, mégis csökkentendőnek ítélhető. Ha egy milliárdos költségvetésben megvalósítható pár százalékos elmozdulás fontos célok teljesítésére, már pozitívabb kép adódik. Ha a 724 millió leszorítható 694 millióra, akkor gyarapításra már 32 + 30 millió adható ki. Ha 63% helyett 55% személyi kiadásra lehet átállni, akkor a 8% = 90 millió Ft lényeges újragondolást ígérhet. Az egy személyre becsült kiadási költségek (kb. 1 millió Ft) egyébként elég magas szintet mutatnak legalábbis könyvtári körben (a JPTE Könyvtárában 750 ezer körüli nagyságrend volt 1997-ben). Köztudottan magas a nemzeti könyvtári diplomások aránya, ami minőségi munkatársi állományt sejtet, de másként is értékelhető a kép, ha pénzügyi vetületét is érzékeljük, s hozzávesszük, hogy valószínűleg sok munkatársnak lehet olyan érzése, hogy „széklábat farag", vagyis nem képzettségéhez méltó munkát végez (vagy azt is).

A beszámolóból megállapíthatóan az OSZK-nak KMK nélkül számítva 50 osztálya van, tehát ennyi osztályvezetője is, plusz a magasabb vezetői kör mintegy tíz fővel, következésképp hatvan vezető hétszáz emberre. A frankfurti Deutsche Bibliothek 300 munkatársa 6 osztályba tagozódik (a legnagyobb a olvasószolgálat raktárostul 80 fővel). Egyébként az egész Die Deutsche Bibliothek (Frankfurt, Lipcse és a berlini zenei könyvtár) együttes létszáma 650 fő (összesen 15-20 vezetővel), – azaz kevesebb a mai OSZK-nál. A belgiumi nemzeti könyvtár létszáma eléri a 300-at.

Alapvető kérdésem: ha a nemzeti könyvtár megbízhatóbb gyarapítása és gépi fejlesztése sürgetően igényli a többletet, lehet-e a személyi kiadások keményebb módon történő „megfogásával" előteremteni azt? Nem a teljeset, hanem annyit, amennyit a fenntartó nem képes magára vállalni.

Véleményem az, hogy annyi érdemi, magasabban kvalifikált (s viszonylag jobban fizetett) munkatárs kell, amennyit a helyzet komoly vizsgálat után feltétlenül indokol, s annyi vezető, ahány tényleg vezet, s ez még hazai könyvtári körben is lehet átlagban 20-40 munkatárs számára egy vezető. S annyi munkatárs végül, ahány komoly munkával el tudja látni a feladatokat.

Ha hatvan helyett harminc (pl. húsz-huszonöt osztályvezető és 4-5 magasabb) vezető lenne pár éves perspektívában –, az új pályára segíthetné a nemzeti könyvtárat. Ennyi vezetőnek egzisztenciális kérdés lenne a hatékony munkaszervezés, a munkatársak igazi motiválása, végső soron a feladatok eredményes és költségtakarékos megoldása.

A vezetés minden szintjén álljon rendelkezésre komoly premizálási keret (pl. az éves bruttó béralap 5-6%-a).

Fentiek első hallásra szörnyű beszédnek tűnhetnek, de ennél még nagyobb mértékű átalakulás sem ritka az utóbbi évtized hazai kulturális viszonyaik közt (könyvkiadói vagy szerkesztőségi létszámok radikális zsugorodása, a Magyar Rádió személyi állományának csökkenése 2000-ről 400-500 közé stb.). A fő kérdés tényleg az, mi a legfontosabb: az alapfeladat érdekében történő dinamizálás-e, mert akkor ilyen radikálisnak tűnő megközelítés is indokolttá s elfogadhatóvá válhat.

Vezetői feladat: a költségvetés belső átstrukturálása, a folyó költségek visszaszorítása a fejlesztés javára.

C) Egy lehetséges szervezet

Főigazgató (Titkársági-Igazgatási Osztály – Fejlesztési Osztály (FO) – Számítástechnikai Osztály (SZO) – Személyzeti-Munkaügyi Csoport – Belső Ellenőr – Biztonsági Osztály – Történeti Interjúk Videotára). Megjegyzés: FO az intézményi átstrukturáláshoz szükséges elemzést végezze az érintett egységek bevonásával (átmeneti egység 4-5

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

fővel, utána 1-2 marad), az SZO a mai három osztályból összevonással. Összesen kb. 60-80 fő.
Főigazgató-helyettes (Nemzetközi és Kulturális Kapcsolatok Osztálya – Gyarapítási Osztály (GYO) – Központi Katalógusok és Dokumentumszolgáltatás Osztálya – Kurrens és Retrokonverziós Nemzeti Bibliográfiai Osztály – Hungarika Információs Osztály). Megjegyzés: GYO-ban a mai Gyarapítási Osztály mellett Kötelespéldány, Nemzetközi Csere illetve a Fölöspéldány Központ megmaradó kisebb része. Összesen kb. 100-120 fő.
Gazdasági igazgató (a mai három osztály és a nyomdai csoport). Összesen kb. 80 fő.
Gyűjteményi igazgató (Feldolgozó Osztály – Olvasószolgálati Osztály Raktárral és Kötészettel – kettő különgyűjteményi osztály – Restauráló Osztály – Mikrofilm és Digitalizáló Osztály). Összesen kb. 150-170 fő.
Mindez ma inkább vázlat, – de illusztrálhatja a fentiekben érzékeltetett irányt. A 400-450 fő körüli végszám is igen előzetes, de erős a meggyőződésem, hogy már középtávon is ez a reális szám.
Az osztályvezetőkkel legalább havonta – évente 10-12-szer – együttes megbeszélés szükséges az összes érdemi információ, vélemény és elképzelés kölcsönös megismerése-megvitatása végett. Az irányítás hatékonyságát növeli, ha minden érdekelt vezető személyesen részese a döntéseknek, ha a vezetési hierarchia nem több szintes.

Vezetői feladat: a túlhierarchizált szervezet átalakítása, hatékony információellátás biztosítása.

MEGÚJULT A NEUMANN-HÁZ KATALÓGUSA formailag, tartalmában pedig jelentősen kibővult. Az új nagy kapacitású Compaq szerver munkába állításával egyidejűleg megnyitották a magyar interneten publikált elektronikus dokumentumok adatait tartalmazó adatbázisukat. A katalógus, amely a Web-Kat.hu nevet kapta, jelenleg több mint 15.000 tételt tartalmaz a szépirodalomtól a speciális szakirodalomig. Az adatbázist folyamatosan építik az internetet jól ismerő könyvtáros szakreferensek segítségével. A katalógus a http://www.neumann.haz.hu címen, a "keresés" feliratú ikonra kattintva érhető el. A kereséshez szükséges információk a képernyőn találhatók meg. A Neumann-ház várja a használók véleményét a katalógusról.
(Forrás: Katalist. 1999. Július 14. Tószegi Zsuzsanna - Szalai Attila)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hagyományőrzés és modern szolgáltatás

Monok István

Az alábbi tanulmány a Tudomány Világkonferenciája (1999. VII. 2.) rendezvényén hangzott el.

A könyvtárosnak, akárcsak a pedagógusnak a történelem minden korszakában alapvető problémája volt az – s ez a probléma meg is maradt –, hogy a megszerzett ismeretei közül melyek azok, amelyek feltétlenül átadandóak a következő generációnak. Még pontosabban az, hogy melyek azok, amelyeket már *nem* biztos, hogy tovább kell hagyományoznia.

Voltak persze pillanatok a történelemben egyes népeknél, amikor a társadalom intézményesen próbálta ezt a kérdést szabályozni. Az egyik leginkább hagyományőrző kultúrát megteremtő zsidó nép olvasmánytörténetéből például már a III. századtól maradtak fenn olyan emlékek, amelyek az olvasást tartalmi szempontból úgy szabályozták, hogy két új könyv megismerése, elolvasása után feltétlenül el kell olvasni egy régi szerző munkáját is. A hagyomány, az elődök ismereteinek életben tartása és továbbadása hangsúlyos eleme volt oktatási rendszerüknek, illetve azoknak az intézményeknek, amelyek az írás és olvasás elterjesztésére voltak hivatva.

Az ezredvégen, az elmúlt néhány évtizedben lejátszódott kommunikációs technikai forradalom átélői történelmi analógiát keresve joggal utalnak vissza a XV-XVI. századra, a nyomtatott könyv megjelenése és társadalmiasulása korszakára. A XVI. században, amikor az európai népek felfedezték maguk számára a Földet és az információk olyan mennyiségének kellett volna helyet találni az azt megelőző korok tudományrendszerében, hogy az már lehetetlenné vált, akkor az a kérdés, amit az első mondatban jeleztem, nevesen az, hogy a továbbhagyományozás sorában melyek az elhagyható ismeretek, különös élességgel vetődött fel. Számos eleme eme értelmiségi vívódásnak felidézhető, amelyek közül talán az egyik legfontosabb az ismereteknek egy újfajta logikai rendszer mentén való elrendezése volt, az arisztoteliánus logika egyeduralmának megszüntetése.

A könyv történetében is nyomon követhető ez a változás. A XVI. század folyamán alakult ki az a könyvforma, amely a használóját már nem kötelez-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

te a betű szerinti végig olvasásra ahhoz, hogy egy információt elérjen. A címlap, a tartalomjegyzék, az egyre tökéletesedő indexek sora jelzi ezt a változást. Ezzel párhuzamosan robbanásszerűen megnőtt azoknak a műfajoknak a száma, amelyek a megelőző korok gondolatkincsét már nem az egyes művek egyre jobb kiadásával és nagypéldányú elterjesztésével látta megoldhatónak, hanem különböző szempontú válogatással. Gondoljunk a flores, a loci communes, a thesaurus, az adagia stb. műfajára. A modern lexikográfia és a bibliográfia is a XVI. században alakult ki, illetve teremtette meg a mai formák alapjait. A felgyorsult ismeretbővülést és információáramlást jól jelzi, hogy az enciklopédiáknak egy egészen új rendszere alakult ki a XVII-XVIII. század folyamán. Nem kellett tehát erre újabb évszázadokat várni, az átalakulás folyamatos volt és felgyorsult.

A XV-XVI. század humanistái, vagy a XVIII. század tudományos akadémiáinak tagjai, de még a XIX-XX. századi tudós társaságok tagjai sem álmodhattak arról, hogy egy-egy szerző gondolatai genezisének elemzéséhez, vagy a filológiai munkához olyan eszköz állhat rendelkezésre, mint mondjuk a Biblia, vagy a patrologia latina CD-ROM formájú kiadása és internetes egyszövegű lekérdezhetősége. De azt sem tehették meg, hogy egy-egy tudományos probléma vizsgálatakor asztaluknál ülve e-mailen értekezzenek más városban, más országban, vagy más földrészen élő kollégájukkal. Az igény természetesen megvolt. Jól mutatja ezt a tudós levelezésnek, mind irodalmi műfajnak az elburjánzása, és már a korban, a levélírók életében történő kiadása is.

Azonban már a XVI. században is felmerült egyszerű, majd tudományos kérdésként is az, hogy az az olvasó, szerző, tanár, vagy könyvtáros, aki az egyes művekben csak az indexek alapján egyes tárgyra, vagy személyre keres, nem ismerheti meg magát a művet, és gyakran úgy történik hivatkozás az egyes régebbi korokban alkotókra, hogy azoknak a gondolatát nem megismerve, hiteltelenül és hibásan hagyományozzák tovább. Ez a kérdés folyamatosan foglalkoztatta a tudósokat annak ellenére, hogy az eszközeik az egyes életművek megismerésére egyre tökéletesebbé váltak, és ebben az eszköztárban a könyvtárak egyre nagyobb szerepet kaptak.

A könyvtárak állandóan alakuló rendje, a könyvek feldolgozottságának formája és mélysége nagy segítsége volt és maradt az olvasónak, függetlenül attól, hogy az milyen céllal olvas: tudományos munkát végez, vagy csak egyszerűen kikapcsolódni szeretne.

Napjaink változásai témám szempontjából különösen sok és összetett problémát hordoznak. Még hosszú időnek kell eltelnie ahhoz, hogy az új médiumok tényleges és potenciális lehetőségei az ismeretek átadhatóságának mennyiségi korlátait ledöntik, tehát addig, amíg a felhalmozott ismeretek teljessége elérhetővé válik elektronikus formában. Ma még jobbára csak a katalógusok és bibliográfiák elérhetőségének kezdetein vagyunk, párhuzamosan természetesen a más előre mutató példák jelenlétével. Már ma is mutatkozik azonban az a jelenség, hogy a következő generációk tagjai, akik együtt nőttek fel a néhány évtizede még új eszközzel, csak az olyan információt tekintik információnak – vagyis áthagyományozott ismeretnek –, amely elektronikus formában elérhető. Jól mutatják ezt azok a vizsgálatok, amelyek az egyetemi hallgatók szemináriumi- és szakdolgozatainak irodalomjegyzékeit, citátumait elemzik. Egy közepesen gépesített könyvtárban már nehezen vehető rá a hallgató a cédulakatalógus használatára – amellyel ma még a több információ érhető el –, és a könyv formában megjelent bibliográfiákat sem nagyon szívesen veszik kézbe (sajnos az oktatás folyamán nem is hallanak létükről). Miután a mai egyetemisták lesznek a jövő értelmisége, így a tanárok és könyvtárosok is, számukra ez a szűken áthagyományozott ismeret marad az áthagyományozandó információ.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtárak és a könyvtárosok értéke, hagyományozó szerepe ebben a helyzetben, a nem rövid átmeneti korszakban határozottan felértékelődik, felelősségük megnő. Éppen ezért fontos a könyvtárosok képzésében a hagyományőrző és a modern eszközökkel szolgáltatni tudó jelleg együtt tartása. Ezért veszélyes az a tendencia, amely lehetővé teszi immár a könyvtárosnak, mint egyetlen szaknak a létét. Természetesen tudjuk, hogy a jelzett művelődéstörténeti folyamatokkal párhuzamosan az egyes szakmák elhatárolódtak egymástól, szakma jellegük sajátos és önálló képzést igényel, ha színvonalas kíván maradni. De a könyvtáros ebben is hasonlít a pedagógusra, a könyvtár az iskolára: ahogy nem létezik tanár, mint szakma, úgy – és csak ebben az értelemben – könyvtáros sem létezik, mint szakma. A tanár mesterséghez számos módszertani, pszichológiai stb. ismeretet el kell sajátítani, de ha elsajátította valaki, akkor a legjobb esetben arra lesz képes, hogy tudja, hogy hogyan kellene tanítania, ha ő maga tudna valamit. Történelem-, matematika-, kémia- és irodalomtanár létezik tehát, tanár önmagában nem. Ebből a szempontból nézve a könyvtárosnak sem szabad csupán a saját maga mesterségét ismernie professzionálisan, ki kell egészíteni ezt valamilyen más szakismerettel. Azért kell ezt tennie, hogy a könyvtáros ismereteket rendszerező ismeretei, információkat tároló, rögzítő és kiadó (szolgáltató) eszközei egyre tökéletesednek, és ezen tökéletesedés folyamatában kialakult egy szaktudomány, amit könyvtártudománynak nevezünk. Ennek belterjes művelésére szükség van, de belterjes alkalmazása hallatlanul veszélyes.

Akkor tehát, amikor könyvtáraink, így a mi könyvtárunk is, igyekszik minél nagyobb gyorsasággal a modern technika megteremtette lehetőséggel élni, integrált könyvtári rendszert működtetni, ezt kiegészítve számos, a könyvtárosok által fejlesztett adatbázist építeni és ebből szolgáltatni, nem szabad szem elől tévesztenünk azt, hogy a modern technika csupán eszközt adott a kezünkbe. Olyat, amelyet meg kell tanulnunk kezelni, de tudni róla: ez a civilizáció, de nem ez a kultúra. Közép-Európában ezt azért is fontos állandóan szem előtt tartani, mert itt az eruditív, az olvasmányokon alapuló kultúrának nagyobb hagyományai vannak, mint számos más területén a világnak, és az új civilizatórikus eszközök elterjedése – főként anyagi okokból – lassúbb. Várható tehát egy olyan korszak, amikor élesen fogalmazva, ezek a társadalmak már nem lesznek kulturáltak, de még nem is civilizáltak.

A kulturális tartalommal a modern korszak eszközeit a könyvtáros, a tudós, a lelkes amatőr tölti majd fel. És fontos azt is szem előtt tartani, hogy mindenkinek joga van ezt tenni, és senkinek sem szabad ezt az egyébként könnyen cenzúrázható eszközt uralnia. Umberto Eco könyvtárosa A rózsa nevében el tudta érni, hogy Arisztotelész Poeticájának csak töredéke hagyományozódott tovább. Legyünk büszkék könyvtárosként erre, mert mutatja szakmánk erejét. Most más, jobb, tökéletesebb, ördögibb eszközeink vannak ilyen könyvtárossá válni, de ne feledjük el, a felelősségünk is nagyobb.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Gondolatok a könyvtári menedzsment és a minőség-menedzsment oktatásáról

Boda István – Gomba Szabolcsné

„A kis nemzetek egyetlen lehetősége a minőség." (Klebelsberg Kunó)

A szerzők, a debreceni informatikus-könyvtáros képzés menedzsmenttel kapcsolatos tárgyainak oktatóiként 1999. április 26-27-e között részt vettek a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtárban szervezett *Minőségbiztosítás a könyvtárakban* c. konferencián, amely elsődleges célja szerint a megyei könyvtár hároméves minőségbiztosítási programjának tapasztalatait foglalta össze. A konferencia a British Council által támogatott program zárásának központi eseménye volt, neves magyar és külföldi előadókkal. A minőségbiztosítás mellett egyéb témák is szóba kerültek, így például az Informatikai és Könyvtári Szövetség (IKSZ) menedzsment és minőségbiztosítási tréningjén részt vett könyvtáros kollégák is beszámoltak tapasztalataikról. A konferencia előadói – közvetve vagy közvetlenül – több előadásban is foglalkoztak a könyvtári menedzsment és minőségmenedzsment oktatásának kérdéseivel, ráirányítva a figyelmet a kérdéskör aktualitására. A következőkben azokat a gondolatokat szeretnénk közreadni, amelyek az előadások hallgatása közben merültek fel, miközben megkíséreljük rendszerbe foglalni az előadásokban érintett kérdéseket.

A különböző menedzsment területek sokféleképpen rendszerezhetők. Egy lehetséges megközelítés szerint központi helyet foglal el közöttük a stratégiai menedzsment[1] és a projekt menedzsment[2], amelyek magukban foglalják egyebek közt a hosszú távú (stratégiai) és rövid távú (taktikai) *tervezést.*[3] Szervesen kapcsolódik hozzájuk a gondolatmenetünk szempontjából alapvető három menedzsment terület: a *marketing* menedzsment, az információs menedzsment és a minőség-menedzsment. Ezek együtt határozzák meg a könyvtári alaptevékenységek menedzselését, amit nevezhetünk termelésmenedzsmentnek, operatív menedzsmentnek[4] vagy a *szolgáltatásteljesítés*[5] *menedzselésének.* Ez utóbbi részét képezi a termelés vagy operatív tervezés. A fenti területek szorosan összefüggnek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Példák a területek összefüggéseire

	marketing menedzsment	információs menedzsment	minőség-menedzsment
stratégiai menedzsment	termék-, ill. szolgáltatási kör meghatározása; marketingstratégia meghatározása	rendszerfejlesztési koncepció kialakítása	minőségpolitika meghatározása
projekt menedzsment	piac felmérése, termék meghatározása, ár meghatározása, hirdetési terv készítése (4P mix)	rendszerfejlesztési projekt végrehajtása; rendszerelemzés, rendszertervezés, rendszer kivitelezése és bevezetése	minőségügyi rendszer kialakítása
operatív menedzsment	termék, ill. szolgáltatás gyártása és eladása; eladás/üzletmenet figyelemmel kísérése és befolyásolása	integrált könyvtári rendszer működtetése	minőségbiztosítás, folyamatok szabályozása, minőségi hurkok működtetése

és részben átfedik egymást. Lássunk erre néhány példát.

Példák a területek közötti átfedésekre

- a minőségügyi rendszerben alapvető szerepet játszó szolgáltatási minőséghurok tartalmazza a három fő intézkedési folyamatot, a marketinget, a tervezést és a szolgáltatásteljesítést;[6]
- A minőség[7] legfontosabb sajátossága a vásárlói (pl. olvasói) igények kielégítése, a vásárlói igények felmérése pedig a marketing részét képezi;
- a minőségügyi dokumentációs rendszer a dokumentációs technológiák (pl. hipertext, intranet) fejlődésével és könyvtári elterjedésével előbb-utóbb a könyvtár vezetői információs rendszerének[8] szerves részét fogja képezni – az egyéb könyvtári és számítógépes dokumentációkkal és szabályzatokkal (pl. jövőkép, SZMSZ (szervezeti és működési szabályzat), gyűjtőköri leírás, rendszerspecifikációk stb.) egyetemben.

Megjegyezzük, hogy a fentebb felsorolt területekhez kapcsolódó legfontosabb ismeretek a debreceni informatikus-könyvtáros képzés megfelelő tárgyainak tananyagában szerepelnek.

Az említett példák rámutatnak a fogalmak összefüggésrendszerének fontosságára. Ez még egyértelműbbé válik, ha *megpróbáljuk összefoglalni, melyek azok a tényezők, amelyek egy könyvtárban a szolgáltatások minőségét meghatározzák.*[9]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1) a könyvtár vezetői (a menedzsment)[10]

a) a könyvtár hosszú távú céljai és stratégiája (irányvonala)[11]

I) a könytár külső és belső környezetének elemzése

(1) jelenlegi tendenciák és irányzatok[12]

(2) jövőbeli trendek[13]

II) a könyvtár küldetése és jövőképe

(1) tudatos könyvtárosság[14]

III) a könyvtár stratégiája, hosszú és rövid távú tervei[15]

(1) a könyvtár marketing stratégiája

(2) a könyvtár minőségpolitikája

(a) a könyvtár minőségügyi céljai

b) a könyvtári szervezet (világosan meghatározott hatáskörök és felelősségek)[16]

I) a könyvtári szervezet struktúrája/modellje[17]

(1) felső szintű menedzsment (könyvtári vezetőség)

(a) tanácsadó testület vagy csoport (külső/belső konzultánsok, szakértők)[18]

(2) irányítási szervezeti egységek

(a) rövid távú tervezés

(I) költségvetés[19]

(b) marketing és közönségkapcsolatok (PR, propaganda)

(c) termelésirányítás vagy termelésmenedzsment

(I) termeléstervezés (operatív tervezés)

(II) könyvtári (szolgáltatásteljesítési) folyamatok menedzselése (osztályok)

(III) minőségirányítás

(d) személyzeti ügyek

(e) gazdasági irányítás (pénzügy, számvitel stb.)

(f) informatikai csoport

(g) adminisztráció

(h) egyéb (pl. beruházási, fejlesztési programok)

(3) osztályok (pl. gyarapítás, feldolgozó osztály stb.)

II) a könyvtárban létrehozott minőségügyi rendszer szervezete

(1) a minőségügyi rendszer működéséért felelős személy vagy csoport

(2) a minőségi szolgáltatásért felelős személyek (vásárló-szállító kapcsolatok)

(a) a könyvtári szervezeten belül („belső szolgáltatók")

(b) a könyvtári szervezeten kívül

(I) a könyvtár szállítói (pl. rendelés, könyvtárközi kölcsönzés stb.)

(II) a könyvtár felhasználói (vásárlók, „fogyasztók") *(ld. a 4) pontban)*

(3) a könyvtár fenntartói (pl. iskolai/egyetemi vezetés, önkormányzat)

c) a beosztottak közvetlen irányítása (vezetése)[20] *(ld. még a 2) pontban)*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

I) emberi erőforrás menedzsment[21]
(1) személyzeti politika (személyzeti fejlesztés)
(2) a munkakörök meghatározása
(3) fizetések, javadalmazások, jutalmak meghatározása
(4) a beosztottak teljesítményének értékelése
(5) a beosztottak oktatás és képzése
(6) személyi problémák kezelése (konfliktuskezelés)
(7) érdekegyeztetés (szervezeti és egyéni célok összehangolása)
II) a beosztottak motiválása
III) a könyvtáron belüli és kívüli kommunikáció, szabad információáramlás[22]
(1) a vezetők és beosztottak kapcsolata (pl. értekezletek, közvetlen kapcsolattartás)
(2) a vezetők és a könyvtár fenntartóinak kapcsolata[23]
(3) a vezetők és a könyvtár felhasználóinak a kapcsolata[24]
(4) megfelelő információs rendszer (pl. integrált könyvtári rendszer)
IV) csoportmunka, csoportok létrehozása és vezetése
(1) csoportos problémamegoldás (pl. minőségjavítási fórumok)

d) a könyvtári tevékenységek szabályozottsága (kontrolláltsága)[25]
I) könyvtári minőségügyi rendszer kialakítása (*ld. a 3) pontban*)
II) a minőségügyi szervezet folyamatos átvizsgálása és tökéletesítése

2) a könyvtár rendelkezésre álló erőforrásai, személyi- és anyagállománya

a) a könyvtári vezetés[26]
I) a vezetők alkalmassága
II) a vezetők képzettsége

b) a könyvtári személyzet
I) a személyzet alkalmassága (munkakörök és képességek összhangja)
II) a személyzet motiváltsága[27]
(1) a személyzet anyagi érdekeltsége (megfelelő bérezés)
(2) a munkahely biztonsága (világos szervezeti célok, határozott jövőkép)
(3) a munkakörnyezet alkalmassága, munkahelyi légkör
(4) a minőségi munka elismertsége (jutalmazási és előmeneteli rendszer)
(5) az egyéni és szervezeti célok összhangja („egy mindenkiért - mindenki egyért")
III) a személyzet önállósága és hatásköre (hatalma és irányítási lehetősége)[28]
(1) személyes felelősségvállalás
IV) a személyzet képzettsége
(1) a személyzet rendszeres oktatása és képzése (ill. abban való részvétele)

c) a vállalati/szervezeti kultúra[29]
I) motivációs értékek
(1) megfizetettség (erkölcsi/anyagi megbecsülés)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(2) kockázatvállalás, kezdeményezőkészség
(3) egyén- vagy csoportközpontúság
(4) teljesítményközpontúság
(5) azonosulás a közös céllal

II) stratégiai értékek (elsődleges preferenciák)
(1) humán vagy feladatorientáció[30]
(a) alapozás a dolgozók képességeire (teljes körű részvétel/elkötelezettség)
(b) folyamatos oktatás/képzés
(c) a dolgozók egészsége
(d) a megfelelő emberek alkalmazása a megfelelő helyen
(2) cél (eredmény) vagy eszköz (folyamat) orientáció
(3) rövid- vagy hosszú távú időorientáció
(4) profit (költség) vagy felhasználó (minőség) orientáció

III) szervezeti (strukturális) és vezetési értékek
(1) függetlenség vagy függőség (döntésképesség/döntésképtelenség)
(a) önállóság vagy egymásrautaltság (specializáció, koordináltság)
(b) a hatáskör leosztása (alá/mellérendeltség, centralizáció/decentralizáció)
(2) erős vagy gyenge kontroll (szabályozottság/szabályozatlanság)
(3) nyíltság (nyitottság) vagy zártság (belterjesség)
(a) szabad információáramlás, külső/belső kommunikáció
(b) részvétel a társadalmi méretű tanulásban
(4) konfliktustűrés, problémaorientáltság (vezetés a tények alapján/tekintélyelven)
(5) kollektív vagy egyéni döntések (demokrácia/diktatúra)[31]

d) anyagi eszközök (pl. hardver és szoftver, raktárak, infrastruktúra, környezet stb.)

3) a könyvtári minőségügyi rendszer

a) a minőségügyi rendszer eljárásai

I) a szolgáltatási folyamatok meghatározottsága és szabályozottsága
(1) szolgáltatási előírás (szolgáltatások követelményeinek meghatározása)
(a) a vásárlók által megfigyelhető és kiértékelhető jellemzők
(b) a szolgáltatási jellemzők elfogadhatósági szintje
(I) kvalitatív (összehasonlító, nem számszerű) jellemzők
(II) kvantitatív (merhető, számszerű) jellemzők
(2) szolgáltatásteljesítési előírás (szolgáltatásteljesítési folyamatok meghatározása)
(a) a szolgáltatás teljesítőképességét befolyásoló jellemzők
(I) kvalitatív (összehasonlító, nem számszerű) jellemzők
(II) kvantitatív (merhető, számszerű) jellemzők
(b) a szolgáltatásteljesítési jellemzők elfogadhatósági szintje
(c) a szolgáltatásteljesítési folyamatok eszközkövetelményei

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(d) a szükséges személyzet létszáma és szakképzettsége
(e) elvárások a külső szállítókkal (ill. szolgáltatókkal) szemben
(f) a szolgáltatásteljesítési folyamatok egyéb követelményei
(I) egészségügyi követelmények
(II) biztonsági követelmények
(III) környezetvédelmi követelmények
(IV) jogi követelmények
(g) a szolgáltatásteljesítési folyamatok felbontása (pl. folyamatábrákkal)
(I) munkaszakaszok/fázisok
(II) munkaszakaszok kapcsolódási pontjai
(III) a munkaszakaszokba tartozó tevékenységek
(IV) tevékenységek kapcsolódási pontjai
(3) szolgáltatás- vagy minőségszabályozási előírás (a teljes szervezetre)
(a) szolgáltatási minőséghurok kialakítása
(I) marketing folyamat
(II) tervezési folyamat (stratégiai, projekt- és operatív tervek)
(III) szolgáltatásteljesítési folyamat (könyvtári alaptevékenységek)
(IV) a szállító vizsgálata
(V) a felhasználó vizsgálata
(VI) a szolgáltatásteljesítés elemzése és javítása
(b) minőség-visszacsatolások kialakítása (adott kapcsolódási pontokon)[32]
(I) kulcstevékenységek meghatározása
(II) a kulcstevékenységek mérhető jellemzőinek meghatározása
(III) a jellemzők határértékeinek előírása (minőségi követelmények)
(IV) a jellemzők értékelésére szolgáló módszerek meghatározása
(V) szabályozási/hibakezelési eljárások (pl. javítás)
II) hibamegelőző tevékenységek (pl. rendszeres karbantartás)
III) belső minőségügyi felülvizsgálatok (auditok)
(1) a szolgáltatási előírás alapján
(2) a szolgáltatásteljesítési előírás alapján
(3) a szolgáltatás/minőségszabályozási előírás alapján

b) a könyvtári dokumentációs rendszer

I) működési dokumentáció (pl. SZMSZ, munkaköri leírások stb.)
II) minőségügyi rendszerdokumentáció (hierarchikus felépítésben)
(1) minőségügyi kézikönyv
(a) minőségpolitika és minőségügyi célok
(b) minőségügyi rendszer szervezete
(c) minőségügyi rendszer (általános) leírása
(d) könyvtár minőségügyi gyakorlata (pl. minőségi követelmények fokozata)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(e) minőségügyi rendszerdokumentáció felépítése és hozzáférhetősége
(2) minőségügyi terv (szolgáltatási folyamat(ok) leírása)
(3) minőségügyi eljárások (tevékenységek leírása)
III) minőségügyi bizonylatok (a rendszer működésének dokumentálása)
IV) a dokumentáció szabályozása
(1) a dokumentáció hitelessége
(2) a dokumentáció hozzáférhetősége
(3) a dokumentáció érthetősége
(4) a dokumentáció naprakészsége (pl. módosítás, átdolgozás, eltávolítás)

4) a könyvtár felhasználóival való kapcsolat (vásárlók, olvasók, „fogyasztók")[33]

a) a könyvtár arculatának kialakítása (hatékony közönségkapcsolatok, PR munka)
b) közvetlen és hatékony kapcsolattartás a felhasználókkal[34]
I) felhasználói észrevételek folyamatos figyelése
II) felhasználók folyamatos tájékoztatása
III) fokozott figyelem a szervezet és a felhasználók kapcsolódási pontjaira[35]
(1) kapcsolattartó személyzet[36]
(2) a felhasználók által igénybe vehető eszközök

Egy minőségügyi rendszer bevezetése projekttevékenység, amelynek főbb szakaszai, ill. fázisai nagy vonalakban a következők lehetnek:[37]

1) a stratégiai megalapozottság biztosítása (felsővezetői döntés meghozása)
a) stratégiai célok kitűzése (minőségpolitika, minőségügyi célok)
b) projektcélok meghatározása
2) a projekt előkészítése
a) projektvezető kijelölése
b) projekt megtervezése
3) a könyvtár átvilágítása (rendszerelemzés)
4) a könyvtár minőségbiztosítási rendszerének megtervezése
5) a könyvtár minőségügyi dokumentációs rendszerének kialakítása
6) a minőségügyi rendszer bevezetése (pl. fokozatosan)
7) a projekt zárása
a) a minőségügyi rendszer kiértékelése (belső felülvizsgálat)
8) ünneplés

Ha egy könyvtárban a teljes körű minőségbiztosítás (TQM) bevezetését tűzik ki célul, akkor az, hogy a könyvtár mint szervezet várhatóan milyen lépcsőkön keresztül valósíthatja meg a könyvtári vezetők által elhatározott célt, függ a könyvtár jelenlegi érettségi szintjétől. A lehetséges érettségi szintek pl. a szoftverfejlesztéssel foglalkozó vállalatok számára kialakított képesség/érettség modell (Capability Maturity Model, CMM) szerint a következők lehetnek:[38]

1) kezdeti (egyedi megoldások, rögtönzések; gyakori a „tűzoltás"; esetenként anarchikus);
2) ismételhető (a hagyományokon, kulcsemberek tapasztalatain alapul);
3) meghatározott (dokumentált, szabványosított; technológia- és folyamatorientált);

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

4) menedzselt (számszerűsített, a folyamatok mérésén és elemzésén alapuló);
5) optimalizált (közösen elfogadott jövőképen alapuló; folyamatosan tökéletesített).

Érdemes megjegyeznünk, hogy míg az ISO 9000 szerinti tanúsítás valószínűleg már a modell középső szintjein álló szervezetek esetén is lehetséges, addig a TQM nagyjából a legfelső szint elérésének felel meg. Erősen kérdéses tehát, hogy milyen esélye van a sikerre egy mai, magyarországi könyvtárban a TQM azonnali bevezetésének. Rendkívül előremutató lehet azonban a TQM elérésére törekedni stratégiai (hosszú távú) célként és *jövőképként*. Reálisnak tűnik a könyvtárakban az ISO szerinti minőségbiztosítási rendszer bevezetése (az ehhez szükséges idő, pl. 1-2 év alatt!) a teljes körű minőségbiztosítás (TQM) elveinek fokozatos és következetes alkalmazásával.[39] Itt azonban mindenképpen ki kell emelnünk, hogy a TQM alapelvei rendkívül kiegyensúlyozott, összefüggő rendszert alkotnak, amelyből nem szabad egyes, a könyvtári vezetőknek „tetsző" elveket kiragadni, és a „nem tetsző" elveket figyelmen kívül hagyni. (Például képzeljük el, hogy minden könyvtárostól elvárjuk, hogy munkájukban a teljes elkötelezettség tükröződjön, miközben a könyvtári vezetésnek esze ágában sincs „hagyományos", diktatórikus előjogairól lemondani. Ilyenkor fordulhat elő, hogy – képzés ide, vagy oda – a könyvtárosokat a „hideg kirázza" a TQM hallatán.[40]) Nagyon fontos, hogy a könyvtári vezetők ne járassák le a minőségbiztosítás koncepcióját még az előtt, hogy a könyvtárakban ténylegesen bevezetnék.

Foglaljuk össze ezután röviden, hogy melyek azok az alapelvek, amelyeken a teljes körű minőségbiztosítás alapszik:[41]

1) középpontban a vevő, a minőség (pl. 1.b.II.2.b.II; 1.c.III.3; 2.c.II.4; 3.1.I.1.a; **4.b**)
2) a folyamatok javítása, folyamatos tökéletesítés (pl. 1.b.I.2.c.III; 1.b.II; **1.d**; 2.c.II.2-3; **3**)
3) teljes elkötelezettség, teljes körű részvétel (1.a.II; 1.c.I.6-7; 1.c.II; 2.b.II; **2.b.III**; 2.c.I.1; 2.c.I.5; **2.c.II.1.a**; 2.c.III.1.a)
4) részvétel a társadalmi méretű tanulásban (pl. **2.c.III.3.b**)

az alapelvek mellett a TQM néhány további, kiegészítő elemet (ti. elvet) is tartalmaz:

1) a menedzsment vezető szerepe (pl. **1**; **2.a**; 2.c.I.2; 2.c.III.1.b)
2) folyamatos oktatás és képzés (pl. **1.c.II.1.b**; **2.b.IV**; **2.c.II.1.b**)
3) a menedzsment támogatása (támogató/kiegészítő struktúrák igénybe vétele, kollektív döntések) (pl. **1.b.I.1.a**; 2.c.I.3; 2.c.III.5)
4) belső kommunikáció fontossága (pl. **1.c.III**; 2.c.III.3.a; 3.b.II.1.c; 3.b.IV.2)
5) dolgozók jutalmazása és elismerése (pl. **1.c.I.3**; **2.b.II.4**; 2.c.I.4)
6) a vevők elégedettségének és a szállítók teljesítményének a mérése (pl. 1.c.I.4; 2.c.III.4; 2.c.III.2; **3.a.I.1.a**; **3.a.I.2.a**; **3.a.I.3.b.II**; 3.a.I.3.b.IV; 4.b.I)

A TQM alapelveinek és a vállalati kultúra értékeinek a kapcsolata a minőségbiztosítás legfontosabb összefüggéseit jelenti.[42] Foglaljuk össze ezeket egy táblázatban (ld. a következő oldalt).

A továbbiakban szeretnénk röviden utalni azokra a főbb kérdésekre, amelyek a fentebb körvonalazott témákkal, pontosabban a témák oktatásával kapcsolatban hangzottak el a kecskeméti konferencián.

Az eddig elmondottakból is következik az, amit legvilágosabban *Maurice B. Line* fogalmazott meg a konferencián elhangzott előadásában. Eszerint az elemzett könyvtári minőségbiztosítási projekt ered-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

TQM elvek	a vállalati kultúra értékei	TQM kiegészítő elvek	a vállalati kultúra értékei
középpontban a vevő, a minőség	felhasználó (minőség) orientáció	a menedzsment vezető szerepe	hatáskör leosztása, kockázatvállalás
a folyamatok javítása, folyamatos tökéletesítés	eszköz (folyamat) orientáció; hosszú távú orientáció	folyamatos oktatás és képzés	humán orientáció
teljes elkötelezettség, teljes körű részvétel	humán orientáció; megfizetettség; önállóság; azonosulás a közös céllal	a menedzsment támogatása	csoportközpontúság; kollektív döntések
részvétel a társadalmi méretű tanulásban	nyíltság (nyitottság)	a belső kommunikáció fontossága	szabad információáramlás
		a dolgozók jutalmazása és elismerése	teljesítmény-központúság
		elégedettség- és teljesítménymérés	vezetés a tények alapján; erős kontroll

A TQM elveinek és a vállalati kultúra értékeinek kapcsolata

ményeinek értékelésekor a TQM bevezetése helyett inkább változásmenedzsmentről (vagy világmenedzsmentről) érdemes beszélnünk, amelyben megpróbáltak TQM technikákat alkalmazni. Ehhez még azt a benyomásunkat szeretnénk hozzátenni, hogy véleményünk szerint a projekt központi részét képezte a vezetőség és a személyzet (elsősorban gyakorlati, technikai vonatkozású) képzése, ami valószínűleg hosszú távon igen hasznos segítséget jelent majd a könyvtár minőségbiztosítási céljainak tényleges megvalósításában, és közvetlen haszna minden bizonnyal már jelenleg is érzékelhető a könyvtár szervezeti kultúrájának változásában.

A képzés fontosságát a hároméves minőségbiztosítási projektben az is egyértelműen mutatta, hogy a konferencia második napján két előadás foglalkozott a könyvtárosok képzésének kérdéskörével (*Maurice B. Line: A jövő könyvtárosainak képzése és továbbképzése; Ron Pybus: Millenniumi mesterkurzus közművelődési könyvtárosok részére: minimális alapképzés – folyamatos továbbképzés*). Mielőtt ezzel kapcsolatos véleményünket összegeznénk, szeretnénk néhány konkrét észrevételre külön is kitérni.

Az elhangzott észrevételek között leginkább az a kollegiális jó tanács érdemelt figyelmet, amely úgy hangzott, hogy a magyar felsőoktatási intézményekben is oktatni kellene a menedzsmentet (ti. a könyvtáros hallgatók számára). Aki ilyet tanácsol, az természetesen nincs tisztában a magyarországi viszonyokkal. A debreceni informatikus könyvtáros képzésnek például már a tervezési szakaszában is szerepelt a könyvtári menedzsment oktatása, ami azóta is folyamatosan tart.

Egy másik észrevétel az volt, hogy a menedzsmentet úgy kell oktatni, hogy az egyetemről kikerülő könyvtáros hallgatók bárhol legyenek képesek vezetési feladatokat ellátni, akár nem könyvtári intézményekben is. Az indoklás szerint ugyanis a dolog fordítva is működik, például a Marks and Spencer kereskedelmi hálózat bármelyik menedzsere részt vehet a könyvtárosok képzésében. A menedzsment

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

oktatása valóban az általánosból indul a konkrét irányába. A vezetési irányzatok, a vezetési elvek, a vezetés segítő szintjei (költségvetés, személyzet, intézményen kívüli kapcsolatok, tervezés, a jövő irányítása) mind részét képezik az oktatásnak. Úgy gondoljuk azonban, hogy nem árt a képzés alkalmával tudatos könyvtárosságra nevelni a képzésben részt vevőket, arra, hogy a vezetés szintjén tudatosítsák magukban, hogy az elsajátított ismereteket a könyvtári gyűjtemény fejlesztése, szervezése és hatékony használatának elősegítése érdekében kell felhasználniuk.

Felmerült továbbá a könyvtárosképzés idejének 3 évben történő megállapítása. Az egyetemi szintű könyvtárosképzés 5 évét az angol előadók hosszúnak ítélték, minthogy ennyi idő alatt a képzésben részt vevők „elunhatják" (sic!) magukat. Nos, Magyarországon az ötéves egyetemi szintű képzésbe bekapcsolódó hallgatók az esetek többségében két szakot végeznek, ami az egyszakos képzéshez képest a rendelkezésre álló képzési idő kihasználtságát eleve megkétszerezi. Másrészt pedig pl. a debreceni informatikus-könyvtáros képzés tantervében szereplő informatikai tárgyak időkerete – tekintve az informatika robbanásszerű fejlődését – éppen csak, hogy elég a jövő szempontjából létfontosságú informatikai ismeretek megfelelő mélységű és színvonalú átadására (valószínűleg kétszer ennyit is ki lehetne tartalmasan tölteni...). Tehát nyugodt lelkiismerettel állíthatjuk, hogy a képzésre biztosított idő kellő mértékben kitöltött. Az igazság az, hogy valójában igen *hasznos* lenne némi üresjárat, hogy a hallgatóknak legyen idejük önálló gyakorlással készségszintű ismeretek elsajátítására – egy kellően motivált hallgató számára ugyanis ismeretlen az unalom fogalma. Egyébként az ötéves képzési idő három évre csökkentése az egyetemi szintű végzettséget főiskolai szintűvé változtatná, és az meg kinek lenne jó? (A színvonalnak és a *minőségnek* biztosan nem.) Az oktatás minőségbiztosítása viszont rendkívül aktuális kérdésnek tűnik, természetesen összefüggésben vizsgálva az oktatás minőségét befolyásoló tényezőket, nem pedig kiragadva egyes elemeket. Egy végső megjegyzés: különösen érthetetlen egy minőségbiztosítással foglalkozó szakember szájából, amikor sokallja a képzésre fordítandó időt – fiskális vagy egyéb önjelölt „szakemberektől" már mintha hallottunk volna ilyet és ehhez hasonlót (túl sok a tanár vagy az oktató stb.).

Végezetül szeretnénk leszögezni, hogy véleményünk szerint a fentebb körvonalazott észrevételek közvetve rámutatnak arra az alapvető különbségre is, ami a könyvtár-informatika felsőfokú, egyetemi (vagy főiskolai) szintű oktatása és az egyes témákat egymástól szükségszerűen elkülönítetten – és sajnos, sokszor csak felületesen – érintő tanfolyami képzések között fennáll. Bármit is ígérnek a tanfolyamok, „gyorstalpalók": a könyvtárosok (és különösen az informatikus könyvtárosok!) képzésére is igaz, hogy nincs könnyű és gyors, „királyi" út. Csakis kitartó, szakmailag megalapozott, következetes munka, amelynek két fő résztvevője van, a tanár/oktató és a diák/hallgató. És gyorsan azt is tegyük hozzá, hogy a szakmai megalapozottságot kettős értelemben értjük: a tanítás is szakma, méghozzá az egyik legnehezebb. Ezzel természetesen nem a tanfolyamok, vagy ilyen jellegű kurzusok szükségességét vonjuk kétségbe – pusztán szeretnénk megfogalmazni azt a véleményünket, hogy a gyakorló könyvtárosok számára szervezett intenzív, eseti (tanfolyami jellegű) kurzusok csak azok számára tudnak a gyakorlatban ténylegesen is használható ismereteket hatékonyan átadni, akik már rendelkeznek biztos, azaz kellően megalapozott és rendszerezett, lehetőleg felsőfokú szakmai tudással. Ennek talán legfontosabb jellemzője az, hogy a tanfolyamok által sokszor csak felületesen, vagy esetleg egyáltalán nem tárgyalt fogalmak és módszerek mellett azok összefüggéseit is magában foglalja. Tehát nem, vagy nem csak lexikális ismereteket, technikákat ad át, hanem gondolkodni tanít. A gondolatmenet természetesen megfordítva is érvé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyes: a megfelelő alappal rendelkező könyvtárosok nagy haszonnal vehetnek részt intenzív szakmai továbbképzéseken, ahol már meglevő ismereteik felfrissítése mellett egyebek közt új tapasztalatokkal, értékes gondolatokkal és hatékony módszerekkel gazdagodhatnak. A szerzők például személy szerint rendkívül élvezetesnek találták a konferencia két napját (miközben több tíz oldalt jegyzeteltek), amihez a szervezők által biztosított jó légkör és a kellemes környezet is nagyban hozzájárult, amiért ezúton mondanak köszönetet.

Jegyzetek

1. A stratégiai menedzsment az a folyamat, amelynek során a vezetők körvonalazzák a szervezet hosszú távra szóló elképzeléseit, meghatározzák a szervezet hosszú távú (stratégiai) céljait, stratégiákat alakítanak ki ezen célok elérésére a fennálló külső és belső körülmények figyelembevételével, és felügyelik a stratégiák megvalósulását biztosító konkrét akciótervek végrehajtását. (Thompson, A.A. – Strickland, A.J.: Strategic management. Concept and cases. 4. ed. – BPI-Irwin, Homewood, Illinois, 1987.)
2. A projekt menedzsment ... egyfajta köztes kategória a vezetés stratégiai és operatív szintjei között, és mint ilyen, a stratégiai célok realizálását valósítja meg, amelynek következtében a stratégiai célok a napi operatív működés szintjére transzformálódnak. Ebben az értelemben a projekt menedzsment a stratégia megvalósításának eszköze, maga a projekt pedig egy-egy konkrét stratégiai program vagy részprogram, illetve stratégiai akció vagy annak egy jól körülhatárolható része. (Görög M.: Általános projektmenedzsment. – Aula K. 1996.)
3. A piaci mechanizmus autonómiája látszatra megkérdőjelezi a tervezés értelmét, miközben a terv nélkül sodródó, „kézi vezérlésű" vállalatok egész sora megy tönkre. A fejlett tőkés országok sikeres vállalatainál viszont számunkra szokatlanul kemény tervezőmunka folyik. (Varsányi J.: Üzleti stratégia – üzleti tervezés. – Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996. – Alkalmazott stratégia sorozat, 1.)
4. Az operatív menedzsment (operations management) az a folyamat, amely a termékek és szolgáltatások előállításának, és az ezzel összefüggő tevékenységeknek a koordinálását valósítja meg. (Reece, B.IL. – O'Grady, J.P.: Business. – Houghton Mifflin Co. Boston-Dallas-..., 1987.)
5. *Szolgáltatásteljesítés* (service delivery): a szállító azon tevékenységei, amelyek a szolgáltatás teljesítéséhez szükségesek; *szolgáltatás* (service): a szállító és a vásárló kapcsolódási pontjain folytatott tevékenységekből, valamint a szállító belső tevékenységeiből képződő eredmények a vásárlói igények kielégítésére, továbbá: A leírt fogalmak ... alkalmazhatók a szolgáltatás minden formájára, akár csak szolgáltatás jellegűek, akár egy termék gyártásával és szállításával együttesen jelentkeznek. (MSZ ISO 9004-2. Minőségirányítás és minőségügyi rendszerelemek. A szolgáltatás irányelvei. – Magyar Szabványügyi Hivatal, 1993.) az utóbbi kijelentéssel összhangban: Tekintsünk minden terméket, amelyet veszünk, vagy eladunk, szolgáltatásnak. Más szóval, azt nézzük, mit csinál a termék, ne azt, hogy micsoda. A termékek eladásának módja csak egy lehetőség, hogy vevőinkért tegyünk valamit. Ehhez egész szolgáltatáscsomagot tehetünk hozzá. (Nincsenek termékek, csak szolgáltatások. (There are no products – only services.) – Fortune, jan. 14., idézi Chikán A.: Vállalatgazdaságtan. – Aula K. 1997.)
6. i.m. MSZ ISO 9004-2
7. Minőség: az egység azon jellemzőinek összessége, amelyek befolyásolják képességét, hogy meghatározott és elvárt igényeket kielégítsen; egység (v. egyed): mindaz, ami egyedileg leírható és vizsgálható (például tevékenység vagy folyamat, termék, szervezet stb.). (MSZ EN ISO 8402. Minőségirányítás és minőségbiztosítás. Szakszótár. (ISO 8402: 1994) – Magyar Szabványügyi Hivatal, 1996.)
8. Vezetői információs rendszer (Management information system, MIS): emberi és számítógépes erőforrások együttese, amely az adatok gyűjtését, tárolását, visszakeresését, átvitelét és használatát valósítja meg a tevékenységek hatékony menedzselése, valamint az üzleti tervezés támogatás céljából. (Lucey, T.: Management information systems. 7.ed. - DP Publications Ltd. London, 1995.) Megjegyzendő, hogy a MIS terminológiát néha szűkebb értelemben használják, pl. egy több rétegű komplex vállalati információs rendszer egy rétegeként. Az egyes rétegek az EIS (Executive Information System, felsővezetői információs rendszer), a DSS (Decision support system, döntéstámogató rendszer), a MIS és a TPS (Transaction processing system, tranzakció-feldolgozó rendszer) lehetnek. (ld. Kő A. – Lovrics L.: Döntéstámogató rendszerek. = Információmenedzsment. Szerk. Gábor A. – Aula K. 1997.)
9. Részben az i.m. MSZ ISO 9004-2 alapján; ahol egyéb forrást is felhasználtunk, jegyzetek formájában külön jeleztük
10. A könyvtár vezetőinek a minőség könyvtári megvalósításában viselt felelősségi területeit az alapvető vezetési (menedzsment) funkciók szerint tagoltuk; ezek pl. a következő-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

képpen fogalmazhatók meg: célkitűzés és stratégiaalkotás; szervezés; a munkatársak közvetlen irányítása, kontroll. (Az alapvető vezetési funkciókkal kapcsolatban ld. Dobák M.: Szervezeti formák és vezetés. – Közgazdasági és Jogi K., 1999.)

11. A stratégiai vezetés a külső környezet elemzése alapján először dönt arról, hogy milyen üzleti területen és milyen környezetben kíván működni. Erre építve megfogalmazza a cég küldetését, stratégiáját, majd dönt a megvalósítás szervezeti és vezetési kérdéseiről. (Antal-Mokos Z. – Balaton K.- ...: Stratégia és szervezet. – Közgazdasági és Jogi K., 1997.)
12. A könyvtárigazgató felelőssége az, hogy pontosan tudatában legyen azoknak az irányzatoknak, amelyek a könyvtárat országos és állami vonatkozásban érintik. A tendenciák minden szinten való gondos tanulmányozásával kevesebb meglepetés fordulhat elő és kevesebb olyan nehéz helyzet, amely a könyvtárigazgatótól a válságkezelés módszereit követeli meg.
13. Hogyan birkózhatunk meg a jövő megjósolhatatlanságából fakadó problémákkal? Nos, igaz, hogy a jövőt nem jósolhatjuk meg, de rajta tarthatjuk a kezünket a trendeken, ami hatékony mód arra, hogy előnyünkre aknázzuk ki a változásokat. (i.m. Ries, A. 1994.)
14. A könyvtárigazgatóknak – akik sémákat fejlesztenek ki a jövő tervezése céljából, a költségvetés elkészítéséhez, a személyzeti kérdések megoldásához, és a könyvtáron kívüli, növekvő mértékű megjelenés érdekében – időnként azon is el kell gondolkodniuk, hogy mi is a könyvtár lényege, mi az, ami megkülönbözteti a feladataikat más vezető munkakörben dolgozók feladataitól. Legalább három alapérték, „végcél" állandó szem előtt tartása, tudatos vállalása lényeges a könyvtárosság szempontjából, amit semmilyen vezetői vagy intézményi sikerre való törekvés során nem szabad szem elől téveszteni: a gyűjteményfejlesztés, a gyűjtemény szervezése és a gyűjtemény használtatása, közvetítése az olvasókhoz. Értelemszerűen a gyűjtemény fogalmába a kor kihívásainak megfelelően a hagyományos dokumentumok mellett bele kell értenünk az elektronikus formákat pl. korszerű multimédiás adathordozókon és hálózatos környezetben megjelenő elektronikus dokumentumokat is.
15. A jó rövid távú terv alapját az az irány vagy szó, ill. fogalom képezi, amely termékedet vagy vállalatodat minden másiktól megkülönbözteti. Ha ez megvan, akkor kialakíthatsz egy következetesen hosszú távú marketing-irányvonalat, amelyre aztán ráépül egy program, hogy maximalizálni tudd ezt az ötletet (szót) vagy irányt. Ez nem hosszú távú terv, hanem hosszú távú irányvonal. (Ries, A. – Trout, J.: A marketing huszonkét vastörvénye. – Bagolyvár Könyvkiadó, 1994. – Profit könyvek, 1.)
16. A könyvtárigazgatónak a változások kezdeményezőjének kell lennie, olyan könyvtári szervezetet kell kialakítania, amely alkalmazkodni tud, választ tud adni a könyvtárral szemben támasztott különböző, eltérő igényekre. A szervezési készség megköveteli a könyvtári rendszerek ismeretét és annak megértését, hogy az egyik összetevő megváltoztatása milyen hatással van az összes többi összetevőre. A könyvtárigazgató feladatainak egyik leglényegesebb része az, hogy a változás kezdeményezőjeként a könyvtári szervezetben meglevő tehetetlenséget le tudja győzni anélkül, hogy a rendszer céljait szétzúzná.
17. Példák hagyományos szervezeti formákra: lineáris vagy vonalas szervezet; törzsegységi szervezet; funkcionális szervezet; divizionáis szervezet; mátrixszervezet. (Menedzsment műszakiaknak. - szerk. Kocsis J. – Műszaki K. 1994.) Példák új szervezeti megoldásokra: projekt jellegű szervezetek; hálózat (network) jellegű szervezetek; Total Quality Management; a vállalati folyamatok újjászervezése (Business Process Reengineering). (Bakacsi Gy.: Szervezeti magatartás és vezetés. - Közgazdasági és Jogi K., 1996.)
18. A felsőbb szintű menedzserek időnként némi támogatásra is igényt tarthatnak ahhoz, hogy olyan változtatásokat eszközöljenek, amelyek a minőségi stratégia foganatosításához szükségesek. Ilyen támogatást nyújthatnak például a külső konzultánsok, de nyilvánvalóan sokkal jobb helyzetben van egy szervezet, ha egyedül megáll a maga lábán. Az önállóság elnyerése érdekében egy kicsiny támogató személyzet segít a felsőbb menedzsment csapatának... (i.m. Tenner, A.R. 1996.)
19. A költségvetés a tervezés egyik oldala, amelyben a könyvtárigazgatónak ki kell tűnnie. Ahogy az állandó költségek emelkednek és a programok szaporodnak, a források elosztására irányuló döntések egyre bonyolultabbá válnak minden intézményben. Napjainkban, amikor mindenütt pénzügyi nehézségek jelentkeznek, a könyvtárak a könyvtártechnológia felvirágzásának idejét élik. Nagyfokú ügyességet kíván meg a könyvtár küldetésével összhangban történő részvétel a számítógépes technológia forradalmában és egyidejűleg a könyvtár egyéb tevékenységeihez kapcsolódó teljesítmény-indexek fenntartása. Eközben a könyvtárigazgatónak élveznie kell „feletteseinek", a könyvtár fenntartóinak bizalmát, akiknek kemény költségvetési döntéseket kell meghozniuk. A vezetőnek ismernie kell az alternatív pénzforrásokat is, és keményen kell dolgoznia az olyan külső pályázatok elnyerése érdekében, amelyekkel a könyvtári programok megvalósíthatók, és a könyvtár fejlesztése megoldható.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

20. A kitűzött célokat ... csak úgy lehet elérni, ha egyrészt a vezető képes személyes tevékenységével is összefogni és mozgósítani a szervezetet, illetve annak tagjait; másrészt a vezető beosztottaiban követőkre talál, akiket befolyásolhat döntéseikben és cselekvéseikben. (i.m. Dobák M. 1999.)
21. A közvetlen irányítás fontos elemét képezi az a tevékenység, amely azt biztosítja, hogy a szervezet képes legyen magához vonzani, megtartani és képességeikben, ismereteikben fejleszteni a számára szükséges alkalmazottakat. További feladata a munkakörök és munkafeladatok által támasztott elvárások és igények, valamint a munkát végzők ismeretei, képességei és attitűdjei közötti minél tökéletesebb összhang megteremtése. Mindezen feladatok integrált és stratégiai szemléletű tervezését, elvégzését, valamint értékelését emberi erőforrás menedzsmentnek (EEM) nevezzük. (i.m. Dobák. 1999.)
22. A könyvtár vezetőjének jó kommunikációs készséggel kell rendelkeznie ahhoz, hogy a könyvtár szükségleteit megértesse másokkal. Életbe vágóan fontos az, hogy világosan mások értésére tudja adni a könyvtár igényeit. De ugyanilyen fontos, hogy a könyvtári személyzettel is hatékonyan tudjon kommunikálni. Ilyen módon a vezető összekötő kapocs a külső döntéshozó apparátus (azaz a könyvtár fenntartója) és a könyvtári szervezet között.
23. A könyvtárigazgató a könyvtár első számú kapcsolatteremtő képviselője. A fenntartóval való közvetlen kapcsolattartás mellett lényeges az együttműködés egyéb külső csoportokkal is, mint például az államigazgatási szervek, szakmai társaságok stb.
24. A marketing fontosabb annál, semhogy egy beosztott kezébe kerüljön. Ha már delegálni akarsz, delegáld a következő pénzalap-gyűjtési akció elnöki posztját... Ahelyett, hogy másodkézből informálódnál a dolgokról, menj ki a terepre, és saját szemeddel győződj meg róla, mi a valóságos helyzet. Amint Gorbacsov mondta Reagennek: „Jobb egyszer látni, mint százszor hallani." (i.m. Ries, A. 1994.)
25.... a kontroll a szervezeti célok elérését segítő, visszacsatoláson alapuló folyamat, amelynek során a vezetők a kontrollált egység egyes jellemzőire előzetes standardokat állapítanak meg, amelyek aktuális értékeit a kontroll-folyamat során mérik, és összehasonlítják a standardokkal, a standardokban meghatározott és tényleges jellemzők eltérése esetén pedig beavatkoznak. (i.m. Dobák M. 1999.)
26. A régebbi időkben az egyetemi könyvtárak igazgatói kiválasztottak egy tudományos tárgykört, és ennek révén kapcsolatban álltak egy egyetemi karral – gyakran oktató munkát végeztek és eközben irányították a könyvtárat. Ebben a minőségben nemcsak egy közösségnek a vezetői voltak, hanem tudósok is, akik elsősorban a humán tudományokhoz vonzódtak. (A könyvtár szervezeti kultúrájának egyik meghatározó eleme, értéke volt hosszú ideig a „tudós könyvtáros" képe a magyarországi egyetemi könyvtárakban is.) Ez a helyzet könyörtelenül és elkerülhetetlenül megváltozott akkor, amikor a főiskolai és az egyetemi könyvtárak a 20. század kezdeti évtizedeiben átalakultak. Az új igények, elvárások következtében a 20. századi könyvtárigazgató kénytelen volt tudományos értelemben is vezetővé válni. Annak érdekében, hogy megküzdjenek a gyors változásokkal, a könyvtárvezetőknek fel kellett hagyniuk a humán tudományok művelésével, és egy növekvően bonyolult szervezet tudományos igényű igazgatásával kellett foglalkozniuk. Bár a könyvtárigazgatásra vonatkozó klasszikus tankönyvek még tizenöt, húsz évvel ezelőtt is magára az emberre helyezték a hangsúlyt, azt állítva, hogy „intelligenciája, ítélőképessége és személyisége fontosabb, mint formális képzettsége és tapasztalata", ennek ellenére egyre inkább felismerik azt, hogy a sikeres könyvtárvezetés előfeltétele az, hogy a könyvtárigazgató rendelkezzen a lényeges vezetési készségek és ismeretek egész sorával. (The smaller academic library. A management handbook. – ed. by Gerald B. McCabe. – Greenwood Press, 1988. alapján)
27. A TQM sikere az embereken múlik, ezért az emberek motiválása a TQM kulcsa. ... Az emberek motiválhatóságának megvilágítására (Abraham) Maslow összeállította a szükségletek hierarchiáját és az önmegvalósítás elméletét, amely Maslow-piramis néven vált ismertté. (i.m. Bálint J. 1998.) A felsorolt öt szempont nyilvánvalóan csak példa a Maslow-piramis egyes szintjeivel kapcsolatos szükségletek kielégítésére. A modell lényege a szükségletek egymásra épülése.
28. Egy személy -- akkor kompetens, ha megfelelően motivált, és megfelelő képességekkel rendelkezik a munka megkövetelt elvégzéséhez. Ez a modell azonban csak az egyént veszi figyelembe. A kompetencia fogalmát ki kell terjeszteni és a szervezetnél kapott hatalmat és irányítási lehetőséget is bele kell érteni. Ekkor a kölcsönhatás a motiválás, képesség és az irányítási lehetőség között fogja meghatározni azt az összhatást, amit az egyén gyakorol a szervezetre. (i.m. Bálint J. 1998.)
29. Manapság nehezen találunk olyan nagyvállalatot, amelynek éves jelentése ne emelné ki a „kultúra" fogalmát. ... a sikeres vállalatok egyetlen közös jellemzője az egyedi vállalati kultúra. (Minőségmenedzsment. – szerk. Lock, D. – Panem, 1998.) Az, hogy hogyan vezethető be egy TQM program egy cégnél, az alapvetően a cég kultúrájától függ. (i.m. Bálint J. 1998.)
30. A humán-orientált szervezeti kultúra az emberi tőke fontosságát ismeri el. Az emberi tőke lehetséges strukturálódá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

si formái: az oktatás; az egészség; az információ (elsősorban az emberi tudással kapcsolatban: „Az információ és a tudás határvonalai elmosódnak, ám a tudás információ nélkül elképzelhetetlen"); és a munkaerő-piaci információ. (Gyekiczky T.: Emberi erőforrások és modernizációs stratégiák. Szociológiai adalékok az emberierőforrás-fejlesztések és az emberitőke-beruházások társadalomtörténetéhez. – T-Twins K. 1994. alapján.) Más megközelítésben az emberi képességeket növelő tevékenységek öt fő kategóriája: az egészségügyi létesítmények és szolgáltatások; a munka közbeni képzés; a formális, szervezett, elemi, közép- és felsőfokú oktatás; a felnőttképzési programok, amelyeket nem vállalatok szerveznek; és az egyének és családok vándorlása a változó munkalehetőségekhez való alkalmazkodás érdekében. (Schultz, T.W.: Beruházás az emberi tőkébe. – Közgazdasági és Jogi K. 1983. alapján).

31. A szervezeti kultúrával kapcsolatos értékekről részletesebben lásd i.m. Bakacsi Gy. 1996.
32. Legtöbbször a szolgáltatás és a szolgáltatásteljesítés jellemzőinek szabályzása csak úgy érhető el, hogy a szolgáltatást nyújtó folyamatot szabályozzák, (i.m. MSZ ISO 9004-2.) másképp megfogalmazva: A minőséget ellenőrzéssel nem lehet megvalósítani, a minőséget bele kell építeni a termelésbe (ti. a szolgáltatásteljesítési folyamatba) és ezen keresztül a termékbe. (i.m. Bálint J. 1998.)
33. A vezetőség hozzon létre hatékony együttműködést a vásárlók és a szolgáltató szervezet személyzete között. Ez alapvető fontosságú a vásárló által érzékelt szolgáltatási minőség szempontjából. (i.m. MSZ ISO 9004-2:1993.)
34. Ha nehézségek vannak a vásárlókkal való érintkezésben vagy együttműködésben, ..., erre azonnal figyelmet kell fordítani. Ezek a nehézségek fontos információt adnak a szolgáltatásteljesítési folyamat javítása területén. (i.m. MSZ ISO 9004-2:1993.)
35. A vásárlók a szolgáltatás minőségét gyakran a szolgáltató szervezetek személyzetével és eszközeivel (facilities) való kapcsolaton keresztül érzékelik. ... A nem kielégítő eszköztárak hátrányosan befolyásolják a vásárlókkal való kapcsolatot. (i.m. MSZ ISO 9004-2:1993.)
36. A könyvtárnak a közvéleményben kialakított képét nem csak maguk a szolgáltatások alakítják ki, hanem az is, hogy a személyzet ezeket a szolgáltatásokat milyen magatartásformák között látja el. A könyvtárigazgatónak világosan meg kell tudnia értetni a személyzettel a könyvtári szolgáltatások közszolgálati jellegét, és ragaszkodnia kell ahhoz, hogy ezeket a szolgáltatásokat magas színvonalon teljesítsék.
37. Általánosan lásd pl. Bálint J.: Minőség – tanuljuk és tanítsuk. – Műszaki K. 1998.
38. Bíró M.: Szoftverminőség menedzselés. CMM. (kézirat); Raffai M.: Információrendszer-fejlesztés. – Novadat, 1999.
39.... a valódi megoldás a TQM alapelveket alkalmazó, ISO szerinti minőségbiztosítási rendszer bevezetése, majd ennek továbbfejlesztése, és teljes körűvé tétele. (i.m. Bálint J. 1998.)
40. Erre és további példákra lásd Mikulás Gábor megjelenés alatt álló, a könyvtári menedzsment alapjaival foglalkozó könyvét.*
41. lásd pl. Tenner, A.R. – DeToro, I.J.: Teljes körű minőségmenedzsment. TQM. – Műszaki K. 1996. vagy i.m. Bálint J. 1998.
42. A TQM nem más, mint egy minőségkultúra, amely különböző eszközöket használ ennek a kultúrának a kifejlesztésére és folyamatos javítására. (i.m. Bálint J. 1998.)

---

* A könyv azóta megjelent. A Könyvtári Figyelő rövidesen ismertetni fogja. (A szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hagyományos eszközök és új lehetőségek a közművelődési könyvtárak tájékoztatásában

Gellér Ferencné

Elhangzott az MKE Olvasószolgálati és Elektronikus Könyvtári Szekció Kiskunhalason 1999. május 20-22-én tartott, A könyvtári tájékoztatás hagyományos és új formái c. közös tanácskozásán.

Célom a közművelődési könyvtárakban folyó tájékoztató tevékenység *tartalmi és formai* változásainak összefoglalása, a változások tárgyi és személyi következményeinek és a tájékoztató munka új dimenzióinak bemutatása.

A tájékoztató tevékenységben bekövetkezett változások hosszú folyamat eredményei: a televízió és az egyéb médiák, majd az elektronikus rendszerek megjelenése, szerepe és jelentősége a mindennapi életben, egyre intenzívebb konkurenciát jelentettek az olvasás és a könyvtárak számára. Az angol és amerikai közművelődési könyvtárak közvetlen használatában tapasztalható csökkenés – a mérhető kölcsönzési adatok szerint az 1960-as években – megkérdőjelezte a közművelődési könyvtárak társadalmi hasznosságát. A hagyományos könyvtári tevékenységet tanulmányok, vizsgálatok sora értékelte az információkereső szempontjából, és ajánlásokat fogalmaztak meg arra vonatkozóan, hogy a valóságos társadalmi igénynek megfelelően hogyan kell megváltoztatni a közkönyvtári szolgáltatásokat.[1]

A felhasználók információs szokásait tudakoló – a ki – mit – hogyan-fajta – kérdésekre adott válaszokból kiderült pl., hogy a válaszadók a könyvtárat kizárólag a nyomtatott dokumentumok esetén tekintik információs forrásnak, a katalógust hetedrangú szolgáltatásnak tartják, s általában kevéssé veszik igénybe a könyvtáros segítségét.

A tipikus felhasználó cél nélküli, általában nem intellektuális kérdésekben keresi fel a könyvtárat és könyvkiválasztási gyakorlata esetleges. A szolgáltatások tekintetében sokan nehezményezték, hogy a könyvtár nem rendelkezik azokkal a forrásokkal, médiákkal, amelyekre szükség lenne, vagy nem azokra a forrásokra van elsődlegesen szükség, amelyek a könyvtárakban találhatók; a könyvtári szolgáltatások nem felhasználóra orientáltak; bürokratikus és arisztokratikus voltuk elriasztja a gyakorlatlanabb könyvtárhasználót. A közművelődési könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tárak általában kevéssé törődnek a szegényekkel, a tudatlanokkal, az idősekkel vagy a kisebbségekkel, pedig ezek a rétegek szeretnék használni a könyvtárat, csak nem tudják, mert írástudatlanok, vagy nyelvi problémáik vannak, vagy betegek stb.
Mindezek a vélemények azt bizonyították, hogy a könyvtár céljai, programjai erőteljesen eltérnek a felhasználói céloktól. A dilemma feloldása érdekében sok könyvtár ekkor újra fogalmazta feladatát, újra értelmezte munkájának a célját. Eszerint a kultúra értékeinek gyűjtése, megőrzése mellett a jelen felhasználónak mást és másként kell nyújtani, a kizárólagos könyvgyűjtést az információforrások gyűjtésével, a passzív szolgálatot az információ aktív, felhasználóra orientált, differenciált és dinamikus szolgálatával kell felváltani.[2]

Fejlesztési törekvések

A fejlesztések három irányban kezdődtek meg:

- a társadalom széles rétegei és a hátrányos helyzetű olvasók számára – *intenzív könyvtári szolgáltatások kialakítása*,
- a szélesebb és biztosabb alapokra helyezett *intézményi együttműködés* és
- *a számítógép minél szélesebb körű alkalmazása a könyvtári munkában*

- *Az intenzív könyvtári szolgáltatás* egyik legsikeresebb formáját a – ma már nálunk is ismert – közérdekű tájékoztatás (community information) jelentette.[3] Életre hívását az a felismerés indította, hogy a lakosság nagy tömegeinek egyre nagyobb szüksége van sokoldalú információkra. Ennek az igénynek a könyvtárra háruló következményeként Baltimore-ban és Detroitban olyan tájékoztató-referensz szolgáltatást szervezetek, amely a hagyományostól eltérően, az embereket kapcsolatba hozta a szétszórt, töredékes és gyakran hozzáférhetetlen információkkal.[4] Ez a törekvés jól példázza a közművelődési könyvtár hagyományos kulturális és szórakoztató szerepével szemben a tájékoztató munkának egy szélesebb és elkötelezettebb, demokratikus és életközelibb felfogásának érvényesítését.

- A fejlesztési törekvések irányába ható *intézményi együttműködések*, „a könyvtár mint művelődési intézmény" vagy „a könyvtár mint eszközközpont", illetve a „kettős funkciójú könyvtár" néven ismert formációk az erőforrások (emberi és tárgyi eszközök, információk) koncentrálásával a könyvtár gazdaságos és hatékony működését és magasabb színvonalú szolgáltatását akarták megvalósítani. Témánk szempontjából ez a folyamat is figyelmet érdemel.

A kommunikációs technika rohamos fejlődése és elterjedése következtében ezekben az integrált intézményekben jelentek meg először a különböző audio-vizuális eszközök, amelyek megtörték a könyv és folyóirat jelenlétének egyeduralmát és utat nyitottak a legkülönbözőbb dokumentumtípusok könyvtári jelenlétének. Az AV-dokumentumok a tudatformálásnak olyan nagy hatékonyságú eszközei, amelyek a könyvtári kommunikációs folyamat kiépítésénél nem hagyhatók figyelmen kívül.
Hogy ezek közül a nem könyvjellegű információhordozók közül melyek és milyen arányban épültek be egy könyvtár állományába, vagy hogyan alakult azok tartalmi és színvonalbeli összetétele, azt az ellátott társadalmi környezet szükségleteinek ismeretében mindig az adott könyvtár határozta meg.

- A fejlesztési törekvések harmadik iránya – 1970-től – az angolszász, majd az európai országokban is a *könyvtárgépesítés* volt. A számító-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gép alkalmazása kezdetben a könyvtári munka három területére terjedt ki: a beszerzésre, a katalogizálásra és a kölcsönzésre.[5] Az online referensz szolgáltatások lassabban kezdtek terjedni, aminek legfőbb okai: a bevezetés magas költségigénye, a közvélemény tartózkodása a könyvtárba bevonuló gépektől, a könyvtárosok vonakodása a nem mindennapi nehézségeket jelentő feladattól és a bukástól való félelem.[6] Ennek ellenére – az először csak kísérletképpen – kifejlesztett online bibliográfiai információkeresési rendszerek tért hódítottak. S bár a könyvtárosok számára általában nagy terhet jelentett a számítógépes alapismeretek elsajátítása, a gyakorlás és maga a keresés, de növekedett a könyvtárközi kölcsönzések iránti igény és a felhasználók az irodalomkutatások egyre gyakoribb eredményességét igazolták vissza.

A nyugati országokban egyre népszerűbbek lettek a televíziós videotex rendszerek. Az angliai Prestel volt a világ első videotext szolgáltatása, amelyet követett a francia, a kanadai, a japán és a német szolgáltatás. A Magyar Televízió „Képújság" című, teletextes adását 1982-ben vezette be. A televízióhoz kapcsolt megfelelő dekóderrel bármikor lehívhatók közérdekű információk, így a szociális, egészségügyi, jogi, oktatási, pénzügyi, álláskeresési, lakásproblémáktól a személyes ügyeken át a helyi információkig, a közlekedés, a közszolgáltatás, valamint a hírek, időjárás-jelentés vagy menetrend-információk, az azonnali információnyújtás lehetőségét kínálta a könyvtári tájékoztatásnak.

A gyakorlati tapasztalatok elősegítették az online információszolgáltatás fejlődését és elterjedését, összhangban azzal a technikával, amely a tájékoztató szolgálat új alapokra helyezését kívánta szolgálni.

A korszerű technika által életre hívott számítógépes információhordozók ma már az információk elérésének korlátlan lehetőségét kínálják, aminek következtében a könyvtárak hagyományos szolgáltatásai mellett új típusú szolgáltatások születtek.

A közművelődési könyvtárak tájékoztatását ma kettősség jellemzi: a hagyományos nyomtatott dokumentumok mellett egyre nagyobb teret hódítanak az új elektronikus eszközök. A technika a katalógusadatoktól, a fizikailag jelen lévő, vagy hálózatról lehívható bibliográfiai, teljes szövegű vagy multimédia CD-ROM-ok, valamint az adatbankok hálózatos elérésétől az Internet-kapcsolatig meghatározó szerepet játszik a tájékoztatásban. Az információkeresés gyakori módja ma már a bibliográfiai, vagy a teljes szövegű adatbázisokban való keresés, illetve az Internet kínálta lehetőségek ötvözése a hagyományos, írott forrásokból történő manuális keresésekkel együtt. A hálózatban hozzáférhető publikációk iránt egyre nagyobb az igény.

A könyvtár részéről a technika befogadásának feltétele magának az infrastrukturális feltételeknek a megléte. Az infrastrukturális beruházásokra és azok folyamatos működtetéséhez pedig pénzre van szükség.

A jövőben a kizárólag elektronikus formában megjelenő dokumentumok – mint pl. az elektronikus úton megjelenő folyóiratok – elérhetőségének kérdése, vagy a szerzői jogok következtében ezekek a dokumentumoknak majd csak térítéssel történő használhatósága, továbbá mindezek financiális konzekvenciái sürgetik a könyvtárak hálózatfejlesztési együttműködését. Az ugyanis teljességgel elképzelhetetlen, hogy a néhány éve beindult könyvtárgépesítési folyamat minden településen egyaránt elérhetővé válik és fenntartható lesz.

A könyvtárosok befogadó képességének feltétele a képzettség, amely előzetes ismeretszerzést feltételez, és megkívánja a szakmai status quo megváltoztatását is, hiszen csak így lehet elmozdulni a régitől, a megszokottól az új út, az új megoldások felé.

A könyvtárosnak a technikai eszközöket is tudnia kell használni, s az ezekben az eszközökben tárolt adatok és információk magasabb szintű feldolgozá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sát is működtetni kell. Az egyes információkat megfelelő szakértelemmel kell gondozni, mobilizálni, visszacsatolni a tájékoztatásba, hogy azokat a különböző felhasználók és felhasználói csoportok számára közkinccsé tegyük.

Megnőtt az igény a pontosabb, gyorsabb, szintetizáltabb, ellenőrzött és tematikusan rendezett információ iránt, amely a hatékony működés feltételévé, eladható áruvá, olykor termelőerővé vált. Olyan folyamatnak a részesei vagyunk, amikor fontossá vált az információ termelése, gyűjtése, tárolása, feldolgozása, cseréje, elosztása és szolgáltatása. Az információtömeg új elektronikus eszközökkel történő feldolgozása, adatbankba szervezése, működtetése, szolgáltatása révén pedig maga a tevékenység felértékelődött.

A könyvtárak számára, ahol az információval való kapcsolat állandóan meg-megújuló folyamat, az információkkal bánni tudó, szakavatott, képzett, távlatokban gondolkodó könyvtárosokra van szükség. Éppen *ezért kiemelt jelentősége van a képzésnek.* Olyan oktatásra van szükség, amely szakmai garanciát nyújt.

Az oktatással és a továbbképzéssel nemcsak a személyzet megfelelő szakmai színvonalát biztosítjuk, hanem szakmánk megbecsülését, elismertségét is, ugyanis a *minőségi tájékoztatás* alapvető követelmény kell, hogy legyen minden könyvtárban, olvasószolgálati tevékenységben.

A felhasználói igény a mechanikus információközvetítés helyett funkcionális információszolgáltatást vár el:

- a bibliográfiai adatok közlése helyett a faktografikus és teljes szövegű szolgáltatásokat;
- és az információ tartalmának „lefordítását" a kérdező/felhasználó nyelvére.

A könyvtári szervezet és a szolgáltatások továbbfejlesztése érdekében a *folyamatos továbbképzéseknek* is szerepet kell kapniuk. Látnunk kell más könyvtárak tevékenységeit és más országokban folyó tájékoztatási munkát ahhoz, hogy a mi tevékenységünk színvonala ne essen vissza, hanem fejlődjön. A különböző tapasztalatok kicserélése, egymás módszereinek átadása-átvétele ösztönzést jelenthet új feladatok megoldására.

A folyamatos képzés következményeként talán elérhető lesz, hogy a képzett könyvtárosok saját szervezetük fejlettségi szintjét megfelelő szakmai alapokról ítéljék meg és javaslattevői legyenek intézményük fejlesztésének; alkotó módon képviseljék az informatika térhódítását a könyvtári munkában; s az egyes intézmények között olyan együttműködést építsenek ki, amelyek hatással lesznek az információ megszerzésének gyorsaságára, minőségére, pontosságára.

A könyvtáraknak még jó ideig gondoskodniuk kell arról, hogy felhasználóik is tudják kezelni az elektronikus eszközöket. Ennek érdekében *képzési programokat kell összeállítani a könyvtárhasználók számára.* Valószínű, hogy kölcsönös haszon származna abból, ha a felhasználók és a gyakorló információs szakemberek időnként eszmét cserélnének a visszakeresési módszerek és technikák gyakorlatáról.

Olyan technikai alkalmazások, megoldások gyakorlásáról lehet szó, mint pl. az indexekben történő direkt (kulcsszavas) és indirekt (böngésző) keresések értelmezése; az új technológia szókincsének megismertetése és értelmezése; a direkt keresések eredménytelenségének vizsgálata, a túlságosan nagy találati halmaz szűkítésének lehetősége, az összetett keresések esetében a keresőkifejezés megfogalmazásának a biztosítása a Boole-algebra logikai operátoraival, a relációs operátorok használata; a keresőkifejezések csonkolásának jelentősége; a megjelenítési formátumok egyértelmű kezelése; a keresőkérdés elmentése és újbóli felhasználásának lehetősége stb.[7]

A jövő könyvtárait meghatározó legfontosabb tényező: az informatikai forradalom. Az informatikai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

forradalom követelményeihez a könyvtáraknak is alkalmazkodunk kell, ellenkező esetben kizáródnak a világ kommunikációs vérkeringéséből.

Technológiai szempontból a számítástechnika rohamos fejlődése az erőforrások kimeríthetetlen bőségét jelenti. A könyvtári és információs szolgáltatások területén eddig is nagy lehetőségeket hordozott a számítástechnika. A napjainkban megindult új fejlődési szakasz végső kimenetele vélhetően új fejezetet nyit majd nemcsak az információtechnológia, hanem az emberiség XXI. századi történetében is.

Ha abból indulunk ki, hogy az előttünk álló technikai fejlődés leglényegesebb eleme maga az információ, a tudás, mert mind az előállító, mind a felhasználó érdeke és létfeltétele a ránk zúduló temérdek információözönben a technika segítségével rendet teremteni, *akkor könyvtári szempontból elfogadható, hogy a számítástechnika a társadalmi tudás új hordozója*, a felhalmozott ismeretek korábbiakkal nem összemérhető tulajdonságokkal bíró tárolója, közvetítője és további feldolgozásának, gyarapításának segítője.

Történelmi tapasztalatok azt sugallják, hogy az információkban való tájékozódás a jövőben is feltételezi a könyvtárakat és a könyvtárosokat, akik közvetíteni fognak az új információs források között az új hozzáférési technikák felhasználásával.

Ez a mi dolgunk, s nem is kevés!

Irodalom

1. GARRISON, Guy: Information and the public library. A paper given at the Fifth European Library Seminar, Department of Library and Information Studies Liverpool Polytechnic, July, 1977.
2. GANS, H.J.: Supplier-oriented and user-oriented planning for the public library. In: Public library purpose, a reader. Ed. by Totterdell, B. London, Clive Bingly, 1978. p.71-83.
3. CHILDERS, Th.: The Neighborhood Information Center Project. In: Library Quarterly, 46. 1976. 3. pp.271-289.
4. GARRISON, G.: i.m. p. 13. és BONE, Larry Earl: The public library goals and objectives movement: Death gasp or renaissance? In: Library Journal, 1975. pp. 1283-1286.
5. GAINES, E.J.: The public library in the age of the computer. In: Metropolitan libraries on their way into the eighties. München, K.G. Saur Verlag, 1982. pp.65-72.
6. KUSACK, J.M.: On-line reference service in public libraries. In: RQ, Reference and Adult Services Division. 18. 1978-1979. 4. pp. 331-334.
7. BAKONYI Géza: Információrögzítés és visszakeresés... In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 45.évf. 1998. 8-9.sz. p. 332.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MANCI

Könyvtáros kollégáink figyelmébe ajánljuk *MANCI* nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat.

Üzemeltetéséhez szükséges a Micro-ISIS program min. 3.0 változata.

A kurrens anyag éves előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA. Az aktualizálást lemezen vagy az Interneten szállítjuk negyedévenként.

Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk: a tárgyi keresést megkönnyítő online tezaurusz ára: 8000.- Ft + ÁFA.

További információkért forduljon a *MANCI* szerkesztőihez a 224-3796-os telefonon, vagy a novak@oszk.hu e-posta címen.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota F. épület

m

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Talpmasszázs, befektetési alapok meg a Bánk bán

A könyvtári kérdések változó arca

Nagy Attila – Molnár Márta

Kérdések és kérdezők

Az abortusz pszichológiai hatása, a bőrfejűek, Pilinszky elemzés, az üveggyártás, divattörténet, szociálpszichológia, a gyógynövények, tőzsde és marketing, a telefon története, a naprendszer és a bolygók, anyák napja, a munka törvénykönyve, jeles napok – népszokások, a vikingek kalandozásai, az észak-amerikai indiánok meg a kunok története, virágkötészet, ókori városok Pannóniában, a serdülőkor pszichológiai problémái meg Balassi, Csokonai, Farkas Árpád, József Attila, Weöres Sándor műveinek értékelése, Magyarország gazdasága a honfoglalás korában, a csukafogás trükkjei, a vámtarifák, állatmenhelyek, az önkormányzatok szociálpolitikája, kovácsoltvas kapuk képei, számítógépes hálózatok – árad a kérdések megállíthatatlan sora és könyvtáros legyen a talpán, aki mindenre megnyugtató választ tud adni saját memóriája, könyvtári állománya, adatbázisai vagy csak emberi, szakmai kapcsolatai mozgósításával. Nagy könyvtáraink egyre nehezebben győzik az olvasók meg-megújuló rohamait, s olykor a bejutásra órákig váró, a lépcsőkön ücsörgő diákok is türelmetlenné válnak, különösen a vizsgák előtti napokban.

A növekvő igények és a stagnáló kapacitások közötti feszültség nem volt még ilyen nyilvánvaló 1994 decemberében, amikor az MKE Olvasószolgálati szekciójának székesfehérvári ülésén elhatároztuk: kétévente 14 nagy (városi, megyei) közkönyvtárban egy-egy héten át gyűjtjük az olvasói kérdéseket, hogy minél világosabban nyomon követhessük az olvasói igények változási tendenciáit. Első pillanattól fogva a „hol találom?" típusú kérdések helyett a lényegi, könyvtárosi segítséget igénylő kérdések rögzítését kértük kollégáinktól. Az első, 1995-ös adatfelvétel legfontosabb eredményeit *W. Péterfi Rita* a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1996.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A KÉRDÉSEK TEMATIKUS MEGOSZLÁSA (%)	1995.	1997.	1999.
Nyelv-, irodalomtudomány	20,2	19,1	22,0
Történelem, honismeret	16,1	15,1	19,8
Művészet, sport	12,2	11,2	14,0
Társadalomtudomány	19,0	17,2	12,8
Természettudomány	11,1	11,4	10,0
Jog	5,9	4,5	4,8
Műszaki, alkalmazott tudomány	3,0	6,9	3,7
Praktikum	5,6	6,9	3,2
Orvostudomány	2,9	3,7	2,4
Egyéb	3,0	6,8	3,3

októberi számában már bemutatta. 1997 és 1999 áprilisában egy-egy héten át ismét adatgyűjtésre, a kérdések rögzítésére kértük barátainkat, kollégáinkat, s most már hatéves visszatekintés nyomán kirajzolódó kép felvázolására teszünk kísérletet. Egyrészt egymás mellé helyezzük a három adatfelvétel összesítő adatsorait, másrészt a könyvtárosok véleményét, melyet most első ízben ugyancsak írásban kértük: *„Véleménye szerint az utóbbi 5-6 évben történetek-e jelentős változások a könyvtárhasználati szokások rendszerében?"*

Amint a cikk végén található jegyzetből pontosan látható, közkönyvtárakat emlegetünk, de a 14 vizsgálati helyszín között ott volt az egyre inkább egyetemi könyvtárként szolgáló OSZK és az ugyancsak határesetet képviselő Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára is. E két esetben egyébként már a forgalom nagyságrendje miatt sem kérhettünk teljes adatfelvételt, azaz minden egyes kérdés rögzítését, hanem csupán mintavételes eljárást alkalmaztunk.

Elsőként a kérdések számának gyarapodását kellett rögzítenünk. Míg 1995-ben egy hét alatt 617 kérdés gyűlt össze a kérdéses könyvtárakban (igaz, akkor kétszer egy hét volt az adatfelvétel ideje, tehát a szám az átlagot képviseli), már két évvel később (1997. április 14-19.) 650, addig az 1999. április 12-17-a közötti napokban pedig 777 kérdést gyűjtöttek össze kollegáink. Közismert tendencia, ezért számsorok idézését feleslegesnek ítéljük, hogy miközben a falusi könyvtárlátogatók aránya radikálisan csökken (*Győri E., 1998.*), addig a gazdagabb gyűjtemények igénybevétele folyamatosan növekszik. Egyetlen példa: 1997-ben az OSZK látogatóinak száma csaknem 200 000 volt, 1998 végén már több mint 205 000. Evidencia tehát, hogy a több könyvtárhasználó szükségképpen több kérdést tesz fel.

Vizsgáljuk meg a lejegyzett kérdések százalékos megoszlását! (Ld. a fenti táblázatot.)

Mint látható, a rangsor csak némi elmozdulást jelez. Növekszik a történelem, a honismeret (talán a művészet és a sport), illetve csökken a társadalomtudomány és a műszaki jellegű problémák iránti érdeklődés. Az élmezőnytől erősen leszakadva a közepesen keresett témákat a természettudomány és a jog képviseli, míg a legkevesebb kérdés az orvostudománnyal volt kapcsolatos a megfigyelt könyvtárakban.

Miután drámai változásokat itt sem tapasztaltunk, csupán két adatsort illesztünk egymás mellé. Végre, új elemként már a vállalkozók (3%) is jönnek könyvtárainkba, főként jogszabályok és azok értelmezése iránt érdeklődve, illetve tovább növekedett a felsőoktatásból érkezők aránya (27-ről 32%-ra). Érzékelhetően csökkent az aktív dolgozók jelenléte,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

miközben a munkanélküliek is csupán 1%-ot képviselnek a kérdezők 777-fős seregében. Hadd hívjuk fel az olvasó figyelmét, hogy adataink szerint a könyvtári kérdések 75%-a az oktatási rendszer felől érkezik, s ez az arány feltehetően a jövőben is tovább növekszik. (*Nagy A., 1998.*).

A KÉRDEZŐK MEGOSZLÁSA FOGLALKOZÁSUK SZERINT (%)	1995.	1999.
Általános iskolai és középiskolai tanuló	37	35
egyetemi vagy főiskolai hallgató	27	32
pedagógus	10	8
dolgozó	18	13
vállalkozó	–	3
munkanélküli	2	1
háztartásbeli	–	1
nyugdíjas	5	3
egyéb (újságíró, kutató, katona...)	1	4

Az első vizsgálat alkalmával (1995. január 15-21.) még nem is szerepelt kérdéseink között a számítógép használata. Erre csak 1997 áprilisában került sor, s természetesen legutóbb ugyancsak megkérdeztük: *„A kérdés megválaszolásához használtak-e valamilyen számítógépes adatbázist?"* Ezen a ponton áttörést, radikális változásokat jeleznek a számok. Két éve még alig minden ötödik (19,4%), 1999 áprilisában pedig már a kérdezők 40,5%-a válaszolt igennel (CD-jogtár, MNB, PRESSDOK, Irodalmi-Analitika, HIRPRESS, Szociológiai Információ, Pedagógiai Szakadatbázis, Internet, NPA stb.). Természetesen az átlag mögött jelentős mértékű szóródás húzódik meg. Például Debrecenben csaknem 60%-os, Szegeden 24, de Szombathelyen csupán 6%-nyi volt a géphasználat aránya (legalábbis a vizsgált héten!).

Ahogyan a könyvtárosok látják

A korábbiaktól eltérően idén már nemcsak az olvasókat, hanem kedves kollegáinkat is „zaklattuk" három kérdéssel. Elsőként az olvasói, könyvtárhasználati szokások érzékelhető változásai felől tudakozódtunk. Többségük véleménye szerint erőteljes változások zajlottak le ezen a téren az utóbbi 5-6 év során. Majd arra kértük, hogy *„Fejtse ki véleményét bővebben; írja le néhány mondatban az Ön könyvtárában tapasztalt változásokat!"* Alapvető újdonságként ők is a számítógép használatának tömegessé válását említik elsőként.

„A legnagyobb változást a számítógépes adatbázisok megjelenése (Irodalmi bibliográfia, Szociológiai bibliográfia, MTI, CD-ROM-ok stb.), ill. a korábban meglevők gazdagodása jelentette. Új olvasói magatartás alakult ki, elsősorban a fiatalok körében, sokan igénylik az adatbázisok önálló használatát, sokan pedig ragaszkodnak a számítógépes kereséshez, még akkor is, ha az tartalmilag kevesebbet nyújt a hagyományosnál.

A számítógépes adatbázisok használata a tájékoztatást – elsősorban a bibliografikus tájékoztatást – elmélyítette, gazdagabbá és differenciáltabbá tette. Különösen jelentős változást hozott a folyóiratok retrospektív használatánál, ahol a hagyományos repertóriumhasználat minimálisra csökkent, a CD-ROM-ok kedveltsége viszont minden hagyományos igénybevételt megelőz." – írja *Katsányi Sándor*, a FSZEK Központi Könyvtárának frissen nyugdíjazott főosztály-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vezetője. A számítógépes kultúra terjedése nyilvánvalóan emelte a könyvtárosi szakma elismertségét, presztízsét, hiszen az olvasók jelentős része nem csupán egy-egy adat, idézet, táblázat, bibliográfiai tétel lehívását várja, a helyenként már-már információs menedzserré váló kollegáktól, hanem a „számítógépes kutakodás fortélyainak megtanítását" várja tőlük. Ugyanakkor, amint arra *Lakatos András,* az OSZK egyik kiváló tájékoztató könyvtárosa figyelmeztet: *„Ennek sajátos kísérőjelensége az a furcsa közöny, amivel a hagyományos adathordozókon (cédulakatalógusokon, nyomtatott bibliográfiákon) rendelkezésre álló visszakeresési eszközök iránt viseltetnek. Számosan még a használatukhoz fűzött magyarázatot is udvarias unatkozással hallgatják, mintegy jelezve, hogy tudni nem érdemes tudásnak tartják, hiszen minek ezt megjegyezni addig a rövid ideig, amíg be nem köszönt a számítógépes Kánaán, amikor aztán majd minden úgyis a képernyőről lesz leolvasható. Az újabb és újabb egyetemista generációk egyre nagyobb istápolásra szorulnak a kézikönyvek közötti eligazodásban, egyáltalán annak tudatosításában, hogy ha valamiről a számítógépes adatbázisok nem tudnak, akkor az nem biztos, hogy nincs is. Amikor ezzel a tájékozatlansággal, közönnyel találkozom, bennem óhatatlanul mocorogni kezd a kérdés, hogy ugyan, hova tűntek az általános és a középiskolai oktatásból a hagyományos könyvtárhasználati ismeretek? Persze a jelenség magyarázata lehet a divat, a »korszellem« is."*

Más közelítésben is sajátos kétarcúságot jelez, főként közkönyvtárakban a digitalizáció térnyerése: egyre többen vannak az önállóan boldogulók, és velük párhuzamosan növekszik azok száma is, akik a számítógép használatát csak elemi szinten gyakorolják, tehát a könyvtáros személyes segítségét ismételten kérik. Ahogyan erről kollegáink szinte minden esetben tudósítottak, döntően átalakul(t) a könyvtárak általános légköre. Egyre több a türelmetlen, az adatot, a cikket, a kötelező olvasmányt, illetve csupán a rövidített változat fénymásolatát kérő, követelő, néha agresszív olvasó. (*László Margit, Pécs*) *„Sok esetben a szülőket küldik irodalmat keresni, búvárkodás, elmélyült munka helyett inkább a nyomban vihető megoldásokat, a kész elemzéseket, a kidolgozott tételeket várják." (Jónásné Szelei Borbála, Hatvan)*

A fenti negatívumok ellenére sem lehet eléggé nyomatékosítani, hogy az oktatás, az át- és továbbképzés felől érkező igények aránya folyamatosan növekszik, s ezzel bizony a szerzeményezés (drága kézikönyvek, CD-ROM-ok) alig-alig tud lépést tartani. Vagyis, az olvasótermek terhelése erősödik, hiszen éppen a romló vásárlási esélyek miatt alapvető műveket egyetlen, nem kölcsönözhető példányban vesznek meg kollegáink. (Hasonló tendencia érvényesül a folyóiratok esetében.)

Amint arról a vállalkozók kapcsán már említést tettünk, mind többen érdeklődnek a jogszabályok, a törvények és bizony, a befektetési alapok, a tőzsdei hírek után is. Új témák is felbukkantak: az euroatlanti szervezetek felépítése, jogrendjük, a NATO és az Európai Unió, a csatlakozási esélyeink, a várható következmények stb. (*Kereki Judit, Zalaegerszeg*)

A beiratkozási díjak emelkedésével párhuzamosan egyenletesen növekszik a telefonos kérdések (pályázatok), a könyvtárközi kölcsönzés aránya, a hétköznapi élettel kapcsolatos, gyakorlati tudnivalókra utaló, valamint a családkutatásra vonatkozó kérdések száma. Ugyancsak kurrens témának számít a direkt szórakoztató (krimi, lektűr, soft-horror stb.) művek fokozódó kereslete, a fénymásolást kérők gyakoribb megjelenése, s végül szomorú kötelességünk megemlíteni a bibliotékákat melegedőként használó hajléktalanok könyvtárhasználatát, szezonális, csapadéktól és hőmérséklettől függő mind rendszeresebb felbukkanását. (*Rozsnyai Sarolta, Kiskunhalas*)

Tovább csökkent a könyvtárban „csak" egy jó regényért, értékes olvasnivalóért érkezők, a búvárkodók, böngészők száma, s egyáltalán eltűnt a csend,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az áhítat, s dominál a célratörő, tanulási feladatokkal, rövidebb időt itt töltők csoportja. (*Némethné Felföldy Magdolna, Székesfehérvár)*

Ugyancsak érzékelhetően apad a kortárs szépirodalom iránti kíváncsiság, de amint arról *Kelemen Tamás (Bp. FSZEK XI. ker.)* beszámol, ellenpéldák is akadnak: *„A könyvtár által, az új szépirodalmi művek bemutatására szervezett, telt házas rendezvények bizonyítják, hogy vannak szépirodalmat olvasó ifjak és felnőttek, van érdeklődés a szépirodalmi művek iránt. Ennek az olvasói rétegnek az igényét a könyvtár nem tudja minden esetben kellőképpen kielégíteni.".* (Hadd jegyezzük meg, ebben a könyvtárban hosszú évek óta Irodalmi Kávéház működik havi rendszerességű, igényes programokat kínálva az egyébként is jelentős polgári hagyományokkal rendelkező kelenföldi, lágymányosi közönségnek.)

Kitekintés

Mindent összevetve, egyre célszerűbb, racionálisabb, individualistább társadalmunkban maguk a könyvtárosok is érzékelik, „elszenvedik" a változásokat, illetve sok esetben elébe menve, felgyorsítják azokat (digitalizálás, a tudományos és ismeretközlő művek fokozott beszerzése stb.). Az eszköztár gazdagodásával, az adatbázisok, CD-ROM-ok számának gyarapodásával párhuzamosan növekszik a tájékoztató könyvtáros magabiztossága, szakszerűsége és felelőssége. Mint olvashattuk, illetve nap, mint nap magunk is tapasztaljuk saját könyvtárainkban a gyakorlott géphasználók mellett – akik között sokan persze csak a levelezés, illetve a könnyed szórakozás bizonyos fajtái miatt ülnek a képernyő elé – szép számmal vannak a szinte „pedagógusi" vezetést, útmutatást váró, az információkeresés hogyanját megtanulni vágyó használók is.

„Azért nagyszerű foglalkozás a mienk, mert minden nap kapok olyan kérdést, amelyre magam sem tudom a választ, de megkeresem és estére megint kicsit többnek érezhetem magam" – mondta nemrégiben egyik kolleginánk Tatabányán a továbbképző előadást követő vitában. A specialisták, a szakemberek egyre népesebb táborában a tájékoztató könyvtáros az, aki bátran meri vállalni a „nem tudást", de azonnal mellé teszi a keresés hogyanját. Vagyis, széles körű érdeklődésű, kooperatív, tanulékony, magát, munkatársait és az olvasót egyaránt könnyedén tanító pedagógus a jó olvasószolgálatos. A gépi eszközök sokasodása nyomán még több olvasó érezheti át ismételten a régen emlegetett „küszöb-félelmet", hogy a könyvtár „csak másoknak való, ez nekem magas!". Még fontosabbá vált szakmánk segítő-kapcsolat" jellegének tudatosítása, a technikai hozzáértés és a lélektani, közvetítői tudnivalók integrálása. Sarkítottabban fogalmazva, talán soha nem volt még ilyen mértékben szükség a szakszerűség és a segítőkészség együttes gyakorlására a sikeres tájékoztató munkában.

A gépek, az adatbázisok radikális térhódításáról, az olvasók növekvő türelmetlenségéről, azonnali, gyors válaszokat váró gesztusairól, kérdéseiről s ezzel szoros összefüggésben a könyvtárosi felelősségtudat, a közvetítői készségek gyarapodásának „felettébb szükséges voltáról" szóltunk eddig. Két klasszikus szerző segíthet bennünket a megkezdett gondolatfüzér folytatásában. Egyrészt hadd hívjuk fel ismételten a figyelmet *Florence DeHart* amerikai professzor 1997-ben magyarul is megjelent könyvére (Emberi kapcsolatok a könyvtárban Bp. OSZK 1997.), másrészt *Norman Stevens* idézi (Stevens, Norman, D. 1991.) a könyvtárosoknak szóló régi, de ma egyre időszerűbb klasszikus – egyetlen mondatában általunk kissé módosított – 12 pontot:

1. Olvass!
2. Olvass!
3. Olvass valamivel többet!
4. Olvassál bármit!
5. Olvass mindenről!
6. Olvass élvezetes dolgokat!

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

7. Olvass olyat, amit magad is élvezel!
8. Olvass és beszélj róla!
9. Olvass el figyelmesen néhány dolgot!
10. Olvasd a legtöbb dolgot futtában!
11. De gondolkodj az olvasáson!
12. Csak olvass!

Ha magam is olthatatlan kíváncsisággal, jóindulatú érdeklődéssel és a reflexiók folyamatos megfogalmazásának igényével fordulok a világ felé (azaz olvasok), kizárólag akkor leszek megértő, együttműködő, a jó válasz együttes megtalálásában mélyen érdekelt „tanára, munkatársa" a hozzám forduló olvasónak.

Irodalom

DEHART, Florence: Emberi kapcsolatok a könyvtárban. Bp. OSZK 1997.

GYŐRI Erzsébet: Könyvtári ellátás falun. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1998. Október. 16-24. p.

NAGY Attila: Diplomagyár és/vagy értelmiségképzés? In: Könyvtári Figyelő, 1998. 3-4. sz. 432-443. p.

STEVENS, Norman D.: Prologue: Ode to the Reference Librarian. In: The Reference Librarian, no. 33. 1991. 1-8. p.

PÉTERFI Rita, W.: Referensz kérdések vizsgálata a közművelődési könyvtárakban történt adatfelvétel alapján. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1996. Október, 34-44. p.

* Hálás köszönettel tartozom a vizsgálatban részt vevő könyvtárak igazgatóinak és olvasószolgálati munkatársainak: Nagy Károly Városi Könyvtár (Bicske), FSZEK Központi Könyvtára, OSZK, Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár (Debrecen), József Attila Könyvtár (Dunaújváros), Bródy Sándor Megyei Könyvtár (Eger), Ady Endre Városi Könyvtár (Hatvan), Kiskunhalasi Városi Könyvtár, Radó Antal Városi Könyvtár (Mór), Apáczai Csere János Nevelési Központ Könyvtára (Pécs), Somogyi Könyvtár (Szeged), Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár (Székesfehérvár), Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár (Szombathely), József Attila Városi Könyvtár (Zalaegerszeg).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Habent sua fata...
Az olvasás jövője

M. Fülöp Géza

A tanulmány a Sárospatakon, 1999 májusában rendezett HUNRA-konferencián hangzott el.

Az olvasásról, az olvasás jelenéről és jövőjéről elmélkedve az ember óhatatlanul arra gondol, vajon nem vagyunk-e mindnyájan, akik vissza szeretnénk adni az olvasásnak a rangját, virtuális szélmalmok ellen hadakozó posztmodern Don Quijotek? Netán azért ragaszkodunk foggal és körömmel egy elavult kommunikációs eszközhöz, azért hirdetjük a gutenbergi tejúton való poroszkálás fontosságát a szupersztrádán száguldás mellett, mert túlságosan nagy az ortegai „korszerűtlenségi koefficiensünk"? Hiszen számtalan felmérés, vizsgálat, a mindennapi tapasztalat – nemcsak e két hazában, hanem világszerte – az olvasás trónfosztásáról ad hírt. Egyre kevesebb az olvasó ember – s főleg az olvasó fiatal. S most már nemcsak az analfabéták és funkcionális analfabéták állandóan újratermelődő, sőt gyarapodó rétegéről van szó. A magasabb képzettségű, sőt legmagasabb képzettségű emberek is mindinkább hátat fordítanak a könyvnek, az olvasásnak. Kiváló szakemberek, informatikusok, menedzserek, a társadalom kisebb-nagyobb rangú irányítói úgy élnek, úgy végzik, szakmai szempontból talán kiválóan, munkájukat, hogy eszükbe sem jut kézbe venni egy jó könyvet („irodalom alattit", kikapcsolódásból, talán még olvasnak). Az iskolában is elsősorban a magas piaci értékű tárgyakra tevődik a hangsúly, s az általános műveltség – oh, micsoda avítt, sokak számára már érthetetlen fogalom! – lekerült a napirendről. S ezért bizony sokszor nem a diákok a felelősek. (Az olvasást természetesen azért még meg kell tanulni, hiszen amíg el nem terjednek az élőszóból értő számítógépek, a képernyő előtt ülve is olvasunk. De ez egészen más jellegű olvasás. S mivel nincs még minden digitalizálva, néha kézbe kell venni a szakkönyveket is.) Lassan a képi kommunikáció (a ránk, emberekre jellemző pontatlansággal és felületességgel vizuálisnak nevezett kommunikáció) átveszi a betű helyét, a még papíron megjelenő kiadványokban is.

A fejlődés igazolni látszik a mcluhani előrejelzést. (Jóllehet, amikor a Gutenberg galaxis kihunytáról beszélünk, nem vagyunk hívek a próféta tanításá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hoz. Legtöbbször csak a nyomtatott könyv eltűnésére gondolunk, máskor magát az írást búcsúztatjuk. Ne feledjük azonban, hogy McLuhan a vizualitás általános háttérbe szorulását várta az elektronikus kortól. Olyan világra gondolt, amelyben az emberi érzékek ismét egyenjogúakká válnak, mint annak idején az írás felfedezése előtt, olyan érzékelési-gondolkodási modellre, amelyben a jobb agyféltekénk veszi át a vezető szerepet, s a kommunikáció valamiféle makroszkopikus gesztikuláció révén valósul meg.)

Új embertípus van tehát kialakulóban, olyan embertípus, amely tudását a hálózaton, a multimédia-alapú globális programok révén szerzi, kiválóan ért a számítógéphez, tökéletesen eligazodik az Internet-dzsungelben, minden információt meg tud szerezni, amire szüksége van, pragmatikus, nem olvas, nem elvont fogalmakban gondolkodik, szókincse minimális, érzelmi élete – ha van – nagyon redukált. („Mit érez?" – hozza zavarba a szuperszámítógépet a 13 éves Adam A császár új elméje című Penrose-könyvben.[1]) És a homo sapiensszel ellentétben a jobb agyféltekéje a fejlettebb.

A homo informaticus kialakulása – s az olvasás háttérbe szorulása is természetesen – az információs-kommunikációs technika fejlődésének köszönhető. Ha nem félnék, hogy megvádolnak, megengedhetetlenül nagy a „korszerűtlenségi koefficiensem", azt mondanám, Huxley szép új világára gondolva, hogy a Világállam kormánya a televízióval és a számítógéppel a robbanó hangnál és az áramütésnél kíméletesebb, de talán sokkal hatásosabb módszert talált ki a könyv – és a természet – megutáltatására.[2]

Térjünk azonban vissza Utópiából a mába, s próbáljuk felmérni, milyen hatással van a kommunikációs környezet változása napjaink emberére. Vegyük először szemügyre, mik a következményei olvasási szokásaink megváltozásának.

Tudjuk, hiszen számos felmérés, vizsgálat bizonyítja, a keveset vagy nem olvasó ember szókincse elszegényedik, szövegértése romlik, kifejezőkészsége elsorvad, egyre kevesebbet és egyre rosszabbul beszél, gondolkodása, lelki élete helyrehozhatatlan kárt szenved.

Gondolkodásunkra, intellektuális viselkedésünkre azonban olvasási szokásaink számítógép okozta változása sem marad következmények nélkül. Az első: a hálózati olvasás – a ránk zúduló rengeteg, hébe-hóba értékes, többségében azonban érdektelen, értéktelen közlemény átfutása, átnézése – csak felületes lehet. S ez nyilvánvalóan gondolkodásunkat is felületesebbé teszi. Lassan képtelenné válunk az elmélyült gondolkodásra, reflektálásra, amelyet a nyomtatott könyv olvasása lehetővé tesz, sőt igényel.

A másik következmény: a magányos olvasó eltűnése. A hálózatra kapcsolódva az ember rögtön egy kollektivitás részévé válik, gondolatai – a kémia nyelvén szólva – már in statu nascendi, születésük pillanatában, „közkinccsé" válnak, az egyéniség feloldódik a nagy globális közösségben. Ez azonban csak amolyan virtuális közösség, nem azonos az igazi embermelegségű közösséggel. A számítógépe előtt ülő egyed a virtuális közösségben egyre magányosabbá válik. (A szörfölő magányossága – parafrazálhatnánk a régi címet.)

A harmadik következmény: ha a nyilvánosság előtt kell gondolkodnunk, akkor csak olyan gondolatokat fogalmazunk meg, amelyek kibírják a nyilvánosságot. S lassan csak ilyen gondolataink is születnek. Vagy megváltozik belső világunk, vagy neurotikusok leszünk.

Az új információs-kommunikációs világban azonban a legfontosabb, talán döntő változás, hogy a kép veszi át a szöveg helyét. Hogy miért nézzük ezt a folyamatot némi aggodalommal, amikor a kép, a valóság képi megragadása szinte egyidős az emberrel, s minden korban fontos eszköze volt az emberi kommunikációnak? Amikor a vizuális (értsd képi) kultúra szerves része az egyetemes emberi kultúrának? Kimerítő választ adni erre a kérdésre itt és most nem lehet feladatunk. Csak néhány – talán

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nem is a legfontosabb – vonatkozásra, körülményre hívnám fel a figyelmüket.

A kép, tudjuk, rendszerint sokkal több információt közöl, mint sok ezer szó. Érzelmek felkeltésére is alkalmas. De teljességgel alkalmatlan elvont gondolatok közlésére s a világ bonyolult összefüggéseinek kifejezésére (az absztrakció képessége a nyelvhez kötött).

A kép nagy mértékben megköti a fantáziánkat. Az olvasott szöveg szárnyalásra készteti képzeletünket, a kép lebéklyózza.

Bár a képi nyelvnek is megvan a szemantikája és szintaktikája, szabályai korántsem olyan szigorúak, mint a beszélt vagy írott nyelvé. Ezeket a szabályokat is meg kellene ugyan tanulnunk, de a kép tanulás nélkül is értelmezhető. Ezért a képpel sokkal nagyobb manipulatív hatást lehet elérni, mint a szavakkal. *Paul Messaris* szerint a vizuális manipulációs technikák elsődleges forrása az a tény, hogy a vizuális szintaxis nélkülözi az explicit értelmezési konvenciókat, ennek pedig az a következménye, hogy a reklám és a meggyőző kommunikáció különféle fajtái sokkal nagyobb hatást tudnak elérni a képi információval, mint a nyelv szabályai által lényegesen erősebben kötött verbális tartalommal.[3]

Ha egy kép minimális valósághű információt tartalmaz, többi elemével a létrehozó kénye-kedve szerint befolyásolhatja a nézőt, anélkül, hogy az észrevenné. Az az illúziónk, hogy a valóságot látjuk, holott csak az kerül a szemünk elé, amit a riporter láttatni akar. A tévé-híradók, riportok és a valóság viszonyáról elrettentő beszámolókat olvashatunk a Replika 1997-es júniusi és a HVG idei május 8-i számában.[4, 5] S gondoljunk arra is, hogyan lehet egy tévéadásban a kameraszög beállításával, a közelítés-távolítás technikájával, a képek sorrendjével befolyásolni a nézőt, hogy lehet egymásba mosni, nivellálni, parazita információkkal „feldúsítani" a híreket.

Meg kell említenünk – mert a jövendőre nézve meghatározó jelentősége van – a képi kommunikáció sajátos, a gyermekeknek szóló formáját, a rajzfilmet, amelynek legújabb típusaiban, mint az állatorvosi lóban a betegségeket, megtaláljuk mindazokat a negatív vonásokat, amelyek korunk képi kommunikációját jellemzik: a tartalom primitív elszürkülését, a nyelv szegénységét, az emberi kapcsolatok kiürülését, az elidegenedést, az erőszakot.[6]

Mint látjuk, sokkal többről van szó, mint az írás-olvasás háttérbe szorulása. Az információszerzés, a tájékozódás, a kommunikáció gyökeres megváltozását éljük át. S ez a világról alkotott képünk, világlátásunk, gondolkodásunk, lelki életünk átalakulását vonhatja maga után. Hiszen tudjuk – megint McLuhant idézve-cáfolva –, hogy bár nem a média az üzenet, a kommunikációs eszközök-technikák, a médiumok minden korban nagy mértékben befolyásolták, befolyásolják az üzenet tartalmát, befogadását, hatását. Ahogy *Nyíri Kristóf* írja: *„A kommunikációs technológiák semmiképpen sem semleges hordozói üzeneteknek. Befolyásolják a közlések tartalmát, és szociológiailag struktúrálóan hatnak vissza az adott technológiákat alkalmazó társadalomra."*[7] S a kommunikációs technika változása nemcsak a társadalom szellemi arculatát változtatja meg, hanem filozófiai gondolkodását is. Nyíri Kristóf Heidegger és főként Wittgestein filozófiájáról mutatta ki, hogy kettőjük gondolkodása nem függetleníthető az őket körülvevő kommunikációs környezettől, jelesül az elektromos-elektronikus tömegmédiumok elterjedésétől. A filozófia történetében bekövetkezett változások jelentékeny hányada – véli Nyíri – bizonyos kommunikációtörténeti változásokkal szoros összefüggésben bontakozott ki.[8]

Amit az olvasástörténet kutatói mondanak az olvasásról – a néhány könyvét intenzíven olvasó ember átadja a helyét a sok nyomdaterméket extenzíven, felületesen olvasónak, a mélység a laposságnak – különösen érvényes ma az információszerzésre, a tájékozódásra. Sokkal többet tudunk, mint elődeink, de sokkal felületesebben. Informáltabbak lettünk, de nem okosabbak, s még kevésbé bölcseb-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bek. A tükör széttört, s csak a cserepek maradtak. Adatokat, tényeket tudunk, ám nem ismerjük az igazságot. De hát a mai relativisztikus korban nincs is igazság, csak igazságok vannak. „Az adatáradat szétrombolta a nagy elbeszéléseket, a kereszténységet, a marxizmust, a humanizmust" – írja *Sven Birkerts* Gutenberg elégiák című könyvében –, „a filozófia dús ligetéből kivágták a fákat, s Minerva baglya elrepült." [9]

Ne tulajdonítsunk azért minden változást – jót is, rosszat is – a kommunikációs technikának. Bár szerepe, befolyása, társadalomformáló ereje veszélyesen nagy, ennek az erőnek a túlhangsúlyozása, felnagyítása is a manipuláció eszköze lehet, s arra szolgálhat, hogy elfedje azokat az igazi erőket, amelyek a társadalmi mozgások vektorait kijelölik. „Nem lenne-e már itt az ideje, hogy demisztifikáljuk a médiát?" – teszi fel a kérdést egyik utolsó írásában *Szecskő Tamás*.[10]

Napjainkban ezek a vektorok a globalizáció irányába mutatnak.

A „világfalu" alakulásának gazdasági-társadalmi erővonalait kitapogatni, a folyamat előnyeit és hátrányait elemezni – hozzáértés és idő hiányában nem vállalhatom. Csak két rövid, a témánkhoz kapcsolódó részletet idézek *Vass Csaba*nak a *Valóság*ban megjelent tanulmányából.

„*A globalokrácia felismerte: hatalmát csak akkor tarthatja meg, ha kiragadja magánemberek hatalmából azt, hogy maguk értelmezhessék mindennapjaik eseményeit. Ezért az értelmezési és beszédközösségeknek a modernizációban megkezdett lerombolását a globalizációs világkorszakba érve felgyorsították, s a helyükön támadt űrbe beleerőszakolták azokat a valóságértelmezésre szakosodott intézményeket, amelyeken keresztül a globalokrácia sosem volt hatalmat nyert afelett, hogy alávetettjei milyen szimbolikus világban élnek.*

A világtelevízió, a világfilmek, a megareklámok ... mind-mind arra szolgálnak, hogy megkérdőjelezhetetlenül, sőt szabadságunk mindenekfeletti bizonyítékaként azt a diktált valóságot építsék fel és építsék újjá, amely a szupranaconális globalokrácia belső harcai mindenkori állásának vagy éppen pillanatnyi szeszélyének felel meg."

Majd tovább: „*A globalizációs világhatalom urai felismerték: hatalmuk megtartása azon múlik, hogy az életünk szövetét alkotó valóságon és szociális azonosságtudatunkon felül képesek-e a magánazonosságunkat is meghatározni. Ehhez azonban le kell rombolniuk minden természetes közösséget – családot, baráti társaságokat, szomszédsági kötelékeket –, amelyek az azonosságalkotás szabadságának biztosítékai, s ezeket az általuk diktált csoportokkal kell helyettesíteniük.*" [11]

Mármost, akár egyetértünk Vass Csaba értékelésével, akár nem, azt látnunk kell, hogy a globalizáció nem válságkezelő program. (*David Korten* evolúciós zsákutcának nevezi.) Pedig erre lenne szükség. A globalizációs és internetes euforiában ünneprontás válságról beszélni. Holott az emberiség globálisan válságban van. Nem a mindegyre fellépő pénzügyi-gazdasági válságok, s bármennyire kegyetlenül hangzik, nem is a koszovóihoz, zaireihez vagy kurdisztánihoz hasonló vérengzések, nem is a légszennyeződés, az ózonlyuk, a légkör felmelegedése jelentik az igazi veszélyt. Hanem az a szellemi-lelki zavar, amely az egész világon úrrá lett, az érték és mérték elvesztése, az anómia, ön- és világértelmezésünk teljes csődje. Elveszett az iránytű, amely utat mutatna, amely megmutatná, honnan jövünk, hová megyünk, miért vagyunk itt a földön. Úgy is mondhatnánk, elvesztettük a képességünket az értelmes, tartalmas, szép életre. És a válság tünetei közé tartozik, hogy magát a válságot is csak részleteiben érzékeljük.

Az „evolúciós zsákutcából" a kivezető utat nem találjuk meg, ha hátat fordítunk a jelennek, ha vissza akarjuk forgatni az idő kerekét, ha lehajtunk a szupersztrádáról, összetörjük a CD-ROM-okat, kikapcsoljuk a számítógépet. De úgy sem, hogy szemétdombra vetjük az igazi értékeket. Tudjuk, a kom-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

munikációs technika változásai, a kommunikációs forradalmak milyen nagy mértékben befolyásolták az emberek gondolkozását (még a filozófusokét is), milyen hatással voltak a társadalmi mozgásokra. Ám az emberi sors, a condition humaine mégsem ezeknek az eszközöknek az eredője. A vezérlés és szabályozás mélyebbről hat. Vagy ha úgy tetszik, magasabbról. Meg kell fogadnunk hát Szecskő Tamás szavait: demisztifikálnunk kell a médiát. A helyükre kell tennünk az eszközöket, s mint olyanokat kell használnunk őket.

Engedjék meg, hogy felsoroljak most néhány fogalmat: becsület, tisztesség, felelősség, kötelesség, barátság, közösség, család, nemzet. Bizonyára sokan vannak, akik számára ezek elavult, divatjukat múlt fogalmak, üres szavak. Pedig csak az emberiség tudatalattijába szorították őket. S ez az egyik oka – talán legfontosabb oka –, hogy tömegbetegséggé váltak a szorongásos betegségek, a neurózis, a pszichózis, s minden baj, ami ezekkel jár, az agresszió, a depresszió, az öngyilkosságok. A feladat: visszaemelni a társadalom, az emberek tudatába, s tartalommal megtölteni ezeket a fogalmakat, visszaállítani az értékek rendjét, a normákat, önmagunk és a világ helyes értelmezését. „Jó mulatság, férfimunka" lesz ez, s a munka dandárja a tanítókra, tanárokra, az Olvasástársaság tagjaira vár. Mert a válságból, a zsákutcából kivezető utat a jó irodalom, a jó könyvek mutatják, s csak olvasó gyermekek, olvasó fiatalok, olvasó felnőttek találhatják meg. Van hát az olvasásnak jövője, kell, hogy legyen az információs társadalomban is. És ha nem lesz, jaj az emberiségnek. (John, a Vadember *Huxley* regényében felakasztja magát. Mi azért itt még nem tartunk.) Nem retrográd gondolatok ezek s nem donquijotei bolondéria, ha az olvasó társadalomért dolgozunk.

Az Európa Tanács szakemberei nemrégiben hat forgatókönyvet dolgoztak ki az emberiség várható fejlődésére. A hat forgatókönyv közül három talán reménységgel tölthet el bennünket. Olyan jövőt prognosztizálnak, amelyben a teremtő emberi gondolat, a kölcsönös felelősség, az igazi emberi közösségek irányítják majd a társadalmat. Bízzunk benne, hogy nem a másik három közül valósul meg valamelyik.

Paul Valery Hamvas Béla idézte szavaival köszönöm meg figyelmüket: a világ helyzete sohasem reménytelen, mert sohasem azokon múlik, akik nem hisznek az életben, hanem azokon, akik hisznek benne.[12]

Irodalom

1. PENROSE, Roger: A császár új elméje. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993.
2. HUXLEY, Aldous: Szép új világ. Budapest, Pantheon-kiadás, é.n.
3. RÓKA Jolán: A kommunikációkutatás két modelljéről. In: Jel-Kép, 1995. 3-4.sz., p.111-116.
4. CHARON, Jean Marie: A CNN tekintete. In: Replika, 1997.jún. 26.sz., p.81-85.
5. Megrendezett valóság. In: Heti Világgazdaság, 1998. máj. 8., p.51.
6. KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor: A rajzfilm néhány alakváltozása. In: Jel-Kép, 1997. 4.sz. p.39-46.
7. NYÍRI Kristóf: Számítógéphálózat és vallásos individualizmus. In: Világosság, 38., 1997. 4.sz. p.3-10.
8. DEMETER Tamás: A csendes olvasás és a tudatfilozófia kezdetei. In: Jel-Kép, 1998. 1.sz. p.67-88.
9. BIRKERTS, Sven: Reading in the electronic era-1. In: Logos, 7, 3.sz., 1996. p.211-214.
10. SZECSKŐ Tamás: Földrengések a médiakutatásban. In: Jel-Kép, 1998. 1.sz., p. 9-11.
11. VASS Csaba: A globalizációs világrendszerváltás és létmódváltás. In: Valóság, 40., 9.sz., 1997. szept., p.1-20.
12. HAMVAS Béla: A világválság. Budapest, Magvető Kiadó, 1983.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Retrospektív katalóguskonverzió néhány nagykönyvtár gyakorlatában

Az MKE Társadalomtudományi Szekciója 1999. április 13-án rendezvényt tartott „A retrospektív katalóguskonverzió eddigi eredményei és a jövő útjai az NKA támogatásban részesült könyvtárakban" címmel. A Nemzeti Kulturális Alap 1995-ben meghívásos pályázatot írt ki néhány nagykönyvtár számára, hogy egy éven belül végezzék el 8000 tétel – a számítógépes feldologozást megelőző időkben gyarapított – külföldi szakkönyv online katalógusba vitelét, melyhez kétmillió forint támogatásban részesítette a vállalkozó könyvtárakat. A Társadalomtudományi Szekció rendezvényén először Gomba Szabolcsné átfogó előadását hallhattuk a retrospektív konverzió lényegéről és a KLTE Központi Könyvtárának gyakorlatáról, majd az NKA pályázaton részt vett nagykönyvtárak képviselői számoltak be a munkálatok során szerzett tapasztalataikról. A téma aktualitása és a megoldások változatossága miatt fontosnak tartottuk, hogy az előadások szövegét olvasóink elé tárjuk. (A szerk.)

A retrospektív konverzió

Gomba Szabolcsné

Többen tudják, hogy elkötelezett híve vagyok a könyvtári automatizálástól elválaszthatatlan retrospektív konverzió végzésének. Előadásomban megkísérlem összefoglalni e tevékenység lényegét, a mellette és ellene szóló érveket. Igyekszem tehát a kérdéskörről általánosságban beszélni és néha, illusztrációképpen egy-egy példát megemlíteni.

A retrospektív konverzió problémakörének tárgyalásakor érdemes kiindulni *a fogalom meghatározásából, illetőleg tisztázásából* és azoknak a kérdések-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek a felvetéséből, hogy miért van szükség erre a tevékenységre, és mi a jelenlegi helyzet a magyar könyvtárügyben.

A *rekon fogalmát* azért szükséges újra és újra tisztázni, mivel félreértik, félremagyarázzák és nagyon sokszor a fogalom magyarázatát együtt tárgyalják, illetőleg összekeverik a végrehajtás módjával, holott az teljesen világosan körülhatárolható a könyvtári tevékenységek körében.

A retrospektív konverzió lényege az, hogy egy könyvtár meglévő bibliográfiai rekordjait a kézileg készített formátumról gépileg olvasható formátummá alakítja át a megfelelő könyvtárpolitika és a megfelelő szabványok szem előtt tartásával.

Mint ahogyan *Jane Beaumont* és *Joseph P. Cox* kézikönyvéből[1] is nyilvánvalóvá válik, a fenti meghatározásból egyértelműen következik, hogy a retrospektív konverzió *nem katalogizálás és nem is rekatalogizálás*. E munkálatoknak nem lehet az a célja, hogy a korábbi katalogizálók munkáját megduplázzák, hanem csakis az, hogy a már meglévő manuális katalógusból létrehozzanak egy géppel olvasható fájlt. Fontos szem előtt tartani, hogy a konverziós folyamat során az adatok átalakítása az egyik formából a másikba olyan gyorsan és olyan olcsón történjen, amennyire az lehetséges, miközben a munkát végző intézmény gondoskodik a könyvtárpolitikai kívánalmak és szabványok érvényesítéséről.

Nagyon *sok döntést kell hozni a program megkezdése előtt*, például a szerkesztési munkák mennyiségének kérdéséről, arról, hogy milyen adatokat fognak ellenőrizni az authority fájlban, hogyan történjen az érvényes szabványok követése; a MARC formátum használata, a különböző módon létrehozható rekordok költségvonzata stb.

Mindez nem zárja ki azt, hogy olykor hasznos lehet a rekonhoz más, szükséges munkákat is csatlakoztatni. De ne felejtsük el, hogy bármilyen *többlet tevékenységgel* toldjuk meg a konverziós munkát, annak mindig van *többletköltség* vonzata is. Mindez arra mutat, hogy a retrospektív konverziót végző könyvtárnak igen körültekintőnek kell lennie abban, hogy mi az, amit a programban végrehajt.

A jelenlegi magyar könyvtárpolitikában irányt mutató *koncepció*, amely *az országos könyvtári, múzeumi, levéltári és közművelődési információs hálózat fejlesztésére* vonatkozó elképzeléseket tartalmazza, e kérdésre vonatkozóan is számos tanulsággal szolgál. A hároméves projekt annak a megvalósítását tűzi ki célul, hogy „lehetővé tegyük hazánkban az esélyegyenlőséget az információhoz való hozzájutás területén és tartalommal töltsük meg a törvényben is deklarált állampolgári jogon járó szolgáltatást."[2] A projekt az információs társadalom alapvető információs szolgáltatási rendszereként foglalkozik a nyilvános könyvtári ellátási rendszerrel. A „tájékozott ország", azaz az információhoz hozzáférő állampolgárok országának megvalósításában a koncepció kiemelt szerepet biztosít a könyvtáraknak. A program az egyik legfontosabb feladatnak tartja az információkészlet létrehozását és bővítését, melynek végrehajtását folyamatos ütemezésben javasolja, és aminek pontos idézését a tárgyalt kérdés szempontjából is fontosnak tartjuk: „fejleszteni kell a gazdasági, önkormányzati, kormányzati adatbázisokat, elvégezni a kulturális vagyon digitalizálását, *a könyvtári katalógusok retrospektív konverzióját*, a multimédia alkalmazások megvalósítását."[3]

A könyvtári katalógusok retrospektív konverziójának kérdését tárgyalva tudatosítanunk kell, hogy *az automatizált könyvtári rendszerek legfontosabb része az adatbázis*, tehát a különböző fájlok létrehozása egy-egy automatizálási folyamatban a legjelentősebb feladatok egyike. *A jól tervezett és felépített adatbázisok túlélik a rendszerek és eszközök generációit.* Az adatbázis megteremtése nemcsak a folyamatos rekordkészítést foglalja magában, hanem a hagyományos állományfeltárások géppel olvasható formájúvá alakítását, tehát a cédulakatalógusok retrospektív konverzióját is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtári automatizálás első szakaszában ritkán tervezték és még ritkábban hajtották végre a kézi katalógusállományok teljes retrospektív konverzióját. Az egymás mellett elő hagyományos és új számítógépes katalógusok által felvetett problémák azt jelentették, hogy a történelem ismételte önmagát azáltal, hogy a katalógusok egyfajta fizikai formáját egy másik váltotta fel, hasonlóan ahhoz, amikor a kötetkatalógusok használatáról áttértek a cédulakatalógusokra. A problémák forrását a napjainkra kialakult helyzetben is a költségek és az olvasók szempontjából adódó hátrányok okozzák, pl. hogy a bibliográfiai rekordokat több helyen kell keresni. *Az automatizálás számos haszna elvész az olvasó számára*, ha az csak egy másik katalógust jelent a keresés szempontjából. A fő problémák egyike pontosan ez, ami nagy mértékben közrejátszott abban, hogy *a szakma figyelme a retrospektív konverzióra terelődött.*

Minden anyagi befektetésre érvényes – és nem kivétel ez alól a könyvtári számítógépes rendszer sem –, hogy *a ráfordított költségeknek meg kell térülniük.* Az *ésszerű gazdálkodás* célja, hogy minél kisebb ráfordítással, minél nagyobb eredményt lehessen elérni. Ha egy rendszer működési hatékonyságát javítani kívánjuk, akkor meg kell határozni, melyek azok a kritikus pontok, amelyekbe beavatkozva, azokat változtatva a gazdasági mutató értéke növelhető. A könyvtári rendszerek tekintetében jómagam a legkritikusabb, változtatandó pontnak az adatbázisokat tartom. Az automatizált könyvtári nyilvántartó- és keresőrendszerek esetében nem elsődleges szempont a közvetlenül kimutatható, számszerűen forintosítható, minél nagyobb gazdaságosság. Egy számítógéprendszer üzemeltetésekor azonban – így a könyvtárakban is – értékes gépi és szellemi tőke halmozódik fel, amellyel tudatosan kell gazdálkodni, folyamatosan ösztönözve a hatékonyabb működésre.[4]

A könyvtári automatizált rendszerekkel kapcsolatban is fontos elvárás, hogy a meglehetősen drága fejlesztési és üzemeltetési ráfordítások és szolgáltatások összhangban legyenek egymással, ne legyenek aránytalanságok a fejlesztési és üzemeltetési költségek, valamint az eredmények között. „Ne feledjük, hogy *a felhasználó csak azt az informatikai szolgáltatást fogja kielégítőnek, jónak, sőt hatékonynak minősíteni, amely minden vonatkozásban teljesíteni képes az elvárásait!*"[5]

A könyvtárakban használt hardverek és szoftverek igen magas költségigényűek. Az a könyvtár, amelyik katalógusának csak ötven százalékát vitte be automatizált rendszerébe, nem tett meg mindent befektetésének megtérüléséért. Tehát *a könyvtárak nem használják ki számítógépes kapacitásuk teljes lehetőségét.*

Egy olyan rendkívül *költséges program* végrehajtása esetén, mint *az adatbázis-építés*, szem előtt kell tartanunk, hogy *annak elengedhetetlen része a retrospektív konverzió is*, ami jelentősen *javítja a használók számára nyújtott szolgáltatásokat.* Ilyen előnyök lehetnek például a jobb kölcsönzői szolgáltatás, a könyvtárközi kölcsönzés teljesítési idejének javulása és nem utolsósorban az a tény, hogy egy gazdagabb, bővebb számítógépes katalógus könnyebb hozzáférést jelent a könyvtári gyűjteményekhez. Ne feledkezzünk el ezek mellett arról sem, hogy egy eredményesen elvégzett retrospektív konverziós program ahhoz is hozzájárul, hogy a személyzet hatékonyabban tudja végezni munkáját.

A *hazai könyvtárak számítógépes adatbázisaiban* a kurrensen beérkező állomány feldolgozása mellett a könyvtári állományok nagyságrendjéhez mérten meglehetősen *alacsony számú a retrospektív feldolgozású anyag* annak ellenére, hogy bizonyos számú retrospektív konverzió végrehajtása már megtörtént. Példaként említjük meg a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Kollégiumának korábbi meghívásos pályázatát, amelynek keretében 15 könyvtár kapott lehetőséget rekon munka végzésére. Ezek a könyvtárak intézményenként 2 millió forint támogatást kaptak 8000 rekord adatbázisba építésére.[6]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ellentmondásossá teszi a képet az, hogy az érvényes hivatalos fejlesztési koncepció anyaga több helyen is komoly hangsúlyt helyez a rekon végzésére, a jelenlegi helyzet azonban *a korábbi támogatások megtorpanását* mutatja. Az automatizált katalógusokra országos viszonylatban a befejezetlenség jellemző. *A katalógusok torzók, csonkák.* Ez érvényes mind a hagyományos, mind az automatizált katalógusokra. A hagyományos katalógusok többségét a könyvtárak lezárták, azok folytatásával nem tudtak, de joggal nem is akartak foglalkozni. Tehát a hagyományos katalógusok nem nyújtanak teljes információt. Ettől jóval csekélyebb azoknak a rekordoknak a száma, amelyek egy-egy könyvtár állományát illetően a számítógépes katalógusban adnak eligazítást. Az automatizált katalógusok is csonkák tehát, annak ellenére, hogy kurrens építésük biztosított. *Ez a helyzet egy-egy könyvtárban két rendszert eredményez,* minimum két helyet a könyvtári anyagok keresését illetően. Vannak azonban olyan könyvtárak is, amelyekben ennél többet.

A helyzet bemutatására, a félbemaradt munkák gondjának érzékeltetésére a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem (KLTE) Központi Könyvtárának példáját hozom fel. A könyvtár az új bibliográfiai leírási szabványhoz igazodva 1986-ban újraindította cédulakatalógusát.[7] Magától értetődőnek látszott, hogy amikor az intézmény különféle pályázatokból lehetőséget kapott a retrospektív konverzió végzésére, elsőként ezt a katalógust kívánta beolvasztani a számítógépes adatbázisába egyrészt azért, mivel ez tartalmazta a legfrissebb irodalmat, másrészt ezáltal csökkent volna azon katalógusok száma, ahol az olvasónak a teljesség érdekében keresnie szükséges. Az eddig elnyert pályázati pénzek a rekon munka elvégzésének mintegy háromnegyedére adtak lehetőséget e töredék katalógus vonatkozásában. Nem szorul magyarázatra az, hogy ez a félbemaradt munka milyen következményekkel jár a mindennapi használatban, mit jelent ez az olvasó számára, ha egy-egy dokumentumot keresve a könyvtár teljes állományát számításba kívánja venni.

Az olvasók jó része nem tudja, vagy nem akarja tudni, hogy a számítógépes és a cédulakatalógus együttes használata jelenti a teljes állományban való keresést. Az olvasó joggal érezheti magát becsapottnak, hiszen túlságosan bonyolulttá tettük könyvtári életét. Az a felhasználó pedig, aki az Interneten tájékozódik egy-egy könyvtár állományát illetően, még rosszabbul jár, hiszen meglehetősen távol van az adott gyűjteményeket feltáró cédulakatalógusoktól, tehát keresését ha akarná, sem tudja teljessé tenni.

A retrospektív konverzió támogatásának további jelentős indokai között van az OPAC iránti lelkesedés a felhasználók körében, és azokat az előnyöket, amelyek ebből származnak, ki kellene terjeszteni az egész könyvtári állományra. A támogatás mellett szól a könyvtárhasználók jogosan nagyobb elvárása az automatizált rendszer által kínált előnyöket illetően.

Annak okai között, hogy mostanában sokkal nagyobb ügy lett a retrospektív konverzió, mint régebben, szerepet játszik az is, hogy óriási mértékben megnőtt a bibliográfiai rekordok elérhetősége géppel olvasható formátumban. A könyvtáraknak, amelyek a könyvtári automatizálás korábbi szakaszában, nem tervezhették katalóguscédulák több ezres konvertálását, most adott a lehetőség, hogy „kész" bibliográfiai rekordokat emeljenek át számítógépes rendszerükbe. A források széles skálája áll rendelkezésre, beleértve a különböző országok nemzeti könyvtárainak, a könyvtári együttműködéseknek az adatállományait, a kereskedelmi bibliográfiai rekord-szolgáltatásokat stb. Ebben a kínálat szempontjából kedvező helyzetben azonban az árak, a szabványok betartása, a rekordok minősége, az alkalmazási és hozzáférési módok éppannyira eltérőek, mint maguknak a szolgáltatásoknak a sora. Ezért is igényel gondos körültekintést ezek igénybevétele.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Érdemes röviden, a teljesség igénye nélkül, áttekinteni azokat a főbb szempontokat, amelyeket figyelembe kell venni a könyvtári automatizálás területén annak érdekében, hogy a könyvtárakban kiemelkedő minőségű adatbázisokról tudjunk gondoskodni, olyanokról, amelyek pontos, hibátlan és helytálló adatokat tartalmaznak.

Nagyon fontos minden egyes rekord tartalma! Tekintettel kell lenni ezért az adatok forrására. Mindig megvizsgálandó az a cél, aminek érdekében az általunk felhasználni kívánt adatokat előállították és szembesíteni kell azokat saját könyvtárunk elvárásaival. A bibliográfiai rekordok számos forrásból hozzáférhetők, de nyilvánvalóan lesznek olyanok, amelyek jobban megfelelnek a helyi elvárásainknak, mint mások. A KLTE Központi Könyvtára például két alapvető háttéradatbázist használ a feldolgozáshoz, a Magyar Nemzeti Bibliográfiát (MNB) és a washingtoni Kongresszusi Könyvtár (LC) katalógusát.

A fájl létrehozásának módszere és az alkalmazott személyzet is meghatározó a projektre nézve: tehát az, hogy részt vesz-e állandó, szakértő könyvtári személyzet a projektben, hogy alkalmazunk-e további ideiglenes segéderőket, vagy hogy a munkát egy rekordszállítóval végeztetjük-e el.

A munka anyagi-technikai feltételeinek biztosításakor – mint ahogyan arra már korábban utaltunk – egyéb tevékenységekre is tekintettel lehet a könyvtár, amelyek hatékonyabbá tehetik ezt a munkát.

Ennek bizonyítására újra a KLTE könyvtárának példáját idézem, utalva a tárgyszavazás problémájára. Tapasztalataink szerint az olvasók, köztük is elsősorban az egyetemi hallgatók, az OPAC használatának túlnyomó részében tárgyszavak alapján keresnek. A rekon útján bekerült rekordok többségében azonban nincsenek tárgyszavak, részben azért, mert a korábbi, manuális feldolgozás során a tartalmi feltárás bizonyos szempontú válogatás alapján történt, részben pedig azért, mert a Kongresszusi Könyvtár (LC) tárgyszórendszerének bevezetése a kurrens feldolgozásnál a retrospektív konverzióval bevitt bibliográfiai tételek újra tárgyszavazását kívánná meg. Ez ugyan megnövelné az amúgy sem olcsó konverziós munka végzését, de a probléma megoldását, az adatbázis használhatóságának biztosítása érdekében, nem lehet majd megkerülni.

Ugyancsak a megoldandó problémák körébe tartozik a Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtárában *a kölcsönzés előtt elkészített, hiányos, csonka rekordok teljessé tételének kérdésköre.* Ezek az ún. csonka rekordok naponta termelődnek, amelyeknek a teljessé tétele a kurrens anyagra méretezett állandó személyzettel – az előbbiekhez hasonlóan – nem oldható meg. Ezeknek a rekordoknak a teljes értékűvé tétele az adatbázis minősége és a keresések eredményessége érdekében ugyancsak megoldásra vár.

A retrospektív konverzió melletti döntést követően elkerülhetetlenné válik *a konverzió munkafolyamatának elemzése*, az egymást követő lépések meghatározása. Ennek nemcsak munkaszervezési szempontból van jelentősége, hanem azért is, mivel meg kell állapítani az *elkészült rekordokért adható bért.* Ennek a rekord/költségnek a megállapításakor nagy segítséget jelentett annak végiggondolása, hogy mennyi fizethető a folyamat egyes szakaszaiban végzett munkákért. *A munkafolyamat megállapított fázisai* a KLTE Központi Könyvtárában a következők voltak:

- az adatbevitelt előkészítő munka,
- leírás MARC formátumban a cédulakatalógus alapján,
- átemelés külső adatbázisokból, szükség szerinti átszerkesztés és kiegészítés lokális adatokkal
- revízió (mintavétel alapján)
- authority controll, authority rekordok készítése
- a számítógépes adatbázis kezelése

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- menedzselés, szervezés.

A különböző típusú rekordok elkészítéséhez, a kapcsolódó munkákhoz más-más *munkaidő-ráfordítás* szükséges. A rekordkészítés leggazdaságosabb módszerének a más adatbázisból való átemelés bizonyult, melyet a lokális adatokkal egészítettünk ki. Eredeti rekordok készítésére csak abban az esetben kellett gondolni, ha a cédulakatalógusban rendelkezésre álló adatok mennyisége az elfogadható *minimum adatok*[8] *alatt maradt.* Tapasztalataink szerint a retrospektív konverziós munka végzésében *3%-ra tehető* ezeknek az eseteknek *a mennyisége.*[9]
Sok esetben időigényes a külső adatbázisokból *átemelt rekordok* elkerülhetetlen *átszerkesztése.* Példaként említhetjük az LC-adatbázisból átemelt rekordok

- kiegészítését a kötetadatokkal,
- a rekordokban előforduló megjegyzések magyar nyelvre fordítását,
- a kiegészítő adatok lefordítását magyar nyelvre.

Az MNB-ből átemelt rekordok esetében példaként említhető a gyűjteményes kötetek rekordjainak teljes átszerkesztése a könyvtár saját adatbázisába illeszthetőség érdekében.
A tapasztalatok azt mutatják, hogy *a szerkesztési folyamatok* minden retrospektív konverziós feladatnak nagy részét teszik ki. A konverziót tervező könyvtárak igen gyakran elhanyagolják ennek a jelentőségét. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a személyzettől elvárt, szerkesztésre fordított erőfeszítés fontosságát. A személyzettől ugyanis elvárjuk, hogy az adatbázisokból visszakeresett rekordok minőségileg megfelelők legyenek, korrigálják azokat és elvégezzék a szükséges javításokat a szabványok és a katalogizáló gyakorlat következetességének biztosítása érdekében. Bármelyik lehetséges recon megoldást választjuk (házon belülit, kereskedelmit vagy ezek keverékét), csaknem biztos, hogy a könyvtár katalogizáló szakembereinek szerepe lesz a folyamatban.
A számítógépes adatbevitel *díjtételeit* a rekordkészítés lehetőségeitől, illetve módjaitól függően állapította meg a KLTE Központi Könyvtára. Az egy rekordra eső díjtételek nagyságrendje a rekordbevitel kezdeti időszakától a mai napig követte a magyarországi inflációt, ezért itt a ma is érvényes árakat adjuk meg.
A felsorolt bruttó munkabéreket a rendelkezéseknek megfelelően társadalombiztosítási járulék terheli.
Alapvető kérdés volt az, hogy *az állomány mely részére vonatkozzon a retrospektív konverziós munka.* Már utaltunk arra, hogy miért látszott célszerűnek a konverziót, a dokumentumok kiadási idejét tekintve *az időben visszafelé haladva* kezdeni.
A könyvek megjelenési idejét alapul vevő retrospektív konverziós folyamatot később meg kellett változtatni, mivel a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakkollégiuma a retrospektív feldolgozás támogatását célzó pályázatát *szakterületi bontásban* tette közzé. Ehhez az új koncepcióhoz igazodva a pályázatot egy adott szakterületre kellett koncentrálni, ekkor esett a választás a *matematika* területére.
A *Nemzeti Kulturális Alap* támogatása feltételként szabta meg a retrospektív konverziós munkában az egységes formátum, a HUNMARC használatát. Mivel a Magyarországon használt könyvtári rendszerek beviteli formátuma nem a HUNMARC – a Voyager rendszerben például USMARC-ot használnak, mert megvásárlásakor a HUNMARC még nem volt hozzáférhető –, az NKA anyagilag is támogatta azoknak a konverziós programoknak az elkészítését, amelyek a Magyarországon használt rendszerekbe betölthetővé teszik a HUNMARC formátumot, valamint az adatbázisokból történő átemeléskor a rendszerek rekordjainak konvertálását HUNMARC formátumba. Ezzel az Alap nagymértékben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Díjtételek	
Feladattípus	A katalogizáló bére
Új rekord készítése katalóguscéduláról az authority rekordok elkészítésével együtt	Bruttó 200.- Ft, Tb járulékkal: 299.- Ft
Külső adatbázisból átemelt rekord kiegészítve a helyi állományadatokkal, a szükséges átszerkesztéssel, az authority rekordok elkészítésével együtt	Bruttó 150.- Ft, Tb járulékkal: 224.- Ft
Új rekord készítése authority rekordok készítése nélkül (ez készülhet katalóguscéduláról vagy külső adatbázisból történő átemeléssel	Bruttó 100.- Ft, Tb járulékkal: 150.- Ft
Authority rekordok készítése egy rekordhoz	Bruttó 100.- Ft, Tb járulékkal 150.- Ft
Külső adatbázisból átemelt rekord kiegészítése authority rekordok készítése nélkül	Bruttó 50.- Ft, Tb járulékkal: 75.- Ft
Saját adatbázisban már meglévő bibliográfiai rekord munkafájlba emelése és kiegészítése a példányadatokkal	Bruttó 30.- Ft, Tb járulékkal: 40.- Ft
Az adatbevitelt előkészítő munkáért rekordonként fizetett bér	Bruttó 10.- Ft, Tb járulékkal: 15.- Ft
Rekordonként fizetett számítógépes munka	Bruttó 10.- Ft, Tb járulékkal: 15.- Ft
Menedzsment, szervezés bére rekordonként	Bruttó 10.- Ft, Tb járulékkal: 15.- Ft
Adminisztratív munka, pénzügyi nyilvántartás bére rekordonként	Bruttó 10.- Ft, Tb járulékkal: 15.- Ft

hozzájárult a *hazai egységes csereformátum* szélesebb körű elfogadásához.

A letöltés gyakorlata elősegítette, hogy a figyelem a tulajdonnal, a szerzői joggal és a külső adatbázisokból nyert bibliográfiai rekordok újrafelhasználásával kapcsolatos *jogi kérdésekre* is ráterelődjön. Ebből következik, hogy amikor kiválasztjuk a lehetséges rekordszállítókat vagy a használni kívánt adatbázisokat, pontosan tisztázni kell azon rekordok használatának velejáróit, amelyeket az adatbázis előállítója szerzői joggal véd, és amelyekre vonatkozóan az újrafelhasználás esetére szigorú feltételeket szab.

Az eddigiekben azzal foglalkoztunk, hogy melyek azok *a helyi megfontolások, amelyek a retrospektív konverzió végzését támogatják.* A könyvtárban létrejött két rendszer (manuális és automatizált) felszámolása megszünteti azt a helyzetet, hogy a könyvtári anyagok keresése több helyen történjen. Egy teljes rekon segítségével *a könyvtár egyetlen integrált fájlhoz jut.* Olyan adatbázis jön tehát létre, amelyet a technológiai változás esetén mozdítani lehet. A könyvtár birtokában lévő integrált, géppel olvasható fájl már jóval alacsonyabb költséggel vihető át a régi számítógépes rendszerből az újba. *A könyvtári automatizálásra fordított nagy költségek hasznát maximális mértékben biztosítja a teljes körben elvégzett rekon. Egy könyvtár tehát úgy fokozhatja befektetésének visszatérülését, ha katalógusának minél nagyobb százalékát építi be automatizált rendszerébe.* Sorolhatnánk tovább a retrospektív konverzió mellett szóló helyi érveket, de *annak nemzeti és nemzetközi jelentőségéről is szót kell ejtenünk.*

Nem szorul különösebb indoklásra, hogy azok a könyvtárak, amelyeknek állományai géppel olvasható formában rendelkezésre állnak, és amelyek egy nagyobb könyvtári rendszer részei, viszonylag könnyedén létrehozhatnak *egyesített katalógusokat.*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A tagkönyvtárak számára kölcsönösen értékes az adatok megosztása, amint a hozzáférhető rekordok közös készlete növekszik. A géppel olvasható forma létrejöttével *nemcsak a bibliográfiai adatok válnak* szélesebb körben *hozzáférhetőkké*, hanem *maguk a művek is egyre inkább elérhetők más könyvtárak számára*. A központi adatbázisok és az elektronikus posta használatával a könyvtárközi kölcsönzési funkció sok könyvtárban, különösen a kisebbekben, nagymértékben megnövekszik azzal, hogy meg tudják találni a mű helyét és átkérhetik azt. Egy közös könyvtári katalógus *lehetőséget ad az állomány ésszerűsítésére is*. Az automatizált, egyesített katalógusokkal és a bibliográfiai egyesüléssel könnyű más könyvtárak állományának feltárása. Végül, de nem utolsósorban az egyedi könyvtárak automatizált bibliográfiai fájljaiból építkező nemzeti adatbázisok létrehozása közreműködés az egyetemes bibliográfiai ellenőrzésben. Tehát mindezekből következik, hogy *ha egy könyvtár rekordjai géppel olvasható formában rendelkezésre állnak*, ennek *előnyei túllépik a helyi és regionális kereteket, országos és nemzetközi méretűvé válnak*. Amikor a könyvtárak katalógusukkal egy nagyobb egységhez csatlakoznak, a rendelkezésre álló rekordok számát megnövelik mindazoknak a számára, akik ezt az adatbázist használják. Segítik a saját területükhöz tartozó művek bibliográfiai ellenőrzését és hozzájárulnak az egyetemes bibliográfiai számbavételhez.

Végül, de nem utolsósorban utalnunk kell a *hazai közös katalógusokra*, közöttük a MOKKA-ra és a VOCAL-ra. Tudomásunk szerint a MOKKA 16 tagkönyvtárában eltérő számítógépes rendszerek működnek. A tagkönyvtárak adatbázisaiban található rekordok betöltése fogja jelenteni a MOKKA adatbázisának megalapozását. *Koltay Klárától* (KLTE) kapott információim szerint e *monográfiák* bibliográfiai rekordjainak száma – a duplumok kiszűrése után – várhatóan kb. 250 000 rekord lesz, a hozzájuk tartozó authority rekordok száma pedig ennek a duplája. A központi adatbázisban lévő bibliográfiai adatok HUNMARC formátumúak, de emellett a szolgáltatás és a betöltés USMARC-ban is lehetséges. Annak ellenére, hogy nem vitatható számunkra az, hogy a hazai közös katalógus elfogadott formátuma a HUNMARC legyen, fontosnak tartjuk a USMARC használatának lehetőségét, mivel mint tudjuk, több könyvtár kénytelen volt automatizált rendszerének használatba vételét követően USMARC-ot használni, mivel a hazai MARC formátum még nem állt rendelkezésre.

Említésre érdemes a MOKKA mellett a Corvina rendszert használó könyvtárak osztott katalogizáló rendszere, a VOCAL.10 A VOCAL a már korábban is meglévő és használt lehetőségek továbbfejlesztését valósította meg. A program egyrészt a Corvina könyvtárak adatbázisai közötti kétoldalú rekordcsere-kapcsolatokat egységes, szervezett osztott katalogizálássá alakítja, amely *bibliográfiai, besorolási és tárgyszó adatbázisok* közös építését teszi lehetővé, másrészt ezen a bibliográfiai rekordbázison széles körre kiterjedő *lelőhely és könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatás* elindítását célozza meg. A VOCAL rendszer USMARC formátumú adatbázist épít. A VOCAL megbízható lelőhely-információkat kínál, alapot adva a könyvtárközi és dokumentumszolgáltatási kapcsolatok automatizálására. Az osztott katalogizálás a tagok eddigi rekordbázisán indult. Ugyancsak Koltay Klára információi alapján mondhatjuk, hogy ez év március végéig a rendszer 265 ezer besorolási és 206 ezer bibliográfiai rekordot tartalmazó adatbázisra épül. Az adatbázis a *monográfiák* mellett jelentős *folyóirat-állományt*, bizonyos számú *CD-ROM-ot, zenei CD-t, kottákat*, önálló és hagyományos műveket kiegészítő *Internet dokumentumokat, videodokumentumokat*, történeti és művészeti értékű *grafikai, illetve fotógyűjteményt* tartalmaz. A VOCAL tagjainak száma jelenleg 21, köztük egyetemi, egyházi és megyei könyvtárak vannak. A *VOCAL program* szándékaiban és technikai lehetőségeiben is *nyitott* csatlakozni kívánó partnerek fogadására.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az eddig elhangzottak jelentősége mellett *eltörpülnek a rekon ellen felhozható érvek*, mint például, hogy az túlságosan drága, vagy az az érvelés, hogy elég az állomány legfontosabb részét géppel olvashatóvá tenni, vagy egy másik szerint a régebbi anyag átalakítása nem szükséges és végül, miért is kell a recon, amikor a bibliográfiai anyagok más formában is hozzáférhetők.

Köztudott, hogy a retrospektív konverzió végzése *költséges*. A helyzetkép azt mutatja, hogy a könyvtárak – szinte kivétel nélkül – komoly pénzügyi nehézségekkel küzdenek. A könyvtárak saját erőből a rekon folytatását nem tudják vállalni. Ennek ellenére *nem szabad letenni arról, hogy ez a munka folytatódjék*. A közelmúltban egy relatíve következetes támogatás megtorpanásának voltunk tanúi. Könyvtári állományok visszamenőleges számítógépes feltárása maradt félben. Úgy gondoljuk, hogy nem maradhatnak torzók az automatizált rendszerek lokális adatbázisai, ami annak is biztosítéka lesz, hogy gazdagodjék az országos közös katalógus, amelynek bibliográfiai adatai számos kis és nagy könyvtár között megoszthatók majd! Amikor a könyvtárak az automatizálás útjára léptek, látni lehetett, hogy a cédulakatalógusok átalakítása géppel olvasható formájúvá igen hosszú folyamat. Ezt végezni kell, folytatni kell, nem pedig szárnyát szegve abbahagyni. A könyvtáros szakmának hosszú távon szem előtt kell tartania a rekon folyamat végzésének fontosságát, szükség esetén fel is kell lépnie a támogatás folytatása érdekében. E munka folytatásának támogatása végső soron a könyvtári tevékenység legfőbb céljának, *az olvasók érdekeinek szolgálatát jelenti*. Ehhez napjainkban egy igen fontos dokumentum nyújt segédkezet. Az országos könyvtári, múzeumi, levéltári és közművelődési információs hálózat fejlesztésére készült koncepció közvetlen állami részvételt, támogatási ígéretet tartalmaz, többek között a szakirodalmi és helyismereti információs adatbázisok előállításához, a könyvtári katalógusok retrospektív konverziójához.

Jegyzetek

1. BEAUMONT, Jane – COX, Joseph P: Retrospektív konverzió. Gyakorlati vezérfonal könyvtárosok számára. Ford. Gomba Szabolcsné. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1999. 247. p.
   CLAYTON, Marlene – BATT, Chris: Managing library automation. 2nd. ed. London, 1992. 175-197.p.
   DUVAL, Beverly K. - MAIN, Linda: Automated library systems. A librarian's guide and technical manual. Meckler, Westport-London, 1992. 99-132.p.
2. Koncepció az országos könyvtári, múzeumi, levéltári és közművelődési információs hálózat fejlesztésére. Kézirat. Budapest, 1998. 2. p.
3. Uo. 4.p.
4. RAFFAI Mária: Információrendszer-fejlesztés. Novadat Bt., Győr. 1999. 627-633.p.
5. RAFFAI Mária i.m. 639.p.
6. E munkáról részletes beszámoló található: GOMBA Szabolcsné: Körkép a magyarországi retrospektív katalóguskonverzióról. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 7.évf. 4.sz. 1998. 30-37.p.
7. Részletesebben lásd GOMBA Szabolcsné: Retrospektív konverzió a Debreceni Universitas könyvtáraiban. (Esettanulmány.) In: Könyvtár és Könyvtár, 20.köt. (1998), 279-300.p.
8. USMARC Format for Bibliographic Data. Including guidelines for content designation 1994. ed. Prep. by Network development and MARC Standard Office. – Cataloging Distribution Service Library of Congress – Washington.
9. Köszönet illeti Koltay Klárát, Oroszné Milicz Zsuzsát és Varga Lajosnét a munkámhoz nyújtott értékes információkért.
10. Részletesebben lásd Balázs László és Koltay Klára előadását, amely elhangzott a Networkshop 1999. március 29-31-i rendezvényén, Nyíregyházán, Lelőhely-szolgáltatás osztott katalogizálási bázison címmel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Bánhegyi Gyuláné

A Következőkben néhány nagykönyvtár megoldását közöljük a retrospektív katalogizálásra kapott 2 millió forintos NKA-támogatás felhasználásáról.

Könyvtárunk sajátos helyet foglal el a hazai könyvtári rendszerben. Központi Könyvtára gazdag, nagy hagyományú társadalomtudományi és helyismereti állománnyal rendelkezik, a szociológia területén országos szakkönyvtári funkciót tölt be, ugyanakkor közművelődési hálózata az egész főváros közkönyvtári ellátását végzi, közel 80 egységével.

Néhány általános információ a Központi Könyvtárról

(Az adatok az 1998. december 31-i állapotot tükrözik.)
Az állomány nagysága: 1 137 770 dokumentum; ennek több mint a fele monografikus mű.
Ez utóbbi dokumentumtípus éves gyarapodása: kb. 6200 cím kb. 19 000 példányban.
A könyvtár használóinak száma 252 600 fő, ebből a kölcsönzők száma 80 300 fő.
A kölcsönzött kötetek száma: 177 900 egység.

Az állomány számítógépes feldolgozásáról néhány szó

A FSZEK 1989-ben kezdte építeni a közművelődési könyvtárak gyűjtőkörébe tartozó könyvek adatbázisát, amely a könyvek bibliográfiai adatain kívül az ETO- és a raktári jelzeteket is tartalmazta. Az adatbázis, amely az 1964-1991 között megjelent könyveket tartalmazta, a TEXTAR program segítségével épült.
A TEXTAR egy-munkahelyes szoftver volt: az adatokat néhány főből álló munkacsoport rögzítette részben a könyvtárban, részben otthon. A munkafolyamat természetesen az egyes leírások elkészítésével kezdődött és a rekordok ellenőrzésével fejeződött be. Azonban annak következtében, hogy a rendszer nem volt képes hálózatban működni, a munkatársak által bevitt adatok összetöltése után kiderült, hogy az authority rekordok többszörözötten kerültek be az adatbázisba.
Minőségi változást jelentett, amikor 1992-től a megjelenő monográfiák kurrens gyarapítása alapján a Központi Könyvtár feldolgozó szakemberei vették

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

át az adatbázis építését, és a tesztelést, majd a fejlesztőknek jelezték a szükséges módosításokat.
1995 tavaszára az adatbázis mintegy 70 ezer könyvtételből állt. Abban az évben tértünk át a TEXTAR program használatáról a százegynéhány közművelődési könyvtárral közösen kifejlesztett TEXTLIB integrált könyvtári szoftver feldolgozási moduljának alkalmazására. Természetesen a tesztelés, a módosítási igények megfogalmazása, a finomítási munkák sora ismét megkezdődött.

A retrospektív katalóguskonverzió 1995 és 1998 között

1995-ben két témában is pályáztunk retrospektív feldolgozási munkák támogatására. Egyrészt a Nemzeti Kulturális Alap „A FSZEK közművelődési könyvtárak gyűjtőkörébe tartozó adatbázisának továbbépítésére" kiírt támogatására, melynek során az 1992-1994 évek (kb. 15 ezer) hiányzó magyar nyelvű címének rögzítését terveztük, másrészt pedig az NKA szakkönyvtárak ilyen irányú munkáját támogató pályázatára, esetünkben a szociológia és határterületeinek idegen nyelven megjelent 8000 címének utólagos gépi rögzítésére.
Mivel a Központi Könyvtár feldolgozói a TEXTLIB szoftver alkalmazásának már előbb említett kezdeti szakaszában voltak, mi is támogattuk a könyvtár vezetőségének azt a döntését, hogy a leválogatás, előkészítés és ellenőrzés kivételével a DMP (Direct Marketing Press) nevű holland cég végezze el a munkát. A céggel megállapodtunk, s vártuk, hogy kezdjék el a rögzítést. A 8000 könyvtétel elkészültének határideje 1996. december 31-e volt.
Augusztus közepén a DMP ügyvezető igazgatója jelentkezett és sajnálattal közölte, hogy több magyarországi megrendelő híján a velünk kötött megállapodást sem tudják teljesíteni. Ebben a helyzetben egyet tehettünk: engedélyt kértünk a Nemzeti Kulturális Alaptól a teljesítés határidejének 1997. december 31-re való módosítására. Erre azért volt lehetőség, mert egyrészt túljutottunk a TEXTLIB alkalmazásának kezdeti problémáin, másrészt pedig időközben megnőtt a feldolgozók létszáma. (1995 őszén külön munkacsoport jött létre abból a célból, hogy központilag dolgozza fel a FSZEK közművelődési hálózatának bármely forrásból származó kurrens beszerzéseit.)
A határidő módosítására vonatkozó kérelmünket az NKA-ban elfogadták, s így egy év alatt immár saját, gyakorlott feldolgozókkal – természetesen munkaidőn kívül – számítógépre vittük a vállalt 8000 angol, francia, német, olasz nyelvű címet. A munkát a raktári katalógus – az ún. törzslap – alapján végeztük, amely a bibliográfiai leíráson, az osztályozási jelzeteken kívül a könyvtár állományában lévő összes példány adatait is tartalmazza (raktári jelzet, leltári szám, állományegység, a kölcsönözhetőségre vonatkozó információk). Alig kellett az autopszia elvet alkalmaznunk, mert bár a bibliográfiai leírások annak ellenére, hogy még a régi leírási szabvány szerint készültek, jó szakmai színvonalúak voltak. A címek feldolgozását a legfrissebbekkel kezdtük és a 80-as évek közepéig haladtunk visszafelé.
A pályázaton nyert teljes összeget, azaz 2 millió forintot a munkabérre és annak járulékaira fordítottuk. Egy teljes bibliográfiai tételért, az osztályozási jelzetekkel (TO) és ezek fogalmi meghatározásaival, illetve a hozzá tartozó példányadattal bruttó 180 forintot fizettünk. A gyakorlat az volt, hogy a címleírók a bibliográfiai leírást és a példányadatot rögzítették (150.- Ft/db), míg az osztályozók a tartalmi feltárásra vonatkozó adatokat (30.- Ft/db).
1998-ban különféle, kisebb-nagyobb támogatási összegek és a költségvetésből e célra elkülönített keret felhasználásával változatlan teljesítménybér mellett kb. 12 ezer további cím bevitelével folytattuk a visszamenőleges feldolgozást, amelybe most már néhány, a hálózatban dolgozó kolléga is bekap-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

csolódott. Ők általában saját könyvtáruk állományát rögzítették a központi adatbázisba.

A munka tervezése a könyvtár megújulási lehetőségének tükrében

1998 augusztusában az intézeti tanács elé került a retrospektív katalogizálás terve. A terv a Központi Könyvtár rekonstrukciójával összefüggésben, a hálózat teljes könyvállományát, a feldolgozás szintjeit mutató állománysávjait, a retrospektív katalogizálás módszerét és feltételeit tartalmazta.
Az állománysávok a következők[1]:

1. A Központi Könyvtár esetében

- az 1976–1990 között megjelent kb. 64 ezer beszerzett cím kb. 60%-a már gépben van, rögzítendő a hiányzó kb. 26 ezer cím, közel 145 ezer példányával,
- az indikátorban lévő (kézikönyvtári, nem kölcsönözhető és kikölcsönzött nagyraktári) példányok könyvrekordjai – az előző sáv átfedését levonva – kb. 9 ezer cím, közel 40 ezer példányával,
- a Budapest Gyűjtemény indikátorban nem szereplő kézikönyvtára, kb. 5 ezer cím, közel 15 ezer – egyéb állományegységekben lévő példányával
- ezen kívül minden olyan cím, amely az új nyilvános térbe kerül, példányaival együtt.

2. A hálózat teljes könyvállománya, azaz a korábbi sávok gépi rögzítésekor nem érintett kb. 20 ezer cím.
Az érintett állománysávokra kidolgozott tervet elfogadták, felismerve azt, hogy a munka felgyorsítása mind a hálózat gépi kölcsönzésének megoldása, mind az új központi könyvtár 2001 őszi megnyitása miatt létfontosságú. Ugyanakkor a tételenkénti 180 forintos bért túl magasnak ítélték. Ezért az a döntés született, hogy az addig megbízási szerződés keretében folyó munka aránya fokozatosan csökkenjen, s külön öt tagú munkacsoport jöjjön létre az egész könyvtár állományának visszamenőleges gépi katalogizálására. Az új szervezeti egység felállításának a munkabér biztosításán kívül természetesen hely és technikai feltételei is voltak. Ez utóbbiak gyakorlatilag idén márciusban teljesültek.
A retrospektív katalóguskonverzió módosított, 1999. évi tervében a munka két formában, párhuzamosan folytatódott volna:
a) a gyakorlott feldolgozók túlmunkaként a korábbi díjazásért,
b) az új csoport ugyancsak teljesítmény szerinti – de a normál munkaidőben végzett tevékenység miatt –, alacsonyabb bérért.
Végül, a könyvtár vezetősége azt az elvet követte, hogy az adatbázis építésekor minél több rekordot, minél olcsóbban vigyünk be a gépbe, ezért a túlmunkában dolgozók korábbi díjazását március 1-jével megszüntette.
Az új munkacsoport tagjainak „toborzása" és betanításuk még jelenleg is folyik. A tagok a betanulási idő egy hónapja alatt 50 ezer forintos bért kapnak, majd teljesítmény szerinti díjazás lép életbe, amely tételenként 65 forint. Ez a teljesítménybér illet meg mindenkit, aki a munkában bármely formában részt vesz. A rekordok ellenőrzését továbbra is gyakorlott feldolgozók végzik, akik rekordonként 25 forintos díjazásban részesülnek.
A retrospektív katalóguskonverzió során eddig is éltünk – itt elsősorban az MNB CD-re gondolok – és ezután is élni fogunk kész rekordok átvételének lehetőségével. Új helyzetet teremt a Magyar Országos Közös Katalogizálás Alapítvány (MOKKA) létrejötte, hiszen a visszamenőleges feldolgozás keretében létrehozott bibliográfiai rekordok így egyben a magyar könyvtárügy közös információs vagyonát

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyarapítják. Bármely módszerrel is végzik, a munkában részt vevőkre nagy feladat vár, s egyben nagy a felelősségük is. Egy adatbázis szakmai színvonala alapvetően meghatározza a rá épülő szolgáltatások minőségét.

Reméljük, felelős döntések születtek és sikerül olyan kollégákat találnunk, akik már rendelkeznek a szükséges szakértelemmel, vagy „felnőnek" feladatukhoz. Így lehetővé válik, hogy Budapest 2001 őszére egy minden szempontból korszerű, nagyvárosi könyvtárral gazdagodjék.

Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár

Demén Ilona

1. Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) teljes állományát jelenleg a következő katalógusok tartalmazzák:

- a kezdetektől 1951-ig (két időtartományra bontva) kötetkatalógus
- 1951–1981 betűrendes cédulakatalógus (a „régi" szabvány szerinti leírással)
- 1981-től napjainkig számítógépes katalógus (az „új" szabványcsalád szerinti leírással)

2. Az OMIKK a kurrens beszerzésű könyvek számítógéppel segített katalogizálását 1983-ban kezdte el, központi nagy számítógépen, batch feldolgozásban. Ezzel egy időben hozzákezdett a rekatalogizáláshoz azért, hogy a két évvel korábban (1981-ben) indított új katalógus tételei is számítógépre kerüljenek, megszűnjön egy csonka katalógus.

3. Ezt követően a rekatalogizálás csak a katalógus teljesebbé tételére szorítkozott (részcímes könyvek feldolgozása stb.).

Az intenzív, máig is tartó rekatalogizálás előkészítése és elindítása az 1990-es évek közepén kezdődött el.

Első próbálkozásunk az OCLC-vel volt 1995–96-ban. Ez 1400 rekord-konverziót eredményezett, mely már szerkesztve az adatbázisban található, és van még 800 darab, amely honosításra vár. A retrospektív konverziónak ez a módja költségesnek és túl időigényesnek bizonyult.

4. 1997-ben az NKA pályázatán 2 millió forintot nyertünk rekatalogizálásra. 8237 rekord készült el, ebből 4561 rekatalogizálás (a régi bibliográfiai leírások vagy – szükség esetén – autopszia alapján). 3676 rekordot külső adatbázisból történő konvertálással és honosítással vittünk az adatbázisba (27 rekordot a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtár és Tájékoztatási Központtól vettünk át, a többit a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kongresszusi Könyvtár (LC) CD-ROM katalógusából).
A rekatalogizálás a raktári szám szerinti katalógus alapján történt, 1981-től visszafelé. A katalógusból kiválogattuk az elavult, értéktelen, gyűjtőkör-idegen, tehát rekatalogizálásra érdemtelen anyagot, mely az átválogatott állomány mintegy 5%-át tette ki. Ezután 4 nyelvi csoportra osztottuk a katalóguskartonokat:
a) angol, német, francia – ezeket az LC CD-ROM katalógusba hasonlítottuk be, a találatokat konvertáltuk és honosítottuk, az ott meg nem talált tételeket rekatalogizáltuk.
b) orosz – ennek a nagy részét rekatalogizáltuk, illetve néhányat a BME KTK-tól vettünk át.
c) egyéb idegen nyelvű – ezekkel később akartunk foglalkozni (az átnézett állomány mintegy 2%-át jelenti).
d) magyar állományrész – rekatalogizálása nem képezte a pályázat tárgyát.
1998-ban az OMIKK saját költségvetéséből 8558 rekord elkészítését finanszírozta. A munka a fent említett módszerrel folytatódott, azzal a különbséggel, hogy a magyar könyvek behasonlítását is elvégeztük az MNB CD-ROM-on, a találatokat leválogattuk (honosításuk még hátra van), amit pedig nem találtunk meg az MNB-ben, azt rekatalogizáltuk.
1999-ben tovább folytatjuk a retrospektív konverziót. A munka eddigi eredményét az alábbi adatok mutatják: rekatalogizáltunk, illetve rekonvertáltunk és honosítottunk mintegy 20 000 bibliográfiai tételt, amely a könyvállomány mintegy 80%-os bevitelét jelenti a számítógépes adatbázisba. Ezzel megközelítőleg 30 év könyvbeszerzése áll a felhasználó rendelkezésére OPAC keresési lehetőséggel.

Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtár és Tájékoztatási Központ

Körmendy Edit

A Budapesti Műszaki Egyetem (BME) könyvtárában az ALEPH integrált könyvtári rendszer 1991-ben történt bevezetése, valamint ugyanebben az évben az új szabadpolcos részleg megnyitása indította el a retrospektív konverziós munkákat.
Az új részlegben elhelyezett kb. 12 000 kötetnyi kölcsönözhető mű a nyitást megelőző 10-15 év válogatott magyar és idegen nyelvű szakirodalmából állt.
Ez az állományrész, valamint az 1985 után megjelent, az új szabványcsalád szerint feldolgozott könyvállományunk rekordjai (kb. 25 000 db) képezték az ALEPH rendszer bevezetésekor adatbázisunkat.
A számítógépes kölcsönzés gyakorlatilag az első pillanattól szükségessé tette régi állományunk gépi feldolgozását. A kölcsönzési munka megkönnyítése

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

érdekében kisebb, de gyakran kölcsönzött állományegységek (pl. egyetemi tankönyvek, kézikönyvek, szótárak) gépi feldolgozását végeztük el. A naponta kölcsönözött, de adatbázisunkban nem szereplő művek leírását 1992-től folyamatosan, napi munkában végzi egy feldolgozó munkatársunk. Mindenfajta retrospektív adatbevitel katalóguskartonok alapján történik, mivel háttér-adatbázisokból való letöltésre a mai napig nem volt lehetőségünk.
Az ALEPH rendszer bevezetése után több külföldi cég (OCLC, SAZTEC, DMP Office) kereste meg könyvtárunkat, felajánlva, hogy rövid idő alatt, magas színvonalon elvégzi állományunk teljes körű vagy részleges retrospektív konverzióját. Sajnos, az általuk kért árat nem tudtuk előteremteni.
Az egyetlen járható útnak a belső munkatársak, elsősorban a gyakorlott katalogizálók által végzett retrospektív adatbevitel bizonyult. Ezt segítette az a két pályázat is, amelyet ilyen típusú munkavégzésre elnyertünk: 1994-ben az IIF, 1996-ban pedig az NKA pályázatok. Az NKA pályázat keretén belül 8000 rekord bevitelét vállaltuk. A feltételek adottak voltak: csak idegen nyelvű szakkönyvek leírását támogatta a pályázat. Az a tény, hogy a retrospektív adatbevitel felgyorsult, és hogy kollégáink munkáját anyagilag honorálni tudtuk, nagy előnyt jelentett. Ugyanakkor a leválogatásra fordított idő és az olvasóink által leginkább keresett magyar nyelvű szakirodalom háttérbe szorítása nehezítette munkánkat.
Az évek óta tartó létszámcsökkentési tendencia, a könyvtár anyagi forrásainak elapadása nem teszi lehetővé, hogy munkatársaink gyorsabb ütemben folytathassák a régi állomány gépi feldolgozását. Jelenleg állományunknak kb. 35-40%-a szerepel adatbázisunkban. Az ésszerű célkitűzés a teljes, kb. 400 000 kötetes könyvállomány mielőbbi szisztematikus gépi feltárása lenne. Belátható időn belül ennek elérésére azonban még reményünk sincs, amennyiben pályázatokkal vagy más módon nem támogatják ennek a munkának az elvégzését.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára

Gáspárné Monostori Judit

Túlzással ugyan, de mondhatom, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában „hagyományai" vannak a retrospektív katalóguskonverziónak. Utalva *Gomba Szabolcsné* előadására: az Akadémiai Könyvtárban kialakult gyakorlat sokban hasonlít a Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtáráéhoz; mi is lezártuk – 1986-ban – a korábbi módszerekkel szerkesztett betűrendes katalógusokat, s áttértünk az új szabványok szerinti bibliográfiai leírásra és katalógusszerkesztésre, ami mind egy majdani számítógépes feldolgozómunka előkészítését célozta.
A számítógépes munkát 1992-ben kezdtük el, amikor megvásároltuk az ALEPH rendszert. A napi fel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dolgozómunka mellett nagyon fontosnak tartottuk az 1986-tól épített cédulakatalógusok anyagának számítógépes feldolgozását is, amit 1994-ben el is kezdtünk. Több fázisban végeztük és végezzük azóta is a retrospektív katalóguskonverziót (1994-ben IIF-pályázat, 1996-ban NKA-pályázat). A retrospektív feldolgozást a napi munkába is igyekeztünk valamilyen formában beépíteni, amit jelenleg, sajnos, nagyon lecsökkentett mértékben tudunk folytatni, létszám- és egyéb problémáink miatt.

Nagyon fontosnak tartjuk a retrospektív katalóguskonverziót: részint, hogy megszűnjenek a több helyen való keresési kényszerűségek, s egy adatbázis álljon kutatóink, olvasóink rendelkezésére; hogy bárhol, bárki számára számítógépen bármikor elérhető legyen az Akadémiai Könyvtár teljes állománya; ez a később bevezetésre kerülő számítógépes kölcsönzést is megkönnyítené.

Első fázisban az 1986-ban új szabványok szerint szerkeszteni kezdett betűrendes katalógusok anyagát vittük számítógépre. Mivel ez az 1986–1994 között épült katalógus mintegy 80 000 könyv adatait tartalmazza, nyilvánvaló volt, hogy önerőből, napi szinten nem végezhető el ez a munka. Kénytelenek voltunk egy külső céget megbízni a mechanikus gépi adatbevitellel, amit részünkről egy nagyon alapos, nagyon korrekt előkészítő munka előzött meg. Minden egyes leírásról külön fénymásolat készült, ezeken minden egyes adatot kódoltunk a külső cég munkatársai számára, de több rendben személyes konzultáció keretében is elmondtuk kívánalmainkat, és felhívtuk a figyelmet az esetleges problémákra. Így került PC-re ez a hatalmas adatmennyiség, amit a floppykról betöltöttek az MTAK adatbázisnak egy albázisába, ahonnan munkatársaim rekordonként átemelték és javították ezeket a leírásokat, elvégezve a sorozati rekordokkal való összekapcsolást is.

A nagyon alapos előkészítő munka ellenére olyan tömegű volt a külső cég részéről elkövetett hiba, hogy ezek javítása bizony, sok ember, sok évig tartó, fáradságos javító munkáját tette szükségessé.

Ezek a keserves tapasztalatok alakították ki abbéli meggyőződésünket, hogy visszamenőleges adatbevitelt is csak megfelelő szakmai felkészültségű emberekkel szabad végeztetni. Ezért második alkalommal úgy döntöttünk, hogy kizárólag feldolgozó könyvtárosok segítségét vesszük igénybe külső munkatársként, mégpedig a napi feldolgozómunkában járatos kollégák segítségét.

Nagyon szerencsés helyzet adódott, mert szintén ALEPH rendszert használó intézmény könyvtárosaiból verbuválódott ez a külső munkacsapat, akik kiváló munkát végeztek. Mivel az 1986-tól épített katalógusok anyaga már teljes egészében elérhető számítógépen, ez a második retrospektív konverzió az 1986 előtti beszerzésből leválogatott anyag gépi feldolgozását célozta meg, ami egyben bizony komoly rekatalogizálási munkát is jelentett.

Ezt szeretnénk a jövőben is folytatni, hogy az Akadémiai Könyvtár teljes állománya – ami jelenleg, minden típusú dokumentumot ideszámítva, meghaladja a 2 000 000 egységet – egyszer majd teljes egészében számítógépen elérhető legyen.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Országgyűlési Könyvtár

Szinainé László Zsuzsa

Amikor 1995-ben napvilágot látott a Nemzeti Kulturális Alap meghívásos pályázata, könyvtárunk – a megtiszteltetés érzékelése mellett – nehéz döntés előtt állt, pályázzunk-e, s ha igen, milyen formában tudjuk megoldani a feladatot.

A dilemma lényegében abból adódott, hogy a könyvtárban eleve két adatbázis készült, 1990-1993 között a TEXTAR 6.7, 1994-től a TEXTAR 7.6 verziója alapján dolgoztunk. A régebbi adatbázis konverziójára sor került ugyan, de az eltérő mezőszerkezet miatt nem minden adatelem, s főként nem minden index volt hasznosítható. Az átállásból adódóan a feldolgozás területén elég nagy lemaradás volt, így további többletterhelést nemigen lehetett vállalni. Ugyanakkor tudatában voltunk annak, hogy a retrospektív konverzió „melléktermékeként" létre lehet és kell hoznunk egy HUNMARC konverziós lehetőséget, mely azt is biztosítja, hogy teljes adatbázisunk (adatbázisaink) bármikor konvertálhatók, s így mind a hazai rendszerbe való bekapcsolódásunk, mind a későbbiek során egy, bármely választott integrált könyvtári rendszerre való átállás egyszerűbbé válik.

Döntésünket tovább nehezítette – s egyben könnyítette –, hogy a könyvtár főgyűjtőkörének és profiljának megfelelően a hagyományos könyvtári feldolgozás mellett folyik a jogi dokumentáció. Ezen a területen az évek során a külföldi megjelenésű jogi szakirodalom katalóguscéduláiból jelentős mennyiség halmozódott fel, mivel ez az adatgyűjtemény egyben a jogi szakbibliográfiák alapjául is szolgált.

Az érintett területek szakembereinek (könyvtári, jogi, informatikai) többszöri konzultációja után úgy döntöttünk, benyújtjuk pályázatunkat, melyet meg is nyertünk.

A pozitív döntést követően azt is el kellett döntenünk, milyen megoldási formát válasszunk, tekintettel arra, hogy felszabadítható feldolgozói kapacitással a könyvtár nem rendelkezett. Első lépésként felvettük a kapcsolatot azokkal a nemzetközileg ismert cégekkel, melyek köztudottan foglalkoznak katalóguskonverziós kérdésekkel (DMP – Direct Marketing Press, OCLC – Online Computer Library Center). Mindkét helyről leírást kaptunk az általuk alkalmazott módszerekről, a pénzügyi és egyéb feltételekről. A két ajánlat közül az OCLC tűnt ígéretesebbnek, akikkel fel is vette a könyvtár a kapcsolatot. A kapcsolatfelvétel eredményeként próbafuttatásra került sor, általunk kiválasztott 100 tétel címleírását juttattuk el hozzájuk, hogy megnézzük, anyagunk milyen találati arányra számíthat a cég adatbázisban. Viszonylag rövid idő elteltével a MARC formátumban visszakapott anyag 89%-es találatról adott számot. Újabb megoldandó feladat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

előtt álltunk, ugyanis a MARC-ot vissza kellett konvertálnunk a TEXTAR 7.6 formátumára. Időközben megérkezett a tételes árajánlat, a keresés, oktatás stb. költségeinek részletezésével, s rövid számolás után kiderült, hogy a pályázaton nyert 2 millió Ft – és a könyvtár által biztosított 240 ezer Ft – együttesen sem fedezné, hogy az előkészítést végző munkatársak bérét és a konverziós program előállítási díját kifizessük.

Mindezek alapján a munkában érintett szakterületek és a könyvtár vezetősége úgy határozott, hogy megkíséreljük önerőből elvégezni a munkát. Mivel szabad feldolgozói erővel, idővel nem számolhattunk, a könyvtár valamennyi részlegének felajánlottuk, hogy aki akar, részt vehet a munkában. A kényszer mellett több érvünk is volt e megoldás mellett. Pszichológiailag az a tény, hogy a könyvtár egyéb területein dolgozók hajlamosak a feldolgozói munka „pepecselés" jellegének hangoztatására, s gondoltuk, nem árt, ha a kollégák is kipróbálják, hogy működik ez a tevékenység a gyakorlatban. Több olyan munkatárs is jelentkezett, aki rögzítési gyakorlattal nem, vagy kevéssé rendelkezett. A könyvtár dolgozói a visszakeresés, használat szintjén általában ismerik a TEXTAR 7.6-ot, de mint tudjuk, egy rendszer használata és építése nem ugyanazt jelenti, így többeknek meglepetést okozott, mennyivel bonyolultabb az adatfelvitel a rendszerbe, mint a keresés.

A könyvtár informatikai részlege önálló adatbázist nyitott TEXTAR 7.6 alapon, melyben a Feldolgozási Osztály munkatársai (címleírók és szakozók egyaránt) kipróbálhatták, mennyiben alkalmas az új leírási szabványoknak megfelelően kialakított mezőszerkezet a régebbi anyagok géprevitelére, illetve, hogy hol kell módosításokat végrehajtani. Ezalatt külső cégekkel való tárgyalást követően (konverziós programok megrendelése) a gazdasági szakemberekkel számításokat végeztünk, hogyan tudjuk dotálni a munkában részt vevőket. A speciális felvivő program (a TEXTAR 7.6 régi szabványoknak megfelelő mezőszerkezet kialakítása) és a HUNMARC konverziós program elkészítése összesen 600 000 Ft-ba került. Biztosítanunk kellett az előkészítő (a feldolgozásra szánt anyag kiemelése) és adminisztrációs munka (feldolgozandó cédulák elosztása, pénzügyi adminisztráció, a visszaérkező cédulák helyretétele stb.) megfelelő díjazását is. Fentiek elkülönítése után a munkában részt vevőknek a következő díjtételeket alakítottunk ki: egy tétel rögzítése 70.-; ellenőrzése 35.- Ft volt.

A könyvtár különféle területén dolgozó, a szakirodalomban, illetve az ezen alapuló tájékoztatásban jártas munkatársak bevonásával több megbeszélést tartottunk, melyek során megegyeztünk abban, hogy

- jelen fázisban csak a hagyományos könyv jellegű dokumentumok gépre vitelével foglalkozunk (kizárva a folyóirat-számokat, különlenyomatokat, analitikus feldolgozásokat), de nem tekintünk el a többkötetes és sorozati művek konverziójától;

- nem vesszük fel az építendő adatbázisba a cirill betűs műveket, mivel az átírási szabványok változása a mechanikus konvertálást nem teszi lehetővé;

- a rögzítendő dokumentumok körét nem a szakkatalógus alapján (noha könyvtárunk speciálisan szerkesztett katalógusa erre is lehetőséget biztosított volna), hanem a könyvtár helyrajzi (raktári) nyilvántartására építve válogatjuk ki.

Elsőként a jogi dokumentáció cédulaanyagát rendeztük, mely tartalmában és minőségében egyaránt az érintett tudományterület szakirodalmának legjavát reprezentálja. Ennek fenti szempontok szerinti átválogatása után jelöltük ki azt a számtartományt, melynek fentiek szerinti anyagával – időben visszafelé haladva – a feldolgozandó dokumentumok körét kibővítettük.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

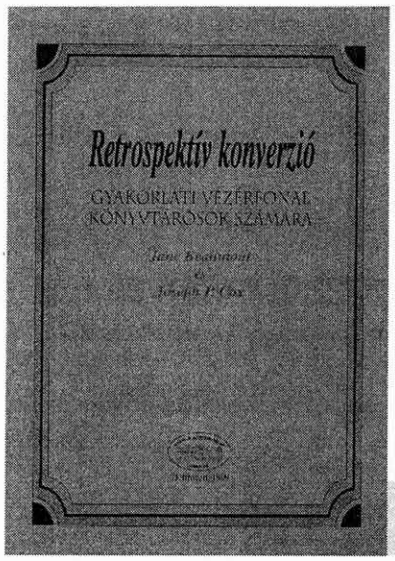
A munkában részt vevő kollégáknak „házi továbbképzést" tartottunk géphasználatról és rögzítési szabályzatokról. A retrospektív konverzió rögzítési szabályzatát minden résztvevő megkapta, részletes és rövidített formában egyaránt, de ezek számítógépen is hozzáférhetők voltak. A könyvtár a munkavégzés időtartama alatt biztosította, hogy mindazok, akik otthon nem rendelkeztek számítógéppel, munkaidőn túl a könyvtárban is végezhettek adatrögzítést. Folyamatos volt a konzultálási lehetőség a feldolgozó munkatársakkal.

Általában 100-100 tételt kaptak a munkában részt vevők, ennek leadásakor az elsődleges ellenőrzésre, az észlelt hibák kijavítására azonnal sor került. Ezt követte a rögzített rekordok összetöltése, illetve az újabb rögzítendő anyag kiosztása. A teljes feldolgozás után a feldolgozó munkatársak tételes ellenőrzést végeztek, index-egységesítést, névformák egységesítését.

Noha a pályázati kiírás követelményei között a tárgyi feltárás (szakozás) rögzítése nem volt követelmény, mi éppen feltáró rendszerünk egységessége érdekében ezt is gépre vittük. Könyvtárunkban egyedi szakrendszer és – az idők során elveiben is többször változott – tárgyszavazás működik. A feldolgozás befejezése után ennek egységesítésére és a ma alkalmazott tárgyszó, illetve szakrendszerhez való közelítésére is sort kerítettünk.

A retrospektív konverzió munkáiban 25 munkatárs vett részt, az adminisztrációt és az előkészítést 6 fő végezte. A munka során 8150 tételt vittünk gépre, mely jelenleg a könyvtár könyv-adatbázisai között külön, RETRO adatbázisként szerepel.

A szubjektív tapasztalat: A munkában részt vevő munkatársak szerették a „retro"-t, kissé átértékelték a feldolgozással, rögzítéssel kapcsolatos nézeteiket, többen most nyertek betekintést könyvtárunk szakirodalmának gazdaságába, s bármikor örömmel folytatnák ezt a tevékenységet. Ez utóbbit a könyvtár is tervezi, amint erre a lehetőségek adottak lesznek. Az objektív tapasztalat (mely részben ugyancsak lehet szubjektív): az adatbázist használják, s a feltárt időszak (1965-ig zömében, szórványosan 1960-ig) külföldi állam- és jogtudományi szakirodalmi anyagának újabb feltárását és gépi visszakereshetőségét teszi lehetővé.

A közelmúltban jelent meg a kötet Gomba Szabolcsné fordításában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára

Szőnyi Éva

Először a mindennemű konverziós munkára érvényes három legfontosabb tényezőt szeretném hangsúlyozni:

- a megfelelő konvertáló program és a HUNMARC;
- az optimális munkacsoport kiválasztása;
- az állományrevízió kérdése (vagy közvetlenül leltár után lehet állományrészek katalógusait bevinni, vagy bevitelkor kell a cédulát a könyvvel egyeztetni).

A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem (BKE) Központi Könyvtárának állománya 1998. december 31-én közel fél millió könyvtári egység (498 727 db dokumentum) volt, amelynek alig több mint egy harmada, kb. 140 000 rekord van az online katalógusban feltárva. Könyvtárunkat a tavalyi évben 21 089 olvasó vette igénybe, közöttük csaknem 12 ezer (11 776 fő) egyetemi hallgató (6848 BKE és 4928 külső hallgató).

Online katalógusunkat 1989-ben kezdtük építeni, s hallgatóink egyelőre még fegyelmezetten veszik tudomásul, hogy az 1989 előtt megjelent műveket célszerűbb az offline katalógusban keresni.

Mindezekből következik, hogy számítógépes életünk első évtizedében az adatok konvertálásának három formáját végeztük, illetve végezzük folyamatosan.

Elsőként kell megemlíteni a szigorú értelemben vett konverziót, melyet informatikus kollégáink akkor végeztek, amikor az 1989–1994 közötti, Mikro-ISIS-ben feldolgozott teljes rekordállományt átkonvertálták az 1995 januárjától telepítésre kerülő OLIB rendszerbe.

Az OLIB vonalkódos kölcsönzési modulja megkövetelte, hogy a teljes kölcsönzési állomány bekerüljön az online katalógusba, vagyis amit az olvasó az összességében 13 olvasói terminál egyikéhez sem hozzáférve, vagy korábban megjelent művek után kutatva az offline katalógusból kér ki, azon könyvek rekordjai folyamatosan bekerülnek az online katalógusba.

E retrospektív feldolgozásokhoz kapcsolódott az 1996-os NKA pályázat, amely 8000 tétel külföldi könyv online katalógusba vitelét szorgalmazta nagykönyvtárainknak a számítógépes feldolgozás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

előtti időkben gyarapított, külföldön megjelent, idegen nyelvű műveiből.

Amikor vállalkoztunk e feladat elvégzésére, döntenünk kellett, hogy milyen módszert választunk. Nyilvánvaló volt, hogy a kiválasztott művek teljes rekatalogizálására az adott könyvtári személyzettel nem gondolhatunk, a 8000 könyvet fizikailag sem lehet a napi feldolgozó munka mellett egy szűk éven belül a könyvtári futószalagra vinni.

Megvizsgáltuk tehát az NKA pályázat hírére jelentkező nagy, retrospektív konverzióra szakosodott, professzionális cégek közül az OCLC és a DMP ajánlatát. Fogadtuk az OCLC képviselőit, és részt vettünk a DMP bemutatóján a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárában. Mindkét cég hangsúlyozta az előkészítő munkálatok fontosságát. A hazai könyvtári gyakorlat csak az 1980-as években kezdte bevezetni az 1978 óta hatályos új címleírási szabványt (MSZ 3424/1-78), melynek legszembetűnőbb újítása a katalóguscédulán az adatelemek sorrendjének megváltoztatása volt. Az előkészítő munkáknak azonban az adatmezők korrigálásán és a karakterhibák esetleges javításán túl, a példányinformációk ellenőrzésére is ki kellett terjednie, így jószerivel egy kisebb, az adott körre vonatkozó állomány- és katalógusrevízióra kellett gondolnunk. Akkor még nem rendelkeztünk ugyan közvetlen tapasztalatokkal az optikai karakterfelismerő programok hibaszázalékáról, de várható volt, hogy komoly utólagos korrektúrával is számolni kell. A konvertáló cégek árajánlata igen kedvezőtlen volt, ugyanis a pályázati pénz nagyobbik részét igényelték, lényegében csak az adatok rögzítéséért. A katalóguscédulák optikai leolvasását megelőző és követő érdemi munkálatok honorálására azonban aránytalanul kisebb összeg maradt volna.

Harmadik megoldás mellett döntöttünk tehát, amely ötvözte a felvázolt lehetőségek egyes elemeit, s könyvtárunk sajátosságaira vonatkoztatva a következő munkamenetet kellett kidolgoznunk. A munkának két alapfeltétele volt:

- a HUNMARC beépítése a rendszerbe,
- a feldolgozás alapjának kiválasztása.

A retrospektív feldolgozás munkamenete:

1. A HUNMARC adatcsere formátum bevezetése a rendszerbe.

Az OLIB telepítésekor még csak a lehetőséget tartalmazta a MARC formátumok kezeléséhez, üzemszerű használatára 1996-ban került sor. A beépített formátumot tesztelni kellett, melynek velejárója volt a korábbi verzióban kényszerűségből, nem szabványosan felvett adatok javítása, vagy a korábban nem használt mezők adatainak kitöltése (pl. országkódok, kötetjelzések), illetve szerzői nevek javítása.

2. A bevitel alapjának pedig technikailag a következő megoldást találtuk legcélravezetőbbnek:

Könyvtárunkban minden 1989 előtt gyarapított könyvnek van egy ún. kísérőlapja, amely a katalóguscédula és a leltárlap ötvözéséből született, funkciója alapján tartalmazza a mű címleírásán (1987-től ISBD formátumban), ETO szakjelzetén és tárgyszavain kívül a példány gyarapítási adatait, lelőhelyeit, a katalógusokba beosztott cédulák számát is. A kísérőlapok méretes jelzet szerint vannak a katalógusban lerakva. A kísérőlapokon a gépelt szöveg lényegesen jobban olvasható, mint a katalóguskartonokon, ez is hozzájárult döntésünkhöz, hogy az adatrögzítés, illetve címleírás alapja a kísérőlap legyen.

3. A kiválasztás tartalmi szempontjai szerint 1980-ig mentünk vissza a közgazdasági szakkönyvek átlagos méretű (B, C), tehát 18–25 cm-es könyvek állományában.

4. A kísérőlapok egyeztetése a könyvvel a raktárban, az adatok kiegészítése a kísérőlapon. (1987-ben kezdték a címleírásban az MSZ 3424/1-78 szabvány alkalmazását; a régi szabvány nem tette kötelezővé az ISBN szám feltüntetését, így azt minden esetben rá kellett írni a kísérőlapra.) Azokat a köny-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

veket, melyeknek kötelező adatai másképp szerepeltek a régi leírásban, kocsira kerültek és autopszia alapján kerültek az online katalógusba.
5. A vonalkódok ragasztása – az új könyvek méretes vonalkódot kapnak, a régi állomány pedig a méretes raktári jelzet mellé kap egy „buta" vonalkódot. A vonalkódokat 2 példányban nyomtatták ki, közülük az egyik a kísérőlapra, a másik a könyvbe került.
6. Az érkeztetés első fázisa a vonalkód beolvasása a rendszerbe, ezen a ponton rendeljük össze a fizikai értelemben vett könyvet a róla készülő online rekorddal. Tehát következett a vonalkóddal ellátott kísérőlapok, illetve könyvek érkeztetése.
7. A címleírások pontosítása – a hiányzó szerzői, sorozati, kiadói alapadatok feltöltése, a monografikus és többkötetes művek adatlapjainak kitöltése, könyvek kikérése, illetve raktárban való egyeztetése (kb. 10%).
8. Korrektúra – a rekordok tételes ellenőrzése, javítása, a szerzői adatbázis teljes revíziója, javítása, a szerzők deduplikálása, a sorozatok, kiadók javítása.
9. A kísérőlapok visszaosztása az offline katalógusokba.

A HUNMARC jelentősége a konverzióban:
A szerzői nevek a gépi konverzió áldozatai lettek. Megrázó élmény volt első találkozásunk a konvertált szerzői adatbázissal. Ugyanis a külföldi nevek egységesített nevében, az inverziót jelző vesszőcskét az ISIS automatikusan kitette, amire az OLIB nem képes. Szintén eltűntek a kettős vezetéknevek, Federico és Gabriel García Márquez egyaránt Márquez keresztnevű Garcíák voltak. Mindez nem fordult volna elő, ha már előző rendszerünkben HUNMARC-kal dolgozunk, így azonban a teljes szerzői adatbázis tételes korrektúrája várt ránk.
Módszerünkben kiemelném, hogy minden könyvet kézbe vettünk, vagyis nem kerülhetett olyan mű az online katalógusba, amely esetleg meg sincs a könyvtár állományában, ugyanakkor a cédulák rögzítése történt meg.
1996 után is folytatódik az olvasók által kölcsönzésre kiválasztott művek online katalógusba vitele, amelynek alapján lassan a teljes hasznos állomány bekerül az adatbázisba.
Ez évente kb. 2000 mű, melynek nem igazán csökkenő tendenciája azonban azt mutatja, hogy szükség lenne az olvasók által preferált szakkönyvek – és itt gondolok akár a századforduló táján megjelent tőzsdei szakirodalomra is (e témának alig-alig van újabb irodalma) – rekordjainak nagyobb volumenű adatbázisba vitelére is.

A munkacsoport kiválasztása
Végezetül hangsúlyoznám meggyőződésemet, miszerint a konverziós munkák sikerének egyik legfontosabb előfeltétele, hogy olyan, lehetőleg több évtizedes helyi könyvtári gyakorlattal rendelkező címleíró és/vagy katalógusszerkesztő kollégákat vonjunk be, akik ismerik az állományt. (Akik a katalógusrekordra rápillantva tudják, hogy a könyvet esetleg mégis ki kell hozni a raktárból...). Így még az is átvészelhető, ha az adott állományrészre vonatkozó teljes körű leltár esetleg pár évvel korábban volt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum

Borostyáni Gézáné

Kurrens feldolgozásunk során 1989 óta használjuk a DrLib könyvtári rendszer adatbeviteli modulját.A retrospektív konverziós munka kezdetekor már rendelkezésre állt egy kb. 50 ezer rekordból álló adatbázis. A könyvtár idegen nyelvű pedagógiai szakkönyveit 20 évre visszamenőleg ebbe az adatbázisba építettük be.

A retrospektív katalóguskonverzió első lépése a leírásra kerülő könyvek leválogatása volt. A könyvtár régi feldolgozási gyakorlata szerint a könyveket kísérőlappal látták el, amely tartalmazza a könyv teljes bibliográfiai leírását és az ETO jelzeteket. Ezekről a kísérőlapokról készültek sokszorosítással a katalóguscédulák, a kísérőlapokat pedig a leltári számok sorrendjében lerakva megőrizték. Az adatlapokat a kísérőlapok alapján készítették, ezért nem kellett a használatban lévő katalógusainkból cédulákat kiemelni és másolni.

Adatbeviteli űrlapunkat és adatbázisunk szerkezetét a HUNMARC ajánlásainak megfelelően átalakítottuk. Az adatlap ablakos elrendezésű, felhasználóbarát, szöveges magyarázatokat, segítő képernyőket tartalmaz, valamint listákat a lehetséges mezőtartalmakról (pl. országnevek kódjai, nyelvi kódok, szakcsoportszámok, az ifjúsági különgyűjtemény szakjelzetei). A HUNMARC adottságait jól össze tudtuk egyeztetni az adatbázisban való keresés szempontjaival is. A HUNMARC mezők sok lehetőséget kínálnak olyan információs adatok tárolására, amelyek a keresés szűkítésére alkalmazhatók (pl. dokumentumok műfaja, intellektuális szintje). Ezeket az adatokat prefixummal invertálva tettük kereshetővé az adatbázisban. A szakirodalmi adatbázisok sajátos szempontjait is figyelembe kellett vennünk az adatszerkezet kialakításánál. Szemben az adott gyűjteményt reprezentáló OPAC-kal, a szakirodalmi adatbázisnak mélyebb tartalmi feltárási lehetőségekre van szüksége. A HUNMARC ETO jelzetek és tárgyi melléktételek alkalmazására ad csak lehetőséget. Ezért használjuk az egyéb MARC szabványokban megtalálható 650-es tárgyszó mezőt (ismételhető mezőtartalommal, mellérendelő tárgyszavas osztályozás, ellenőrzött tárgyszójegyzék – Magyar Pedagógiai Tárgyszójegyzék – alapján). A helyi adatok számára fenntartott 900-as mezők közül is többet a tartalmi feltárás céljaira határoztunk meg (pl. referátum, szakcsoportszámok, a Precis indexeléssel létrehozott, a tárgyszavak közötti szintaktikai kapcsolatokat is tükröző tárgyszóláncok, az ifjúsági különgyűjte-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mény jelzetei). Ki kellett dolgoznunk egy adatszerkezetet a folyóiratcikkek és könyvrészletek leírásához is, amit akkor még nem tartalmazott a HUNMARC. A HUNMARC-ból hiányzó adatelemeket a USMARC-ból átvéve alakítottuk ki (773 – forrásdokumentum adatai).

A számítógéppel olvasható leírásokat részben az OPKM címleíró és szakozó munkatársai készítették el, részben az OCLC Microcon szolgáltatótól rendeltük meg. Az OCLC-től 4000 rekordot rendeltünk meg, főleg angol, német és francia nyelvű, ISBN számmal rendelkező dokumentumot. A találati arány jónak mondható és igen kevés hibás találatot tartalmazott. A leírásokat némi konverziós munka után tudtuk illeszteni adatbázisunkba, mivel az OCLC által alkalmazott leírás formátuma több ponton eltér az általunk alkalmazott HUNMARC-tól. Pl. a bibliográfiai leírás egyes adatelemei között alkalmazott írásjeleket az OCLC-leírás tartalmazza, mi ezt programozással oldottuk meg. Szemben a HUNMARC gyakorlatával, az OCLC a vezeték- és keresztneveket egyetlen almezőben közli. Vannak eltérések a 008-as mező használatában is. Az OCLC adatbázisából összesen 3244 leírást tudtunk átvenni.

A fennmaradó 4932 leírást az új, a HUNMARC ajánlásoknak megfelelő adatszerkezetben szakképzett címleíró munkatársaink készítették el. A leírásokhoz a kísérőlapokat használták, illetve, ahol adatkiegészítésre volt szükség, az eredeti művek kézbevételével. Valamennyi rekord (8176 db) tárgyszavazását az OPKM osztályozó könyvtárosai végezték, a részletes ETO jelzetek alapján, a Magyar Pedagógiai Tárgyszójegyzékből származó tárgyszavakkal. Így lehetőség van a teljes adatbázisban egységes, tárgyszó szerinti keresésre.

Az adatbázisba került rekordok nyelvi megoszlása a következő:

3201	angol
2488	német
1111	francia
552	orosz
824	egyéb (olasz, spanyol, lengyel, cseh, román)

A retrospektív konverzió során szabványos, HUNMARC formátumú rekordokat állítottunk elő. Már meglévő adatbázisunk ISO szabványnak megfelelő, de nem HUNMARC formátumú rekordjait konvertáltuk. Ugyanebben az évben, az NIIF pályázat keretében leválogattuk adatbázisunkból a pedagógiai szakirodalmat, létrehoztuk a PAD adatbázist és az NIIF hosztján hálózaton hozzáférhetővé tettük. Ez az adatbázis tartalmazza a retrospektív konverzió során készült több, mint 8000 rekordot is. Az adatbázis kurrens feldolgozásból folyamatosan épül, de retrospektív konverzióra az elmúlt időszakban nem volt lehetőségünk. A jövőben szeretnénk az adatbázist kiegészíteni az 1980–1989 közötti időszak magyar nyelvű pedagógiai szakirodalmának számítógépes leírásaival.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Együttműködési kísérlet közös retrospektív katalóguskonverzióra a mezőgazdaság területén

Lőrincz Ferenc – Pataki Zoltán

Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ (OMgK) a katalóguskonverzió kapcsán beadott pályázatot közösen készítette az agrárágazat három zászlóshajójával, a Gödöllői Agrártudományi Egyetem (GATE), a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem (KÉE), valamint az Állatorvostudományi Egyetem (ÁOTE) központi könyvtáraival. Az együttműködésre vonatkozó döntés hátterében a következő szempontok álltak:

- a rendelkezésre álló idő nem tette volna lehetővé, hogy az OMgK-ban a szükséges anyagmennyiség konverzióját elvégezhessük;
- az elkészülő rekordok képezzék a korábban hagyományos cédulaformátumban épült mezőgazdasági központi katalógus új, számítógépes verziójának alapját;
- eredményes kísérletet tehessünk az ALEPH integrált könyvtári rendszert használó OMgK és a TINLIB-et alkalmazó egyetemi könyvtárak anyagának azonos formátumban történő, egységes kezelésére.

A pályázat teljesítése érdekében az alábbi munkafázisokat végeztük el:

1. Az OMgK KC-ből (praktikusan annak cédulaanyagából) mintegy 8000 címleírást előkészítettünk számítógépes feldolgozásra, majd azokat ALEPH rendszerben rögzítettük, végül az ALEPH-formátumot HUNMARC formátumba konvertáltuk.
2. A társkönyvtárak saját anyagukat a TINLIB-ben rögzítették (GATE kb. 2000, KÉE 6000, ÁOTE 15 000 rekord), majd azt átadták az OMgK-nak HUNMARC formátumra történő egységesítésre.
3. Az OMgK az összegyűlt mintegy 31 000 rekordot átnézve, kiszűrte az esetleges duplumokat, és a megszületett adatbázist hozzáférhetővé tette oly módon, hogy az először az ALEPH-et használó könyvtárak számára várt bejáratossá, később az anyag Internetre helyezésével széles körben használható lett.

A kitűzött célok lényegében megvalósultak, hiszen
a) a pályázatban együttműködő négy könyvtár az előírtnál messze nagyobb anyagmennyiséget dolgozott fel a megadott határidőre;
b) az új típusú agrárkönyvtári központi katalógus alapjai létrejöttek és az OMgK, valamint a Magyar

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtárosok Egyesülete Mezőgazdasági Szervezetének szakmai tervei értelmében az 1999. évi gyarapodását már minden mezőgazdasági könyvtár bejelenti a KC számára;
c) azt a nem túl szerencsés alaphelyzetet, melyet a nagyobb mezőgazdasági könyvtárak címleírási gyakorlatában a különféle szoftverek alkalmazása teremtett, sikerült feloldani az ALEPH és a TINLIB kölcsönös átjárhatóságának megteremtésével.

Az együttműködést támogató szoftverek

A feladat megoldása során át kellett hidalni az OMgK ALEPH rendszere és az együttműködő könyvtárak TINLIB rendszerei közötti különbséget.
A kiindulási állapotban a két rendszer egyike sem tudott a másiktól rekordokat fogadni, valamint nem voltak felkészítve HUNMARC-rekordok exportjára és importjára.
A probléma megoldása érdekében így két – a témához kapcsolódó – pályázatban is részt vettünk az együttműködő könyvtárakkal együtt.
Az egyik pályázat új HUNMARC-rekordok készítésére, a másik pedig a megfelelő szoftver-feltételek kiépítésére szólt, amely lehetővé tette, hogy a két könyvtári rendszer átjárhatósága HUNMARC formátumon keresztül megvalósuljon.

Ennek során a következő szoftverelemek készültek el:
a) a HUNMARC-TINLIB konverziót biztosító szoftver-modul, ami lehetővé tette azt, hogy a HUNMARC-rekordok a TINLIB-adatbázisba bekerüljenek;
b) a TINLIB-ből az ALEPH által befogadható rekordokat generáló szoftver;
c) egy olyan ALEPH szoftver-modul, amely lehetővé teszi, hogy a HUNMARC-import és a HUNMARC-rekord export megvalósuljon.
A fenti szoftverek elkészülte után lehetőség nyílt arra, hogy a rekordok cseréje meginduljon.
A fentiek megvalósítása során az OMgK-ra hárult az egyéb koordináció mellett a szoftvergyártókkal való együttműködés, valamint az egész rendszer összehangolása.
A pályázat megvalósítása során nagyon sok segítséget kaptunk a velünk együttműködő könyvtáraktól is, példázva, hogy egységben az erő.
Az elvégzett munka végeredményeként a két eltérő számítógépes könyvtári rendszer rekordcseréje HUNMARC formátum – mint köztes formátum – segítségével valósult meg.
Az elkészült szoftverelemek – a szoftvergyártók által behatárolt módon – szabadon hozzáférhetők, mind az ALEPH, mind a TINLIB rendszert használó könyvtárak körében.
A TINLIB-hez kifejlesztett szoftverekkel kapcsolatban az ÁOTE-hez, az ALEPH szoftverekkel kapcsolatban az OMgK-hoz kell az érdeklődőknek fordulniuk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Retrospektív feldolgozás a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárban

Komlósi József

A megyei könyvtár 1995-ben tért át a TEXTLIB integrált könyvtári program adatbázis-kezelő moduljának használatát. A felnőtt részleg kölcsönözhető szakirodalmi állományának (kb. 85 ezer kötetnek) retrospektív feldolgozását 1997 márciusában kezdtük el.

A retrospektív feldolgozás módszere

Az Olvasószolgálat egy vagy két könyvtártechnikusa reggel fél 8 és 10 óra között (10-kor nyit a felnőtt részleg) vonalkóddal látta el a szabadpolcon lévő könyveket és a példányadatokat (vonalkód, leltári szám, részleg) rögzítették az adatbázisban, a vonalkódot vonalkódolvasó készülékkel. 10 óra után ez a munka folytatódott a duplumraktárban (a kölcsönözhető könyvállomány nagyobb része itt található, mert nagyon kevés a hely a szabadpolcon), ugyanabban az állományrészben. (Valójában a munka igazából az olvasók által előző nap visszahozott, a már bevonalkódozott állományrészbe tartozó kötetek vonalkódozásával kezdődik!)

A naponta bevonalkódozott kötetek példányadatai (vonalkód, leltári szám, részleg) alapján az adatbázisban példányrekordok jönnek létre. A következő lépés a vonalkóddal ellátott kötetek könyvrekordjainak létrehozása, vagy a példányrekordok hozzákapcsolása az Új Könyvek adatbázis rekordjaihoz. Ez a munka a Feldolgozó Osztályon, a raktári katalógus alapján történik. A könyvtáros a – már bevonalkódozott állományrész – raktári katalóguscéduláin szereplő leltári számra az adatbázisban példány-keresést végez, majd a cím alapján megnézi, hogy a könyv szerepel-e már az adatbázisban. Ha igen, a raktári katalóguscédulán lévő bibliográfiai leírás alapján ellenőrzi, hogy valóban ugyanazt a könyvet találta-e meg az adatbázisban (egyezik-e a kiadási év, raktári jelzet, ISBN-szám – ha van). Ha minden egyezik, a könyvrekordot összekapcsolja a példányrekorddal. Ha eltérés van az adatokban, a raktári katalóguscédula adatainak megfelelően javít, s ezt követően kapcsolja össze a példányt és a könyvet. Amennyiben a raktári katalóguscédula alapján az adatbázisban a könyvre végzett keresés eredménytelen, a könyvrekordot létre kell hozni, s ezt követően összekapcsolni a példányrekorddal. A könyvtárban tárgyszókatalógus a könyvekről nincs, az általános magyar tárgyszójegyzék pedig, sajnos, még nem készült el, ezért tartalmi visszakeresésre a szá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mítógépes adatbázisban is az ETO-jelzeteket használjuk.

A könyvek bibliográfiai adatainak és azok példányadatainak számítógépes feldolgozása ezzel a módszerrel egymástól teljesen különválik, amelynek természetesen lehetnek hátrányai. Pl. előfordulhat, hogy a példányadatokat rögzítő elírja a leltári számot, ami azzal jár, hogy az a könyvtáros, aki a raktári katalóguscéduláról a leltári számra keres, nem találja meg, vagy nem azt találja meg, amely valóban ahhoz a könyvhöz tartozik. Mivel a program egyelőre lehetőséget ad arra, hogy egy, már a könyvhöz kapcsolt példányt át lehessen emelni egy másik könyvhöz („el lehet rabolni"), az is megtörténhet, hogy a feldolgozó könyvtáros írja be tévesen a leltári számot, s nem a megfelelő példányt kapcsolja össze a könyvvel. Az utóbbi tévedés kiküszöbölésére a program ima már figyelmeztet és jelzi, ha az adatbázisban egy leltári szám már megtalálható.

A visszamenőleges számítógépes feldolgozás során egy év alatt elkészült több mint százezer kötet honosítása ill. rögzítése. Ehhez jön még 1995-től a 21 ezer kötet új beszerzés, így a teljes könyvállomány (240 ezer kötet) valamivel több mint a fele ill. valamennyi (1400 videokazetta, az összes (500) hangoskönyv és a 100 CD-ROM szerepel a számítógépes katalógusban. A visszamenőleges feldolgozásra a Feldolgozó Osztály 5 szakképzett könyvtárosa naponta egyenként három órát fordít munkaidejéből, egy fő foglalkozik az új beszerzések gépbe vitelével, illetve azokkal a naponta az olvasók által visszahozott könyvekkel, amelyek a már bevonalkódozott állományrészbe tartoznak. 1997 nyarán két hónapig (amíg el nem fogyott a pénz) túlmunkára is lehetőség volt. A Feldolgozó Osztály könyvtárosai munkaidőn kívül ebben az időszakban 8080 kötet aktualizálását végezték el. Az új beszerzések esetében 1997-től használjuk az MNB Könyvek Bibliográfiája floppy-változatát is: a floppyk anyagát betöltjük egy demo adatbázisba, s onnan válogatjuk ki – ugyancsak a raktári katalógus cédulái alapján – azokat, amelyeket áttöltünk a szerver gépen lévő éles adatbázisba.

1998-tól a felnőtt részlegben abbahagytuk a cédulakatalógusok építését. Készülő számítógépes katalógusunk 1998 februárjától az Interneten is elérhető a http://www.vmmk.hu/szmtgepes.htm címen.

(Komlósi József: Mit csináltunk a TEXTLIB-bel? c., a Fejér Megyei Könyvtáros 1998. 1. számában megjelent beszámolójának aktualizált részlete.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Retrospektív konverzió vállalkozási formában

Bátonyi Viola

A magyar könyvtárosok az elmúlt öt évben több olyan cég előadását hallgathatták meg, amelyek szolgáltatásaikat üzleti alapon kínálták a katalógusok retrospektív konverziójára. Ezek a cégek az ajánlataikat elsősorban az adatbevitelre (=begépelésre) tették meg, számítva arra, hogy a magyar könyvtárak az állományukban lévő magyar anyagot kívánják majd feldolgozni.

Az NKA néhány évvel ezelőtti pályázata kapcsán olyan ajánlatokat is mérlegeltek a hazai könyvtárak, amelyek a külföldi könyvek külső adatbázisban lévő rekordjainak átemelését oldották volna meg (pl. az OCLC-ből az Országgyűlési Könyvtár esetében.).

Az alábbiakban három megoldásra (és üzleti jellegű feldolgozásra) szűkítem le az ismertetésemet, valamint a cseh nemzeti könyvtár által létrehozott üzleti jellegű feldolgozást vázolnám.

SAZTEC

1993 októberében a skóciai székhelyű SAZTEC cég tartott előadást az általuk alkalmazott retrospektív konverziós módszerről. A cég már feldolgozta a British Library állományának nagy részét, valamint több nagy angol egyetemi könyvtár állományát, de dolgoztak a svájci egyetemi és nemzeti könyvtár megbízásából is. Lényegesnek tartom már ezen a ponton megemlíteni, hogy a retrospektív konverziót Angliában és Németországban is általában állami támogatásból fedezték, részben vagy egészben a nemzeti könyvtár vagy egy-egy szakterület könyvtárainak közös projektje keretében. Erre a feladatra különböző szintű kooperációt alakítottak ki.

Az angol könyvtárak ilyen irányú tapasztalatait összegzi *Donna Duncan*, aki többek között megemlíti a SAZTEC-et is.[1]

1994-ben a SAZTEC skóciai irodájában tettem látogatást, ahol éppen svájci, német és angol egyetemi könyvtáraknak végeztek feldolgozást. Minden üzleti jellegű megoldás esetében (de bizonyára helyi erőből történő feldolgozás esetében is) a legfontosabb és a legnagyobb szakértelmet kívánó feladat az instrukciók elkészítése, amelyek a könyvtárban lévő projektvezető és a feldolgozó cég számára a továbbiakban szinte bibliaként szolgálnak. A SAZTEC az egyes feladatokra önálló csoportokat hozott létre, amelyek egy vezető szakemberből és a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gépelőkből álltak. Nagyobb projektek esetén még alcsoportokat is szerveztek, amelyeknél szintén szakember (könyvtáros vagy más diplomás szakértő) volt a vezető és hozzájuk tartoztak a gépelők. A cédulákat, amelyekről az anyagot feldolgozzák, ritkán adják ki a könyvtárak, ezért a cég másolat vagy mikrofilm formájában először sokszorosítja azokat, és a kinyomtatott vagy másolt cédula alapján történik a feldolgozás. (Ez alól kivételt képezett pl. a német HBZ-projekt, amelyet később ismertetek.)
A cédulán lévő bibliográfiai adatokat ún. „tag"-ekkel látják el, ezek biztosítják, hogy a gépelés után MARC formátumú, az instrukcióban leírt megegyezés alapján konvertálható rekordok jöjjenek létre. Minden adatot kétszer gépelnek be, de a második gépelésnél egy egyszerű program beiktatásával a kurzor megáll, ha előzőleg más karaktert gépeltek ugyanarra a helyre. Ez nagyon hatékony, de drága megoldása az ellenőrzésnek. A SAZTEC az első nagy munkáját az angol nemzeti könyvtár megbízásából végezte úgy, hogy a cég is hozzájárult a retrospektív konverzió költségeihez, viszont a létrejött értékes adatbázis későbbi értékesítésében is érdekelt volt. Ez a megoldás világosan mutatja azt, hogy hatékony megoldás az amúgy is nagyon drága retrospektív konverzió esetében csak úgy lehetséges, ha a könyvtárak közös megoldásokat keresnek, esetleg közös szakmai és technikai szakértőket alkalmaznak.
A Nemzeti Kulturális Alapnak a magyar könyvtárak három évvel ezelőtti, egyenként 2 millió forintos támogatásakor a pályázó könyvtárak találtak egy olyan megoldást, amivel a saját anyagukat a saját rendszerükben feldolgozták, pl. saját embereikkel munkaidőben, esetleg munkaidőn kívüli megbízási szerződéssel. Volt, ahol rekatalogizálást is végeztek stb., de talán végig kellene gondolni egy olyan megoldást, amely a szakmai erők együttműködését jelentené, és technikai megoldást kellene találni annak biztosítására, hogy az egymás bibliográfiai rekordjai be- vagy átültethetők legyenek.
A SAZTEC feldolgozási módszere következtében a hibaszázalék rendkívül alacsony, viszont a feldolgozás túl drága (1993-ban ez volt a magyar vélemény is). (Akkor 1 font volt az árajánlat, ami az angol könyvtárak esetében 1,5 és 5 font között szóródott, a csehek 2,5 fontot említettek, de természetesen az ár függött attól, hogy mennyit, hogyan, mennyi idő alatt kellett rögzíteni.) Az eredeti cédula leírásának nagy előnye, hogy olyan adatok is bekerülhetnek az adatbázisba, amelyek az adott könyvtárra jellemzők, és a kéziratos, régi, rosszul olvasható katalóguscédulák is feldolgozásra kerülhetnek.
Az elmúlt években ugrásszerűen megnövekedtek az olyan online vagy CD-ROM adatbázisok, amelyekkel össze lehet hasonlítani a bibliográfiai leírásokat a gépelés előtt, és így ki lehet választani, hogy mi az, ami kisebb módosításokkal átemelhető a könyvtár adatbázisába, és mi az, ami még sehol nem található. Ebben az esetben a könyvtárnak magának kell a begépelésről gondoskodnia.

DMP

A holland DMP (Dataservices B.V.) több mint egy évtizede foglalkozik retrospektív konverzióval. Már több tendert megnyert holland és német gyűjtemények feldolgozására. Az a munka, amelyet most ismertetni szeretnék, és amelyik a befejezéséhez közeledik, az észak-rajna-vesztfáliai egyetemi és főiskolai könyvtárak (HBZ) megbízásából készül.
A DMP projektvezetője és számítógépes szakemberei, valamint a HBZ megbízott projektvezetője és számítógépes szakemberei hosszú előkészítő munka után állapodtak meg egy részletes instrukcióban és a programokban, amelyek segítségével egy egyszerű szövegszerkesztővel begépelt bibliográfiai leírás (mezőszámokkal ellátva) áttölthetővé válik a HBZ már meglévő adatbázisába. *Monika Brazda* cikkében[2] ismerteti a retrospektív konverzió két

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nagy szakaszát, azaz az 1800 előtti monográfiák és az 1800 utáni monográfiák feldolgozását. Az 1800 és 1975 között megjelent monográfiákat dolgozta fel a DMP. Ez a munka első lépésben 4,5 millió katalóguscédulát jelentett. A kb. 50 könyvtár központi katalógusát egy nagy, közös betűrendbe sorolták. (Ez olyan projekt, ahol végig az eredeti cédulákkal dolgoznak.) A közel 5 millió cédulát átválogatták, hogy kiszűrjék a duplumokat és a könyvtárak kódszámát rávezették a legépelt cédulákra. Így körülbelül 2 millió cédulát dolgoztak fel. A cédulák nagy részét Magyarországon rögzítették 1997 szeptemberétől a DMP Kft., majd 1998 áprilisától a Linea Directa Kft. szervezésében. A két éve folyó munka számos problémát vetett fel, és rávilágított arra, hogy milyen lehetőségek lennének Magyarországon, ha valaki nagy mennyiségű – belső könyvtári erőkkel megoldhatatlan – bibliográfiai leírást szeretne konvertálni. A begépelést és a karakterellenőrzést – bár könyvtárosok is végezték – a legtöbb esetben nem könyvtáros végzettségű, a számítógépes feldolgozáshoz, adatrögzítéshez értő, némi nyelvtudással rendelkező, intelligens bedolgozóknak adták ki. Bár furcsán hangzik ebben a kontextusban, hogy intelligens, de az egyik legnagyobb nehézséget végig az okozta, hogy kiszűrjük azokat a gépelőket, akik esetleg hibátlanul gépeltek, precízek is voltak, de problémáik voltak az instrukció elsajátításával és általános műveltségbeli hiányaik is voltak.

Állandó vita témája az a kérdés, hogy ezt a munkát csak könyvtárosok végezhetik-e, vagy sem. Egész biztosan, hogy nem, de függ attól, hogy milyen munkafolyamatokra tagolják a feldolgozás folyamatát. Ebben a konkrét esetben a fent említett „kellő intelligenciájú" nem könyvtárosok kiváló munkát végeztek, mind a begépelésnél, mind az ellenőrzésnél. A munkát nem lehetett mechanikusan végezni, mert a cédulán lévő információkat a megfelelő mezőkbe kellett besorolni, bizonyos nyelvi tudással is kellett rendelkezni, és hozzá kellett rendelni az országkódot egy adott városhoz. E két szakasz után a harmadik szakaszban a javítást a szakmai ellenőr végezte, akinek kétségtelenül könyvtárosnak kellene lennie, vagy mint ahogy a könyvtároshiány miatt néhány esetben előfordult, hogy nem könyvtáros végzettségű, de diplomás szakember is kiváló munkát végezhet (szükséges, hogy több órás szakaszos képzésben részesüljön, és kell, hogy legyen egy könyvtáros, aki a kérdéseire azonnal válaszolni tud). Kezdetektől fogva próbáltunk folyamatosan szóbeli és írásbeli visszacsatolást kialakítani, hogy a visszatérő hibákat akár egységesen, akár egyénileg kiküszöböljük, példákkal illusztráltuk a cédulán lévő adatok tartalmát és fontosságát, és bár ez egy nagyon időigényes megoldás volt, végül jó minőséget eredményezett. Néhányan kifejezetten ambicionálták, hogy a bibliográfiai leírás adatelemeit megértsék.

Mindhárom szakasz után a fájlokat átfuttatták egy ellenőrző programon, amely az algoritmizálható hibákat kiszűrte, és bár ebben a projektben is az ellenőrző programot lehetett volna folyamatosan kiegészíteni, világossá vált, hogy ilyen soknyelvű, másfél évszázad anyagát felölelő, kézzel és géppel írott, hiányos és teljes cédulák feldolgozásában a hibák nagy részét csak szakmai, emberi precizitással lehet kiszűrni és kijavítani.

Ezzel a módszerrel a betanulási folyamat után aránylag folyamatosan, nagy mennyiséget lehet feldolgozni, tehát az adatbázisba kerülő rekordok mennyisége is jelentős. Üzleti szempontból lényegesen kedvezőbb árat lehet kalkulálni nagy mennyiség esetén. A HBZ-nek az eddigi feldolgozásairól készült egy CD-ROM, amelyhez ezeket a begépelt bibliográfiai leírásokat behasonlították, és szétválasztották azt, amely már megvolt a CD-ROM-on és ami még nem. Ez a megoldás abban az esetben ajánlott, ha az előzetes tesztek azt mutatják, hogy kevesebb, mint 50%-a az anyagnak tölthető le más forrásból.

Más megoldást választott az a német könyvtár, ahol egyrészt már az anyag nagy része megtalálha-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tó az adatbázisban, vagy folyamatosan az adatbázis napról napra növekszik: megoldás lehet például, hogy egy rövidített leírású cédulát behasonlítanak az adatbázisba, és gépeléses formában csak azok a teljes bibliográfiai leírások kerülnek feldolgozásra, amelyekre nem volt találat.[3]

Fel szeretném hívni a figyelmet a konverziós feladatok olyan végiggondolására, amelyben a feldolgozás nem külön-külön könyvtárakkal megkötött szerződés alapján történik, hanem egy nagy közös projekt keretében szintén üzleti vállalkozásként, de nemzeti keretekben. Ilyen a cseh és a szlovák könyvtárak által választott megoldás.

A cseh nemzeti könyvtár konverziós programja

A cseh nemzeti könyvtár 1994-ben megvizsgálta annak a lehetőségét, megbízza-e a SAZTEC-et a retrospektív konverzió elvégzésével. Végül olyan megoldást találtak, amelyhez a Mellon Alapítványtól kaptak támogatást. Saját feldolgozó műhelyt hoztak létre, de vállalati-üzleti alapon. A cseh nemzeti könyvtár volt a projekt szervezője, de együttműködésre kérte a többi nagykönyvtárat is, ahol a konvertált adatokat majd használni tudják. Tudomásom szerint a cseh és szlovák egyetemi könyvtári hálózat az ALEPH integrált rendszert választotta, ami megkönnyíti a kooperációt és az adatok bevitelét. *Bohdana Stoklasová* és *Miroslav Bares* 1995-ben a cseh nemzeti könyvtár kiadásában jelentetett meg egy füzetet a náluk folyó retrospektív konverziós tevékenységről[4].

Ann Chapman cikkében[5] az 1995-ig megjelent szakirodalom alapján összegzi a retrospektív konverzióról felgyűlt tapasztalatokat az egyes könyvtárak költségeiről és egy szakértői csoport véleményét.

„A retrospektív konverzióról szóló szakirodalom, jóllehet egyedi projekteket vagy a konverziós folyamat egy-egy speciális szempontjait írja le, összességében általános információkat is ad a témáról. Konszenzus van abban a kérdésben, hogy egy teljességre törekvő retrospektív konverziónak milyen jótékony hatása van mind a könyvtár szakmai működésére, mind az olvasóknak kínált szolgáltatások szempontjából. A német retrospektív konverziós program nagy hangsúlyt fektetett az együttműködésre annak érdekében, hogy a duplikációkat elkerüljék, és ezért olyan szabványokat alakítottak ki, amelyek lehetővé teszik, hogy a rekordokat bárki felhasználja. Az elmúlt évek erőfeszítései jól mutatják, hogy a konverzió mennyiségét, körét, gyorsaságát a pénzügyi támogatás mértéke határozza meg. Ezért a legtöbb intézménynél a teljes retrospektív konverziós folyamat sok évet fog igénybe venni.

Nagyon keveset olvashatunk a szakirodalomban azokról a költségekről, amelyek más intézményeknél is alkalmazhatók, kivéve egy általános költségmodellről szóló írást. Meghatározott projektek költségei csak akkor használhatók más könyvtárak esetében, ha sok más tényező is megegyezik. A szakirodalom kiemeli, hogy egy nemzeti konverziós programhoz nagyon fontos a prioritások sorrendjének eldöntése, hogy a forrásokat kellő hatékonysággal használhassák ki.

Chapman elemzéséből az is kiderül, hogy a monográfiák mellett egyre inkább nő a más típusú dokumentumok feldolgozásának mennyisége: például a periodikumoké, térképeké, zeneműveké is.

Irodalom

1. DUNCAN, Donna: Technical options for retrospective conversion. In: International Cataloguing and Bibliographic Control, vol.21. January/March 1992. pp. 5-8.
2. BRAZDA, Monica: Retrokonversion des Zentralkataloges NRW. In: ProLibris, vol.2. no. 1997. pp. 222-224.
3. VOGT, Renate: Katalogkonversion in kleinen Schritten. In: Biblio, vol.42. no.3. 1993. pp. 301-307.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. BRAZDA, Monica: Retrokonversion des Zentralkataloges NRW. In: ProLibris, vol.2. no. 1997. pp. 222-224.
3. VOGT, Renate: Katalogkonversion in kleinen Schritten. In: Biblio, vol.42. no.3. 1993. pp. 301-307.
4. STOKLASOVÁ, Bohdana – BARES, Miloslav: Retrospective conversion in Czech libraries. Praha : Národni knihovná, 1995. 39 p.
5. CHAPMAN, Ann: Retrospective catalogue conversion: a national study and a discussion based on selected literature. In: Libri, vol.46. no.4. 1996. pp. 16-24.

Az Iparművészeti Múzeum Könyvtára

Tiszavári Ferencné

Az írás hozzászólásként érkezett a témához, az Iparművészeti Múzeum Könyvtára nem vett részt az NKA pályázatán. (A szerk.)

Az elhangzott nagykönyvtári tapasztalatok után szeretném egy kisebb, de országos jelentőségű speciális gyűjtemény – az Iparművészeti Múzeum Könyvtárának – REKON történetével megismertetni a tisztelt érdeklődőket. Tanulságosnak tartom ugyanis mind a munkálatok elkezdésének, mind a folyamatnak a körülményeit, valamint talán nem kevésbé fontos az eredmény, ahol most tartunk.

Kénytelen vagyok a katalóguskonverzió elkezdésének legfőbb motivációjához 1991-ig visszanyúlni, amikor is megbíztak a könyvtár vezetésével. Az állományt úgy vettem át, hogy nem volt szakember, aki átadta volna. Az előző könyvtárvezető kb. egy évvel, az utolsó szakkönyvtáros kb. fél évvel azelőtt távozott, hogy én megérkeztem. Rövid idő alatt kiderült, hogy rengeteg dokumentum hiányzik, de nyoma sem volt, hogy hová lett. A hiánynak több oka is lehetett. A kölcsönzési nyilvántartás, finoman szólva pontatlan volt; 1956-ban belövés érte a könyvtárat, amikor a gyűjtemény egy része súlyosan megsérült a repeszektől, így a legrosszabb állapotban lévőket kidobták törlési-selejtezési jegyzőkönyv nélkül; 1947-ben két nap alatt választották ketté az addigi egységes állományt (az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum és Iskola Könyvtárát), mert az Iparművészeti Főiskola elköltözött a Zugligeti útra és magával vitte az oktatáshoz szükségesnek ítélt műveket – megint csak dokumentáció nélkül.

Így tehát a leltárkönyv sem volt aktuális, és nem volt egyetlen nyilvántartás sem, ami alapján hozzá lehetett volna látni egy teljes állományrevízióhoz. (Ami több mint nyolcvan éve nem volt a könyvtárban!)

Tanácstalanságom csak egy pillanatig tartott, mert megtudtam, hogy van a múzeum pincéjében egy számítógép, amit a minisztérium juttatott az intézménynek, hogy inspirálja a nyilvántartási munkálatok elektronizálását. Mivel nem használta senki, elkértem és megkaptam a főigazgatótól, akit meg tudtam győzni a terveimről. Úgy gondoltam, ha már egy számítógépes nyilvántartást megteremtünk – előkészítendő a revíziót –, ezzel elindulhat a könyvtár katalóguskonverziója, illetve lerakjuk

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

azt az alapot, amely kiegészítve előbb-utóbb teljes digitális katalógust eredményez.

Ezek alapján, 1992 elején ezzel az egy számítógéppel hozzáláttunk a csonka (az állománynak csak kb. egy részét tartalmazó) szolgálati-raktári katalógus főbb adatainak rögzítéséhez (leltári szám, raktári jelzet, szerző (gyakran csak vezeték) neve, a mű címe (sokszor rövidítve, csak a kulcsszót teljességében beírva), megjelenés éve). Nem mondom, hogy szakmailag dicséretes, de apellálok a kollégák megértésére! Az állomány maradék részének előbb felsorolt főbb adatait a raktári jelzetek listakönyvéből rögzítettük – ha ott megvolt –, illetve kiegészítettük a betűrendes katalógus céduláiról, vagy kézbevétel alapján írtuk be őket.

A SZIRÉN komplex könyvtárkezelői programmal kezdtük a leírásokat (azóta is ezzel dolgozunk legnagyobb megelégedésünkre). A választás indoka, amiért emellett a szoftver mellett kötöttünk ki – a többi vonzó tulajdonságáról most nem is szólva – az volt, hogy revízió készítésére is rendkívül egyszerűen használható modullal rendelkezik.

1995 nyarára eljutottunk a katalóguskonverzióval odáig, hogy a teljes könyvállomány adatait (kb. 40 ezer kötet) együtt lehetett látni HUNMARC formátumban, tehát meg tudtuk kezdeni a revíziót. Júliusban elkezdtük, augusztusban be is fejeztük az ellenőrzést, a hiánylista összeállítását kérhettem a programtól (és kaptam is!). Aki már végigcsinálta cédulákkal ezt a munkafázist, az tudja, mennyivel könnyebb volt így a könyvtáros élete az összegző jelentés megírásakor.

Így tehát végül is az állományrevízió kényszere szülte a katalóguskonverziót, amihez se külső segítséget, se pályázati pénzeket nem kaptunk; nyertünk viszont egy REKON műveletsort, egy, még sok mindenben kiegészítendő, de egyébként teljes digitális katalógust a mi gyönyörű, speciális gyűjteményünkről. Természetesen folyamatosan dolgozunk az adatok kiegészítésén, ehhez már a telematikai pályázat útján sikerült is egy kevés pénzt szerezni, ami nélkül a továbbhaladás azért elképzelhetetlen, mert a könyvtár munkatársai csak munkaidőn kívül tudják vállalni ezt a feladatot. A mostani állapot szerint a kb. 45 ezer könyvből 15 ezernek van tökéletes leírása az adatbázisunkban, ezekről készen állunk az országos hálózat számára is szolgáltatni az adatokat, remélve, hogy újabb pénzeket nyerünk majd, és előbb-utóbb kiegészül minden címleírás. Mivel igen komoly szakgyűjteményről van szó (az iparművészetek története, a díszítőtechnikák 1850-től napjainkig megjelent külföldi és hazai irodalma), rendkívül fontosnak tartom, hogy a téma iránt érdeklődők bárhonnan számítógépes információhoz jussanak az állományról.

Nem kis büszkeséggel szólnék még az adatbázis azon részéről is, amely a könyvtárban 1993 januárjától bekerült összes dokumentum teljes címleírását és tartalmi feltárását, a folyóiratraktár kb. 2/3 részének előbbi módon rögzített adatait és a kb. 5 ezer analitikát tartalmazza, de ez már egy másik téma, most csak a REKON-ról cserélünk tapasztalatokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

LEIPZIGER MESSE

Congress

"INFORMATION AND PUBLIC ACCESSIBILITY"

1st Joint Congress of the
Federation of German Library Associations
and the
German Society for Informatics and
Information Management

http://www.htwk-leipzig.de/kongress2000

Congress: March 20-23, 2000
Business Exhibition: March 21-23, 2000

Leipzig Book Fair: March 23-26, 2000

Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände e.V.

Deutsche Gesellschaft für Informationswissenschaft und Informationspraxis e.V.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KITEKINTÉS

Történeti állományok és könyvtárak transzfere Szlovákia mai területéről

Gabriela Žibritová

A Vývozy historických knižnic z územie Slovenska c. dolgozat cikkesített változata a könyvkultúra témaköréből tartott lőcsei szeminárium (1998. november 17-19.) egyik előadásának. (Tömörítette: Futala Tibor)

A kis nemzetek, különösen ha közép-kelet-európaiak, szívesen siránkoznak sanyarú történelmük miatt. Nevezetesen amiatt, hogy ez a sanyarúság mekkora károkat okozott társadalmi, gazdasági és kulturális fejlődésükben, illetve a létrehozott anyagi és szellemi javak megóvásában és helyben tartásában. Mi a törökökre, az osztrákokra, Trianon után az utódállamokra szoktunk főként panaszkodni és – esetenként – a szocialista korszak „történeti értékeket megsemmisítő" cselekedeteire. A szlovákoknál a magyarok, a csehek és a kommunisták játsszák e tekintetben a főszerepet.

Žýibritová az itt tömörített dolgozatában azokat a kapitális veszteségeket sorolja fel, amelyek a történeti értékű művek és könyvtárak (külső és belső) transzfere miatt érték Szlovákiát, míg csak el nem jut napjainkig, a mostanában dívó illegális műkincskivitelig. A problematika feltérképezésére és (fokozatos) megoldásának javaslatba hozására szerzőnk a Szlovák Kulturális Minisztériumtól kapott felkérést.

Hogy a szlovákiai könyvtárak (feltárt) állományából mi minden hiányzik az ország jelenlegi területén megjelent művekből, arra csak a legrégebbi időkre

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nézve vannak becslések (Čaplovič szerint az 1700-ig megjelent nyomtatványok 35-40%-a nincs meg a honi állományokban), illetve konkrét adatok (pl. a trencséni eretnek nyomdában 1637 és 1664 között 135 latin nyelvű munka jelent meg; közülük csak 70 található meg az országban, 38 Magyarországon, egy Berlinben van, 26 pedig jelenleg ismeretlen helyen).

A dolgozatban felsorolt transzferek közül a szerzőnek – mintha – Batthyány Ignác eljárása fájna a leginkább, aki a 18. sz. második felében megvásárolta a lőcsei plébániai, később városi könyvtár rendkívül értékes kéziratokat (köztük 131 szlovákiai provenienciájú kódexet) és ősnyomtatványokat is tartalmazó állományát, de a kialkudott vételárat soha nem fizette ki, bár „az állományt Lőcséről Romániába szállították". A szerző munkájának más helyén ugyan helyesen figyelmeztet arra, hogy az általa tárgyalt transzferek nagyrészt „egy állam keretében estek meg", mégis kicsúszott tolla-írógépe-szövegszerkesztője alól az imént idézett sztereotípia, mintegy tanulságául annak, hogy a jelen fogalmainak múltba keverése milyen nevetséges eseteket idézhet elő. (Számomra e téren a legeklatánsabb emlék: a szovjetorosz világtörténetben voltak olyan „történeti" térképek, amelyeken a korábbi századokra nézvést is a Szovjetunió második világháború utáni határai voltak föltüntetve.)

Különben a gyulafehérvári Batthyány-könyvtár állományát vizsgáló, értékelő és feltáró dokumentumok között magyarországi forrásmű is rendelkezésére áll bármely országbeli kutatónak.[1]

Szerzőnk ezt követően II. József uralkodásának könyvtári következményeit panaszolja föl, amelynek sok szerzetesi könyvtár esett áldozatául. Érdekes módon az egyetemi könyvtár Nagyszombatból Budára való költözését mint igazán nagyszabású transzfert Žibritová meg sem említi.

Az 1804-ből való kötelespéldány szolgáltatási rendelet a pesti egyetemi könyvtárat és az Országos Széchényi Könyvtár elődjét hozta kedvező helyzetbe. „Így a központi könyvtári intézmények ugyan természetes módon és permanensen épülhettek, ám Szlovákia területén kívül". Ezt szerzőnk összefüggésbe hozza a Szlovák Matica 1875. évi bezárásával, aminek következtében megszűnt a lehetősége annak, hogy az intézmény könyvtára a szlovák és szlovák vonatkozású nyomtatványok módszeres beszerzésével mintegy „magára vegye", „megelőlegezze" a szlovák nemzeti könyvtár szerepkörének ellátását.

A 19. század, különösen annak második fele bővelkedik könyv- és könyvtári transzferekben. A történeti művek és gyűjtemények egy részét maguk a tulajdonosok értékesítették. A transzfereknek ez a változata a 20. században is fennmaradt. A Monarchia szétesésekor több megszüntetett intézmény könyvtára került Magyarországra, pl. a selmecbányai bányászati akadémia rendkívül értékes gyűjteménye. Máshonnan csak a gyűjtemények legbecsesebb darabjai – kéziratai, ősnyomtatványai, rariorái – keltek „vándorútra".

Az első Csehszlovák Köztársaság idején sem állt feladatai magaslatán a műkincsvédelem. Pl. a pozsonyi káptalani könyvtár több kódexét adták el külföldre, ahol nyomuk veszett. Szerzőnk rosszallóan jegyzi meg: „Ezek az eladások teljesen érthetetlenek, ámde realitásuk kétségtelen."

„Speciális helyzet alakult ki 1939 és 1945 között Dél-Szlovákiában, ahol ugyancsak könyvtári transzferek fordultak elő. Róluk mindeddig igen keveset tudunk." E kérdéskört illetően megint magyar szakirodalomra kell felhívnunk a figyelmet.[2]

Ezt követően joggal hiányoljuk a dolgozatból egy másfajta, 1945 és 1948 közötti transzfer kérdésének legalább felvetését. Minthogy a Szlovák Nemzeti Tanács 1944. évi 6. sz. rendeletével bezárták a magyar iskolákat, az 1945. évi 81. sz. törvény értelmében pedig betiltották a magyar közművelődési intézményeket, aligha hihető, hogy mindezt a magyar nyelvű gyűjtemények sérelem nélkül vészelték volna át.[3]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szerzőnk az eleddig utolsó nagy történeti gyűjteményellenes akciót 1950/51-re teszi, amikor is egybehordták a kolostori könyvtárak és több nemesi könyvtár állományát, s ezzel a „történetiség" fennmaradását pótolhatatlan veszteségek érték.

Ami pedig az 1989 utáni illegális transzfert illeti: egyelőre becslések sincsenek róla.

Az elmondottak nyomán érthetővé válik, hogy Szlovákia miért vesz olyannyira intenzíven és szívesen részt A Világ emlékezete c. Unesco-programban (1993), amely jelenleg a legjelentősebb középkori kéziratok elektronikus formára történő vitelénél tart.

Mit lehetne tenni a hiányok pótlása érdekében? Nem sok sikerrel járna (különösen unikális dokumentumok esetében nem), ha az ország visszakövetelné a területéről legálisan-illegálisan elszármazott kéziratokat és régi-ritka nyomtatványokat. Duplumcsere révén valamivel nagyobb lehetne a hozadék. A lehetséges megoldás: a korszerű technika egész eszköztárát hasznosítva kellene másolatokat szerezni a Szlovákiában fel nem lelhető nyomtatványokról és „kísérőikről" (katalógusaikról). Könyv-, könyvtár- és cenzúratörténeti kutatások érdekében nem szabadna megfeledkezni – pl. a magyarországi – levéltári anyagok lemásolásáról sem.

Ezt a (lehetőleg elektronikus formájú) másolatszerzést 1560-nal (ekkor jelent meg az ország mai területén, nevezetesen Kassán az első nyomtatott könyv) kellene kezdeni és 1918-ig folytatni. Az így összegyűjtött állományhoz aztán a Szlovákiában található korabeli dokumentumok elektronikus változatát is hozzá kellene rendelni.

Még e kívánatos akciónak is vannak azonban előfeltételei. Nevezetesen komplex nyilvántartást kellene készíteni a történeti értékű könyvek és könyvtárak transzferjeiről. Az eddigi előmunkálatok azt valószínűsítik, hogy ez a nyilvántartás „ripsz-ropsz" módon, rövid idő alatt nem jöhet létre a feladat legkülönfélébb nehézségei folytán.

Már az a felderítő munka sem tudott a határidő miatt teljessé válni, amelyről e tömörítvény elején szó esett. Az is kiderült közben, hogy mindenképpen kollektív munka vezethet csak sikerre. Ennek érdekében – a nemzeti könyvtárral az élen – az érdekelt könyvtáraknak össze kellene fogniuk, hogy vállvetve

1. feldolgozzák a szlovákiai történeti könyvtárak, állományrészek és unikumok transzferjének a történetét,
2. hozzáférhetővé, illetve közzétegyék a történeti könyvtárak katalógusait,
3. a korszerű technológia segítségével tegyék elérhetővé mindazokat a dokumentumokat, amelyek az ország területén keletkeztek.

Žibritová a következő mondattal zárja beszámolóját, illetve fejtegetéseit: „Szlovákia és a szlovákok kulturális öröksége által elszenvedett károkat teljes mértékben már nem lehet helyrehozni, de legalább maximális mértékben próbáljuk meg eliminálni ezeket a károkat."

Hát, nem tudom... – jut eszembe Žibritová javaslatai nyomán a kiváló cseh filmrendező, Jiři Menzel tárcagyűjteményének a címe. Én inkább annak elektronizálásával kezdeném, ami az országban megtalálható, s a hiánypótláshoz az időközben másutt elektronizált dokumentumokkal kezdenék hozzá, megfelelő válogatással. Hát, nem tudom... – mondom még egyszer.

Hivatkozások

1. VARJÚ Elemér: A gyulafejérvári Batthyány-könyvtár. Bp. 1889. Athenaeum ny. 271 p. (Klny. M.Kszle.)
2. GÁSPÁR Margit: Felvidéki és kárpátaljai könyvgyűjtés. In: M.Kszle. 3.F. 64.évf. 1940. 91-92.p.
3. Vö. TARICS Péter: Magyarként a Felvidéken 1918-1993. Bp. 1994. Püski. 359 p. 310. oldalával

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A „hálózatosult" társadalom víziója és műszaki lehetőségei

Vishwanathan, T.

A szerző Networked society: vision and technology options c., a FID 49. (1998) konferenciáján elhangzott előadását Mohor Jenő tömörítette.

Változó világunk

A világ változóban van; akár az ősrobbanás elméletét gondoljuk végig, akár az ősi indiai teremtés-elméletekből indulunk ki, úgy tűnik, jelenleg „csendes forradalom" zajlik. A jelenlegi (régi) eltűnik, és új világrend alakul ki, igen nyugodt, csendes módon. Amit hol gazdasági válság, hol politikai instabilitás, botrány stb. formájában élünk meg, talán mind annak a káosznak a részei, amely általában az új rendet előzi meg. Hogy mit rejt, mit hoz az új rend, még csak találgathatjuk, de néhány arra utaló jel már előtűnt, mint pl.

- humán aspektusok a tudományban és a technológiában,
- az emberi értékek és a társadalmi belátás restaurációja,
- az információtechnológia központi szerepe,
- valódi partneri viszony a természettel.

A holnap hálózatosult* információs társadalma

Az információtechnológia gyors fejleményei szabadjára engedték a társadalom alapstruktúráit alakító és befolyásoló erőket. Új felfogások születtek a munka szervezéséről, a tanulás és a kereskedés módjairól, a jólét megteremtéséről; az emberi erőfeszítések középpontjába állítva a tudást, az információt és a „konnektivitást" (a kapcsolódás lehetőségét, készségét). Milyen lesz az élet a hálózatosult társadalomban? Milyen foglalkozásokat űznek majd az emberek? Lesznek-e irodák, ahova bejárnak dolgozni? Lesznek-e iskolák, ahol a gyerekek összegyűlnek tanulni? Megold-e automatikusan a hálózatosult társadalom olyan problémákat, mint pl. a környezetszennyezés, ami napjainkban már magát az emberi létet fenyegeti? Milyen hatást gya-

* Az eredeti „networked" kifejezést szívesen fordítottam volna „behálózott"-ra, ha ennek nem lenne a magyarban némi pejoratív zöngéje, ami a szerző felfogásától igen távol (az enyémtől nem annyira) áll.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

korol a kultúrára? Vajon a globális információs infrastruktúra fejlődése és az egész Földet átívelő hálózatok valóra váltják-e a határok nélküli nemzetek koncepcióját? Ezek a felmerülő legfőbb társadalmi kérdések, s bizonyos elmozdulási irányok már kezdenek láthatóvá válni:

- Az iroda-központúságtól az otthon-központúság felé

A hálózatosult társadalomban inkább az otthonok, mintsem az irodák lesznek a tevékenység központjai. Már ma is vannak arra utaló jelek, hogy egy kevesebbet utazó, közlekedő társadalom jön létre, s ez a munkakultúrában hoz létre radikális változásokat. A flexibilis munkaidő és az innovatív vezetés megnövekvő termelékenységet ígér.

- A munkaközösségektől a társadalmi közösség felé

Ma a közösségek a munkahelyek, mint központok körül szerveződnek: akik egy helyen dolgoznak, azok hoznak létre klubot, egyesületet stb., s itt összpontosulnak a társadalmi tevékenységek. Az otthoni munka a különböző foglalkozású és munkahelyű emberek valódi társadalmi közösségeit hozza létre.

- A tömegtermeléstől a tömegek általi termelés felé

Az utóbbi néhány száz évet a tömegtermelés jellemezte, és nagy ipari épületeket létesítettek. Ez a munkaerő és a vezetők közötti kommunikáció olyan formáinak kialakulásához vezetett, mint a sztrájk, demonstráció és hasonló akciók. A hálózatosult társadalomban kis önálló közösségi épületeket emelnek majd, és a közösség igényeit a természetes környezetben elérhető termékek fogják kielégíteni. A szakszervezetek talán el is tűnnek majd, és a helyben történő termelés során sokan állítják elő a szükséges javakat. Ez egy érdekes forgatókönyv, amely talán a nagyarányú munkanélküliség problémáján is enyhít majd.

- További tényezők

Számos, további elmozdulási irány van még, ami megbeszélésre, vitára érdemes, Többek között:
- centralizált – elosztott
- vezetett társadalom – vezető társadalom
- csoportos oktatás – egyéni oktatás
- verseny – együttműködés
- könyvtár – elektronikus tudásház
- közvetítés – interaktivitás

A hálózatosult információs társadalom jellemzése

A hálózat-társadalom öt „B"-vel jellemezhető:
- bárki
- bármikor
- bárhol
- bármilyen információt
- bármilyen formában.

A kifejlett információs társadalom feltételezi, hogy bolygónkon minden embernek van hozzáférése a hálóhoz, és az otthonok számára a hálózati csatlakozás éppen olyan lényegi infrastruktúra lesz, mint a villany vagy a víz. Ekkor válik lehetségessé, hogy egy személy a világ legszegényebb falujából hozzáférjen a leggazdagabb városok információforrásaihoz. Mivel a hálózati infrastruktúra várhatóan napi 24 órában és évi 365 napon át működik, az időzónák és a ünnepek indifferenssé válnak az életstílus tekintetében. A hozzáférés költségei függetlenné válnak az időponttól vagy a hét napjaitól. A „bármikor" lehetőség az egyéni és közösségi élet nagyobb rugalmasságát segíti elő.

A „bárhol" egyaránt vonatkozik az információhoz jutni szándékozó személyre és az információforrás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

helyére is. A lelőhelytől független hozzáférés valóra válásához szükség lesz az egyének univerzálisan érvényes azonosításának lehetőségére, egy az egész élet során megmaradó azonosítóra. Egyre nagyobb hangsúlyt kap az információhoz való hozzáférés joga, minden információnak hozzáférhetővé kell válnia minden egyes személy számára ezen a bolygón. Lehetnek olyan információk, amelyekért fizetni kell, míg mások lehetnek ingyenesek, de meg kell valósulnia a bármely információhoz való szabad hozzáférésnek. Különböző országok információpolitikájában már látszanak az ilyen irányú elmozdulás jelei.

A hálózatosult társadalomban nem lehetnek határjellegű akadályok, és az információkat a kérő számára érthető, feldolgozható formában kell közölni. Valósággá válik a gépi fordítás, és ebben az összefüggésben nagy jelentősége lesz egy közvetítő, köztes nyelvnek. A mai kommunikációs környezet meghatározóan közlő, terjesztő jellegű (újság, folyóirat, rádió, televízió stb.). A hálózatosult társadalomban ezt a környezetet az interaktív jelleg határozza meg.

Kommunikációs technológiák

Három olyan távközlési technológia van, amely várhatóan egymást kiegészítő szerepet játszik a holnap hálózatosult társadalmának formálásában: az optikai kábelek, a távközlési műholdak és a kis hatósugarú (rövidtávú) rádiózás. Az optikai kábel a sávszélességet, a műhold a távoli helyek gyors összeköttetését, az utóbbi pedig az egyes otthonok bekapcsolásának lehetőségét ígéri.

Az optikai kábel

Az optikai kábel igen gyorsan veszi át a távközlés számos területén a rézdrót szerepét, kiemelkedően magas adatátviteli kapacitásának köszönhetően. Előnye továbbá az elektromágneses interferenciával szembeni immunitása, kis súlya és alacsonyabb költsége. Elméletileg egyetlen optikai szál 10 tera (1013) bit/sec sávszélességet képes nyújtani, ám a kereskedelemben kapható rendszerek 5 Gigabit/sec körül vannak behatárolva. A fő akadály az elektronikus/optikai interfész, ennek működési sebességét korlátozza a mai technológia. A fotoelektronikus technológia fejlődése a közeli jövőben valószínűleg eléri a 20 Gigabit/sec körüli teljesítményt, ám még ezzel sem leszünk az optikai szálak kapacitása kihasználásának a közelében sem.

A hálózatosult társadalom előre látható video-szolgáltatásai olyan sávszélességet igényelnek, amit csak az optikai kábelek nyújtanak. A modern távközlés kezdete, 1879 óta a földön kb. 1,8 billió km rézdrótot ástak el, s ezt mindet – viszonylag rövid időn belül – lehetetlen optikai kábelre cserélni. A földrészek, az országok, illetve a városok közötti összeköttetés azok a területek, ahol az optikai kábel könnyen bevezethető, az egyes otthonokba optikai kábelt vinni még hosszú ideig álom marad.

A műholdas rendszerek

Bár a kábelfektetés csodás cél, az összeköttetés megteremtése műholdas kapcsolattal messze a leggyorsabb megoldás. Még a legtávolabbi pontok összeköttetése is néhány óra alatt megteremthető, de sávszélessége behatárolt. Ma kb. 100, kétezerre várhatóan 500 távközlési műhold van (ill. lesz) az égen, teljes össz-sávszélességük kb. egy századrésze annak, amit egyetlen optikai szál kínál. A távközlési műholdak egyik sávfrekvenciája a mikrohullámú interferenciára, másik a légköri változásokra érzékeny, s ez utóbbi kínál nagyobb sávszélességet. Az ún. VSAT rendszer kezd világszerte népszerűvé válni az adattovábbításban, s számos ilyen szolgáltatás „kulcsrakész" megoldást kínál a kereskedelmi forgalomban. E rendszerek a végfelhasználó számára 64 vagy 128 Kb/s adatsebességet nyújtanak. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VSAT hálózatok használatát azonban a jel/késés szorítja meghatározott keretek közé. A késés problémáját az újabb generáció, a 600-1200 km magasságban keringő LEO (low-earth orbit) műholdakkal való adattovábbítás oldja meg. Kisebb az adatátvitel energiaszükséglete, alacsonyabbak az építés és a fenntartás költségei, azonban a teljes lefedéshez műholdak tucatjaira van szükség. Ez utóbbi tény akadálya lehet az ilyen rendszerek kiépítésének, mindazonáltal nagy érdeklődés előzi meg az ilyen projektek (mint pl. a Motorola Iridium rendszere 66, ill. a Teledesic Corp. 840 műhold üzembeállítását célzó tervezet) eredményeit. A műholdon alapuló összeköttetés terjed, sokoldalú és gazdaságos átviteli eszközként szilárdítja meg helyét az adatátviteli rendszerek között.

A rövidtávú rádióösszeköttetés

Az optikai kábel a sávszélességet, a műhold a távoli területek összeköttetését biztosítja. De hogyan „kössük be" az egyes otthonokat? A kábelfektetés különféle problémái a közeli jövőre nézve kizárják, hogy az egyes lakásokat így érjük el. A korlátozott sávszélesség pedig csak az egyirányú adatközlés (műsorszórás) fogadását teszi lehetővé a házakra szerelt „lavórokkal". A hálózatosult társadalomban interaktív összeköttetésre van szüksége minden végfelhasználónak (az otthonoknak és az irodáknak egyaránt). Itt van a rövidtávú rádiókapcsolat nagy ígérete. A mikrohullám már egy ideje jelen van a modern kommunikációs rendszerekben, de csak a legutóbbi években kezdték el igazán kihasználni a lehetőségeit. A 30-300 Ghz, az ún. szuper-mikrohullámú tartomány különösen a nagyobb sávszélesség lehetőségével keltette fel a kommunikációs körök érdeklődését, a 2-4 Ghz közötti tartomány pedig azzal, hogy a legtöbb országban még szabad, így különösebb problémák nélkül felhasználható. Az egyszer megteremtett (kiépített) rádió-kapcsolat igen megbízható és gazdaságos. A VSAT rendszerrel szemben a sávhasználatnak nincs külön költsége, s a kereskedelemben kapható rendszerek ma 8 Mbps sebességet kínálnak. A rövidtávú mikrohullámú összeköttetés alkalmazásai ma városon belüli átvitelt, rádió-LAN-okat, lakás-optikai kábel összeköttetéseket, LAN-LAN kapcsolatokat stb. nyújtanak.

A szélessávú infrastruktúra

Amit az Internet-szolgáltatások ma megjelenítenek, csak a jéghegy csúcsa, és a kifejlett hálózatosult társadalomnak a többit is fel kell fedeznie. A mai Internet tartalma főként szöveg és adat, némi grafikai és képi morzsával. A jövő szolgáltatásai – amelyeknek két fő kategóriája az interaktív szolgáltatások, illetve az elosztó (közlő, szóró) szolgáltatások – kezelni fogják a képet, a hangot, videót, és az információ minden más formáját is. Ehhez a legígéretesebb megoldás a szélessávú ISDN.

A szélessávú ISDN

A CCITT (International Consultative Committee for Telegraphy and Telephony) úttörő kezdeményezése, amely talán a legjelentősebb távközlési fejlesztés a 20. században, a szélessávú ISDN. Számos szolgáltatás integrálása egyetlen hálózaton – ami az ISDN alap-ideája – azt kívánja meg, hogy a bármely távközlési hálózatot alkotó főbb alrendszerek (az átvitel, a kapcsolódás, a jelzés, a végberendezések) mind digitalizáltak legyenek. Az elmúlt 40 év során ezen alrendszerek digitalizálása sorra megtörtént, lehetővé téve az ISDN teljes digitális konnektivitásának megvalósulását. Noha az ISDN most van a megvalósulás (a prototípus implementálása) állapotában, a CCITT víziója a hálózatosult társadalomról máris tovább mutat a jelenlegi terveknél, és a további tervezést a szélessávú megoldás (B-ISDN) felé irányítja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ATM

Az ATM (aszinkron transzfer mód) olyan nemzetközi szabványcsoport, amely új módszert határoz meg nagy mennyiségű hang, adat és video-információ egyidejű küldésére hálózatokon át. Csomagkapcsolt technológia, ahol az információ fix hosszúságú csomagokra (ill. cellákra) van széttördelve, mindig 53 byte-ra, amiből 5 a címzés, irányítás célját szolgálja. Mivel a hossz állandó, a kapcsolás teljes egészében a hardverben végezhető, ami lényegesen gyorsabb, mint a szoftveres kapcsolás. Gyorsaságot, elhanyagolható késést, és a cellák között állandó idő-intervallumot nyújt, mely két utóbbi igen fontos a valós idejű videóátvitel szempontjából. Így tehát ideális az alkalmazások széles körét tekintve, ide értve a hagyományos adat-kommunikációt, a képeket, a videót és a multimédiát. Minden kapcsoló-technológia közül az ATM az, amely a nyilvános és a magán-hálózatok , és az adatforgalom minden típusa hatékony kezelésének ígéretét hordozza. Az első generációs ATM termékek már piacon vannak.

Az ATM rendszerek fejlődése valószínűleg meghozza a távközlési költségek elfogadható szintre csökkenését is. Jelenleg ugyanis a legtöbb fejlődő országban a távközlési költségek olyan magasak (Indiában pl. a mobil – cella – telefoné hétszerese a vezetékesnek), hogy az átlagember nem engedheti meg magának (de Indiában – áruk miatt – a kormányhivatalok sem használhatják a mobil telefont, illetve a személyhívó szolgáltatásokat).

A számítógépes technológia

A hálózatosult társadalom szempontjából a fejlemények két iránya figyelhető meg: egyrészt a PC-k hálózati képességeire, másrészt az erőteljes saját teljesítményre helyezik a hangsúlyt, s így két típus: a hálózati és a multimédiás PC fejlődik ki. A NetPC-t fejlett mikroprocesszor, és olyan speciálisan kiépített hardver és szoftver jellemzi, amely a hálózati környezetben való maximális hatékonyságot szolgálja. Hálózati hozzáférési protokollok, navigációs mechanizmusok teszik az ilyen gépet felhasználóbaráttá, a nagy teljesítményt pedig a szervertől várják el. Ám ha a hálózaton multimédia-alkalmazások is futnak, ez olyan plusz-követelményekkel jár, amikre a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani. Az Angliában kidolgozott „transputer" technológia kínál jó megoldást a hálózatelérés és a helyi teljesítmény egyensúlyának biztosítása terén. A párhuzamos processzálás eszméjétől vezérelve a transputereket eredetileg nagy feldolgozó képességre tervezték, ám éppen az alapelv az, ami a kettős feladatra való egyidejű alkalmasságot nyújtja. Így lehet a transputer az ideális alap, amelyre a hálózatosult társadalom jövőbeli számítógépe épül.

A gépi kommunikáció nyelve

1984-ben egy amerikai cikk jelent meg arról, hogy a gépi fordítás ideális közvetítő nyelve a szanszkrit lehet, azaz, ha japánról angolra akarunk fordítani, először a japánt szanszkritra, majd a szanszkritot angolra kell (érdemes) fordítani. Szerencsére ez a cikk nagy érdeklődést keltett Indiában, s azóta már három konferenciát is rendeztek a szanszkrit számítástechnikai alkalmazásáról. Ezek egyik legizgalmasabb kérdése a szanszkrit, mint természetes nyelvű interfész alkalmazása a számítógépekhez. Az angollal összehasonlítva, struktúrája miatt a szanszkritnak számos előnye van, pl. a mondaton belül a szórend nem kötött, mint az angolban. Már ez az egy jellemző is igen sok egyszerűsödést hozhat a számítógépes feldolgozásban. További előny a szanszkrit szavak önkifejező jellege, mivel mindegyik a kb. 4000 alaptőből származik, s a szavakat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

többnyire két vagy több tő kombinációja alkotja. Ha a tövek jelentése ismert, és a szót feldaraboljuk a tövekre, a szó jelentése deriválhatóvá válik. Gyakorlatilag egy szanszkrit szótár tehát 4000 szóból és a tövek kombinálásának, illetve a szavak szétbontásának szabályaiból állna mindössze.
Szükség van a gépi kommunikációhoz megfelelő nyelv megkeresésére. Az angol nem az ideális nyelv. A szanszkrit nyelvet strukturális, grammatikai és szemantikai tulajdonságai megfelelő jelöltté teszik.

Információ- és tudásmenedzsment

A kommunikációs infrastruktúra és a személyi számítógépek csak a „hálózatosult társadalom"-sztori egyik felét mondják el. A további fontos összetevők közé tartoznak az adatok, az információ és a tudás adatbázisai, az ezekhez tartozó adatkezelő technikák és a „bázisok" eléréséhez szükséges navigációs eszközök. Megállapítható, hogy az utóbbi 20 év alatt az információ-létrehozásban folyamatos robbanás megy végbe, s a jelek arra mutatnak, hogy ez még sok évtizedig folytatódik majd.
Egymillió folyóiratszám, százezer monográfia, egymillió szabadalom, a jelentések és disszertációk tízezrei: ezek az adatok nem is veszik figyelembe a mai világ egyik legnagyobb információforrását: az időjárási és távérzékelő műholdak által előállított információk egy előjelzés szerint kétezerre elérik a napi egy terabyte mennyiséget. (Ez naponta egy millió, egyenként 300 oldalas könyv megjelentetésével lenne egyenlő.) Ha az eddig létrehozott, különböző formákban és a világ különböző részein tárolt információkat egyszer digitalizálják, az is néhány millió terabyte-ot tesz majd ki. Mindez arra mutat, hogy az emberiség egy elég jelentős része fog a hatékony és kielégítő adat, információ, tudás kezelő technikák fejlesztésével foglalkozni.

Tudásraktározás

A tudásraktározás a nagytömegű adatok tárolási és archiválási technikáinak összességét jelenti. Ez alighanem az optikai tárolásban ölt testet: látható az optikai lemezek kapacitásának növekedése az 50 vagy még több Gb, gyorsan terjed a DVD, és a kék lézer felváltja az infravöröst. Mindez az igen nagy kapacitású tárolást szolgálja és teszi lehetővé, a gond most már a hozzáférés gyorsasága.

Információkeresés

Az adatbányászat, másképp a tudás felfedezése az adatbázisokban, nagy tömegű adatok kezelésére képes visszakeresési technikákat kíván meg. Az igen nagy adatbázisokat kezelő rendszerek (Very Large Databases Management Systems – VLDBMS) új megközelítéseket kívánnak meg a jövő nagy adatmennyiségeket tartalmazó adatbázisainak kezeléséhez. A mai lehetőségek az online alkalmazásoktól a fejlett mesterséges intelligencia technikákig (gépi tanulás, idegi hálózatok, szabály-alapú rendszerek, genetikus algoritmusok) terjednek. A mai adatbányászat a helyi adatbázisok köré szerveződik, a hálózatosult társadalomban ezt széles körben távközlési hálózatokra kell áttelepíteni. A jelenlegi technikák azonban nem megfelelőek, s ezért újakat kell keresni. A könyvtárakban használt hagyományos rendezési és osztályozási technikák ez innovatív számítógépes tudásbányászati technikák kialakításának egyik alapjául szolgálhatnak.

Az információs társadalom lehetséges betegségei

A hálózatosult társadalom utolsó fejleményének a virtuális valóságot tekintik. Azonban egyáltalán

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nem biztos, hogy abba az irányba kell menni, ami a természettel való inadekvát partnerséghez vezet. A virtuális valóságban valaki elmehet a világ legizgalmasabb strandjaira és uszodáiba, élvezheti az úszás minden örömét, a tény azonban az marad, hogy a víz meg sem érintette. Elvihetjük-e a társadalmat egy ilyen nem valóságos virtuális világ fel? Úgy érzem, a virtuális valóság szerepének arra kell korlátozódni, hogy az emberek veszélyes műveletek végzését tanulják és gyakorolják. A magam részéről nem vagyok híve ennek az iránynak, amely felé a virtuális valóság most fejlődik.

Záró megjegyzések

Kevés kétség fér ahhoz, hogy új világrend áll a küszöbön, amely 1-2 évtized alatt kialakul. Hálózatosult társadalom jön létre, amelynek kereskedelme, gazdasága, foglalkozásai, fejlesztése, oktatása, kultúrája és szórakozása a hálózatok körül összpontosul. Ez a világrend a boldogabb élet ígéretét hordja, és az én víziómban a hálózatosult információs társadalom a jelenlegi társadalom minden bajára orvosságot jelent. Nem mást látok, mint „egy vagy két szuper arany évezredet" az emberiség előtt, amelynek felvillanó jeleit már a mi életünkben láthatjuk. Tekintsünk a nagyszerű, örömteli élet elé, amit az új évezred ígér, és legyünk készek, hogy a bekapcsolódjunk a folyamatokba.

Könyvtárak Peruban (egy olasz könyvtáros tanulmányúti tapasztalatai)

Villani, Maria Grazia

Maria Grazia VILLANI: Missione di studio in Peru c. írását (Accad.Bibl.Ital. 1988. 1.no.46-50.p.) Mohor Jenő tömörítette.

Peru 30 millió lakosából hétmillió a fővárosban él, 40%-uknak csak élelemre telik, s ezek kétharmada csak elemi szükségleteit tudja kielégíteni. Lényegében agrárországról van szó (nyersanyagait, ásványi kincseit feldolgozatlanul exportálják), ahol alapstruktúrák hiányoznak, s ahol az írástudatlanság felszámolása komoly programok célja.

Ezekkel ellentétben, a könyvtárügyet a korszerű információtechnológia – ha nem is elterjedt használata, de – jelenléte jellemzi. Ez talán kivételesnek tűn-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

het az adott környezetben, de igen fontos szerepe lehet a szegénység elleni küzdelemhez szükséges oktatási modernizációban. A könyvtári szolgálat koncepcióját a tanulás, a művelődés elsőbbsége jellemzi, mind az egyén, mind a társadalom kulturális és szociális emelkedése érdekében.

Peru nemzeti könyvtárának a nemzeti mellett közkönyvtári funkciói is vannak, és gyűjti az ország tudományos és műszaki fejlődéséhez nélkülözhetetlen friss külföldi publikációkat is. A könyvtár állománya kb. 800 ezer kötet könyv, 80 ezer ritkaság, 270 ezer kézirat és kétmillió periodikum. A Nemzeti Könyvtár 1820-ban létesült, a Jezsuita Rend 1528-ban alapított könyvtárából, 1943-ban, a Chilével vívott háború során tűzkárt szenvedett, és 1947-ben a szó valódi értelmében saját hamvaiból éledt újjá. A könyvtár az ország könyvtári rendszerének központja és vezető szerve, s mint ilyen, interdiszciplináris szemlélettel koordinálja a könyvtárak, dokumentációs és információs központok együttesét, hogy előmozdítsa az országos könyvtári hálózat fejlődését, a technikai folyamatok egységesítését, a képzést és továbbképzést, az olvasás népszerűsítését és a használók képzését. A könyvtár egy szervezeti egysége végzi az állományépítést valamennyi dokumentumtípus tekintetében, s egységes a formai és tárgyi feltárás is, melynek során a perui dokumentumok elsőbbséget kapnak, s amelyek a külföldiektől elkülönült adatbázisba kerülnek, így a könyvtár két (hazai és külföldi) adatbázist épít. Mind az öt olvasóteremnek saját könyvkiadó állomása van, s mindegyikben lehetőség van az automatizált központi katalógus használatára. A régi és ritka, tudományos értékű gyűjtemények közt megemlítendő Paul Rivet nyelvész könyvtára, a dél-amerikai bennszülött nyelvek irodalmának egyedülállóan gazdag gyűjteménye; az indiai egyetem ötezer perui dokumentumának mikrofilmje; E. Courret, a múlt századi limai társadalma fotográfusának 55 ezer fényképe, aminek digitalizált változata is elkészült már, 15 CD-ROM-on; a prehispanikus perui zene gyűjteménye. A könyvtár két előadóterme és kiállítótermei gazdag kulturális programmal szolgálják a közönséget, éppen úgy, mint a közeljövőben megduplázandó tíz Internet-hozzáférési hely a bibliográfiai tájékoztató szolgálatnál, ahol a hagyományos katalógusok és repertóriumok mellett naponta a frissített adat és joganyag gyűjtemény is segíti a tájékoztatást. A használók rendelkezésére állnak a hazai (pl. a nemzeti bibliográfia anyagát 1980-tól tartalmazó BIBNA, a statisztikai SISCOP, a jogi Multilex, a gazdasági SIEM) és a fontos nemzetközi CD-ROM adatbázisok. A könyvtár központi szerepköréből adódóan szervezi a mezőgazdasági területek és az amazóniai erdő könyvtári szolgálattal való ellátását, és említést érdemel az a gyakorlat is, hogy a kötelespéldányként megkapott művekből a nemzeti könyvtár további nyolc példányt vásárol, a közkönyvtári rendszerben való szétosztás céljára.

A könyvtári rendszer, amely alapvetően a tanulást szolgáló szervezet, most tervezi egy egyetemi könyvtári modell elkészítését, amely tájékoztatná az egyetemi könyvtárakat és racionalizálná a százezer egyetemi hallgató számára nyújtott szolgáltatásokat. Az említett százezerből harmincezren az Universidad Nacional Mayor de San Marcos, a legrégibb amerikai egyetem hallgatói, amely archívumában őrzi Peru függetlenségének dokumentumait, és V. Piusz pápa 1571-es bulláját a limai egyetem megalapításáról. Az egyetem központi könyvtárának magja a dominikánusok 1575-ben alapított könyvtára, amelynek a gyarmati korból való anyagát megalapításakor a Nemzeti Könyvtárba helyezték át. Az egyetemi könyvtár jelenlegi 450 ezres állományában az ország történetének és irodalmának, valamint a jognak gazdag gyűjteménye található. Az ezt kiegészítő 20 kari könyvtár számára most szerveződik a közös online katalógus. 25 évvel ezelőttig a központi volt az egyetem egyetlen könyvtára, amely humán és természettudományi részre oszlott. A fakultás-könyvtárak kialakítása-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

val, a három évvel ezelőtti átszervezéssel, és az új egyetemi könyvtárépület majdani elkészültével (amelyben 14 kilométer optikai kábel köt majd össze kétszáz számítógépet) készül el igazán a könyvtári rendszer, amelyben a központi könyvtár koordináló szerepét is be tudja tölteni.

Peru Amazónia Nemzeti Egyeteme Iquitosban viszont még csak harmincöt éves, és központi könyvtára 18 ezer kötetet tartalmaz. A környék adottságaira (pl. a gyakori áramkimaradásokra) való tekintettel a számítógépes mellett a cédulakatalógust is építik, és mindkettő párhuzamosan az olvasók rendelkezésére áll. Természetes, hogy a könyvtár elsősorban az amazóniai erdőkhöz kapcsolódó tudományterületek, s az ezekhez kapcsolódó kutató tevékenység szakkönyvtára. Hasonló az Amazóniai Kutató Intézet könyvtára is, amely a szakterület központi katalógusát is üzemelteti. Amazónia (nem csak perui) területének legnagyobb könyvtára – 28 ezer kötettel – az amazóniai teológiai tanulmányi központ könyvtára, amelynek társadalomtudományi, filozófiai, teológiai anyagát az amazóniai témájú dokumentumok, a vidékről készült történeti jelentőségű fényképek és térképek gyűjteménye egészíti ki. Az ISIS alapú helyi adatbázist itt is az olvasók rendelkezésére álló CD-ROM adatbázisok egészítik ki.

A vállalati szakkönyvtárosok szerepváltozása - a nemzetközi tapasztalatok

Debreczeni Zsuzsa

A nyugati gazdaságokban, különösen az Egyesült Államokban régóta megszokott volt, hogy a nagyobb vállalatok, cégek jelentős szakkönyvtárakat fejlesztettek ki és tartottak fenn. A könyvtárosok szakmai tájékoztatást és kutatási asszisztenciát ajánlottak, kezelték a vállalati archívumot, de ennél tovább nem jutottak, s a vállalati szakkönyvtárak a kilencvenes évekre statikus, kihasználatlan intézménnyé váltak, a könyvtárak marginális szerephez jutottak a vállalatok életében. Az utóbbi évek fejlődő technikája és az üzleti világ kielégíthetetlen információigénye a könyvtárakat újszerű és stratégiai szempontból is fontos szerep megértésére szorította.

A cég szemszögéből...

Felhasználva a legújabb csatornákat – az Internetet, a különböző online adatbázisokat és a cég intra-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

netjeit, az információs szakemberek összhangba hozzák a technikai lehetőségeket a tudásmenedzsmenttel, és ezáltal a vállalati könyvtárakat egy új és magasabb szintre emelik. Akik valamikor tájékoztató könyvtárosok voltak, mára a cég információ-specialistáivá váltak, feladatuk, hogy a kezelt információhoz értéket adjanak, vagyis a befolyó információt hitelesítsék, átértékeljék és eljuttassák nemcsak a könyvtárat használók számára, hanem a különféle csatornák által az egész világon át egyenesen azokhoz, akiknek erre az adott időben a legnagyobb szükségük van. A cégek versenyképessége nagyban múlik azon, hogy mennyire tudják „kihalászni" és a leghatékonyabban hasznosítani a számukra szükséges adatokat az egyre növekvő információtengerből, ezért érthető, ha az információspecialisták vagy információs szakemberek munkája is felértékelődik. Azok a cégek, amelyek komolyan veszik az információmenedzsmentet, információs szakembereiket is bevonják nemcsak a technikai, de a vállalat általános stratégiai tervezésébe is. Azt várják tőlük, hogy megszűrjék, tárolják és juttassák a megfelelő információt – a megfelelő emberekhez – a megfelelő időben. Egy új értelmezés szerint a könyvtárosok/információs. szakemberek részesei a stratégiai döntéshozatalnak, legyenek azok akár technikai, akár üzleti jellegűek. Míg a régi szakkönyvtár csak reagált a változásokra, a maira inkább a partnerkapcsolat jellemző, mert megelőzi, illetve kezeli a változásokat úgy, hogy felkészíti a vállalat vezetőit a helyes döntések meghozatalára.

Fontos tényező – különösen az ügyvezetők szempontjából –, hogy a vállalati szakkönyvtárak gazdaságilag is értelmet nyernek. A Special Libraries Association kimutatása szerint a működés költségei csökkennek, ha az információ beszerzése nem a munkatársak által egyenként történik, hanem informatikus szakemberek által rendezett formában jutnak hozzá a vállalat szakemberei. Ugyanez a felmérés mutatja, hogy az információkutatás és -szolgáltatás külső forrás (pl. külső szakértő) alkalmazásával sokkal költségesebb, mint a cégen belül elvégzett. A felmérés szerint pozitív összefüggés van a vállalat információval kapcsolatos kiadásai és a profit, valamint a produktivitás között. A könyvtár által közvetített információ eredményeként a vezetők sikeresebbek a döntéshozatalban. A kérdezett cégek négyötöde válaszolta, hogy a könyvtár által nyújtott információ segítette őket a helyes döntésben, és háromnegyede azt, hogy a könyvtárosoktól kapott információ megóvta őket a rossz döntéshozataltól. A tapasztalatok azt sugallják, hogy a „tudásfüggő" cégek bölcsen teszik, ha létrehoznak vállalati szakkönyvtárat és az integrálják fejlesztési terveikbe.

Sok cégvezető gondolta – és valószínűleg ma is vannak olyanok, akik úgy hiszik –, hogy a vállalati könyvtárak elavultak és szükségtelenek, hiszen az információ mindenki által egyszerűen elérhető az Interneten és a cég belső hálózatain keresztül. Azok, akik ezt ki is próbálták, úgy találták, hogy a belső és külső eredetű információkészlet túl nagy mennyiség és ráadásul gyengén rendszerezett. Arra is rá kellett jönniük, hogy sem ők, sem közeli munkatársaik nem elég képzettek ahhoz, hogy gyorsan megtalálják és használhatóvá tegyék a szükséges adatokat. Nem volt senki, aki biztosította volna őket az információ pontosságáról, vagy aki értékelte volna az általános kutatási módszereket. Ezek a cégek saját tapasztalatuk alapján jöttek rá, hogy az információ beszerzésére, osztályozására, értékelésére és terjesztésére a legmegfelelőbbek a könyvtárosok vagy információs szakemberek.

Már számos vállalat alakított ki tudásmenedzsment programot, de nem biztos, hogy a legmegfelelőbb információ-specialistákat találta meg a feladatokhoz. Sok cég hiszi, hogy a technika mindent megold, és a műszaki fejlesztéssel választ adnak minden kérdésre. Kizárólag informatikusokat alkalmaznak, akik lelkesen készítik az adatbázisokat, de nincs szakértelmük olyan megalkotásához, amely az információ gyors és rendezett előhívását teszi le-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hetővé. E szemlélet szerint a tudásmenedzsment egyenlő azzal, ha munkatársaik a világ bármely pontján található adatbázisokhoz hozzáférhetnek. A valóságban a tudásmenedzsment ennél sokkal több. Az információ elhelyezése valahová csak része annak. Sok esetben a cégek időt és pénzt áldoznak és azt gondolják, helyesen cselekednek, csak később derül ki, hogy az információmenedzsment – melytől oly sokat vártak – nem működik optimálisan. Más vállalatok viszont egyáltalán nem cselekednek, mert nem tudják, hogyan kezdjenek hozzá. Néhány esetben belefognak, de előfordul, hogy a csapatból kihagyják azokat a szakembereket, akik tudják, mit jelent a tartalomrendezés koncepciója.

A ma vállalati szakkönyvtára...

A vállalati szakkönyvtárak manapság sokféle formátumú információhordozót kezelnek, hiszen a cégek egyrészt az adatok és dokumentumok – gyakran elektronikus formátumúak – tárolására és kezelésére használják könyvtáraikat. A kihívás a szakkönyvtáros számára az, hogy minden használója számára biztosítja a könnyű hozzáférést. A vállalati könyvtárak munkatársainak többféle eszköz áll rendelkezésükre az információ kezelésére. Az intranet teret ad a könyvtári gyűjtemények, határozatok és munkatervek, kutatási jelentések és azok dokumentációi, tehát a vállalati tudásanyag hozzáféréséhez a dolgozók asztalán lévő számítógépeken keresztül. Ahol még nem működött belső hálózat, ott az intézmény bízza meg könyvtárosait, hogy fejlesszék ki a vállalat belső kommunikációs rendszerét, az intranetet, mely integrálja a dokumentumkezelést és a teljes szövegek előhívásának technológiáját a hagyományos könyvtári gyakorlattal. Ideális esetben az ún. SIM (Strategic Information Management – Stratégiai Információmenedzsment) csapatokban mind a technikai, mind a tartalomrendezési oldal képviselteti magát – előbbi az informatikusok, utóbbi a könyvtárosok/információs szakemberek által.

A külső és belső információ gondozása egyformán fontos. A tudásmenedzsment inkább a belsőre összpontosít, de valójában hozzátartozik a külső információ megszerzése és a keletkezett információ kifelé irányuló továbbadása is. Jó, ha egy könyvtár szerves része a cég stratégiai tervezésének. Mivel az idő az üzlet egyik fontos tényezője, lényeges, hogy a megfelelő információ mindig a megfelelő időben kerüljön az emberekhez, hogy időben tudjanak cselekedni. Egy olyan szervezetben, melynek irodái a világ számos pontján működnek, különösen fontos, hogy az információáramlás jól kiépített mederben folyjon. Hogy minden egység, minden osztály időben hozzáférhessen a számára fontos információhoz, hogy a munkatársak egyenlő eséllyel foghassanak munkájukhoz, mert a világ bármely pontján legyenek is, ugyanahhoz az anyaghoz juthatnak, és ugyanahhoz a rendszerhez fordulhatnak segítségért. Azon kívül, hogy pénzmegtakarítást jelent a tudásmenedzsment megteremtése, egy másik fontos cél, hogy a beérkező információ központosítva legyen, amennyire csak lehetséges. A centralizált információ értékelhető és eljuttatható oda, ahol éppen szükség van rá. A jól felépített szervezetben a könyvtárosok a kutatáson túl részt vesznek a szakmai projektekben is. A könyvtáros bevonása a projektekbe kezdettől fogva fontos, mert ebben az esetben lehetősége van az egész folyamatot figyelemmel kísérni, felmérni az információigényt, és hatékonyan együtt dolgozni a kollégákkal. Így elkerülhetők a fölösleges erőfeszítések, a kutatási és referenciamunkák megduplázása.

A ma vállalati szakkönyvtárosa...

Az információ-specialistákra a modern gazdasági egységekben egyre növekvő szükség lesz, mert a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vállalatoknak kellenek az olyan emberek, akik képesek kezelni a cég belső szellemi tőkéjét, felmérni a külső információt és a kettőt egyesíteni. A ma szakkönyvtárosa a fent említettek tükrében a következő értékteremtő feladatokat végzi napi munkája során: kutat, kutatásokat egyeztet, adatokat gyűjt és ellenőriz, adatot értékel, összehasonlít és elemez, adatbázisokat szerkeszt és épít, továbbképzéseket tart. Amennyiben a hagyományos könyvtárak szerepe felértékelődik a jövőben, a szakemberekre is számítanak, ha nem könyvtárosként a könyvtárban, akkor információ-specialistaként a cég különböző osztályain.

Szerencsejáték és könyvtár... Az angol Szerencsejáték Alap támogatja a kulturális intézmények kulturális örökséggel kapcsolatos tevékenységeit. A Library Association ennek nyomán felhívta a könyvtárakat, hogy "vegyék elő a fiókból "azokat a terveiket, amelyeket idő, munkaerő vagy pénz hiányában eddig nem tudtak megvalósítani. Pályázni lehet olyan, a köz szolgálatát célzó projektekkel, amelyek a könyvtár "normális tevékenységét meghaladják", például a helyismereti gyűjtemény profi kalauzának elkészítésére, a katalógus számítógépre vitelére, "régimódi" kutatásokra, a műemléki épületekben elhelyezett könyvtárak épületének renoválására stb.
(*LAM IT News*, 1999. május)

Most már teljességgel üzemel a British Library új épülete. 1999. június 16-án átadták a közönségnek az utolsó (a szabadalmi) olvasótermet is. Ezzel befejeződött a történelem legnagyobb könyvtári költözködése, amely 1996. december 2-án kezdődött, amikor az első könyvládák megérkeztek a St. Pancras-i raktárakba.
(The newsletter of The British Library, 1999. június)

A Cseh Nemzeti Könyvtár újra közreadta a régi és ritka dokumentumok digitalizálásáról szóló kiadványát CD-ROM-on. A lemezen a könyvtári gyűjtemények és archív állományok digitalizálására és online hozzáférhetővé tételére szolgáló módszereket ismertetik. E szabályokat az Unesco is szabványként alkalmazza a Világörökség elnevezésű projektjében. Az összeállítás rövid változata az Interneten is olvasható, a www.nkp.cz vagy a www.unesco.org címen.
(Preservation and Access International Newsletter, 1999. június)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VÁLOGATÁS

Az OSZK új szerzeményeiből

BRAUNECK, Manfred
Die Welt als Bühne : Die Geschichte des europäischen Theaters - Stuttgart ; Weimar : Metzler.
Band 2. 1996. - XVIII, 1009 p. ill. - ISBN 3-476-00918-1

A színházban a színész és a néző is saját világával és vágyaival találkozik, s a színpad önmaga megtapasztalásának helyévé válik. Manfred Brauneck mélyreható és élő képet mutat ennek a varázslatos világnak a történetéről, melyet a 2500 éves európai színház kezdetektől fogva mindmáig megjelenít.
Az első kötet, amely az ókor, a középkor, a humanizmus és reneszánsz európai színháztörténetét mutatta be, 1993-ban jelent meg. A most tárgyalt második kötet a 17. és 18. század színháztörténetét dolgozza fel korszakbevezetőkkel, majd országonként, jelentőségük szerinti sorrendben.
Első helyen vonultatja fel a 17. századi Itália színháztörténetét. Az itáliai színházépítők és színháztervezők nagy találmányait, amelyek az udvari színházépítészet, a kulisszaszínpad és a színpadtechnika fejlődéséhez vezettek. A spanyol kultúrának és színházi életnek ez az úgynevezett „aranyszázada". A század francia színháza az egész abszolutizmuskori udvari kultúra európai centruma volt, s Corneille, Racine és Moliére klasszicista drámái fémjelezték. A „comedia dell'arte" minden válfaja Európa-szerte nagy tetszésnek örvendett. A német nyelvterületnek a jezsuita és protestáns iskoladrámák, a vándorszínházak és a tüzijátékokkal pompázó udvari ünnepi játékok a főbb képviselői.
A 18. század a polgári színházkultúra kialakulásának ideje. A felvilágosodás korának drámáival, a komoly színház új műfajaival. Bemutatja a színházépítészet, a szinpadtechnika és a színpadi kellékek fejlődéstörténetét is. Az opera és a balett is bekerült a szerző látókörébe, amennyiben hatással volt a színház fejlődésére. Ebben a korszakban indulnak el a vándorszínházak a nemzeti színházzá fejlődés útján. Virágzik a Comedie Française és a bécsi Volkstheater. Ez a német klasszikus dráma nagy korszaka, Lessing alapozza meg, majd Goethe és Schiller teljesíti ki. A század végén születik meg a színháztudomány műfaja is.
Ebben a században kap először önálló fejezetet az orosz és lengyel színház mellett a magyar színház is a pesti Német Színház, a budai Karmelita Udvar és a Nemzeti Színház kezdeteinek bemutatásával.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A kötet gazdagon illusztrált és jó mutatók egészítik ki.

Manfred Brauneck a színháztudomány professzora és a hamburgi egyetem színháztörténeti központjának igazgatója. Az európai színháztörténet egyik legnevesebb német szakértője, számos kézikönyv és színháztörténeti, dramaturgiai, és a színház közéletei hatását elemző szakkönyv szerzője. (L.I.)

COLONNA, Francesco

Hypnerotomachia Poliphili : riproduzione dell'edizione aldina del 1499 / Francesco Colonna ; intr., trad. e comm. Marco Ariani e Mino Gabriele. 1-2 vol. - Milano : Adelphi Edizioni /1998/. - 2 db

Felbecsülhetetlen értékű kultúrtörténeti művel jelent meg a könyvpiacon a rangos milánói Adelphi kiadó. A vállalkozás horderejét, a kutatásokban megjelenő majdani hozadékait tekintve, ebben az esetben a könyvpiac szó helyett sokkal jobb szívvel használnám az egyetemes kultúra, a nemzetközi tudományosság kizárólagos felségterületének fogalomkörét.

Az 1499-ben Aldo Manuzio által kiadott Hypnerotomachia Poliphili, („Polyphilus álombeli küzdelmei" - címford.: Világirodalmi lexikon) nemcsak a nagyhírű kiadó és nyomdász műhelyének, de magának az egész nyomdászattörténetnek szinte máig egyedülálló remeke.

A legszebb „aldina" azonban ennél is sokkal több: az itáliai műveltségben a XV. század végéig valaha is megjelent vagy megjelenített, kimondatlanul is tudott és értett vagy használt mindennemű tudás és tapasztalat beláthatatlan kincsesháza. Szerzője, ez a ma már bizonyítottan szerzetesfenegyerek legalább annyit tud az emberről, mint később korunk egyik legnagyobbika, a pszichiáter Jung.

Nem véletlen hagytam a felsorolásban utolsónak éppen Jungot. Poliphilus ugyanis az álom (mégpedig egy megszentelt helyen rátörő álom) által ismeri ismeri meg önmagát. Álmában álmodva jut túl a beavattási szertartások egész során. Az elé tornyosuló legkülönbözőbb nehézségeket, szörnyeket, kísérteteket és kísértéseket legyőzve, csapdákon, labirintusokon, antik romokon, különleges építményeken átkelve, a gyönyörök kertjének csábításait megtapasztalva (Polia szerelmének nagyon is földi megnyilvánulásai) sikeresen jut el az individuációs folyamat végére. A végeláthatatlan jelképek tömege, a tudatos allegorikus és szimbolikus szerkesztésmód mégis arra figyelmeztet: a nagy igazságokat az ébrenlét és az álomvilág határmezsgyéjén ismerhetjük meg. Polia a földi szerelem megtapasztalásától az égi szerelem magasztalásáig vezeti kedvesét. A mű tehát nem az élő Poliának, hanem „Foelix Polia"-nak, „Polia-Sophia"-nak emel emléket, azaz Sapientiát, az Égi Bölcsességet helyezi mindenek fölé. Köze volt vagy sem a trevisoi születésű Lucrezia de' Lelli-nek a szerzetes szerzőhöz, nem tudjuk pontosan. Francesco Colonna mindenesetre az örök nőiség egeibe emelte őt.

A Hypnerotomachia Poliphili mint irodalmi mű ellenáll mindennemű műfaji meghatározásnak. Tartalmilag kizárólag mint a legtudatosabban szimbolikusnak és allegorikusnak szánt filozófus (nem pedig poétai, mint ahogy azt ezidáig tudhattuk) alkotás jöhet számításba. Az enciklopédikus igénnyel beleépített mítoszok, ókori művek, mágikus számok, szerkezetek, rajzok, néphagyományok és egyéb utalások megjelenési helye a szerző szándékának olyan fokú tudatosságáról vall, hogy teljességgel bizonyosak lehetünk benne: a Hypnerotomachia Poliphili minden sora, minden szava a leghatározottabb céllal íródott éppen arra a helyre, ahol találkozunk vele. A közel 170 gyönyörű fametszettel illusztrált, mindösszesen 566 oldalt számláló eredeti mű több mint 5000 filológiailag azonosított vagy azonosítható utalást tartalmaz. Francesco Colonna formailag a boccacciói szerkesztésmódot követi. Nyelvezete a szerző által kitalált, az olasz

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyelvbe ágyazott, latinizmusokban és görög kifejezésekben tobzódó mesterséges nyelv. Mondatfűzése az elemzők szerint leginkább talán a kései Joyce-éra emlékezet.

A jelenlegi kiadás első kötete magának a műnek a hasonmás kiadása. A második kötet tartalmazza a szöveg mai olasz nyelvre átültetett fordítását. Ugyanebben a kötetben található a több fejezetre bontott Bevezetés (A lélek utazása, Álom és filozófia, A Poliphilus szerzője, Jegyzetek a fordításhoz, Jegyzetek, Illusztrációk, Részletes tartalomjegyzék); Fordítás, Jegyzetek, Mutató a Hypnerotomachia Poliphili c. műhöz, Mutató a Jegyzetek-ben feltüntetett szerzőkhöz.

A fentiekben bemutatott mű tanulmányozását a nyomdászattörténettel, a középkori- és reneszánsz kultúra történetével foglalkozó tudósoknak, valamint a kulturális antropológiával és művelődéstörténettel foglalkozó kutatóknak ajánljuk. (N.G.)

❀

European Historical Dictionaries / ed. By Jon Woronoff. - Lanham, MD. , London : Scarecrow, 1993-

Az Asian Historical Dictionaries, African Historical Dictionaries, Australian and Oceanian Historical Dictionaries sorozatok után a kiadó legújabb vállalkozása az európai történelmi szótár sorozat közreadása. (A szótár ebben a szóhasználatban az adott országra vonatkozó enciklopédikus történelmi ismeretek tárát jelenti.)

A sorozat tagjai közül idén sikerült néhányat beszereznünk, melyek közül most a minket legjobban érdeklő Magyarország és Románia kötetre hívnánk fel a figyelmet.

A *Historical Dictionary of Hungary* széles körű történelmi áttekintést ad hazánk történelméről, s célja, hogy a dolgok és fogalmak a helyükre kerüljenek. A „szótár"-részben a hangsúly a történelmi fogalmakon, definíciókon van, de számos szócikk foglalkozik a poszt-kommunista időszakkal is. Elsősorban a politikai, történelmi helyzet bemutatásával foglalkozik, de érinti más területek élő személyiségeit, ill. fontos gazdasági, kulturális kérdéseket is. A terjedelmes válogatott bibliográfia a tárgyalt témakörök mindegyikére kiterjed. (Részletes bibliográfiai rész foglalja össze az észak-amerikai magyarság történetére vonatkozó irodalmat.)

A kötet összeállítója *Várdy István* az Amerikai Egyesült Államokban élő magyar közösség egyik prominens személyisége, jelenleg a Duquesne Egyetem európai történelem tanszékének professzora és több magyar, illetve magyar származású történészeket tömörítő szervezet elnöke, elnökségi tagja.

A mű az Országos Széchényi Könyvtár számára elsősorban hungarikumként érdekes.

A *Historical Dictionary of Romania* c. kötet felépítésében sokban emlékeztet a Magyarország kötetre. Itt is történelmi kronológia vezeti be a művet, majd ezt követően önálló fejezet ismerteti a különböző román földrajzi egységek uralkodóinak nevét, uralkodásuk időpontját. A rövid földrajzi, történelmi és a népességre vonatkozó bevezetőt követi a „szótár"-rész. A kötetet záró válogatott bibliográfia a történelmi átfedésekből adódóan igen sok magyar szerző által írott művet tartalmaz.

A kötet számunkra főként magyar vonatkozásai miatt fontos, de sok új információt tartalmaz a román történelemben kevésbé járatos olvasó, kutató számára is, különösen a gyorsan elérhető alapinformációk tekintetében.

A mű színvonalát a két összeállító neve is fémjelzi: *Kurt W. Treptow*, az egyik szerkesztő, amerikai történész, ennélfogva elfogulatlan szemléletű szakember, aki a kelet-európai történelem specialistája és az elmúlt néhány évet Romániában töltötte. A másik szerkesztő, *Marc Popa* középkori román történelemmel foglalkozó történész.

A sorozat a gyorsan elérhető, alapvető információkhoz való hozzájutás szempontjából fontos, s ez a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

többi, általunk már beszerzett kötetre is jellemző. Tipikus referensz mű, amely a történettudományi gyűjtőkörű könyvtárak olvasói számára rendszerezi egy-egy országról a legfontosabb tudnivalókat.
A sorozat hiányzó köteteinek beszerzése folyamatban van. (K.K.)

HANÁK Péter
The Garden and the Workshop : essays on the Cultural History of Vienna and Budapest / Péter Hanák. - Princeton, N.J. : Princeton Univ. Press, 1998. - XXIII, 249 p.
ISBN 0-691-01554-6

Hanák Péter 1988-ban jelentette meg magyar nyelven fontos kultúrtörténeti munkáját. A mű fogadtatására jellemző, hogy 1992-ben németül is kiadták és most az angol nyelvű fordítást is kézbe vehetjük.
Száz évvel ezelőtt Bécs és Budapest az egyre labilisabbá váló Osztrák-Magyar Monarchia két legjelentősebb városa volt; Budapestet a keleti rész fővárosának tekinthetjük, míg Bécs a „birodalom" nyugati területének központja. Mindkét várost az intenzív szellemi élet jellemezte. Bécs olyan zseniknek adott otthont, mint Sigmund Freud, Gustav Klimt, Hugo von Hofmannstahl; Budapest Bartók Béla, Lukács György, Polányi Károly és Mihály formátumú szellemi nagyságokat adott a világnak. Bár – mint arra Hanák Péter is rámutat – a századfordulóra jellemző intellektuális és művészi vibrálás hátterében gyökeresen eltérő polgárosodási folyamat áll.
Hanák elemzi a két város urbánisztikai fejlődését és bemutatja, milyen hatást gyakorolt a modernizálódási folyamat a két város kulturális életére. Kitér olyan kérdésekre, mint a gyors népességnövekedés, iparosodás, kialakuló és felemelkedő középosztály, a bérlakások megjelenése, a külvárosok és a városfejlesztés. Vizsgálja, hogy a halállal kapcsolatos szokásrendszert – mely korábban az egyház, a család és a helyi közösség magánügye volt, – hogyan változtatta meg a kapitalizálódás, a bürokrácia és az üzleti szellem eluralkodása.
A frontról jövő, illetve a frontra menő levelek vizsgálata alapján bemutatja, milyen változásokon ment keresztül az I. Világháború folyamán és hatására a főként paraszti sorból származó magyar közkatonák és családjaik mentalitása. Pillanatképeken villantja fel a nemesség gondolkodását, a korszak zenei életét, a társadalomnak a zsidókkal és a németekkel szemben tanúsított magatartását és felfedi a kulturális kreativitás és a társadalmi marginalizálódás közti összefüggést.
A két főváros összehasonlítása során a szerző megállapítja, hogy míg Bécs hatalmas parkjai és kertjei okán a színvonalasabb kultúrában a „kert" szerepét töltötte be, addig Budapest áthatolhatatlanul sűrű, gyárakkal, üzemekkel körülvett város volt, kulturális vezetői a hivatalokban vagy a kávéházakban, a „műhelyekben" találkoztak. Ebből az eltérésből adódik a két város kulturális különbözősége. Míg Bécs kulturális életét esztétizmus és individualizmus jellemzi, addig Budapest kultúráját sokkal inkább a moralizáló és szélesebb társadalmi rétegekre kiterjedő megközelítés.
Carl Schorske híres Fin-de-Siecle Vienna című művéhez hasonlóan, ez a mű is a századfordulós közép-európai életforma jelentős körképét vázolja fel. Mivel főként a tömegkultúrára és a mindennapi életre helyezi a hangsúlyt, sok új megállapítással gazdagítja a századforduló kulturális életéről kialakult összképet. (K.K.)

International Who's Who in Poetry and Poets' Encyclopedia / publ. By Nicholas S. Law. - 8. ed. - Cambridge : International Biographical Centre, 1997. - 476 p.
ISBN 0 948875 37 2

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az International Biographical Centre évtizedek óta a modern életrajzi lexikonok legrangosabb szerkesztője és kiadója a legkülönbözőbb szakterületeken. Az egyes kötetek az adott ország legavatottabb szakértői bevonásával készülnek. Az új kiadások 80-90%-ban tartalmaznak az új adatokat az előzőekhez képest. Ízelítőül néhány cím az International Biographical Centre kiadásában megjelenő kötetekből: *Dictionary of International Biography; International Authors and Writers Who's Who'; International Who' who is Music and Musicians Directory* stb.

A most bemutatásra kerülő International Who's Who in Poetry and Poets' Encyclopedia első kiadása 1957-ben jelent meg. A közelmúltban kiadott 8. kiadással teljesen átdolgozott, új művet tart kezében az informálódni kívánó olvasó, kutató. A teljes átdolgozás során a korábbi kiadásban címszóként szereplő valamennyi szerző megkapta javításra a korábbi kiadás rá vonatkozó szócikkét és a szerkesztők mindent megtettek annak érdekében, hogy a javítások, változások bekerüljenek az új kiadásba. A régi szócikkek reviziója mellett a szerkesztők nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a jelen kiadást kiegészítsék az előző kiadásból kimaradt szerzők adataival. Ily módon a kötet többszáz új szócikkel gyarapodott, magában foglalva korunk leghíresebb költői mellett sok fiatal, tehetséges művész nevét, életrajzát is.

Az angol, amerikai, nemzetközösségi és kanadai szerzők mellett a közreadók igyekeztek olyan költőket is felvenni adattárukba, akiknek munkássága az angol nyelvű fordítás révén vált széles körben ismertté.

A kötet életrajzi részében véghezvitt változtatások mellett a függeléket is átdolgozták és kibővítették. Érdekesség: az egyik függelék tartalmazza az irodalmi Nobel-díjasok listáját, a Pulitzer-díjas amerikai költők névsorát és a költészetet publikáló kiadók, illetve magazinok jegyzékét. (K.K.)

Das Lemberger Evangeliar : eine wiederentdeckte armenische Bibderhandschrift des 12. Jahrhunderts / hrsg. Vopn Günter Prinzing und Andrea Schmidt. - Wiesbaden : Reichert Verl., 1997. - 186 p. 29 t. - (Sprachen und Kulturen des christlichen Orients ; 2.) - ISBN 3-88226-903-0

A Lembergi Evangélium az örmény nyelv és kéziratos könyvkultúra kiemelkedő középkori emléke. Az írásbeliség különösen fontos egy olyan nép életében, mely évszázadokon keresztül önálló államiság nélkül élt, és csak kéziratai őrizték meg nemzeti önazonosságát.

A Lembergi Evangéliumot a művészettörténeti kutatás 1910 óta ismeri, de 1945 után sok műalkotással és egyházi kinccsel együtt eltűnt. Már megsemmisültnek hitték, amikor 1993-ban a gnieznói lengyel püspökség archívumából véletlenszerűen előkerült. Az újrafelfedezés után Németországba vitték, ahol neves európai kutatóműhelyek bevonásával megtörtént az első tudományos igényű elemzése, s ennek eredménye ez a kötet. Az Evangéliumot jelenleg Varsóban őrzik.

A kódex a 12. század végén készült a kilikiai-örmény kultúra virágkorában, Mlids és Skevra kolostorában (a mai Törökország területén). A kolofonok megőrizték a könyvfestő Gregor szerzetes nevét is, akinek egyéb kéziratos művei is fennmaradtak. Az evangéliumok nyelve a klasszikus ó-örmény, melyet az egyházi liturgia még ma is használ. Az örmény nyelvre fordítása az örmény ábécé megalkotása után már az 5. században elkészült. Mind a négy evangéliumot az evangélista egész oldalas ábrázolása vezeti be. Rendkívül sok színes ornamentikai elemet, gazdag aranyozást, lapszéli miniatúrákat és iniciálékat tartalmaz. A díszes örmény írás még az avatatlan szemnek is esztétikai élményt nyújt. Az eredeti kódex 329 pergamenlapjából a kötet 29 színes képtáblát és írásos oldalt mutat be, részben nagyítva.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A kiadvány nagyobbik felét a tudományos elemzések alkotják. Részletesen bemutatják az evangéliumos könyv formai leírását, művészettörténeti jelentőségét, a kézirat 700 éves történetét és a kolofonok tartalmát. Beszámolnak a mainzi restaurálás történetéről, a skevrai kolostor kultúrtörténeti szerepéről és a lembergi örmény közösség kialakulásáról! Megismerjük századunk nagy örménység-kutatóját, Nerses Akiniant is.
A sorozat tervezett kötetei az etióp, arab, grúz, kopt, núbiai és szíriai keleti keresztény közösségek világába vezetik majd az olvasót. (L.I.)

❀

MÁRAI Sándor
Le braci / Sándor Márai ; a cura de Marinella D'Alessandro . - Milano : Adelphi, 1998. - 181 p. - (Biblioteca Adelphi ; 358.)

MÁRAI Sándor
L'eredita de Eszter / Sándor Márai ; a cura di Marinella D'Alessandro ; trad. Giacomo Bonetti. - Milano : Adelphi, 1998. - 137 p. - (Biblioteca Adelphi ; 373.)

A milánói Adelphi kiadó 1998 áprilisában jelentette meg először Márai Sándornak A gyertyák csonkig égnek című könyvét. 1999 júliusában már a 17. kiadásnál tartanak. Nem kell hozzá különösebb matematikai felkészültség, hogy megállapítsuk: 17 hónap alatt 16 kiadást élt meg a mű (pontosabban mégiscsak 17-et, mert időközben egy alkalommal, az ugyancsak milánói Euroklub gondozásában is megjelent).
Az Eszter hagyatéka első kiadása 1999 áprilisában látott napvilágot, az 5. pedig alig 3 hónap elteltével, júliusban hagyta el a nyomdát. Hol keresendő e szinte hihetetlen népszerűség magyarázata?
Az Itáliában az eddig legolvasottabb magyar mű, a Pál utcai fiúk esetében az olasz közönség reakciója magától értetődő. Nem értjük azonban, legalábbis első pillantásra nem, a hatalmas Márai-siker titkát. Tévedésünk oka, hogy titkot keresünk a siker mögött. Titok pedig nincs. Csak élet van, vagy halál, vagy szenvedély, ahogy Máriai leírja. Az olaszok valahogy jobban értik ezt, mint mi, a magunk görcsös „mitteleurópai" voltunkban. Az olaszok élik az életet, mi pedig magyarázzuk. Ezért keressük a siker titkát. Márai „csak" ismeri az embert és az életet, és olyannak mutatja meg, amilyen. Mindezt valójában ő maga veti papírra a San Gennaro vére című megkapó lírai, de egyben az emberlét éltető magasságaiba és halálos mélységeibe (vagyis az emberi élet általában tudattalanul megélt lényegébe) is bepillantást engedő, valójában nagyon is olaszközépeurópai regényében.
Mit is tesz tulajdonképpen? A San Gennaro vérében a maga színességében festi le nekünk és talán magának is Posilippo és az ott élő „idegenek" népét. Posilippo dombja egy darab az életből. Nápoly része, azé a városé, amelyre Márai úgy tekint, mint ahol még kézzelfoghatóan megmaradtak a néhai „civilitas szó jelentésének nyomai", mint ahol még lehet élni. Méltósággal szegénynek lenni, csodát várni, de a csodát előre megírt forgatókönyv szerint (biztos, ami biztos, de) meg is csinálni, csalni és mégse csalni, halált megvető komolysággal semmit tenni és egyben családot eltartani, de ugyanezzel a komolysággal féllábbal-félkézzel kimenni a tengerre halat fogni, ajándékozni a semmiből, örülni a hasznos, az igazi ajándék helyett a használhatatlannak, mert olyasvalaki hozta, akit szeretünk, vigyázni az idegeneket és gondolkodni a titkukon. Szenvedőt és/vagy csodatévőt látni/várni bennük. Elfogadni az életet, elfogadni a kihívásokat, eltűrni a szenvedéseket, legyenek azok isteni vagy természeti eredetűek. Embernek lenni. De – mint már említettük – nemcsak Posilippo népe jelenik meg előttünk, hanem az „idegenek" különböző csoportjai is; lélekrajzuk, cselekedetük mozgatórugói. Az ő sorsukról, az ő ember-voltukról lehet gondolkodni

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a helybélieknek. Sőt: egyenesen kötelező is. Elfogadni, vagy legalábbis eltűrni (mint az élet tartozékait) ugyanúgy kötelesség őket. Márai a nápolyiakat kívülálló belülállóként, az „idegeneket" belülálló kívülállóként írja meg. Az egykori lágerlakókat, az átutazókat, a különböző kivándorlókat ugyanolyan emberismerettel kezeli, mint az őslakosokat. Az emberség emberismeretével, szükség szerint azonosulással, vagy mértéktartó távolságtartással. A Posilippo lakói – mindenkit beleértve – harsányan vagy szenvedéllyel, dühöngőn vagy lázas semmittevésben, szomorkásan vagy szemlélődön, gyötrődve vagy megtörten, mindenbe beletörődötten élik meg sorsukat, mindennapjaikat. Gyakorlatilag leginkább annak függvényében, milyen földrajzi és ebből következően milyen történelmi-társadalmi szférába születtek bele, s határoztattak meg ezen körülmények által. Tudnak-e tanulni egymástól az együttlakók, és ha igen, mit és milyen mértékben? Létezik-e, létezhet-e kölcsönhatás az egymás mellett élők között?

A fentiek is érzékeltetik: egyéb, mint önmagunk feltáró bemutatása A gyertyák csonkig égnek-ben és az Eszter hagyatéká-ban sem történik. Márai azt mondja: ilyen vagy, ember. Ilyen vagy, ilyen is lehetsz, te férfi és te nő. S az olaszok felismerik ezt. Ráismernek magukra-magunkra és szívesen olvassák azt, amit valahol a lelkük mélyén hosszú évszázadok, vagy inkább évezredek óta amúgy is tudnak már. Nemcsak a tudósok, de a tömegek is, akik ki tudja, hány kiadásra tartanak még igényt.

„A végén minden olyan egyszerű lesz – mindegy, mi volt és mi lehetett volna." – írja Márai.

„Minden történet egyszerű"– mondja a híres magyar olasz író. (Vagy belehalunk, vagy túléljük – tesszük hozzá magunkban, hallgatólagosan). Mégis ez az, ami egy olasz, az olaszok számára evidencia: a szembesülés képessége. Talán több is: a szembesülés és az értő elfogadás képessége. Többségükben nem is tudják, de így születnek. Vitatkoznak, lázadoznak, de szembe tudnak nézni a dolgokkal, s ha kell, el tudják fogadni a változtathatatlant is.

Ez az, amiért az olaszok olyan szívesen és olyan szeretettel olvassák Márai Sándor könyveit. (N.G.)

❀

Studi finno-ugrici : II. 1996-1998. - Napoli : Istituto Universitario Orientale di Napoli Dipartimento de Studi dell'Europa Orientale, 1999. - 333 p.

A hungarológiával foglalkozó, külföldi megjelenésű periodikumok egyik legrangosabbika – az ismert olasz magyarságkutató, prof. Amedeo Di Francesco vezetésével a nápolyi Istituto Universitario Orientalé-ban készülő – Studi finno-ugrici.

A folyóiratban szerepelő tanulmányok összességének, s így magának az egész folyóiratnak is legfőbb erénye az a magas fokú tudományos igényesség, amellyel a különböző nemzetiségű kutatókból összetevődő munkatársi közösség kutatásainak eredményei megjelennek.

A folyóirat első száma az 1995-re vonatkozó anyagból válogat, így magától értetődő módon még a második, a jelenlegi szám is bizonyos visszamenőleges jelleget mutat. Leginkább a krónika rovat tartalmában tükröződik a „felzárkóztatás", a naprakészség megteremtésének igénye. Ez a rovat 1993-tól 1998-ig bezárólag keresztmetszetszerű rövid összefoglalókban nyújt betekintést a magyar és finnugor tematikájú konferenciáknak a szerkesztőbizottság által legfontosabbnak ítélt anyagaiba, illetve szól magukról a konferenciákról.

Reményeink szerint a legritkábban kell majd a Búcsúzunk rovattal találkoznunk, amelynek tanulmányai és megemlékezései jelen számban a három évvel ezelőtt, igazságtalanul korán elhunyt Eeva Elina Uotila emlékét idézik meg.

A periodikum állandó rovatai: Cikkek, tanulmányok; Viták; Recenziók; Krónika.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Studi finno-ugrici jelenleg ismertetett száma igen széles skálán mozgó anyagot ölel fel, úgyis mint általános és összehasonlító nyelvészet, több évszázad terméséből válogatott irodalomtörténet, néprajz, történelem és művelődéstörténet, stb.
Megtévesztő címe: Studi finno-ugrici ellenére tehát, ez a folyóirat a teljes értelemben vett humanisztika tárgyköréből válogat. Az olvasóközönség figyelmét erre a lényeges szempontra is fel kívántuk hívni. (N.G.)

Vasić, Ankica
Bibliografija Vaska Pope. Kn. 1. Pesnikova dela / Ankica Vasić. - Novi Sad : Srpska akademija nauka i umetnosti, 1998 . - XXII, 340 p. : ill. ; 23 cm
*Vasko Popa (1922-1991)

A XX. század egyik legnagyobb és legismertebb szerb költőjéről készült bibliográfia, amelyet a szerb és a világi kultúra kontextusában Ankica Vasić állított elő, a Szerb Akadémia gondozásában jelent meg Novi Sadban.
Az első kötet Popa verskötetеinek, versei idegennyelvű fordításainak, válogatott verskötetеinek, antológiákban, versgyűjteményekben, tankönyvekben megjelent verseinek biblográfiáját tartalmazza. (H.R.)

Vostocnaâ Evropa v dokumentah rossijskih arhivov : 1949-1953. T. 1-2. / red. kol. T. V. Volotkina [et al.]. - Moskva : Sibirskij hronograf, 1997. - 20 cm

Az utóbbi időben az orosz történész-kutatók lehetőséget kaptak az eddig zárt levéltári anyag feldolgozására. Megadatott végre a nagyszerű lehetőség: ideológiai nyomás nélkül, objektíven, szigorú tudományos kritériumok szerint feltárni a történelmi eseményeket.
A Kelet-Európa az orosz levéltárak dokumentumaiban 1944-1953 c. kétkötetes mű szerzőinek fő feladata az volt, hogy a dokumentumokon keresztül bemutassák, hogyan bontakozott ki a politikai élet a II. világháború után a szovjet érdekszférában maradt kelet-európai országokban.
A kötetek szerzői Kelet Európa országainak történetét két egymáshoz kapcsolódó időszakra osztották. Az első periódus az 1944-1948-ig tartó időszakot öleli fel és a háború utáni demokratikus kormányok megalakulásával foglalkozik. A második időszak az 1949-1953-ig tartó éveket tárgyalja – azt az időszakot, amikor a Szovjetunió nyíltan és tudatosan beavatkozott a kelet-európai országok belügyeibe és – teljeskörű ellenőrzés mellett – alárendelte a keleti blokkhoz tartozó államok nemzeti- és állami érdekeit a szovjet vezetésnek.
Az első kötet 308 dokumentumot tartalmaz, köztük olyan fájdalmas problémákat is érintőket, mint a régió nemzeti territorialis felosztása.
A publikált dokumentumok feltárják a szociáldemokrata mozgalmak megsemmisítését mely, zöld utat biztosított a kialakulóban levő nomenklaturának, a kommunista bürokráciának a „Proletár-diktatúra" keretei között.
Az 1944-1953 közötti időszakban a keleti-blokkban lejátszódó társadalmi folyamatok, objektív alapot adtak a dokumentumok önálló, második kötetbe csoportosításához. Az ebben szereplő 337 dokumentum egyértelműen azt mutatja, hogy 1953-ban a kelet-európai országok politikai rendszere a szovjet modell szerint épült fel, a Lengyelországban vagy Bulgáriában levő többpárt formális jellegű volt.
Külön csoportot alkotnak a V. M. Molotovval kapcsolatos dokumentumok, amelyekből világosan nyomon követhető mind a szovjet vezetés, mind a nemzeti pártállami elit szerepe.
A dokumentumokat kronológikus sorrendbe rendezték. Minden egyes dokumentumnak fejléce van, amely tartalmazza a dokumentum típusát (levél, jegyzőkönyv, beszámoló, stb.), a dokumentum

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szerzőjének nevét, a dokumentum keletkezését és helyét.
A kétkötetes művet történész-kutatóknak, politológusoknak és minden olyan olvasónak ajánljuk, aki ezt a történelmi korszakot kívánja megismerni.
(H. R.)

Arhivy Rossii : Moskva i Sankt-Peterburg : spavočnik-obozrenie i bibliografičeskij ukazatel' : russkoe izdanie / glavnye redaktory Vladimir Petrovič Kozlov, Patriciâ Kenedi Grimsted. - Moskva : Arheografičeskij Centr, 1997. - 1070 p. ; 26 cm

A bibliográfia pontos, részletes és széleskörű tájékoztatást nyújt a Moszkvában és Szentpétervárott található levéltárak anyagáról.
A bibliográfiában azok a levéltárak is helyett kaptak, amelyek eddig zárva tartották anyagukat a kutatók előtt.
A bibliográfia az ArchoBiblioBaza nevű számítógépes program alapján készült orosz-amerikai közös projekt keretében – amelyben részt vettek ACLS és az IREX nevű amerikai kutatási intézmények valamint az Orosz Tudományos Akadémia Történelmi Intézete, Dr. Kozlov P. Vladimir történész, vezetésével.

A bibliográfiának angol nyelvű változata is készült, melyet Kantor Bogdan adaptált internetre /megtalálható World Wide Web (http://www.yale.edu /rusarch/ alatt).
A bibliográfia néhány fontosabb fejezete:
I. rész: Általanos bibliográfia a levéltárakban, múzeumokban, könyvtárakban található tájékoztató irodalomról.

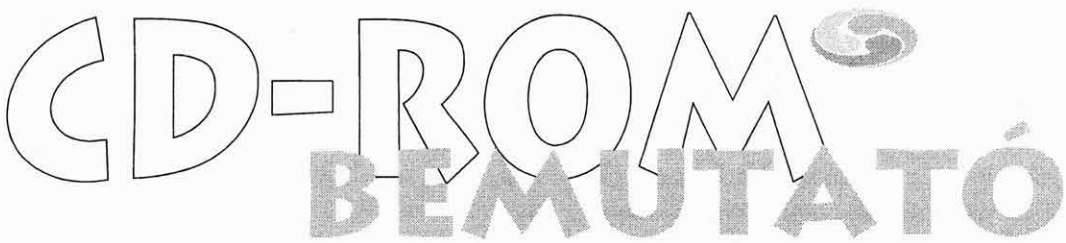
II. Különböző típusú archív- és történelmi jellegű dokumentumok bibliográfiája, katalógusai és tájékoztatók más pl. szláv-orosz, görög, latin, keleti kéziratokról.

III. Rádió, Tv és filmarchívumok Moszkvában és Szentpétervárott.

IV. Városi, megyei, minisztériumi, intézményi stb. levéltárak stb.

Ez a különleges levéltári útmutató nemcsak a levéltárak történetét, anyagainak tartalmát mutatja meg, hanem tájékoztatást ad a levéltárak, múzeumok, könyvtárak nyitvatartásáról, a kutatás feltételeiről és a dokumentumok elérhetőségének módjáról. A hihetelenül gazdag orosz archívumok mostani kínálata új korszakot nyit a kutatók, történészek és érdeklődők előtt. (H.R.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Vannak változások.

Újra a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár irodalmi adatbázisáról

A Könyvtári Figyelő 1998. 3/4. számában próbáltam elemezni az *Irodalmi kritikák, tanulmányok bibliográfiája 1961-1996* című adatbázist (utalásokkal a lemezen szintén megtalálható *Szociológiai információ 1984-1994* adatbázisra). Mire ez a szám megjelent, már 1999 tavaszában jártunk, s a FSZEK rendszeressé tette az adatbázisok megjelenését, mostanra három új lemez jelent meg, mindegyiken három adatbázissal. Ami ezeken mindig változik, az az irodalmi adatbázis.

Az első új lemezen az irodalmi adatbázis két további évvel egészült ki (1961-1998), a Szociológiai információban a terveknek megfelelően visszamenőleg is folytatták az anyag felvételét, itt a négy új év mellett négy régebbi anyaga is bekerült az adatbázisba, így az 1980-1998 közötti évek anyaga szerepelt a lemezen, míg harmadikként felkerült rá a *Mesegyűjtemények analitikus bibliográfiája 1980-1990*, amellyel a hasonló című, az 1979-ig megjelent anyagot feldolgozó, 1983-ban napvilágot látott bibliográfiájukat folytatják.

Ettől kezdve a FSZEK negyedévente jelenteti meg *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adatbázisai* című lemezt, melyen az irodalmi adatbázist minden alkalommal aktualizálják, a szociológiait félévente, így minden másodikon, míg a mesegyűjtemények anyaga minden lemezre változatlan formában kerül fel. (Remélhető, hogy később majd részben a korábban nyomtatásban megjelent bibliográfia anyagával is kiegészítik, részben az újabb időszakéval, de ezzel nem foglalkozom. A tények kedvéért csak annyit említek meg, hogy 103 mesegyűjteményből 3770 tétel került be az adatbázisba. Aki nem hiszi, járjon utána, ez a listán szereplő első gyűjtemény, amelyből 30 tétel került ki.)

Így az első 1999-es lemezen az irodalmi adatbázisból az 1961-1999/1, a szociológiaiból változatlanul az 1980-1998-as szerepel, az eddigi legutóbbin, az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

idei másodikon, az 1961-1999/2, illetve az 1980-1999/1.

Nem igazán könnyű meghatározni, hogy mikor mely időszakok anyagát tartalmazza. Ezt az sem könnyíti meg, hogy a lemezek borítója teljes mértékben megegyezik, nincs utalás arra, hogy melyik lemezről van szó, ezt csak a dobozt kinyitva magáról a lemezről olvashatjuk le, s ez érvényes a borítón belül található ismertetésre. Valószínű, hogy gazdaságosabb volt nagyobb mennyiségű borító elkészíttetése, a felhasználók tájékozódását azonban ez nem segíti, elég arra utalni, hogy mind az irodalmi, mind a szociológiai adatbázis esetében mintegy 50.000 tételről írnak. (Legjobb talán az lenne, ha a különböző adatbázisok különböző időszakait tartalmazó lemezeit sorszámoznák, jelenleg a negyediknél tartanak.) Nem keverednek persze össze a lemezek, ha a FSZEK kérésének megfelelően visszaküldik az előzőket. (Ebben az esetben az elemzőnek nagyon kell igyekeznie. Jómagam először az eggyel korábbi lemez után szerettem volna elemzést készíteni, de utána úgy gondoltam, jobb, ha még egyet megvárok, hátha akkor hitelesebb (és pozitívabb) képet lehet adni.) Azért sem nagyon érdemes a régieket újra használni információszolgáltatásra, mert ez eléggé összekeveri a számítógépet, ha nem ugyanazt a lemezt használjuk, mindig újra meg újra kell telepíteni az adatbázisokat.

Nem kapunk teljesen pontos tájékoztatást akkor sem, ha az irodalmi adatbázis súgójából tájékozódunk. Az 1961-1998-asban valószínűleg az előző lemez szövegét felejtették ott *Az adatbázis* című részben. Három részletet idézek:

„Az irodalmi kritikák, tanulmányok bibliográfiája 1991-1996 CD romon 75.000 tételben közreadja a szépirodalmi alkotókról és egyes műveikről szóló írások (monográfiák, tanulmányok, kritikák, verselemzések) bibliográfiáját. Tartalmazza a jelentős (főként klasszikus szerzők) színházi előadások és filmbemutatók kritikáját. ...

Az adatbázis 255 magyar nyelvű folyóiratot és 395 tanulmánykötetet dolgoz fel. ...

Megrendelés esetén az adatbázist félévenként frissítve CD romon küldjük."

Ami a továbbiakban sem változott, az a kissé meglepő CD romon helyesírás. A következő lemezen már helyesen 1961-1999/1 szerepel, s a tételek számában visszamennek 50.000-re, a többi változatlan, így például az is, hogy félévenkénti frissítést igérnek. A következőn 1961-1999/2 a megjelölés, már negyedévenkénti frissítést igérnek, a feldolgozott folyóiratok száma váratlanul 343-ra ugrott fel, a tanulmánykötéteknél továbbra is megmaradt a 395-ös szám.

Mindezeket az adatokat a következőkben azzal próbálom összevetni, amit maguk a lemezek alapján lehet megállapítani. Legtöbbször, elsősorban a részletesebb elemzéskor a legújabb lemez adatait hasonlítom össze azzal, ami korábbi írásomban szerepel, esetenként közölve a közbeeső időszak adatait is.

Az adatbázis nagysága, az évente felvett tételek száma

A tételek teljes számát továbbra is úgy kaphatjuk meg a legkönnyebben, ha a Cím mezőben *-gal az összes tételt keressük meg. (Ugyanezeket az értékeket kapjuk még a Típus mezőben keresve.)

1. 1961-1996: 40.233; 2. 1961-1998: 46.058; 3. 1961-1999/1: 46.434; 4. 1961-1999/2: 47.128

A 3. lemezen (amelyen a szociológiai adatbázis változatlan maradt az előző képest) összesen 376 tétellel nőtt az irodalmi adatbázis mérete, ezt olyan kevésnek találtam, ami nem lehet tipikus, ezért vártam a következőig. Némi változás valóban megfigyelhető ezen a lemezen, a növekedés 694 tétel, fél év alatt összesen 1070.

Összehasonlításul a Szociológiai információ adatai: *1984-1994: 40.441; 1980-1998: 55.936; 1980-1999/1: 60.516*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Amíg az irodalmi adatbázis még mindig nem érte el a borítón jelzett 50.000-es tételszámot, a szociológiai messze meghaladja azt.

Évenkénti megoszlás

A korábbi elemzésben szerepel a tételek száma 1945-től 1996-ig. Ebből megállapítható volt, hogy az 1993 előtti időszak anyagából erősen válogattak a cédulaanyag alapján, 1993-tól kezdve szerepel az adatbázis számára feldolgozott anyag. Ezért összehasonlításul a régi lemezről 1993-tól ismételjük meg a számokat, az új lemezekről pedig 1996-tól. Hozzá kell még azt tenni, hogy az adatbázisban kereshető *Év* mező nem feltétlenül kiadási évet jelenti (esetenként ennek köszönhető a korábbi évek adatainak kismértékű növekedése is), így a kapott adatok valamivel magasabbak a tényleges értékeknél, de azért a tendenciákat megfelelően tükrözik.

1961-1996: 1993: 4057; 1994: 4419; 1995: 3713; 1996: 2637

1961-1998: 1996: 3579; 1997: 3000; 1998: 1249

1961-1999/1 1996: 3592; 1997: 3030; 1998: 1350; 1999: 194

1961-1999/2 1996: 3601; 1997: 3193; 1998: 1640; 1999: 407

A tényleges növekedés mértékét jobban kifejezi az, amit a *Tartalmazó folyóirat* és a *Tartalmazó könyv* mezőben kaphatunk.

		Lemez		
Tartalmazó folyóirat		1998	1999/1	1999/2
Tárgyév	1996	2230	2230	2232
	1997	1850	1850	1858
	1998	1047	1095	1112
	1999	–	188	370
Tartalmazó könyv		1998	1999/1	1999/2
Tárgyév	1996	792	804	807
	1997	748	774	904
	1998	65	70	280
	1999	–	–	–

Látható, hogy az 1996-ra és 1997-re vonatkozó adatok már nem nagyon változnak, s bár már 1999-es tételek is szerepelnek az adatbázisban, az 1998-as év anyagának visszamenőleges feltárása remélhető, mivel ez messze elmarad az évenként megszokott mennyiségtől, mintegy fele annak. (A korábbiakban már volt ilyenre példa, az 1996-os év anyaga növekedett meg viszonylag jelentős mértékben az első lemezhez képest a következőn, 2637-ről 3579-re.)

A Tartalmazó folyóirat és a Tartalmazó könyv mezők indexlistáját áttekintve állapítható meg az, hány időszaki kiadványból és hány könyvből került be legalább egy tétel az adatbázisba. A Tartalmazó folyóiratnal ez az érték a legújabb lemezen 258 (valamivel több, tehát a legtöbbször emlegetett 255-nél, illetve az 1961-1996-os lemezen számolt 239-nél, néhány újabb időszaki kiadványból bekerültek tehát tételek, messze elmaradnak azonban a legújabban jelzett 343-tól), a Tartalmazó könyv esetében 981, tehát sokkal magasabb, mint a mindig szerepeltetett 395. Sokkal több könyvet dolgoztak tehát fel, hogy milyen mértékben, abba most nem megyek bele, erre vonatkozó adatok a korábbi elemzés *Tanulmánykötetek* című részében, az 503-505. lapon olvashatóak.

A feldolgozott időszaki kiadványok

A feldolgozott időszaki kiadványok közül a legalább 100 tételt tartalmazó 46-ról részletes táblázat szerepel a korábbi elemzésben az 500-501. lapon. Az ezekből vett tételek számának változását figyelhetik meg, megtartva a korábbi sorrendet. Előbb az 1961-1996-os, azután az 1961-1999/2 lemezen szereplő tételek száma szerepel.

Élet és Irodalom 1392 – 1845, Kortárs 1338 – 1489, Kritika 1051 – 1154, Nagyvilág 1028 – 1082, *Új Írás* 866, Tiszatáj 861 – 974, Alföld 844 – 950, Jelenkor 826 – 939, Irodalomtörténeti Közlemények

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

750 -788, Irodalomtörténet 708 – 745, Forrás 539 – 615, Magyar Napló 444 – 557 Holmi 437 – 540 Színház 377 – 460, Literatúra 372 – 406, Filológiai Közlöny 355 – 368, Vigília 346 – 370, Magyar Narancs 323 – 358, Napjaink 320, Magyar Nemzet 297 – 352, Új Forrás 297 – 375, Filmvilág 288 – 330, Criticai Lapok 286 – 313, Mozgó Világ 280 – 321, Hitel 246 – 335, Műhely 240 – 285, Somogy 220 – 298, *Szovjet Irodalom* 220, Lyukasóra 200 – 251, Helikon 193 – 205, Valóság 190 – 192, Világosság 185 – 196, *Filmkultúra* 175, Irodalmi Szemle 171 – 223, Beszélő 168 – 206, Ezredvég 158 – 200, Irodalomismeret 155 – 223, Népszabadság 154 – 157, Üzenet 152 – 211, Látó 137 – 207, *Könyvvilág* 130, Híd 129 – 176, Árgus 114 – 209, Kláris 111 – 112, Orpheus 103 – 133.

Látható, hogy a már korábban megszűnt lapok (Új Írás, Szovjet Irodalom, Filmkultúra, Könyvvilág) kivételével különböző mértékben, de valamennyi lapból bekerültek új tételek.

A feldolgozott időszaki kiadványok részletesebb elemzése

Az előző elemzésben részletesen csak az Élet és Irodalmat vizsgáltam meg. Mivel ez alapján felmerülhet az a kifogás, hogy ebből nem lehet nem általánosítható következtetéseket levonni, ezért e hetilap után most megvizsgáltam a ranglistán közvetlenül utána következő havi folyóiratokat (a Nagyvilág sajnos már csak elvileg tekinthető annak), továbbá a később indult, s ezért tőlük még lemaradt Holmit, amelyet azonban rangja miatt feltétlenül érdemes tartottam felvenni. Az ezekből a folyóiratokból származó tételek számaránya a legújabb lemezen egyre nagyobb (abszolút számuk csökkenése ellenére), 1997-ben 3193-ból 540, 1/6 résznél több, 1998-ban 1640-ből 415, ez valamivel több az 1/4 résznél, 1999-ben (itt változhatnak még leginkább a számok és az arányok) 407-ből 149, ez már az 1/3 részt is meghaladja.

	1997	1998	1999
Élet és Irodalom	234	147	66
Kortárs	91	46	14
Kritika	43	41	19
Nagyvilág	36	14	4
Tiszatáj	64	37	12
Alföld	49	52	13
Jelenkor	64	40	9
Holmi	59	38	12
Összesen	*540*	*415*	*149*

Ennek ellenére, ha azt nézzük meg, hogy számonként hány tétel került be, azt tapasztalhatjuk, hogy a 8 folyóirat 24 évfolyama közül 16-ban találhatunk olyan számokat, amelyekből egyetlen tétel sem került be az adatbázisba. Az 1999-es, még töredék évfolyamokban természetesen csak a legutolsó feldolgozott számoknál régebbieket vizsgálva. Meg kell említeni, hogy a következő adatokat csak minden egyes tétel megjelenítésével, hosszan tartó strigulázással lehet megkapni. (Az MNB IKR adatbázisát használva tapasztaltam meg, mennyire könnyebb az ilyesmi, ha az egyes számokra is lehet keresni.) Természetesen az egyes folyóiratszámok tartalma határozza meg elsősorban, hogy melyik számból hány tétel lesz az adatbázisban, így az is indokolt lehet, ha egyetlen sem illik bele a gyűjtőkörébe. Elsősorban ezeket a számokat néztem meg. Hogy a tanulmányok közül mi kerüljön be, azt lehetne vitatni, így elsősorban azt néztem, hogy irodalmi (szépirodalmi vagy irodalomtudományi) művekről megjelent kritikák, ismertetések jelentek-e meg az adott számban. Ez az a műfaj, amit máshol nem találhatunk meg, így ebben lehetne hiánypótló a bibliográfia, ahogy arról már korábban is írtam a *Kapcsolat más bibliográfiákkal* című részben (506-507. lap).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Élet és Irodalom		
1997 (234)	1998 (147)	1999 (66)
9 10 10 5 7 7 2 2 2 5 2 6 3 5 4 1 2 – 2 2 3 4 14 5 7 5 4 3 2 6 4 3 6 5 1 4 1 2 5 6 3 4 7 3 5 2 4 12 4	5 3 2 9 4 4 3 5 1 1 – – 1 – – 4 5 5 4 5 6 1 14 5 4 3 1 3 3 1 2 4 1 6 4 4 3 4 – 7 4 6 – – – – – – – – –	1 2 – 2 – 1 – 2 – 1 1 4 2 5 3 5 1 4 3 4 4 12 6 3

A korábbi közlemény adataival összevetve látható, hogy 1997 volt a legjobb év az *Élet és Irodalom* feldolgozása szempontjából (még akkor is, ha 1996-ra vonatkozóan az akkori 214 220-ra nőtt), a legtöbb tétel került ki ebből az évből, s csak egyetlen számból nem került be semmi. Persze itt is sok olyan szám van 1 vagy 2 tétellel, amelyben biztosan több kritika jelent meg. 1998-ban már feltűnőek a hiányosságok, s 1999-ben is az év eleje. Az 1998-as 43. és 1999-es 11. szám között 20 számból csak 10 közlemény található meg az adatbázisban. Az Ex libris rovat 1997-ben 25, 1998-ban 16, 1999-ben idáig 10 alkalommal került be az adatbázisba, filmkritikából 16, 8, 6 hasonló sorrendben a tételek száma.

Kortárs	
	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
1997 (91)	6 8 4 8 3 10 10 17 8 5 5 7
1998 (46)	5 - 6 5 1 1 3 7 6 8 - 4
1999 (14)	1 1 - 9 3
Kritika	
1997 (43)	6 3 5 1 1 2 3 5 4 6 5 2
1998 (41)	5 8 2 - 1 3 5 4 7 4 - 2
1999 (19)	3 1 1 2 8 4

Kortárs: Az 1998. februári számban öt könyvkritika jelent meg (a bírált művek szerzői: Láng Zsolt, Határ Győző, Dobai Péter, Fekete Zoltán, Hász Róbert), a novemberiben hét (Debreczeni József, Kánnyádi Sándor, Visky András, Kántor Zsolt, Bratka László, Bíró Béla, Lányi András), a májusi számban, amelyből egy tétel került be az adatbázisba, Háy János, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor, Bogdán László, Monostori Imre, Barnás Ferenc és Olasz Sándor egy-egy művéről jelent meg kritika.

Kritika: Az 1998. áprilisi számban nincs könyvkritika, a májusiban, amelyből egy tétel került be az adatbázisba, a könyvkritikák között az Irodalom alcím alatt öt műről is írtak a lapban, ezek szerzői: Gergely Ágnes, Halasi Zoltán, Bodor Béla, Bacsó Béla, Szántó Judit, ezenkívül még két társadalomtudományi könyvkritika, 2 filmkritika és két színházi előadás kritikája található még a számban. Az 1998. novemberi számban a könyvkritikák többsége társadalomtudományi műről készült (Lengyel László, Sárközy Tamás, Szalai Erzsébet, Bayer József), de van azért irodalmi is (Sándor Iván: A szefforiszi ösvény), továbbá színházi (Harold Pinter Árulás című darabjának előadásáról).

Az 1998. 3/4. és 11/12. számban nem található könyvkritika, 9/10-esben azonban három is, az egyik Umberto Eco könyvéről.

Nagyvilág	
	1/2. 3/6. 7/10. 11/12.
1997 (36)	2 21 6 7
	1/2. 3/4. 5/6. 7/8. 9/10. 11/12.
1998 (14)	6 – 5 3 – –
	1/2. 3/4.
1999 (4)	1 3

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Tiszatáj												
1997 (64).	9	5	8	4	1	4	4	4	4	7	8	6
1998 (37)	9	3	2	3	2	–	6	2	4	6	–	–
1999 (12)	1	2	–	4	5							
Alföld												
1997 (49)	8	9	5	3	–	–	6	–	5	7	5	1
1998 (52)	7	11	5	–	2	2	3	6	9	5	2	–
1999 (13)	–	–	–	7	6							
Jelenkor												
1997 (64)	10	11	8	5	1	–	–	8	4	4	6	7
1998 (40)	3	4	5	5	1	2	4	4	7	1	4	
1999 (9)	2	–	1	5	1							
Holmi												
1997 (59)	5	6	4	9	–	5	6	5	6	8	2	3
1998 (38)	8	4	4	4	–	2	4	2	4	3	3	–
1999 (12)	–	–	4	6	2							

Tiszatáj: Az 1998 novemberi számban nem volt könyvkritika, a júniusiban viszont Domokos Mátyás, Gergely Ágnes és Lázár Ervin, a decemberiben pedig Pintér Lajos és Tar Sándor művéről jelent meg kritika.

Alföld: Az 1997. májusi számban egy kritika jelent meg Vajda Mihály művéről, a júniusiban öt, a bírált művek szerzői: Balassa Péter, Margócsy István, Tandori Dezső, Závada Pál, Parti Nagy Lajos. Az 1998. áprilisi szám négy kritizált művének szerzője Orbán Ottó, Ferencz Győző, Böndör Pál és Halasi Zoltán.

Jelenkor: Az 1997. júniusi szám tematikus összeállítás Pécsről, ezért nincs benne könyvkritika, a májusiban, ahonnan csak egy tétel került ki, öt is található, Darvasi László műveiről 3 írás, továbbá egy-egy Heimito von Doderer és Vajda Mihály művéről.

Holmi: Az 1997. májusi szám Figyelő rovatában kivételesen csak lemezekről jelentek meg kritikák, így indokolt lehet, hogy ebből a számból nem került be tétel az adatbázisba. Az 1998. májusi számban 6 könyvkritika jelent meg, ezek szerzői Tandori Dezső, Mosonyi Aliz, Papp András, Kulcsár Szabó Ernő (Esterházy Péterről), Umberto Eco és Georges Minois, továbbá Császár István nekrológja (ilyet a Magyar Nemzetből vett fel az adatbázis). Az 1998. decemberi számban ugyancsak 6 könyvkritika található, a művek szerzői: Kertész Imre, Garaczi László, Karl Löwith, Jan Kott, Alekszandr Szolzsenyicin, Philippe Lacoue-Labarthe.

Az 1999-es számokat nem vizsgáltuk meg ugyanebből a szempontból, mivel ennek az évnek a feldolgozása biztosan folytatódik, az azonban feltűnő, hogy a legtöbb esetben a legújabb számokból (május-júniusig jutottak el) került be a legtöbb tétel, s a megelőző időszak a hiányosabb, csak remélni lehet, hogy még ezek feltárására is sor kerül, s ez talán még 1998-ra is érvényes. Ha így van, arra lennék kíváncsi, mi határozza meg a feldolgozás sorrendjét, ha nem, akkor pedig arra, milyen elvek alapján történik a válogatás.

Filmkritikák

A filmkritikák száma 954-ről 1064-re emelkedett, az 1996-os év anyaga egy tétellel nőtt, a többi ennél újabb. Mivel az előző elemzésben kimaradt az 1992-es kritikák száma, itt a teljes megoszlást összegzem.

1999 – 20
1998 – 27
1997 – 62
1996 – 107
1995 – 214
1994 – 235
1993 – 284
1992 – 14
1985 – 100
1972 – 1

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nem kell különösebb annak megállapítására, hogy a felvett filmkritikák száma még sokkal nagyobb ütemben csökkent, mint az egyes évekből feldolgozott tételek teljes száma.

Végső megjegyzések és kérdések

Az első lemezen az irodalmi és a szociológiai adatbázis tételeinek száma megközelítőleg azonos volt, 40.231, illetve 40.441. Ehhez képest az irodalmi tételszáma 6.895 új tétellel 47.018-ra nőtt, míg a szociológiaié 20.075-tel 60.516-ra. A korábbi elemzésben is utaltam arra, hogy más szempontok (a tárgyszavak száma, az adatbázisok fizikai mérete) szerint még jóval nagyobb a különbség az adatbázisok között.

A Szociológiai információban 58.487 tételhez 440.552 tárgyszó kapcsolódik (1984-1994: 38.858, 303.509), az irodalmi adatbázisban 33.979 tételhez 46.013, ezek közül 29.527 tételben 33.370 a személyhez kapcsolódó (28.303, 38.328, 24.478, 28.014), így fogalmi tárgyszó összesen 12.643 van. Hogy pontosan hány tételben, az a keresési módszerekkel nem megállapítható, 4452 olyan tételben, amelyben nincs személyi tárgyszó, 7644 tárgyszó található, a többi személyi tárgyszavakkal vegyesen.

A Szociológiai irodalom DB könyvtárának mérete 82.405.165 bájt, az irodalmi adatbázisé 25.133.329 (az előző lemezeké: 21.337.894, 24.533.762, 24.741.422, jelentős változás, ahogy a tételszámokban is, csak az 1. és a 2. lemez között figyelhető meg.). Hasonlóak az arányok, ha a megfelelő DAT kiterjesztésű fájl méretét nézzük: 65.304.679, illetve 19.312.456.

Várható, hogy a következő lemezen újra csak az irodalmi adatbázis anyaga fog változni az az 1961-1999/3 megjelenésével. Csak remélni tudom, hogy a különbség nem olyan lesz, mint az 1961-1998 és az 1961-1999/1 lemez között (376 tétel, 160.484 bájt az irodalom.dat-ban), hanem nagyságrendekkel nagyobb, s nemcsak természetszerűen az 1999-es tételek száma nő, hanem visszamenőlegesen az 1998-as év anyaga is, eléri az 50.000-es, régóta igért határt.

Az 50.000-es határt másképp már sikerült elérni, tudomásom szerint ennyibe kerül (forintban) az éves előfizetés a negyedévenkénti lemezekre. (A korábbi lemez egyszeri 20.000 forintját (+ mindkettőnél még ÁFA) sem találtam túl kevésnek, bár erre nem utaltam a korábbi elemzésben.) Kétségkívül takarékos megoldás több adatbázis egy lemezen való megjelentetése, bár, mivel a legújabb lemez anyaga sem sokkal haladja meg a 100 megabájtot, még sok minden ráférne a lemezre. Ugyanakkor nem biztos, hogy mindenkinek mindegyik adatbázisra szüksége van. Megállapítható, hogy melyik adatbázis mennyit ér? Nem kellene lehetővé tenni, hogy mindenki ahhoz jusson hozzá, amit igényel? Ha nem csak az idei előfizetési díjra gondolunk, mibe kerül ez, mennyien vállalják a költségeket hosszabb távon, évről évre? Megnézik-e, hogy mit kapnak a pénzükért, s az alapján döntenek? Mindezekre a kérdésekre, s amiket még korábban tettem fel az irodalmi adatbázis tartalmával, válogatási elveivel kapcsolatban, nem tudok válaszolni, s úgy érzem, nem is nekem kell. Valaki azonban válaszolhatna rájuk.

Murányi Péter
peterm@kit.bdtf.hu

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

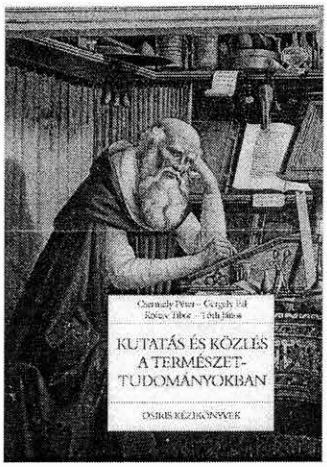
KÖNYVSZEMLE

Ezredvégi kézikönyv jövendő kutatóknak (a zsenik kivételével!)

A négy, maga is tudományt művelő társszerző – *Csermely Péter, Gergely Pál, Koltay Tibor* és *Tóth János* – kézikönyve némiképp kilóg a hasonló vonatkozású magyar munkák sorából; az amazoknál összetettebb megközelítésű mű a kutatás és a publikálás módszertanának ötvözetét nyújtja. Az ötvözés lényege az alkotórészek előnyös tulajdonságainak egyesítése egy új minőséget képviselő anyagban, ami ebben az esetben vitathatatlanul megvalósult. A tágabban értelmezett természettudomány (a klasszikus természettudományokon kívül a műszaki és agrártudomány, illetve mindazon „alkalmazások", melyek a természettudomány eredményeiből építkeznek) jövendő és kezdő művelői, továbbá a tudomány művelésére nyitott nagyközönség figyelmére számot tartó könyv egyszerre összegzése a téma magyar nyelvű munkáinak, másrészt alapja lehet a (természet)tudományos tevékenység komplexebb megközelítésű kalauzainak. Hogy szükség van-e erre a komplexebb megközelítésre, azt a felsőoktatás e témában született kurzusai tananyagának ajánlott könyv pályafutása fogja igazolni vagy cáfolni, mindenesetre bizonyos, a szerzők már kipróbált – a GATE-n, DOTE-n, ELTE-n, BME-n és SOTE-n elhangzott – előadásaik tapasztalatainak birtokában vállalkoztak arra, hogy álszerénység nélkül Eco művének párját hozzák létre a természettudományok művelői számára. (Ebből a szerzői hozzáállásból máris leszűrhető talán valami a szakirodalmi közlés sajátosságaiból: a szerzőtársakénál szerényebb célkitűzéssel – a legalaposabb kutatómunka mellett is – csak szerényebb alkotást lehet létrehozni...)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kutatás és közlés a természettudományokban / Csermely Péter [et al.] ; [szerk. Koltay Tibor] . - Budapest : Osiris K., 1999. - 318 p. ; 24 cm. - (Osiris kézikönyvek, ISSN 1416-6321)
ISBN 963 379 528 1

A kézikönyv öt, erősen ingadozó terjedelmű fejezetben tárgyalja a kutatói léthez nélkülözhetetlen elméleti és gyakorlati ismereteket. Az első és egyben legterjedelmesebb részt a tudomány és kutatás általánosabb kérdéseinek szentelték. Egy ilyen bevezetőben ma már elképzelhetetlen olyan alapfogalmak tisztázásának megkerülése, mint az információ és (tudományos) kommunikáció, döntés, tudománymetria és ennek egyes törvényszerűségei (pl. exponenciális fejlődés, 10-15 évenkénti ismeretkétszereződés, a Zipf-eloszlás érvényesülése a témák publikálása és a hivatkozások esetében). Itt tisztázzák annak meghatározását is, kit lehet kutatónak tekinteni. A szerzők a legliberálisabb meghatározásból kiindulva – tudniillik, hogy kutató az, akinek legalább egy közleménye van – szűkítik a fogalmat az utolsó publikálás időhatárával (elmúlt 2 év), a megjelentetett közlemény forrásával (nemzetközi szakfolyóirat) és a lektoráltság tényével. Ez kimondatlanul egy olyan definíciót eredményez, mely szerint az alkotókat csak munkásságuk egy bizonyos szakaszában lehetne tudományos kutatónak tekinteni: csupán kevés szerencsés és igazán tehetséges személy esetében vonatkozhat a „kutató" minősítés az egész pályán töltött időre, vagy a pálya „produktívabb" (30 és 50 éves életkor közé eső) szakaszára. Mivel a tudományos tevékenység minőségének mérése a természettudományok művelői esetében is roppant nehéz, mennyiségekkel kifejezhető ismérveket tárnak fel (idézettség, impaktfaktor) és ezeket az ismérveket használják a minőség megítélésére, természetesen figyelembe véve a művelt tudományterület sajátosságait.

Az alapvetések közé tartozik a megismerés formáinak vizsgálata. Itt elsősorban a művészi, a tudományos és a vallásos megismerés különbségeiről esik szó. A művészi és a tudományos megismerés legfőbb eltérése abban rejlik, hogy míg a művészet egyedi és megismételhetetlen teljesítményekkel (és produktumaival, a műalkotásokkal) ragadja meg a valóságot, a tudomány a jelenségekben az általánost, a törvényszerűségeket keresi. A törvényszerűség lényegéből adódik, hogy a vele leírt jelenség megismételhető, ami a tudományos megismerés számára alapvető fontosságú. A szubjektivitás kizárása a tudomány részéről olyan követelmény, ami éppen e megismerés érvényességének és hitelességének érdekében történik, hiszen a tudományos eredményeknek, megállapításoknak mindig egy nagyobb összefüggésrendszerben, a tudományos gondolkodás mindenkori egészében kell megállniuk a helyüket, vagy megváltoztatniuk az egészről alkotott felfogásunkat (ahogy az a paradigmaváltások idején történik). A vallásos megismeréssel összevetve a tudományos megismerés kevésbé tekintélyelvű és szigorúan analitikus, elemei és – indokolt esetben – egésze is megváltoztatható. A tudományos megismerés így a mérések, megfigyelések által igazolható ismeretekre irányul és nem tárgya a belső azonosulás által megvalósuló megismerés. Ami e kétféle megismerésben mégis közös, az az erkölcsi-etikai alapállás szükségessége, hiszen a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vallás és tudomány egyaránt az ember boldogulását, a világban való otthonosságát keresi.

Természetesen a megismerés grádicsain (véletlen észlelés, ismételt észlelés, felismerés, megfigyelés, jártasság, vélemény, elmélet, tudás) nem lehet egyszerűen végigbaktatni: nem egy csapdát rejt magában a gondolkodás. Gátunk lehet a szükséges információk megszerzéséhez elégtelen idő, komfortigényünk, orientációnk, esetleg pongyolaságunk a kifejezésben vagy a tetszetős elméletek vonzása. A tudományos megismerés értékei az általánosíthatóság, megismételhetőség, bizonyíthatóság, koherencia, analitikusság, egyszerűség, elegancia, fontosság. A tudományos megismerésnek továbbá mindig újnak kell lennie, mert a már korábban dokumentált felismerések újrafelfedezésével nem lehet tudományos babérokat szerezni...

A leendő kutatók felkészítéséből nem lehet kihagyni a tudóskép megfogalmazását sem. A jó tudósról alkotott kép azonban nem recept, hiszen egyes olvasók bizonyos adottságok vagy motivációk kialakításáról – esetleg önhibájukon kívül – már lekéstek, viszont vigasztalhatja őket az a tény, hogy jó tudóst éppúgy nem lehet recept alapján formálni, mint általában tehetséget. Az adottságok csak kiindulópontot, esélyt biztosítanak, de semmiképp sem nyújtanak garanciát arra, hogy a velük felruházott személy bármely tudományágban nagyot alkothat. Ami nélkül viszont bizonyosan nem lehet kiemelkedő eredményeket produkálni, az a megfelelő motiváció, elhivatottság. Persze a rossz tudósnak is vannak ismérvei, melyeket elkerülendő hívják fel a szerzők figyelmünket a kétértelműség iránti intoleranciára, a címkézésre, a mentális szűrő működésére, holdudvarhatásra stb.

Ha többé-kevésbé már alkalmasak vagyunk kutatás végzésére, ki kell választanunk a megfelelő terepet és kutatásunk tárgyát, vagyis – többnyire – be kell kapcsolódnunk egy kutatást folytató intézmény szervezetébe. (A humán erőforrásokat racionalizáló világunkban már ez önmagában komoly kutatást igényel, egy jobb állás megszerzése pedig néha inkább művészi, mint tudományos képességekre épülő eredmény...) A sikeres szakmai önéletrajzon és a beilleszkedés problémáin túl a kutatási témaválasztás nehézségei tornyosulnak elénk, ahol érdeklődés és lehetőségek, kompetencia és szakmai kockázatvállalás csapnak össze, hogy végül megfogalmazódhasson bennünk a Nagy Kérdés - vagy az első kicsi a pályán elkövetkezők hosszú sorában... Sok apró jó tanács olvasható a kézikönyv 1.5. fejezetében, amit feltétlenül érdemes megszívlelni (pl. a tudományos kérdések megfogalmazásáról).

Mivel a tágan értelmezett természettudományok jelentős részében a kutatók egyik legfontosabb módszere a tudományos megismerés szolgálatában a kísérlet, így ez a téma és a kiértékelésre vonatkozó „intelmek" külön alfejezeteket kaptak, melyek a kísérletes területeken dolgozók számára bírnak nagy jelentőséggel a kísérlettervezés módszertanának megalapozásához, a kísérlet paramétereinek helyes megválasztásához, az indokolt mintaszám és a szükséges kontrollok meghatározásához, műszerismerethez, mérési jegyzőkönyvek vezetéséhez. A kiértékelés során az objektivitás éppoly fontos, mint a tudományos megfigyelés bármely fázisában. A kutatói prekoncepció gyakran eredményezte már adatok kozmetikázását és okozott hosszú távon igen kellemetlen következményeket (jobb esetben csak a kutatóra nézve). Az ezt követő rész a (matematikai) modellekről nyújt alapismereteket. A tudományról és kutatásról szóló fejezetet a – cseppet sem mellékes – szociológiai és etikai kérdések érintésével zárják, melyben a témaválasztás erkölcsi megfontolásaitól (pl. egy másik kutató ötlete „lekutatásának" tisztes vagy tisztességtelen voltától) kezdve a közlés etikáján keresztül a szerkesztés és a kísérletek folytatásának erkölcsi problémáin keresztül jutunk a tudomány olyan bizonytalan és ingoványos határvidékeire, ahol a tudományosság látszata pusztán álca a tevékenység vagy produktum hitelességének, értékének, művelője hírnevének nö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

velése érdekében. Hogy okkal vagy ok nélkül óvják olvasóikat a szerzők bizonyos etikai vétségek elkövetésétől? Valószínűleg közismert a diplomamunkák egyre növekvő részének bizonytalan eredete vagy az a tény, hogy a szakirodalmi publikációk között hemzsegnek a „kényszerközlemények", olyan írások, melyek kizárólag a szerzőnek a „tudomány porondján" való jelenlétét hivatottak mutogatni. Ha információrobbanásról beszélünk, nem árt utánagondolni, vajon a tudományos információk termelésében mekkora részt vállal napjainkban saját kutatói fontosságunk „újratermelése", s ebben mekkora (bűn)része van a tudományos megítélés mai gyakorlatának. (Ezt a kérdés érinti még a tudományos közléssel foglalkozó 4.1. alfejezet is).

Az eddigiek bevezetést nyújtottak a tudomány és kutatás műveléséhez, a tényleges kutatómunkát és kísérletezést - akárcsak az eredményekről szóló publikációkat vagy egyéb közlési tevékenységet - azonban meg kell előznie a szakirodalom megismerésének. (Természetesen ez valójában nem egy, a kutatómunkát és közlést megelőző fázis, hanem szerves része a kutatói tevékenység egészének!) A szakirodalom ismerete egyrészt megalapozza, érettebb korában pedig katalizálja a kutatónak a témával kapcsolatos ismereteit, másrészt igen sok felesleges vizsgálódástól mentheti meg, hiszen számtalan témán egyszerre több helyen, párhuzamosan dolgoznak. A szakirodalomról tehát minden kutatónak megfelelő ismeretekkel kell rendelkeznie, s ezen nemcsak a tudományos ismeretanyagot felölelő dokumentumtípusokat értjük, hanem a közlemények fellelésének eszközeit, módszereit is. Ebből a célból ismertetik a cédula-, online és központi katalógusokat, a fogalmi osztályozási rendszereket, a bibliográfiák és referáló kiadványok mibenlétét, szerepét. A sorból nem maradhatnak ki a korszerű információtechnológiához kapcsolódó online és CD-ROM-on hozzáférhető adatbázisok. Néhány fontosabb adatbázis említésén túl az Institute for Scientific Information szolgáltatásai részletesebb ismertetést érdemelnek. Az ISI által készített Science Citation Index mind a kutatott terület irodalmazásához, mind pedig a tudományos tevékenység értékeléséhez eszközt biztosít. Az ISI legfontosabb kiadványai – Source Index, a Permuterm Subject Index és Citation Index – segítségével becserkészhetőek a bennünket érdeklő témák, a területek legfontosabb szerzői (esetleg későbbi kapcsolatfelvétel céljából), végül az idézettségi mutató lehetőséget ad arra, hogy a hivatkozási kapcsolatok vizsgálatával olyan kutatókhoz és témáikhoz jussunk el, melyek – pl. a nem teljesen szoros tartalmi összefüggés miatt – esetleg észrevétlenek maradtak volna számunkra, holott az általuk közölt információk akár lényeges befolyást gyakorolhatnak tudományos tevékenységünk folytatására. Az idézettségi mutató másik haszna a kutatók tudományos fontosságának, szerepének formális megítélésében nyilvánul meg. A heti periodicitású, tudományterületekre bontott tartalmú Current Contents jelentősége ezzel szemben a szakfolyóiratok tartalomjegyzékeinek gyors közlésében áll, de tekintettel a kiadványok óriási számára, igen erősen kell szelektálniuk benne a kutatóknak, ha a végül a fontos cikkek elolvasásáig is el szeretnének jutni valamikor. Ebben talán a Current Contents on Disc nagyobb segítség, hiszen a digitális formátumon keresőprofilunk lefuttatása gyorsabb eredményhez vezet, a találatok megőrizhetőek. A jól meghatározott keresőprofilok továbbá azzal az előnnyel járnak, hogy szigorúan a keresőképnek megfelelő találatokat hozzák, szemben a kutató bizonyos határok között csapongó orientációjával. A modern keresőeszközök – és kommunikációs lehetőségek – között kiemelkedő szerephez jut az Internet, melyet épp a tudományos információcsere igényei terjesztettek el, több alkalmazása a tudományos kommunikációnak köszönheti létét (pl. a HTML jelölőnyelv). Az Internettel kapcsolatos tudásunk nem lehet eléggé naprakész, s mivel viszonylag új technológia, a kutatók számára fontosabb lehetőségeket (mint az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elektronikus vitafórumok, faliújságok, archívumok, online katalógusok és adatbázisok használata vagy a tartalomjegyzék-szolgáltatások) részletesebben is érdemes ismertetni. Épp ezért sajnálhatjuk, hogy a könyvnek ez a része fontosságához képest talán karcsúbbra sikeredett.

A következő két fejezet a tudományos közléssel foglalkozik (informális és formális kommunikáció: lényegében egy kérdéskör két oldalát vizsgálja, így különösebben nem indokolt külön fejezetekre bontásuk). Az informális kommunikáció formáit, színtereit (kutatóhelyi és kutatóhelyek közötti kommunikáció) és az elektronikus levelezésnek e kommunikációban betöltött szerepét vizsgáló részből a reménybeli kutató megtanulhat hatékonyan gazdálkodni megnyilatkozásaival, tudományos kérdésben tanácsot kérni és kifejteni kritikai észrevételeit. Az informális kommunikációnak – jelentőségétől függetlenül – közel sincsen olyan nagy irodalma, mint a tudományos közlés gyakorlatának. Ha a kutatáson és a tárgyához kapcsolódó irodalom tanulmányozásán – fűszerezve a kollégákkal folytatott gyümölcsöző konzultációkkal – túljutottunk, eljön a pillanat, mikor eredményeinket meg kell osztanunk a szakmai nagyközönséggel tudományos konferencián, a szakirodalom eszközeivel vagy akár a médiákban. Az ezzel összefüggő ismeretek is tanulhatók és tanulandók, hiszen a tudományos karriert befolyásolhatják a közlési képességek, jól-rosszul megválasztott módszerek: a remek eredményeket is elszürkíthetik a helytelenül megválasztott szemléltetőeszközök, a nem megfelelően szerkesztett kéziratok. A közlés és az eredmények közzétételével foglalkozó rész minden részletre kiterjedő tanácsokkal segíti a publikálókat, melyből nem maradnak ki a (szak)nyelvhelyességi és stilisztikai kérdések és a konferenciák szervezésével kapcsolatos tudnivalók sem.

Az ötödik, egyben utolsó fejezet, mely a kommunikáció (és gyakran a kutatás) anyagi hátterével, a pályázatokkal foglalkozik, forráshiányos korunkban egyszerre divatos és aktuális. Modern tudományt anyagi mecenatúra nélkül művelni napjainkban jóformán lehetetlen. A hazai kutatásnak nem alakult ki az a finanszírozási háttere, mely legalább annyira ad pénzügyi eszközöket, mint erkölcsi támogatást. Ennek okán nagy kereslet mutatkozik a „hogyan pályázzunk" kérdés mindent megoldó válaszaira, valószínűleg ez is elősegítette, hogy e téma önálló fejezetté vált. Természetesen Csermely és szerzőtársai sem árulták el a Nagy Titkot, de lehetőséget adtak arra, hogy kicsit szisztematikusabb, összefogottabb és a finanszírozási igény tekintetében reálisabb pályázatokat fogalmazzanak meg az arra vetemedők.

A monográfiát gazdag irodalomjegyzék és egy igen praktikus Függelék zárja, amely az egyes természettudományi szakterületek fontosabb kézikönyveit és egyéb forrásait (honlapok, referáló lapok, indexek, biográfiák stb.) sorolja fel. E válogatott bibliográfia a kezdő kutatóknak nyújthat segítséget, esetleg kitekintést, ha a rokon tudományágak területére tévednek tevékenységük során.

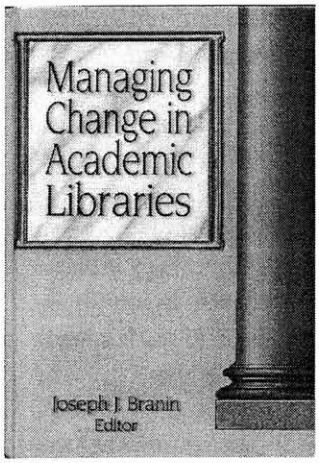
Mi hiányzik még ebből a könyvből? Célkitűzéseihez, szakirodalmi előzményeihez, a társművekhez képest jóformán semmi (talán csak a már említett, a szakirodalommal és könyvtárral foglalkozó fejezet bővítését kellene megvalósítani). Az olvasónak szilárd meggyőződésévé válik, hogy a szerzők minden hájjal megkent profik, szakszerű, közvetlen és ráadásul derűs stílusban és példákkal teszik szemléletessé mondanivalójukat, amitől a könyv a zömében fiatalabb (20-35 éves) olvasótábor számára külön vonzerővel bír. Talán egy újabb kiadásnak is hasznára válik, ha a rövid, néha félmondatos „illusztrációk" akár oldalas esettanulmányokká nőnék ki magukat. A tudománytörténet és korunk tudományos közélete ehhez megfelelő alapanyaggal szolgálhat és tovább növelné ennek a minden bizonnyal népszerűségre ítélt munkának a vonzerejét.

Az Osirisnál megjelent, a kiadótól megszokott magas színvonalon kivitelezett könyv a könyvtári

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

példányokon kívül a közelebbről érintett olvasóközönséget, a fiatal kutatókat remélhetően utoléri saját könyvespolcaikon is. (Jómagamnak – az ismertetés elkészítése ürügyén – már sikerült kisajátítanom egyet, de annyira megszerettem, hogy ezúton kérek bocsánatot kutató és oktató barátomtól, Filep Tibortól: nincs lelkierőm megválni ettől...)

Szabó G. Tibor

Managing change in academic libraries / ed. JosephJ. Branin. - Binghamton : Haworth, 1996. - 151 p.

Cikkgyűjtemény a változásokról és kezelésükről a felsőoktatási könyvtárakban

A papíralapú (vagy inkább papír-hátterű) világban, még az információs forradalmak előtt, amikor a szöveget nem számítógéppel szerkesztettük, hanem megírtuk, azután (ha arra érdemes volt) kiszedték, kinyomtatták és a folyóirat-terjesztőkön vagy a könyvesboltokon keresztül eljutott az érdeklődőhöz, még tudtuk, hogy mi a különbség a könyv és a folyóirat, ha úgy tetszik, a monográfia és a periodikum között. Valahogy úgy gondoltuk (volt is benne ráció), hogy a rövidebb átfutási idő alatt elkészülő, rövidebb írásokat tartalmazó folyóirat (csak a szakirodalomról van szó), a szakterület aktuális problémáiról, vitatott-vitatható kérdéseiről, legújabb fejleményeiről, kutatási eredményeiről tájékoztat. A könyv, a monográfia pedig (még a tanulmánykötet is), ha nem is feltétlenül a kanonizált, de a tudomány adott fejlődési pillanatában megállapodott, biztosnak tekintett tudást, az összegzést tartalmazta, s azt sugallta a könyv fizikai valója, vaskossága, kemény kötése is. Azután a dolgok keveredni kezdtek, egyes folyóiratszámok könyvnyi vastagságúvá duzzadtak, a könyvek egyike-másika megvékonyodott, megjelent a papírkötésű változat (vagy a csak úgy megjelent monográfia), s nem egyszer a népszerűsítő, vagy csak egyszerűsítő „művek", itt-ott a primitív kompilációk öltöttek tekintélyt keltő méretet és külsőt, áligényes megjelenést. És megtörtént (néhol rendszeressé is vált), hogy a folyóirat öltött könyv-formát. Ennek első lépéseként megjelentek a „tematikus számok", amikor az adott folyóiratszám több cikke (esetleg teljes tartalma) egy témával foglalkozik, egy téma köré épül. Következő lépésként az ilyen egy-témájú folyóiratszám saját címet kap; a bibliográfusok és a – régen így mondtuk – címleírók nagyobb örömére. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

metamorfózis végére pedig a folyóirat teljes identitászavarba kerül. Elveszti folyóirat-küllemét: kemény kötést, más borítót kap, kikerülnek belőle a reklámok, a könyvismertetések, és mindaz, amitől a folyóiratszám aktuális volt, amiért a maradi szakember mindmáig, az elektronikus dokumentumellátás burjánzásának korában is, kézbe akarja, kézbe szereti venni a friss folyóiratszámot, hiszen az egésztől kapja meg azt az általános benyomást, hogy az adott szakterületen „mi van a levegőben", mivel foglalkozik a szakma publikáló rétege, mit tartanak a szakmában üzletelő gyártó-előállító-forgalmazó cégek ajánlásra, reklámozásra érdemesnek, a szemlézők mit emelnek ki, mit tartanak fontosnak a társ-folyóiratokból, az újonnan megjelent könyvekből. Nos, mindezekről lemondva veheti kézbe – nyilván a nyomdai és kötészeti pluszmunkák miatti késéssel – az olvasó az egy témájú cikkek tanulmánykötet-jelleget öltött gyűjteményét – konkrét esetünkben ráadásul savmentes papíron, tehát még ezzel is az értéket, az időállóságot sugallva.

Felmerül a kérdés, és a recenzensnek nem is lehet más dolga, mint a kérdést feltenni – és meg is válaszolni –, érdemes-e? Érdemes-e lemondani a folyóirat folyóirat-jellegéről, és az imént említett előnyeiről (ha úgy tetszik, varázsáról), illetve érdemes-e az adott folyóirat-számban megjelent cikkek összessége arra, hogy maradandó értéknek, egy tanulmánykötet tartalmának tekintsük?

Esetünkben a témát, amelyre a tanulmánykötet szerepére vágyó folyóiratszám cikkei fűződnek, az a ténykörülmény nyújtja, hogy a felsőoktatási könyvtárakban – főként az információtechnológia fejlődése nyomán – óhatatlanul jelentős változások következnek be (de ne maradjon említés nélkül a változások másik, gyakran legalább annyira kényszerítő oka, a költségvetési megszorítás sem). A változásoknak pedig formát kell adni, mederbe kell terelni (mederben kell tartani); a változási folyamatot – mint egy parádét – le kell vezényelni, ugyanis – ha valaki a „változás" szakirodalmában még nem találkozott volna e közhellyel, és saját magától sem jutott erre a megállapításra – a változás bonyolult és stresszteljes dolog, az emberi természet pedig olyan, hogy mindenképpen megkísérli elkerülni mindaddig, amíg a fennálló állapot nem okoz nagyobb bajt, mint amekkora a változással járó baj várható mértéke.

Tegyük fel – joggal tehetjük –, hogy a magyar felsőoktatási könyvtárakban is érik (megérett) a helyzet a változásra (legalábbis ami az okok közönségesebbikét, a költségvetési megszorításokat illeti), sőt, van, ahol a változás már így-úgy végbe is ment. A kérdés tehát az, hogy a magyar egyetemi (főiskolai) könyvtáros, és a könyvtárigazgató számára mit nyújt a kötet. Főként az igazgató számára, hiszen a az egyik cikk címe is ez: a könyvtárigazgató, mint a változás mozgatója. Nos, nem igazán sokat. A nagyobb részt a Minnesotai Egyetem könyvtáraiban működő szerzők ígéretes című írásai igencsak revelációszegények. A zenei könyvtáros *L. Probst*: *„Könyvtárak a változó környezetben: a szerepek, a hatáskörök és a koncepciók változása az informatika korában"* címmel csak sorolja, hogy mi minden változik: a felsőoktatás, a tudományos kommunikáció, a kormányzati szerep, a magánszektor szerepe az oktatásban; majd megemlékezik az „információs szupersztrádáról" és az internacionalizmusról (nálunk mostanában inkább globalizációként emlegetik), s végül nem egészen egy oldalt szentel a „változások a könyvtárban" alcímnek, hogy slusszpoénként Hérakleitoszt idézze, de róla mi is tanultunk. *J. Fatzer* (ezúttal nem Minnesotából, hanem a New Orleans-i Egyetemről) a költségvetési meg-

* Több olyan angolszász kiadót ismerünk, amely tematikus folyóiratszámokat keménykötésben könyvként is megjelentet. A Könyvtártudományi Szakkönyvtár – a recenzens véleményét tiszteletben tartva – azért kedveli ezeket a könyveket, mert a könyveket kölcsönözheti, a folyóiratszámokat pedig csak helybeni használatra ajánlhatja fel olvasóinak. Akadnak olyan könyvtárak is, ahol nem telik a folyóirat éves előfizetésére, de egy tematikus, könyvként megjelenő számra igen. (A szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szorítás, mint az innováció ösztönzője címmel esettanulmányt tesz közzé, két meglehetősen különböző USA-állam, Louisiana és Ohio nehézségeit és megoldási kísérleteit összevetve. Ami ebből érdekes, az az, hogy mindkét államban ugyanazt a megoldást, a „hálózatba tömörülést" találták célravezetőnek. Így jött létre a nálunk is közismertnek mondható OhioLINK, és a szaksajtóban alig szereplő LALINC (Louisiana Academic Libraries Information Network Consortium). Ígéretes *„Az egyetemi könyvtárak szervezeti átalakítása"* cím, ám ezúttal is csak egy esettanulmányról van szó, a szerzők ismét csak a minnesotai egyetemről valók, s fejenként három oldalnyit tettek a sovánka végeredményhez. *S. Hearn* (Minnesota) *„A bibliográfiai számbavétel az elektronika korában"* c. cikke sem terjedelmében, sem tartalmában nem több egy átlagos, inkább csak a publikáció örömeért vagy kényszeréből született, a népszerűbb szakmai lapokba való cikknél. Megállapítja, hogy a merev és lineáris helyi cédulakatalógust felülmúlja az online katalógus, hogy a kulcsszavak és a logikai operátorok használata a bibliográfiai adatok használatának új módjait nyújtják, s szerinte minden egyes keresés újjászervezi a katalógust, és a katalógus multifunkcionális meghatározása nyomán túlhaladottá válnak a régi katalogizálási szabályok. Olyant is mond, hogy meg kell találni azokat a szervezeti megoldásokat, amelyek elősegítik az egyetemen a könyvtárosok és az informatikai szakemberek nagyobb együttműködését, és a köztük való felelősségmegosztást. *P. Johnson* nagyobb munkát végzett: közel negyven publikációt olvasott el, hogy – be nem vallottan – szakirodalmi szemlét állítson össze könyvtári szak- és segédszemélyzet szerepének változásáról, illetve e változások menedzseléséről. A könyvtárigazgató már említett szerepéről autentikus személy, *T. Shaughnessy*, a Minnesotai Egyetem könyvtári főigazgatója ír, felemlítve az ARL (Association of Research Libraries) ezzel kapcsolatos tevékenységét, és ugyanakkor kifejezve abban való kétkedését, hogy bármely modell alkalmas lehetne minden könyvtár számára. Szó esik még az Alexandriai Könyvtár eszméjének újrafelfedezéséről az elektronikus könyvtár képében (*A. Young* és *T. Peters* cikkében), valamint arról, hogy a technológiai változások menedzseléséhez fontos lehet a teljesítmény-becslésről a teljesítmény-értékelésre való áttérés is (*S. Marquardt* szerint).

Mindezt szívesen átlapozzuk egy folyóiratban, akinek ideje engedi, végig is olvashatja. De egyetlen, a változások gondjaival küszködő könyvtáros ne gondolja, hogy a bölcsek kövét kapta kézbe, vagy akárcsak egy olyan tanulmánykötetet, ami komoly válaszokat, valódi megoldásokat kínálna felmerülő kérdéseire.

Mohor Jenő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

218
312

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Általános és elméleti kérdések

99/218

KURONEN, Timo – PEKKARINEN, Päivi: Ranganathan revisited: a review article = J.Llbr.Inf.Sci. 31.vol. 1999. 1.no. 45-48.p.

Ranganathan aktualizálása: szemle

Hozzáférhetőség; Könyvtártudomány története; Számítógép-hálózat; Társadalmi követelmények

A szerzők tisztelettel emlékeznek meg a neves indiai matematikus és könyvtáros, S.R. Ranganathan (1892-1972) munkásságáról, különösen a könyvtárosság öt fontos, először 1931-ben publikált alapelvéről, amelyek a könyvtártudomány öt törvényeként váltak ismertté: „A könyvek használatra valók"; „Minden olvasónak a maga könyvét"; „Minden könyvnek a maga olvasóját"; „Ne fecséreljük az olvasó idejét"; „A könyvtár növekvő szervezet". A cikk szerint, jóllehet e törvények még ma is, a gépesített könyvtári szolgáltatások idejében is ér-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vényesek, két kiegészítő törvény azért szükségessé vált. Az első a Ranganathan ideje óta végbement technológiai fejlődéshez, különösen a távközléshez kapcsolódik, a másik pedig az egyes olvasók vagy polgárok szólási, kifejezési szabadságával kapcsolatos, amit nemcsak elvekben kellene megfogalmazni, hanem a gyakorlatban is meg kellene valósítani.

(Autoref.)

Lásd még 238

Terminológia

99/219

MEDVEDEVA, E.A.: Sovremennaâ traktovka ponâtiâ informaciâ = Naučn.Teh.Bibl. 1998. 8.no. 10-24.p.

Az információ fogalmának korszerű meghatározása

Információ; Terminológia

A Szovjetunióban/Oroszországban számos szakembert foglalkoztat az információ mibenléte és szerepe. Meglehetősen hosszú a névsora azoknak, akik különféle meghatározásokat és értelmezéseket produkáltak. Például: A.I. Barsuk, I.E. Barenbaum, E.K. Bespalova, M.G. Vohryseva, K.B. Gel'man-Vinorodov, R.S. Gilarevskij, U.S. Zubov, O.P. Korsunov, U.M. Laufer, A.I. Mihailov, V.D. Paradzanov, A.K. Rebane, N.A. Sladneva, A.V. Sokolov, K.V. Tarakanov, A.I. Cernyj. A névsort még tovább is lehetne folytatni, hiszen csak a legközismertebb „meghatározók–értelmezők" felsorolása történt meg a fentiekben.

Szerzőnk nem elégszik meg a névsorral, hanem sorra veszi azokat a definíciókat is, amelyeknek egyes elemei közelebb visznek az információ fogalmának megértéséhez és pontos értelmű használatához. Nem utolsósorban azt fejti ki, hogy a meghatározásoknak jellemző hibája annak homályban hagyása vagy nem kellő határozottságú kijelentése: tulajdonképpen milyen típusú információ meghatározására–értelmezésére vállalkozik ez vagy az a szakember. Nevezetesen a dokumentális információ vagy a bibliográfiai információ egyfelől, másfelől a tágabb, átfogó értelmű szociális (társadalmi) információ jellemzői keverednek össze az ismertetett–bírált meghatározásokban.

Ebben a helyzetben mindenekelőtt a szociális (társadalmi) információ lényegét kell tisztázni, illetve definícióba sűríteni. *Medvedeva* ezt a feladatot a következőképpen oldja meg, azaz szerinte „a szociális információ olyan lényeg, amely a szocium objektív és szubjektív valóságának különféle oldalait és szintjeit tükrözi, és ezáltal működik közre az embernek a társadalommal és a természettel való kölcsönhatásában a tér- és időbeli folyamatosság ilyen vagy olyan határai között".

Az információval, annak különféle válfajaival kapcsolatos vizsgálódásokat természetesen tovább kell folytatni, főként a dokumentális információ elmélyült megértésének, értelmezésének és definiálásának irányában.

(Futala Tibor)

Történet

Lásd 218, 243, 269

Kutatás és fejlesztés

Lásd 264

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Információszervezés

99/220

ROWBOTHAM, Julie: Librarians – architects of the future? = Aslib Proc. 51.vol. 1999. 2.no. 59-63.p.

A könyvtárosok – a jövő építészei?

Gépi információkeresés; Információszervezés; Könyvtárosi hivatás; Számítógép-hálózat

A cikk felsorolja és kifejti annak okait, hogy a könyvtárosoknak miért kell központi szerepet vállalniuk az Internetfejlesztésében. Két terület is van, ahol a könyvtárosok tudnának a leghatékonyabban közreműködni. Az első az „információépítészetben" való részvétel. Ehhez az új tudományághoz szükséges az információkereső technikák ismerete, navigációs logika, és grafikai tervezőkkel való együttműködés egy szilárd alapokon álló web-hely kifejlesztésében. A második terület a web-hely mögötti tartalomra vonatkozik, és a könyvtárosnak az adatszerkezetek kialakításában játszott szerepét érinti (data management)

(Autoref. alapján)

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Nemzetközi könyvtárügy

99/221

The DESIRE project: Promoting and facilitating Web usage among Europe's research community = New Rev.Inf.Net. 4.vol. 1998. 105-126.p.

A DESIRE program: a web használatának elterjesztése és megkönnyítése az európai kutatói közösség számára

Használók képzése; Középtávú terv; Kutatás információellátása; Számítógép-hálózat

A DESIRE-projektet az Európai Unió finanszírozza a Telematikai Alkalmazási Program keretében. A projekt eredetileg 1996 januárjától 1998 márciusáig tartott, de időközben meghosszabbították 2000-ig. Előzménye a TERENA (The Trans-European Research and Education Network Association) elnevezésű nemzetközi szervezet, amelynek a tájékoztató szolgálattal és a használókkal kapcsolatos munkacsoportja 1994-ben kezdeményezte a DESIRE-projekt elindítását, amelyben nyolc európai ország 23 intézménye vesz részt.

A projekt első fázisában (1996-1998) a munka nyolc kiemelt területen folyt:

1) web-források felkutatása, azaz eszközök kifejlesztése és módszerek kidolgozása a web indexelésére és katalogizálására;

2) a hozzáférés javítása (irányelvek nemzeti cache-ek létrehozásához),

3) biztonsági kérdések (adatvédelem és árképzési mechanizmusok),

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

4) tájékoztatási eszközök (színvonalas szoftverek web-helyek működtetéséhez),
5) minőségi szolgáltatás (módszerek a web-szerverek távoli működtetéséhez),
6) képzés (szoftvercsomag interaktív online oktatáshoz),
7) otthoni hozzáférés (programcsomag prototípusa),
8) értékelési programcsomag.
A projektnek a források felkutatásával kapcsolatos részében a holland nemzeti könyvtár, a loughborough-i egyetem, a lundi egyetem könyvtárának NetLab laboratóriuma, a bristoli egyetem Oktatási és Kutatási Technológiai Intézetének társadalomtudományi tájékoztatási kapuja (Social Science Information Gateway, SOSIG) és a bathi egyetemen működő UKOLN (UK Office for Library and Information Networking) vesz részt partnerként.
A DESIRE-projekt fontos szerepet játszott a nemzetközi metaadat-szabványok (Dublin Core, ROADS és RDF) kidolgozásában és használatuk bemutatásában. A tematikus kapuk számára a források minőségének ellenőrzéséhez eszközöket, irányelveket és modelleket hozott létre (ilyen például az Internet Detective). A projekt keretében – többek között egy kisebb esettanulmánnyal – vizsgálták a nagy egyetemes és szakterületi osztályozási rendszerek szerepét, alkalmazásuk előnyeit az Internet forrásainak leírásában és felderítésében. Kiemelten vizsgálták a több nyelvű források indexelésének, a több nyelvű tematikus kapuk kialakításának, az osztott és a részben automatizált katalogizálásnak a kérdéseit.
A DESIRE által kidolgozott modellt és a ROADS szoftvert felhasználva több európai országban (Dánia, Egyesült Királyság, Finnország, Svédország) folyik tematikus kapuk létrehozása. A European Web Index (EWI) metaadatok felhasználásával épít adatbázist az európai Internet-dokumentumok adataiból. A Combine Harvester programcsomagot egy-egy ország, felsőoktatási intézmény vagy szakterület releváns e-dokumentumainak összegyűjtésére és automatikus osztályozására lehet felhasználni. Dánia, Izland és Svédország, a Nordic Web Index program résztvevőiként élnek is ezzel a lehetőséggel. Hasonlóképpen hasznosítja a programcsomagot a SOSIG és az EELS program (Engineering Electronic Library, Sweden).
A DESIRE-projekt eredményei ingyenesen felhasználhatók. A cikk hivatkozásainak jegyzéke ezeket a vonatkozó URL-ekkel egyetemben részletes, 65 tételes jegyzékben adja meg.
A DESIRE-projekt második fázisa (1998-2000) négy területre összpontosít majd: 1) osztott web-indexelés, 2) tematikus web-katalogizálás, 3) cacheek, 4) címtár-szolgáltatások. A projekt e fázisának általános célja az első fázis eredményeinek terjesztése és bemutatása.

(Hegyközi Ilona)

Nemzeti könyvtárügy

99/222

HÄKLI, Esko: Public libraries and the National Electronic Library = Scand.Publ.Libr.Q. 32.vol. 1999. 1.no. 7-8.p.

Finnország: a közkönyvtárak és a Nemzeti elektronikus könyvtár

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Közművelődési könyvtár

1995-ben a finn kormány átfogó „Információs Társadalom" programjának keretében az Oktatási Minisztérium kidolgozta az oktatás, képzés és kutatás nemzeti stratégiáját.
A kormány a cél elérése érdekében 1999-ben a GNP 2,9%-át szánta kutatásokra. Ebben benne foglaltatik a tudományos könyvtárak számára beszerzendő elektronikus publikációkra fordított összeg

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

is, mely az 1998-as 8,5 millió finn márkáról 1999-ben 18 millióra fog növekedni.
A „Nemzeti elektronikus könyvtár" nevű kétéves program 1998-ban kezdődött. Létrehozásának módja eltér más nemzetekétől. A dokumentumok kiválasztása – legyenek azok elektronikus publikációk, bibliográfiai vagy teljes szöveges adatbázisok – és a könyvtári felhasználásra jogosító szerződések megkötése központilag történik a könyvtárak igényeinek felmérése és egyeztetése után. Az összehangolásért az Oktatási Minisztérium által kinevezett testület és az ez alatt működő munkacsoportok a felelősek.
A program első szakaszában az általános és multidiszciplináris publikációkra vonatkozó jogosultságokat teljes egészében a minisztérium fizeti, az egyes szakterületekre vonatkozó költségeket pedig megfelezi a könyvtárakkal. Most a tudományos könyvtárak a központilag megkötött szerződéseknek köszönhetően 2500 folyóirat elektronikus változatához férhetnek hozzá.
Más könyvtárak is csatlakozhatnak a programhoz önköltséges alapon. A kutatóintézetek és műszaki főiskolák különösen érdekeltek az összehangolt gyarapításban. A közművelődési könyvtárak egyelőre nem részesei a programnak, hiszen a beszerzett dokumentumok nem fedik használóik igényeit, de a hozzáférhető publikációk körének szélesedése nyilván csatlakozásukat eredményezi majd. Ha pedig a dokumentumok könyvtárközi kölcsönzésére vonatkozó szerződések is általánossá válnak, még inkább kihasználhatják majd a nemzeti elektronikus könyvtár nyújtotta előnyöket. Szintén ez irányba hat majd az elektronikus dokumentumok használatát megkönnyítő egységes használói felület kidolgozása. Ez ugyancsak a nemzeti elektronikus könyvtári program feladatai közé tartozik a szabványok, tárgymutatók, információvisszakeresési útmutatók kidolgozásával együtt. A számítógép-hálózatok korszerűsítése, az elektronikus dokumentumokra vonatkozó kötelespéldány-rendelet kidolgozása és a dokumentumok feldolgozásának és archiválásának megoldása is a jövő feladatai közé tartozik. Ezeken alapulhatnak majd a közkönyvtárakban is építendő új elektronikus szolgáltatások.

(Fazokas Eszter)

99/223

Kirjastotilastot 1998: Palveluverkkoa karsittiin = Kirjastolehti. 92.vuo. 1999. 4.no. 12-14.p.

Könyvtári statisztika: finn könyvtárak, 1998

Közművelődési könyvtár; Statisztika [forma]

A számadatok az alábbi fontosabb tendenciákat rajzolják ki:
A közkönyvtári hálózat 1998-ban az előző évihez képest kétszeres sebességgel „fogyatkozott". Az önálló (fő-) könyvtárak száma ugyan változatlan maradt (436), a fiókkönyvtáraké viszont 12-vel, a kórházaiké pedig 10-zel csökkent, s 2-vel kevesebb lett a bibliobuszok száma is, megállóhelyeiket pedig 235-tel csökkentették.
Mindennek ellenére összességében nem esett vissza a könyvtárhasználat. A könyvkölcsönzésben ugyan mutatkozik egészen minimális csökkenés, ám az egyéb dokumentumok kölcsönzésének közel 4%-os emelkedéséből következően az egy lakosra jutó évi kölcsönzések száma ugyanúgy 20, mint 1997-ben volt. (A kölcsönzött dokumentumoknak négyötöde könyv, s egyötödét teszik ki a CD-k, videokazetták és a CD-ROM-ok.) A könyvtárközi kölcsönzésben egyértelmű az emelkedés: 4,36%-kal nőtt a kapott és 4,64%-kal a küldött dokumentumok aránya.
A könyvtári szolgáltatások Interneten keresztüli kínálata jelentősen bővült. A közkönyvtárak 97%-ában van lehetőség az Internet használatára; 60%-uk rendelkezik saját honlappal, és 45%-uknak az állományadataiban lapozhatnak a használók.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szerény – 1,95%-os – növekedés figyelhető meg a könyvtári működési költségek területén, amelynek több mint a fele a soros béremelésből adódik. Csökkent viszont a beszerzésre felhasznált összeg (1,13%), különösen pedig a könyvbeszerzésé (3,92%).

A települések – önkormányzatok – könyvtárfinanszírozási összegei közt növekedett a különbség, s ebből következően nőtt az eltérés az egyes közkönyvtárak szolgáltatási színvonala között is, ami egyre jobban veszélyezteti az egyenértékű szolgáltatás érvényesülését. Jól mutatja az olló szélesre nyílását, hogy az egy lakosra jutó átlagérték 318 és 166 FIM között szóródik. Pusztán a kölcsönzések esetében is kimutatható ennek a hatása: az előbbi települések könyvtáraiban 20, az utóbbiakéban 16 a lakosonkénti viszonyszám.

A statisztika – háttéradatokkal együtt – megtalálható a http://www.fla.fi/kirjastolehti/faktat/ címen.

(Sz. Nagy Lajos)

99/224

KILTON, Thomas D.: Bibliotheken in den neuen Bundesländren: zu ihrer Situation in den Jahre 1992 und 1998. Ein Vergleich aus der Sicht eines amerikanischen Bibliothekars = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 2.no. 288-301.p.

Németország: a könyvtárak helyzete az „új tartományokban" 1992-ben és 1998-ban – egy amerikai könyvtáros szemszögéből

Könyvtárügy; Tanulmányút

A cikk szerzője Illinois egyetemének könyvtárában az NDK irodalom szakreferense volt, 1992-ben hathetes tanulmányutat tett a volt NDK-ban, majd 1998-ban módja volt könyvtári tanulmányútját megismételni.

1992-ben elsősorban a problémákat tapasztalta: évtizedek óta növekvő lyukakat az állományban a cenzúra ill. a pénzhiány következményeként, az OPAC és más technológiák terén elmaradottságot, rossz raktári és állományvédelmi viszonyokat, (többek közt az évtizedes barnaszénhasználat szennyező hatását.) 92-es látogatása során néhány helyen találkozott még az ún. „méregszekrények" – tiltott könyvek gyűjteménye – maradványaival, (de a látogató az amerikai keresztény fundamentalisták cenzúra-követelésére gondolva nem érzi illetékesnek magát az ítéletmondásra.) Pozitívnak találta viszont a könyvtári munka minden területére kiterjedő rendezettséget és a munkatársak erős kötődését munkahelyükhöz (a nyugatnémetekhez mérten alacsony bérek ellenére is). A munkahelyi menedzsment stílusa eltér az amerikai könyvtárakban megszokottaktól, némileg tekintélyelvűbb és piramisformájúbb, nem vonja be a munkahely minden döntésébe a dolgozókat, de sokkal kiszámíthatóbb és teljesítőképesebb, mint az amerikai.

Az 1998-as látogatás során mindenekelőtt a technológiai fejlődés volt szembetűnő:

- új OPAC,
- hozzáférés a folyóiratcikkek adatbankjaihoz,
- a dokumentumokhoz való könyvtárközi hozzájutás új rendszere (GBV-SUBITO),
- régi állományrészek katalógusainak konverziója,
- a számítógépes munkahelyek számának növekedése mind a könyvtárosi munkahelyeken, mind az olvasói térben,
- a helyi és a könyvtárközi kölcsönzés automatizálása s egyben a teljes kölcsönzési adminisztráció gépesítése.

Javultak az elhelyezési körülmények is, bár a férőhelyhiány – elsősorban az egyetemi könyvtárakban – nem szűnt meg. 1992 óta több új könyvtárépületet adtak át, még többet felújítottak. A renovált épületek célszerűbbé és esztétikusabbá váltak.

Előnyös változást jelent az új német tartományok könyvtárosainak bekapcsolódása az NSZK átfogó könyvtári programjaiba. Pozitívumként számolt be

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a látogató a könyvtári gyűjtőkörök súlypontjainak meghatározásáról (különös tekintettel a régi gyűjteményi hiányok pótlására), a fiókkönyvtárak katalógusrendszerének egységesítéséről, a gyümölcsöző együttműködés kialakulásáról a keleti és a nyugati tartományok könyvtárosai között.

(Katsányi Sándor)

99/225

DÖLLGAST, Brigitte: Bibliotheken in der Krise: Situationsbericht aus Kuba = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 2.no. 245-249.p.

Könyvtárak válságban: helyzetjelentés Kubából

Könyvtárügy

A szovjet támogatás megszűntével (1989) Kuba pénzügyileg és gazdaságilag kritikus helyzetbe jutott, a krízis – melyet Fidel Castro „speciális fázis"-nak nevezett – 1994-ben tetőzött. A világpiacra való bejutáshoz Kubának feltétlenül devizához kellett jutnia, ennek érdekében a korábbi politikai gyakorlathoz képest számos engedményt tettek. Jelenleg Kubában egymás mellett él a két fizetőeszköz: a peso és az US-dollár.

A könyvtárak számára a „speciális fázis" általában a tervszerű állományépítés végét jelentette. 1990 óta a könyvtárak gyarapodását részben az ajándékba kapott könyvek és periodikák jelentik, részben – az egyetemi könyvtáraknál – a csereként kapott dokumentumok. Külföldi könyvek beszerzéséhez a könyvtárak nem kapnak devizát, egyébként a pesora épülő költségvetés is drámaian visszaesett, részben a nullára.

Az ország legnagyobb nyilvános könyvtára a José Martí Nemzeti Könyvtár Havannában. (330 dolgozó, kb. 3 millió könyv, ebből 2 millió prézens, 1 millió kölcsönözhető duplum.) A kubai kiadású könyvekből 5 kötelespéldányt kap, ezenkívül a gyarapítási kerete 1 millió peso, amiből olyan külföldi könyveket vásárol, melyek a kubai könyvkereskedésekben pesoért kaphatók. A könyvtárnak 4 számítógépe van, ebből kettőt szövegszerkesztésre használnak, a másik kettőt az automatizálási részleg működteti. Ez a részleg fogja a tervek szerint a könyvtár CD-ROM gyűjteményét kialakítani. (Jelenleg 2 CD-ROM-uk van, az egyik Kubáról, a másik Ché Guevaráról.) A katalóguscédulák írógéppel készülnek, ami még a kubai tudományos könyvtárak között is szokatlan. A pápalátogatás alkalmából a könyvtár kapott egy videokészüléket is, a jövőben videós programokat terveznek, jelenleg még nincs a könyvtárnak kazettája.

Minden tartományi székhelyen működik egyetem, a legnagyobb közülük a havannai. Ennek központi könyvtárában kb. 1 millió könyv van és 500 videokazetta. Az utóbbi években a költségvetésben egyáltalán nem volt összeg az állománygyarapításra. 1995-ben 605 cím szerepelt a gyarapítási leltárkönyvben, ebből 370 ajándék, 180 kubai kiadású mű. A könyvtárnak 8 számítógépe van, ebből kettő az olvasóteremben. Az állományt 1985 óta Cuba-Marc rendszerben katalogizálják. (Az országos tervek szerint 2000-re valamennyi kubai egyetem 1985 utáni anyagát számítógépre viszik, ez fog nemzeti katalógusként szolgálni.) A Havannai egyetemhez tartozik a Humboldt Catedra, melyen német nyelvoktatás folyik. 6 ezer könyve van és 100 videokazettája, de a „könyvtár" inkább csak könyvhalmaz, szakszerű gondozás nélkül.

Santa Clara egyetemének (nagyságrendben Kuba harmadik egyeteme) a 70-es években 800 folyóirat járt, jelenleg 57. A könyvtárnak 8 személyi számítógépe van (ebből 6 elavult, régi típusú). Van Internet-kapcsolatuk, használata azonban nehézkes az elöregedett telefonvonalak miatt. Több évi szünet után 1998-ban a könyvtár – reményei szerint – ismét kap költségvetési keretet állománygyarapításra, egy részét devizában. Mivel a könyvtárat 1959-ben – néhány hónappal a forradalom győzel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

me után – Fidel Castro személyesen nyitotta meg, a könyvtárosok arra számítanak, hogy a 40-edik évfordulón ismét Fidel Castro fogja mintegy másodszor megnyitni a korszerűsített intézményt, most már egy modern információs központként.
A Tudományos és Műszaki Központi Könyvtár (Havannában, a washingtoni Capitoliumot utánzó pompás épületben) kivételezetten szerencsés helyzetben van. Bár a tudományos és műszaki minisztériumhoz tartozik, viszonylag önálló, s valutához is tud jutni részben az épület reprezentatív termeinek bérbeadásából, részben kutatási eredmények értékesítéséből. A könyvtár 1997 óta gazdaságilag talpon van. Újonnan renovált olvasótermében 10 számítógép áll a látogatók rendelkezésére. A könyvtár használata – mint Kubában minden könyvtáré – ingyenes, de mintegy 30 cég valutával fizeti meg az ott számukra végzett kutatásokat.
A „speciális fázis"-ban a kutatóhelyek visszaesése általános volt, az állam csak azt a két szakterületet preferálta, ahol Kubának esélye van a világszínvonal elérésére: a pharmakológiát és a biotechnológiát. A BIOMUNDI tudományos szakkönyvtára „az ország reklámja". (Pl. itt található a Kuba nyilvános intézményeiben működő számítógépeknek mintegy a fele, 150 gép.)
(A beszámoló a szerző 1998. évi tanulmányútjára és a könyvtárosokkal folytatott beszélgetéseire épül, nem tekinthető a kubai könyvtárügy átfogó elemzésének.)

(Katsányi Sándor)

Együttműködés

99/226

FROUD, Rob: The benefit of Foursite: a public library consortioum for library management systems = Programs. 33.vol. 1999. 1.no. 1-14.p.

Foursite: brit regionális konzorcium a leghatékonyabb közös könyvtári szolgáltató és rendszer kiválasztására és beszerzésére

Együttműködés -regionális; Közművelődési könyvtár; Szoftverválasztás

Az Egyesült Királyság délnyugati régiójának közkönyvtári hatóságai „Foursite" néven konzorciumot hoztak létre, hogy közösen döntsenek a leghatékonyabb új számítógépes rendszer bevezetéséről. Végül egyetlen, közös rendszer mellett (a DS Ltd Galaxy 2000 nevű rendszere) döntöttek, amelyet Somerset működtet. A cikk ismerteti a konzorcium célját és a projekt részleteit. Kitér az egyes résztvevők szerepére, és bemutatja a közös munka előnyeit. Ismerteti a program tanulságait, amelyek mintául szolgálhatnak más, hasonló együttműködésre törekvő szervezeteknek.

(Autoref. alapján)

99/227

ODDY, Pat: The case for international co-operation in cataloguing: from copy cataloguing to multilingual subject access – experiences within the British Library = Program. 33.vol. 1999. 1.no. 29-39.p.

Nemzetközi együttműködés szükségessége a katalogizálásban: hagyományos katalogizástól a többnyelvű tárgyi hozzáférésig – a British Library tapasztalatai

Dokumentumleírás; Együttműködés -nemzetközi; Géppel olvasható katalógusadatok szolgáltatása; Nyelvismeret -könyvtárosoké; Tárgyi hozzáférés

A cikk egy, a következő évezred igényeire szabott katalogizálási stratégiát vázol fel, és ismerteti bevezetésének körülményeit a British Library gyakorlatában. Az első szakaszban amerikai könyvtárakkal működnek együtt, a jövőben pedig európai könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tárakkal kívánnak együttműködni. Mivel a projekt különféle országokra, nyelvekre és katalogizálási hagyományokra terjed ki, természetszerűen sok kihívással jár. Végül a stratégia bevezetéséhez szükséges katalogizálási jártasságokkal foglalkozik.

(Autoref. alapján)

99/228

SLIWINSKA, Maria: Wspólpraca i rywalizacja bibliotek: esej okolicznosciowy = Bibliotekarz. 1999. 2.no. 3-5.p.

A könyvtárak együttműködése és rivalizálása: környezeti esszé

Együttműködés -belföldi

A könyvtárakban az együttműködés gondolata/kényszere meglehetősen újkeletű, hiszen igencsak sokáig egymástól függetlenül, sőt: egymásról nem is tudva látták el feladataikat. A munkát valamennyi könyvtár az általa kimunkált szabályok szerint végezte. A hosszú fejlődés eredményeként megjelent nagykönyvtárak egyebek mellett hiúságukat is ápolva láttak neki a könyvtári munka különféle mozzanatainak egységesítéséhez, majd – a fejlődés még magasabb fokán – szabványosításához.

Nem számítva a katasztrófákat, a tűzvészeket, árvizeket, földrengéseket stb., amikor – mindenkihez és mindenhez hasonlóan – a könyvtárak is felettébb szolidárisak egymáshoz, segítőkészségük és együttműködési hajlamuk normális körülmények közepette korántsem mindig nyilvánul meg; gyakran még az együttműködési parancsokkal sem törődnek.

Persze: amennyiben van jól körülhatárolt–meghatározott közös érdek és biztosított az önkéntesség elve és gyakorlata, születhetnek eredményes együttműködési akciók. Ám ezeket az eseteket is inkább nevezik konzorciumnak, koalíciónak, megállapodásnak, mint együttműködésnek, minthogy e fogalmat korábban sokszor és sokan diszkreditálták.

Érdekes jelenség, hogy néha a hiúság és a presztízs is teremthet érdemleges kooperációs eredményeket–sikereket. Például: az elsők között számítógépesedő lengyel könyvtárak „kivagyiságuk" dokumentálására szívesen adták át tapasztalataikat a később korszerűsödött könyvtárakban tevékenykedő kollégáknak.

A számítástechnika térhódításának területéről egy ellenkező példa is felhozható. Nevezetesen az, hogy a VTLS, illetve a Geac rendszert használó lengyel könyvtárcsoportok, azaz az ország legjelentősebb könyvtárai sokáig nem tudtak megállapodni a Mellon Alapítvány kiírta pályázat megpályázásában, amelynek az volt a célkitűzése, hogy a nagykönyvtárak között érdemi együttműködés jöjjön létre. Nehéz volt a hiúság táplálta acsarkodásokat kiküszöbölni, és a pályázatot végül is benyújtani. Az előzmények botrányos volta azonban kétségessé teszi, hogy a pályázatnak pozitív végkifejlete legyen.

Akárhogy is: az együttműködés könyvtári területen sem felhőtlen diadalmenet.

(Futala Tibor)

99/229

WOLF, Milton T. – BLOSS, Marjorie E.: Without walls means collaboration = Inf.Technol.Libr. 17.vol. 1998. 4.no. 212-215.p. Bibliogr. 5 tétel.

A „falak nélküli" kifejezés jelentése: együttműködés

Egybehangolt állományalakítás; Egyetemi könyvtár

Az elmúlt évtizedek jelentései azt mutatják, hogy a legtöbb amerikai tudományos könyvtár nagyjából ugyanazokat az anyagokat szerzi be, ezért a gyűjtemények egyre hasonlóbbakká válnak. Annak a ténynek a fényében, hogy az amerikai kiadóknak csupán 2%-a adja ki a kiadványok 75%-át, nem

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

meglepő, hogy az állományok összetételében nincsenek komoly eltérések. Ha ehhez még hozzávesszük a felsőoktatási költségek csökkenő költségvetését és az inflációt, az erdmény az, hogy a helyi könyvtárak olvasói „fogyókúrára" vannak ítélve. A cikk erre a helyzetre kínál megoldásokat.

(Autoref.)

Lásd még 286, 312

Jogi szabályozás

99/230

KAYE, Laurie: Owning and licensing content – key legal issues in the electronic environment = J.Inf.Sci. 25.vol. 1999. 1.no. 7-14.p.

A tartalom tulajdonlása és használati joga – az elektronikus közeg jogi alapproblémái

Adatbázis-szolgáltató vállalat; Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus publikáció; Másolás; Nemzetközi szervezet; Szerzői jog

Az „adatok anarchiájának" korát éljük. Mivel a dokumentumok digitalizálása, a számítógépek és a hálózatok révén korlátlan mennyiségű, tökéletes másolatok készíthetők, a szerzői jogi tulajdon fogalma egyesek szerint feleslegessé vált. Mások úgy vélekednek, hogy ez „szerzői jogi diktatúrára" is lehetőséget adhat, ha a technológiát arra használják, hogy a nyilvános terjesztésre szánt információkat egyesektől elzárják.

A szerzői jogi szerződések (ilyenek például a licenszek) manapság új kapcsolatrendszert és új felhasználási módokat hoznak létre. A kiadók szerződésre lépnek az információ-előállítókkal, a felhasználók konzorciumokba tömörülnek, a konzorciumok és a kiadók között pedig újszerű kapcsolatok létesülnek. A szerzői jogot mindeközben forgalmazható árunak tekintik.

A nemzetközi szerzői jogi szabályozás területén korszerűsítési munkálatok vannak folyamatban a GATT-szerződés TRIPS-egyezménye és a két legújabb WIPO-egyezmény keretében. Az utóbbiak általában a szerzői joggal és az előadók és hangfelvételek szerzői jogi kérdéseivel foglalkoznak; az adatbázisok szellemi tulajdonáról szóló egyezmény is előkészületben van. Ezen egyezmények azt deklarálják, hogy a szerzői jog az új technológiára is érvényes. Új elemeik is vannak viszont: a számítógépi programok védelme, az adatgyűjtemények (adatbázisok) jogi védelme (a vonatkozó EU-irányelv szellemében); a kérésre történő interaktív kommunikációs tevékenységeket nyilvánosságra hozatalként kezelik; tartalmazzák, hogy a szerzői jog tulajdonosa adhat felhatalmazást a mű példányainak terjesztésére; tiltják a szerzői jogi védelmet akadályozó eszközök gyártását-terjesztését.

Az EU számos, szerzői jogot érintő irányelvet adott közre az utóbbi években (a védelem időtartamáról, a számítógépi programok és az adatbázisok szerzői jogáról, a kölcsönzéssel és bérlettel, valamint a kábelen, illetve műholdon való átvitellel összefüggő kérdésekről. Az USA Képviselőháza most tárgyalja az ún. Digitális milleniumi törvényt.

A digitális technológia kapcsán újra kellett gondolni mind a védelem körébe tartozó művek, mind a művek felhasználásához kapcsolódó kizárólagos jogok fogalmát. A jogtulajdonosok (ezek erőteljes jogérvényesítők) és a felhasználók (ezek a méltányos használat és egyéb kivételek mellett szállnak síkra) közötti feszültség közismert, ezt újabb csoport megjelenése, a hordozók és a készülékek előállítóié színesíti (ezek a közvetített tartalom miatti felelősségre vonástól tartanak).

Az Európai Parlament elé terjesztett szerzői jogi EU-irányelvet a tagállamoknak 2000 július 1-jéig kell jogszabályaikba beépíteniük. Harmonizációra elsősorban a többszörözés, a nyilvánosságra hozás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(beleértve a hozzáférhetővé tételt) és a terjesztés joga területén van szükség. Az irányelv legproblémásabb területe a kivételek köre. A tervezet megengedhető kivételek kimerítő listáját közli, azzal, hogy a tagállamok maguk dönthetik el, kívánják-e a nemzeti törvényekben ezeket vagy közülük néhányat szerepeltetni. A többszörözési tilalom alól kivétel lehet például a papírra való másolás, a magán célra való másolás, a könyvtárak általi másolás. Minden kivétel esetében elvégzendő viszont az ún. háromlépcsős teszt: a másolás egy bizonyos célra történik, nem sérti-e a jogtulajdonos jogos érdekeit, és nem ütközik-e a mű normális használatával. A szerzők és kiadók úgy vélik, hogy a licenszek olyan körültekintőek, hogy nincs is kivételekre szükség, a felhasználók szerint viszont a szerződések nem fogalmazhatnak meg előre minden elképzelhető helyzetet, tehát a méltányos használatra és egyéb kivételekre igenis szükség van.

Az EU irányelv szerint nem jogszerű olyan készülékek gyártása és terjesztése, amelyek a szerzői jog megkerülésére felhasználhatók. Az EU az elektronikus kereskedelemről készülő irányelv keretében foglalkozik a szolgáltatóké mellett mások felelősségével is a szerzői jogot sértő dokumentumok terjesztésével összefüggésben.

A licenszek mára elfogadott gyakorlattá váltak. A könyvtárosoknak el kell sajátítaniuk annak tudományát, hogy hatékony tárgyalásokat tudjanak folytatni a licenszekről, megfelelően tudják elbírálni a javasolt megállapodásokat, a könyvtár és a használó számára járó jogosultságokat, korlátozásokat.

A licensz-szerződések ajánlott elemei:

- a termék vagy szolgáltatás megnevezése,
- a jogosult használat és használók,
- a használat köre és módja,
- többszörözési és újra-terjesztési korlátozások,
- jelszók,
- szoftver- és hardvertámogatás a megvásárlást követően,
- képzés,
- adatintegritás,
- a szerződés időtartama, megújítása,
- garanciák,
- kártérítés,
- korlátozások,
- vitás kérdések megoldása (t.i. mely ország jogszabálya dönt).

(Hegyközi Ilona)

99/231

MATOUŠOVÁ, Miroslava – MAŠTALKA, Jiři: S jakým knihovnickým zákonem do přištího tisíciletí? = Čtenár. 51.roč. 1999. 1.no. 21-23.p.

Csehország: milyen könyvtári törvénnyel a következő évezredbe?

Jogszabály -könyvtárügyi

A szerzők kifejezik meggyőződésüket, hogy a könyv az elektronikus hordozók világában sem tűnik el, illetve hogy nyilvános könyvtár nélkül az érdeklődő korántsem tud hozzájutni a számára szükséges információhoz. Mint ahogy a film nem tudta kiküszöbölni a színházat, a televízió pedig a rádiót, a jövő évezredben a könyv és a könyvtár ugyancsak megtartja pozícióinak azt a részét, amelyben „verhetetlen".

A fentiekből következik: az államnak továbbra is törődnie kell a könyvtárüggyel, mindenekelőtt a nyilvános könyvtári ellátással, s nem tekinthet el törvényi szabályozásától sem. A kérdés az, hogy az új évezredben milyen könyvtári törvényre van szükség Csehországban.

A cikkben hosszú törvényhelyi idézetek tanúsítják, hogy az 53/1959. évi könyvtári „csúcsjogszabály" milyen végletes módon avult el, mégpedig nemcsak rendeltetésének meghatározását illetően, hanem a fenntartási–működtetési előírásait illetően is.

Az új könyvtári törvénynek a nyilvános könyvtárak rendeltetéséből kell kiindulnia, nevezetesen abból,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy ezeknek az intézményeknek a publikált és nyilvános dokumentumokat, illetve információkat kell gyűjteniük, hozzáférhetővé tenniük és velük kapcsolatos szolgáltatásokat működtetniük, azaz bárki igényeit kielégíteniük anélkül, hogy a használónak indokolnia kelljen érdeklődését.

És itt van az első „bökkenő": a törvénynek a fentiektől való kivételeket is szabályoznia kellene, tehát meghatároznia a más intézmények információszolgáltatási illetékességeit, a társadalmi együttéléssel össze nem férhető használatot, az igénybevétel állományvédelmi korlátait. E tekintetben nem lehet arra hagyatkozni, hogy a gyakorlat és néhány belső utasítás révén ezek a problémák kiküszöbölhetők, ui. jogbizonytalanságot egyetlen jogszabály sem idézhet elő. Másrészt: a tiltó kivételek megfogalmazásánál nagyon körültekintően kell eljárni, nehogy emberjogi problémák keletkezzenek a könyvtári területen.

A törvénynek gondolnia kellene a gyerekekre és a hátrányos helyzetűekre is. Ez annyit tesz: olyan szabályokat kodifikálni, amelyek kizárják a szóban forgó népesség diszkriminálását.

A törvény ne tegye kötelezővé, hogy minden községben könyvtárnak kell működnie, viszont annál inkább hangsúlyozza a könyvtári ellátás valamely formájának biztosítását.

Az volna a legcélszerűbb, ha a jövő évezred könyvtárai közhasznú társaságként működnének Csehországban, ui. ez esetben volnának a legkedvezőbbek a fenntartás és működtetés dotálási kilátásai. És persze: továbbra is szükség van mind a célok szerinti pályáztatásra és a fizetett szolgáltatások bevezetésére.

A törvény további témái: könyvtárközi szolgáltatások, elektronikus szolgáltatások, kötelespéldány, szerzői jogok, kártérítések, információs rendszerek irányítása stb.

Mindenesetre az új könyvtári törvénnyel kapcsolatos ígérgetések sorozatát mielőbb le kellene zárni, és ténylegesen meghozni az új könyvtári törvényt, amely viszont az érintett kérdések szabályozásán túlmenően csak akkor lesz jó törvény, ha a rokonterületi törvények előírásaival összhangban kerül tető alá.

(Futala Tibor)

99/232

HAGLOCH, Susan B.: To filter or not: Internet access in Ohio = Libr.J. 124.vol. 1999. 2.no. 50-51.p.

„Megszűrjük-e" az Internetet? Ohioi könyvtárak gyakorlata

Cenzúra; Felmérés [forma]; Számítógép-hálózat

Ha az olvasó az Internetnek kifogásolható (például pornográf, szadista stb.) oldalait lapozgatja, a könyvtáros legtöbbször megkocogtatja a vállát arra kérve, hogy térjen át elfogadhatóbb képernyőkre. Ez a gyakorlat – és általában az Internet-használat bármilyen korlátozása – az USÁ-ban a polgári szabadságjogokat védő szervezet (American Civil Liberties Union) és az ALA intellektuális szabadságért felelős irodájának (Office for Intellectual Freedom) heves tiltakozását váltja ki.

Nem könnyű a könyvtárak számára a megfelelő és mindenki számára elfogadható politika kialakítása. Az Internet-használattal kapcsolatos gyakorlat igen sokszínű. Jól mutatja ezt Ohio állam példája, ahol 1996-tól kezdve egy kivételével mind a 250 állami közkönyvtár csatlakozott az állam által finanszírozott és az ohioi állami könyvtár (Ohio State Library) által működtetett OPLIN-hoz (Open Public Library Information Network), melynek elsődleges célja az Internethez való szabad hozzáférés biztosítása. Meg is teremtették ehhez a feltételeket, gépeket és adatátviteli vonalat biztosítva a könyvtárak számára. Előírás volt, hogy minden könyvtárnak ki kell alakítania Internet-használati politikáját, de nem szabták meg, hogy ez pontosan milyen le-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyen. A kialakított gyakorlatról felmérést készítettek, melynek eredménye hasznos lehet minden, Internet-hozzáférést biztosító könyvtár számára.
91 beérkezett kérdőív közül 15 válaszoló jelezte, hogy valamilyen szűrőt használ az Internetes gépeknél. Van ahol minden gépen, máshol csak az ifjúság által igénybe vetteken, megint máshol csak a gépek egy részénél. A legtöbb könyvtárban a Library Channelt használják, amely a többi szűrőrendszertől eltérően nem letilt bizonyos oldalakat, hanem azokat az állomásokat teszi hozzáférhetővé, melyek a könyvtáros szándéka szerint engedélyezettek a használók számára. Más könyvtárakban olyan menüt alakítanak ki, mely csak a könyvtár által kívánatosnak tartott oldalakra engedi a használót. (Igaz ugyan, hogy a dörzsöltebb „pókemberek" ezt a menüs megoldást elég könnyedén ki tudják játszani.)
Jellemző, hogy főként a nagyobb könyvtárak alkalmazzák a különféle szűrőket. Ez érthető, hiszen egy kisebb könyvtárban, ahol könyvtáros és olvasó családias kapcsolatban állnak, nyilván kínos lenne a az olvasó számára a jól ismert könyvtáros jelenlétében pornó oldalakat lapozgatni.
További módszerek a nemkívánatos Internet-használat elkerülésére: az Internetes gép forgalmas helyen való elhelyezése, a géphasználat szülői engedélyhez való kötése, a megfelelő Internet-használatról szóló kötelezettségvállalás aláíratása az olvasóval.
A tapasztalat szerint az olvasók elfogadják a szabályokat. A legtöbb könyvtárban évente négy panasznál több nem érkezik a korlátozások miatt, és a válaszoló könyvtáraknak csak 23%-ában fordult elő, hogy eltiltottak egy-egy olvasót a géphasználattól, mivel rendszeresen megsértette a szabályokat. Ezek közül egy sem tiltakozott az eljárás ellen.
1996-ban az ohioi állami törvényhozó testület felkérte az OPLIN-t, hogy kutassák fel az Internet-pornográfia kiküszöbölésére szolgáló technikai lehetőségeket. A OPLIN szerkesztett egy erre vonatkozó kérdőívet, melyet szétküldtek húsz, az Internetes szűrők kialakításával foglalkozó cégnek. Amennyiben ez a kezdeményezés eredményt hoz, az ohioi könyvtárakban valószínűleg szélesebb körben fogják alkalmazni a szűrőket.

(Fazokas Eszter)

99/233

HAAGER, Michel: Meist gratis, nie umsonst. Rechtsberatung für Bibliotheken = Buch Bibl. 51.Jg. 1999. 2.no. 128-131.p.

Jogsegélyszolgálat könyvtárak számára

Jogszabály -más területről; Tájékoztatás -jogtudományi

A könyvtárhasználók, az állampolgárok és maguk a könyvtárak is napról napra jogi kérdésekkel és problémákkal találkoznak, pl. a következő területeken: közhasznú szolgáltatások, munkaügyi törvények, használói szabályzatok, térítések, gyermekvédelem, állománygyarapítási politika, bérmunka kiadása, szerzői jog, dokumentumszolgáltatás, átszervezés, adóügyek stb. Arra a kérdésre, hogy a könyvtárak képesek-e válaszolni ezekre a kérdésekre a saját erőforrásaikból, határozott „nem"-mel kell válaszolnunk. Ennek ellenére a jogászoknak az a tapasztalata, hogy az ügyfelek túl későn keresik fel őket. A jelen cikk áttekinti azokat a jogi tanácsadásra szolgáló forrásokat, amelyek nagy része ingyenesen áll a használók rendelkezésére.

(Autoref.)

99/234

OPPENHEIM, Charles: LISLEX: Legal issues of concern to the library and information sector = J.Inf.Sci. 24.vol. 1998. 6.no. 437-443.p.

A könyvtár- és információtudományt érintő jogi esetek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Adatvédelem; Jogszabály -más területről; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás szabadsága

A folyóirat rovata a szerzői jogi terület aktuális híreit közli.

Ebben a számban elsőként az Egyesült Királyság Ipari és Kereskedelmi Minisztériumának új állásfoglalásáról van szó (a biztonságos elektronikus kereskedelemről), amely megbízható, független cégek (trusted third party, TTP) alkalmazását javasolja az adatátvitel területén kódolási munkákra.

Az EU-hoz hasonlóan az USA Kongresszusa számára is nehézséget okoz a WIPO diplomáciai konferenciáján két éve Genfben elhatározott módosítások (a zenei és hangfelvételekről és más, átfogóbb szerzői jogi elvekről) keresztülvitele. A Ház elutasította például az Amerikai Könyvtáregyesület által is erősen bírált, adatbázisokról szóló passzust, amely nemcsak a kalóz-felhasználást és a mások által összegyűjtött információk jogtalan felhasználását tiltja, hanem a kis cégeket, oktatási intézményeket, könyvtárakat és kutatócsoportokat is ki kívánja zárni a szabad felhasználók köréből.

Az összeállítás jogi eseteket is közöl. Néhány példa: Keith Henson közzétette egy hírcsoport keretében Ron Hubbardnak, a Szcientológiai Egyház alapítójának egyik írását, majd az ebből adódott bírósági tárgyalás jegyzőkönyvének részleteit. A bíróság szerint Henson szerzői jogot sértett, 75 ezer dolláros büntetést kapott. Egyes vélemények szerint ez a döntés a szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogok melletti állásfoglalás, mások szerint viszont az információszabadság megsértése. ¤ Egy bizonyos Rogers úr viszont nevadai „székhelyű" web-lapján azt hirdette, hogy az USA-ban mindenütt szabad szerencsejátékot folytatni. Minnesotában ezért elítélték. Ügyvédei az USA Legfelső Tanácsa elé készülnek vinni az ügyet. ¤ Az USA szenátusa bűnténynek nyilvánította a web-lapokon a gyermekek számára káros dokumentumok terjesztését, a könyvtárak és iskolák számára pedig előírta az állam által finanszírozott hálózati hozzáférésnél a kötelező szűrést és betiltotta a hálózati szerencsejátékokat. ¤ Németországban a CompuServe Interactive Services Inc. korábbi bajorországi vezetőjét elítélték amiatt, hogy nyilvánosan hozzáférhetővé tette a Usenet szolgáltatást, amelyen gyermekpornográfia és náci propaganda is található. Az ítéletet előterjesztők arra kérték a bíróságot, hozzon felmentő ítéletet, mert ésszerűtlen lett volna az 1995-ös technológia mellett elvárni, hogy a CompuServe letiltsa az illegális anyagok terjesztését (ez csak 1996-ban vált lehetségessé). A szakember két év felfüggesztett börtönt kapott és 100 ezer márkát kellett befizetnie jótékony célra. Németország új multimédia törvénye kimondja, hogy az Internet-szolgáltatók nem felelősek az Internet tartalmáért.

Az USA-ban 1998 májusában a szenátus törvényt hozott a „spamming" (tömeges, tolakodó – telefon- vagy elektronikus postai – üzenetek küldése) ellen. Ennek módosítása bünteti az e-mail üzenetek feladójának eltorzítását is, maximálisan 15 ezer dollárral.

Az Európai Közösség készülő irányelve több területen okot ad az aggodalomra. A többszörözésről szóló cikkely tiltja időleges másolatok készítését. A nyilvánosságra hozás jogáról szóló rész úgy értelmezhető, hogy aki szerverén helyet ad valamilyen információnak, felelősségre vonható, ha a tartalom jogsértő. A kivételekről szóló cikkely bizonytalan abban a tekintetben, hogy mit jelent az „időlegesség", illetve az, hogy a „folyamat integráns része". Az irányelv, úgy tűnik, harmonizálja a tulajdonos jogait, de azt nem, hogy mit engedélyez a használó számára. A szerzői jog megkerülését lehetővé tevő műszaki eszközök gyártásának és forgalmazásának betiltásáról szóló cikkely felveti, hogy ugyanezekkel az eszközökkel a tartalomszolgáltatók is visszaélhetnek.

Az Egyesült Királyságban a Parlament elfogadta az új adatvédelmi törvényt, amely az 1984-es törvényt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

váltja fel. Megvalósítása szakaszonként várható 1999-től, jelentősen megerősíti az egyéni felhasználók jogainak érvényesülését.

(Hegyközi Ilona)

Könyvtárosi hivatás

99/235

JONES, Clare – GOULDING, Anne: Is the female of the species less ambitious than the male? = J.Libr. Inf.Sci. 31.vol. 1999. 1.no. 7-19.p.

A női könyvtárosok kevésbé ambíciózusak, mint a férfiak?

Felmérés; Könyvtárosi hivatás; Minősítés; Munkaidő; Női munkaerő

A cikk a Loughborough Egyetem könyvtártudományi tanszékén végzett kutatás („A nők hozzáállása a szakmai előmenetel kérdéséhez a könyvtáros-információs pályán") eredményeit ismerteti. A szerzők a hallgatók hozzáállását elemezték annak megállapítására, hogy van-e különbség az elképzelt karrier tekintetében a nők és a férfiak között. A kérdőíves felmérést három részre osztották: általános információk, képzettség, jövőbeli tervek a szakmai előmenetel tekintetében. Arra a következtetésre jutottak, hogy a szakmai ambíciók és törekvések tekintetében kevés különbség van a férfiak és a nők hozzáállása között. A nőkben nem az ambíció a kevesebb a könyvtári felső vezetés irányába, hanem különféle szociális és szervezési kérdések – pl. a család, a partnerek, a szülők, a gyermekek, a barátok és bizonyos szélesebb szociális elkötelezettségek – számukra nagyobb akadályt jelentenek a pályán, mint a férfiaknál. Ahhoz, hogy a nők valóban egyenlők legyenek a munkahelyen, meg kellene változtatni a munkaidőre és a túlórára vonatkozó merev szabályokat, s olyan megoldásokat kellene bevezetni, mint a munkaviszony szüneteltetése, a részidős foglalkoztatás és a rugalmas munkaidő.

(Autoref. alapján)

Lásd még 220

Oktatás és továbbképzés

99/236

SHERRON, Gene T. – LANDRY, Marie B.: Reinventing the bachelor's degree: call it „information studies!" = J.Educ.Libr.Inf.Sci. 40.vol. 1999. 1.no. 48-56.p. Bibliogr 10 tétel.

Információs oktatás alsóéveseknek a Floridai Állami Egyetemen

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv; Társadalmi követelmények

Az 1950-es évek közepe, az információs társadalom hajnala óta az információs szektorban rohamosan növekszik a munkahelyek száma. A gazdaság jelenleg olyan gyorsan teremti meg az ilyen állások szükségességét, hogy elégtelen a betöltésükhöz alkalmas munkaerő utánpótlása. A cikk ismerteti, hogy a Floridai Állami Egyetem informatikai tanszéke milyen tervet dolgozott ki a fenti igény kielégítésére. A fennállásának ötvenedik évfordulójához közeledő intézmény felismerte, hogy az információs ellátó szolgáltatások területének igényét jól szolgálná, ha az egyetem egy alsóéves informatikai programot is indítana. A tervezett oktatás 1996 őszén indult be.

(Autoref. alapján)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

99/237

SMALL, Ruth V.: A comparison of the resident and distance learning experience in library and information science graduate education = J.Educ.Libr.Inf. Sci. 40.vol. 1999. 1.no. 27-47.p.

A helyi és a távoktatás tapasztalatainak összehasonlítása a posztgraduális könyvtártudományi képzésben

Felmérés [forma]; Könyvtárosképzés -posztgraduális; Távoktatás

Annak ellenére, hogy a könyvtártudományi távoktatási programok iránti érdeklődés növekszik, kevés kutatást végeztek ezeknek a hallgatókra és az oktatókra gyakorolt hatásáról. A jelen tanulmány tárgya a részidős helyi, illetve távoktató programok vizsgálata a Syracuse Egyetemen. A felmérést a hallgatók és oktatók körében kérdőívek, fókusz-csoportok és interjúk segítségével végezték. Az eredmények azt mutatják, hogy a helyi hallgatók gyakran nehezebben tudják összeegyeztetni felsőoktatási kötelezettségeiket a magánéletükkel és a munkájukkal, és nehezebben tudnak kapcsolatot teremteni évfolyamtársaikkal és oktatóikkal, mint a távoktatás résztvevői. Az oktatók úgy találták, hogy a távoktatás több időt, folyamatos képzést és technikai segítséget igényel, mint a helyi oktatás. A cikk ajánlásokat is tartalmaz.

(Autoref.)

99/238

STEINEROVÁ, Jela: Princípy formovania vzdelania v informačnej vede = Bull.CVTI. 2.roč. 1998. 3.no. 8-16.p. Bibiogr. 6 tétel.

Res. angol nyelven

Az információtudományban történő művelődés formálásának alapelvei

Informatika; Továbbképzés

Tekintettel az információs társadalom bekövetkeztére, mind a képzésben általában, mind pedig az információs szakemberek képzésében speciálisan, számos változásnak kell végbemennie. Jellemző módon mindinkább napi tevékenységgé válik az új ismeretek szerzése; gyakorlatilag mindenki számára elérhetők lesznek a különféle képzési formák; megnő a képzés variabilitása; a képzés igazodni fog az új és új technológiai lehetőségekhez; az iméntiből következően megváltozik a képzés infrastruktúrája; általános lesz a különféle intézmények érdemi együttműködése.

A társadalom egyfelől arra fog törekedni, hogy a megismerési szándékokhoz kiterjedt képzőintézményi alap álljon rendelkezésre, másfelől pedig arra, hogy a foglalkoztatást megfelelő jártasságú emberekkel lehessen megoldani. E cél elérésének a képzésben a következő „hívószavai" vannak: értéktisztelet kritikai szellemmel párosulva, a kreativitás pártolása, módszertani felkészítés az ismeretek és készségek időnkénti megújítására. Ami az információs szakemberképzést illeti még: az információtudomány egyes elveinek újszerű definiálása, a technológiai fejlődés hatásának vizsgálata a társadalmi kapcsolatok terén, felkészítés arra, miként segíthető elő az információk ismeretekké válása a használók körében.

Az új képzési koncepcióknak tartalmazniuk kell a társadalmi rendszerekhez való igazodás várható szükségleteit, a képzési célokat és módokat, a kínálkozó forrásokat és személyeket.

Amennyiben az információs társadalomban a képzés nyílt rendszerré válik, az információtudományi képzést át kell „hangszerelni" a távoktatásra, ami e tudomány jellegzetességeinél fogva nem okozhat különösebb nehézségeket, sőt: az USÁ-ban máris akadnak ilyen távoktatási példák.

Az információtudományi szakemberek képzésében – mint már láttuk – az elméleti és a gyakorlati

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(készségszerző) komponens egyaránt jelen van. A tanszemélyzetnek, akár hagyományos, akár nem hagyományos képzési formákról van szó, különösen törekednie kell a hallgatókkal kialakítandó kapcsolatok milyenségére. Ez a kapcsolatrendszer akkor lesz eredményes, ha az oktatók minden esetben egyértelmű célkitűzést tudnak adni, képesek a lappangó problémák „láthatóvá tételére", elősegítik a tanulásban az autonómia kifejlődését, és társadalmi jelleget garantálnak neki.

(Futala Tibor)

99/239

WALCZAK, Marian: Moze bibliotekarzy ksztalcić inaczej? = Bibliotekarz. 1998. 12.no. 10-14.p.

Lengyelország: lehet-e másféle könyvtárosképzés?

Könyvtárosképzés -felsőfokú

A hagyományos könyvtárosképzés már korántsem felel meg sem a végzetteket alkalmazó intézményeknek, de maguknak a végzetteknek sem, ami különösen jövőjük szempontjából ad okot aggodalomra. Ezért a képzést szélesebb összefüggések figyelembevételével kell korszerűsíteni. Ez azt jelenti, hogy a hallgatóknak el kell sajátítaniuk a szakma és az általuk kiválasztott specializáció elméleti alapjait, miközben kritikusan és „újítani–továbbfejleszteni készen" kell viszonyulniuk hozzájuk, továbbá azt, hogy gyakorlati készségeket kell szerezniük az új eszközök és technológiák felhasználását–alkalmazását illetően.

E célkitűzés csak akkor érhető el, ha a képzés modulokból építkezik, illetve ha a hallgatóság önképzéssel is kiegészíti tanulmányait.

A felsőoktatási (érettségit követő szaktanfolyami) képzés 1-2. évfolyamára esnek a mindenki számára kötelező tárgyak, úm. a filozófia, a szociológia, a pedagógia, az angol nyelv, a gépek–berendezések, a jogi alapok, továbbá a szép-, a szak- és az ismeretterjesztő irodalom, valamint a médiumokkal kapcsolatos ismeretek.

Ezzel részben párhuzamosan, de a képzés egész ideje alatt elosztva kell – kötelezően – felvenni a szakmán belüli és a szakma „határvidékén" elhelyezkedő szakosodás tantárgyait. A lehetséges szakosodási irányok: könyvtáros, dokumentalista, könyvkereskedő, népművelő–kulturális menedzser, könyvkiadó és levéltáros.

A harmadik csoportba azok a kollégiumok–szemináriumok tartoznak, amelyek felvétele hasznos az iménti szakosodások szerinti feladatok maradéktalanabb ellátására. Ennek érdekében két vagy három felsőoktatási szak kínálatából lehetne/kellene válogatni. Ezek a „harmadik fajta" tanulmányok ugyancsak a képzési idő egésze alatt oszlanának el.

Az ismertetett képzési reformjavaslat tulajdonképpen magában foglalja egy könyvtáros- és rokon szakmákra képező főiskola létesítésének kívánságát is. E főiskola létesítése elképzelhető a legrégibb lengyelországi könyvtárosképző intézmény, a jarocini Állami Könyvtárosképző Központ továbbfejlesztésével.

(Futala Tibor)

Lásd még 273

Szabványok, normatívák

99/240

ROSA PINERO, Antonio de la – SENSO RUIZ, José A. – EITO BRUN, Ricardo: Norma Z39.50 actualidad, possibilidades. Es necesario un cambio de actitud? = Rev.Esp.Doc.Cient. 21.vol. 1998. 4.no. 416-447.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Z39.50 szabvány jelene és lehetőségei. Van-e szükség változásra?

Gépi információkeresési rendszer; Szabvány; Számítógép-hálózat

Noha a Z39.50 szabványt eredetileg az USMARC formátumú bibliográfiai adatok keresésére/kezelésére tervezték, ma többen használják teljes szövegű dokumentumok természetes nyelvű keresésére is. Ez arra mutat, hogy a szabvány jól alkalmazható az információkeresés/megjelenítés új tendenciáihoz is. Másik fontos előnyös tulajdonsága, hogy megkönnyíti az adatok „menet közbeni" verifikálását, és az adatok védelmét, ami az információkezelés (és átvitel) hatékonyságát és pontosságát szolgálja.

E protokoll segítségével viszonylag magas szinten strukturált információkat tartalmazó adatbázisokhoz lehet, különböző formátumokban (SGML, XML, HTML, PDF stb.) hozzájutni.

Jelenleg a WWW kínálja (fő vonalaiban) a legkevésbé strukturált információkat, s előre láthatólag éppen a WWW megy majd át jelentős változásokon.

A Z39.50-en alapuló rendszerek számos ígéretes lehetőséget nyújtanak a jövőre nézve: a rendszerek konnektivitását, a magas szinten strukturált információk kereshetőségét, az online vagy CD-ROM rendszereken belüli integrálást. Mindezek ma kevéssé kihasznált lehetőségek, s a jelenlegi helyzet nem is látszik kedvezőnek a Z39.50 alapú rendszerek fejlesztése szempontjából.

(Mohor Jenő)

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

99/241

HENZE, Volker: Neue Version des Multimedia-Bereitstellungssystems = Dial.Bibl. 11.Jg. 1999. 1.no. 25-27.p.

Számítógépes szolgáltatások a német nemzeti könyvtárban

CD-ROM; Használók képzése; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

A Német Nemzeti Könyvtár multimédiás szolgáltató rendszerét (MMB), amelyet a müncheni CSC Plonzke-cég fejlesztett ki, s amely az elektronikus kiadványok és médiumok rendelkezésre bocsátását teszi lehetővé, 1998 szeptemberében installálták a multimédia-olvasóteremben.

A használók számára kedvező, hogy ezentúl már 10 órától igénybe vehetik az előző nap igényelt elektronikus dokumentumokat. A másik újdonság, hogy az esti órákban is rendeznek Internetes oktatást, egyelőre kéthetente szerdánként 5-től 7-ig (a részvétel díja 20 márka).

Az újonnan installált végleges változat lehetővé teszi az elektronikus dokumentumok feldolgozását,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kezelését, keresését, bemutatását és archiválását is. A hálózati böngészőként kialakított képernyőn az olvasók többek között kereshetnek a könyvtár online katalógusában, a találatokat kinyomtathatják vagy lemezre másolhatják, olvashatják az installált 300-féle CD-ROM-ot, kereshetnek bennük, a találatokat kinyomtathatják vagy lemezre másolhatják, bekérhetnek CD-ROM-okat, mágneslemezeket és egyéb elektronikus adathordozókat és azokat installálhatják olvasás vagy keresés céljából, részleteket nyomtathatnak ki vagy lemezre másolhatnak; továbbá elérhetnek az Interneten olyan információkat is, amelyek helyben nincsenek meg, és arról adatokat, adatcsoportokat nyomtathatnak ki vagy lemezre másolhatnak, és letölthetnek adatokat maximum 5 MB-os terjedelemig személyes munkakörnyezetben (workspace) későbbi felhasználásra.
Hogy ezeknek a funkcióknak mind megfelelhessenek, néhány korlátozást is be kellett vezetni (részben technikai, részben biztonsági okból): a multimédia-rendszer és az Internet elérése egy módosított Microsoft Internet Explorerrel történik, amelynek beállításai nem módosíthatók, vagyis pl. nem lehet könyvjelzőt letölteni; az adatbiztonság miatt saját lemezek használatát nem engedélyezik, csak a helyben vásároltakét; egy „wordpad" kivételével nincsenek alkalmazói programok; az egyszer már törölt adatok utólagos mentése nem lehetséges; jelenleg nem lehet térítéses adatbázisokban keresni; a multimédia-rendszerből nem lehet e-leveleket küldeni vagy fogadni, csak azoknak, akiknek számlájuk van ismert szolgáltatóknál (hotmail.com, gmx.de, rocketmail.com stb.).
A legfeltűnőbb változás a 10 pfennig percdíjas Internet-használat mérése (a legrövidebb használati idő 25, a leghosszabb 200 perc.)
Újdonsága a rendszernek egy olyan archiváló modul is, amely a nemzeti könyvtárnak lehetővé teszi, hogy a veszélyeztetett hordozók adatait hosszabb távú megőrzésre egy biztonságosabb adathordozóra (pl. CD-ROM-ra) vigye. (Az 5,25-ös meghajtók hiánya mellett az is gondot okoz, hogy a mágneslemezek élettartama csupán 5-10 év.)
Az új verzió azt is lehetővé teszi, hogy a rendszert a nemzeti könyvtár két részlegében, azaz Frankfurtban és Lipcsében egyszerre használhassák.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 248, 255

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

99/242

TOMUTA, Luminita: Automation and modernisation in the „Lucian Blaga" Central University Library, Cluj = Philobiblon. 2.vol. 1997. 2.no. 195-201.p.

Automatizálás és korszerűsítés a kolozsvári „Lucian Blaga" Központi Egyetemi Könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Integrált gépi rendszer; Számítógépesítés

A kolozsvári „Lucian Blaga" Központi Egyetemi Könyvtár Románia legnagyobb egyetemi könyvtára. Több mint három és fél millió kötetes állománya minden szakterületet felölel, és kéziratokat, ősnyomtatványokat, régi román könyveket (1508-1830), neves európai műhelyek ritka könyveit és erdélyi nyomtatványokat egyaránt tartalmaz. A központhoz 23 hálózati tagkönyvtár tartozik, a teljes személyzet 219 főből áll.
Lelkes könyvtárosok 1992-ben megalapították a könyvtár informatikai laboratóriumát, mely a könyvtárosok számítógép-használati oktatásán kívül célul tűzte ki a vezetőség meggyőzését a számítógépesítés előnyeiről és egy integrált könyvtári rendszer implementálását.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Elméletileg az automatizálás lépései a következők lettek volna: a központi könyvtárban a katalogizálás gépesítése és a használói hozzáférés biztosítása az online katalógushoz; a tagkönyvtárak gépesítése; a központi könyvtár és a tagkönyvtárak összekapcsolása; az online katalógus kiteljesítése retrokonverzióval. A valóságban a hardver-beszerzés és a hálózat kiépítése volt az első lépés, majd a laboratórium szakértelmének igénybevétele nélkül (a vezetőség döntése alapján) megvásárolt integrált könyvtári rendszer munkába állítása következett.
A beszerzett holland VUBIS 3.2 rendszer szerzeményezési, katalogizálási, folyóiratkezelő, kölcsönzési, OPAC és karbantartási moduljait telepítették, azonban csak a katalogizálás, az OPAC és a karbantartás modul használható. A menüvezérelt OPAC angolul, franciául és románul is elérhető, azonban a többi menü csak angol, francia és holland nyelven használható. További problémák:
- hiányzik a komplett dokumentáció;
- a román diakritikus jelek nem használhatók;
- bizonyos opciók még nem működnek (fejlesztésük most folyik);
- a más szoftvert használó könyvtárakkal való adatcserére nem használható az UNIMARC formátum.

Különböző okokból a tagkönyvtárak nem tudnak az online katalógushoz kapcsolódni, így még fenn kell tartani a cédulakatalógust is. A rendszer nem képes szabványos formátumú katalóguscédulák előállítására.
Bibliográfiai adatbázisok létrehozására a PROCITE 2.2 programot telepítették, amellyel fél- és tízezer közötti rekordszámú adatbázisokat (köztük az egyetem oktatóinak tudományos publikációiról, a magyar-zsidó irodalmi társaság kiadványairól és több biológiai témáról) hoztak létre.
A nemzetközi kiadványcserét a FoxPro 2.6 segítségével gépesítették, a VUBIS diszfunkciói miatt pedig kifejlesztettek egy saját szerzeményezési alrendszert. Az automatizálás forrásait a költségvetés mellett a Tempus Jep 3764 és 9596 sz. programjai, a Soros-alapítvány és a Phare program biztosítja.

(Mohor Jenő)

Lásd még 251, 266, 277, 279-280, 291, 293, 308

Közművelődési könyvtárak

99/243

NAJOWITZ, Ira – HAMBY, Paul: British public library development: Manchester and Glasgow, 1850-1914 = Publ.Acc.Serv.Q. 2.vol. 1998. 4.no. 1-16.p.

A brit közművelődési könyvtárak fejlődése: Manchester és Glasgow, 1850-1914

Fenntartó szerv; Könyvtártörténet -nemzeti; Közművelődési könyvtár; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A tizenkilencedik században az angliai Manchester és a skóciai Glasgow voltak az ipari fejlődés példaképei; e városok a közkönyvtár bevezetésének mintáiként is szolgáltak. A cikk ismerteti és elemzi a közkönyvtárak létrehozásának és fejlődésének folyamatát ebben a két városban, és a következő következtetésekre jut: Manchester a helyi lelkesedésnek és a már létező alapoknak köszönhetően gyorsan létrehozta közkönyvtárát, Glasgow városa pedig, miután megszabadult bizonyos pénzügyi szorításoktól, Nagy-Britannia egyik legjobban működő könyvtári rendszerét fejlesztette ki.

(Autoref.)

99/244

SMITH, Judith M. – TEMPLETON, Emma-Jane: A comparison of the range and value of use of the

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Internet with traditional reference sources in Scottish public libraries = J.Inf.Sci. 25.vol. 1999. 1.no. 27-33.p.

Az Internet használatának mértéke és értéke a skóciai közművelődési könyvtárakban, a nyomtatott forrásokhoz képest

Felmérés [forma]; Közművelődési könyvtár; Referensz; Segédkönyv, kézikönyv; Számítógép-hálózat

A Robert Gordon Egyetem (Aberdeen, Skócia) 1997 júniusa és novembere között végzett felmérést a skóciai közkönyvtárak Internet-használatáról. Az előzetesen angliai könyvtárakon tesztelt és ennek alapján módosított kérdőívet 34 helyre küldték ki, és 31 (91%) érkezett vissza. Ezt követően három helyen készítettek követő interjút: egy nagy-, egy kisvárosban és egy községben, ahol több mint egy éve használják az Internetet a referensz-munkában.

A skót közkönyvtárak Internet-használatáról 1995-ben is készült felmérés, így az eredmények összevethetők. 1995-ben a könyvtárak 33%-a, 1997-ben 68%-a rendelkezett Internet-kapcsolattal, ezek közül 1995-ben a referensz-személyzet 64%-a, 1997-ben 86%-a használta ténylegesen munkája során a lehetőséget. Az új adatok szerint a tájékoztató könyvtárosok 42%-a egyáltalán nem használta az Internetet, de a nyomtatott forrásokat mindegyikük használta. Naponta 10-nél kevesebbszer használta az Internetet 78%, a nyomtatott forrásokat 13%, 10 és 20 alkalommal nyúlt géphez 5%, könyvhöz 13%, míg húsznál többször az Internetet a tájékoztató könyvtárosok 12%-a, a nyomtatott forrásokat pedig 65%-uk használta.

Az Internet-lehetőségek közül a www (78%) és az e-mail (72%) vezet, ezt a referensz-források és adatbázisok használata követi (61%). 17% vesz részt levelező-csoportokban, és mindössze 11%-ban használták az ftp lehetőségét. Az Internet információforrásaival senki sem volt „nagyon elégedett", 24% volt az elégedettek aránya, 35-35% mutatkozott közömbösnek és elégedetlennek, míg a másik szélső értékelés, a nagyon elégedetleneké 6%-ot tett ki.

Az adatokból és az interjúkból levont tanulságok szerint a két év alatti erőteljes emelkedés inkább mennyiségi növekedést, mintsem minőségi javulást mutat. Biztató, hogy mindössze egy könyvtár nem tervez Internet-kapcsolódást a továbbiakban sem, viszont a már bekapcsolódottak közül sokan tervezik a kapcsolat kiterjesztését a fiók-könyvtárakra is, ha anyagilag lehetőségük lesz rá. A tájékoztató könyvtárosok jelentős része még egyszerű kereséseket is alig tud végrehajtani, és ahelyett, hogy a használókat segítenék, maguk is a technikai nehézségekkel küzdenek, hiányzik a személyzet formális képzése. Egy újabb vizsgálat ara kereshetne választ, hogy az Internettel való „megbarátkozás" növelné-e a használat gyakoriságát; növekedne-e a referensz-célú Internet használat, ha rendelkezésre állnának a csak a személyzet használatára szolgáló terminálok; milyen hatása lenne az Internet-használatra a megfelelő oktatásnak.

(Mohor Jenő)

99/245

BROŽEK, Aleš: Stav domácích webových stránek veřejnych knihoven na konci r. 1998 = Čtenář. 51.roč. 1999. 2.no. 48-51.p.

A nyilvános könyvtárak web-oldalainak állapota 1998 végén

Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Honlap

A szerző 1998. év végi állapotuk alapján vizsgálta meg 56 csehországi nyilvános (közművelődési)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtár honlapját, és hét kritérium alapján osztályozta őket. Noha ez a szemle meglehetősen régi, a publikáló folyóirat az önvizsgálati módszerek letisztulása végett indokoltnak látta közzétételét.
Az első kritérium a legszubjektívebb, minthogy a honlapok küllemét, „kinézetét" értékeli. Objektivitása legfeljebb abban van, hogy ugyanaz a szem mérte fel az oldalak esztétikumát. Az 1-5-ig tartó s a többi kritériumnál is alkalmazott osztályozás arról tanúskodik, hogy – néhány hármastól eltekintve – a zöm jó és jeles osztályzatot érdemelt.
Másodjára a honlapok aktualitása került terítékre. Meglehetősen sok könyvtár felejtette el feltüntetni az utolsó aktualizálás dátumát, ami „öreg hiba".
A harmadik értékelési szempont volt, hogy a honlapon mennyire teljesek az adott könyvtár címadatai. A vegyes mezőnyben két könyvtár kapott elégtelent. Több honlap viszont örvendetesen bőséges, és a könyvtár legkülönbözőbb cím- és azonosítási adatain kívül a munkatársak hasonló adatait is közli. Egy honlapon a fényképeik is szerepelnek. A könyvtárak többsége ugyancsak itt tünteti föl szolgáltatásait és igénybevételük módját.
A könyvtár történetére, jelenére és jövőjére vonatkozó adatoknak – s ez a negyedik kritérium – evidenseknek kellene lenniük, és a könyvtárak többsége magas színvonalon eleget is tesz e követelménynek. Viszont elég sok könyvtár megfeledkezett szerepeltetésükről.
Ötödjére a szerző az online katalógusok kiállítását és nagyságrendjét osztályozza. Ez a nagyságrend sok könyvtárban meghaladja vagy megközelíti a 100 ezret.
A hatodik kritérium: mennyiben lehet egy könyvtár honlapjáról más könyvtárak, intézmények, vállalatok honlapjára „átkapcsolni". A szokványos kapcsolatokon kívül egész furcsa utalások is találhatók némely könyvtár honlapján (pl. sportszergyártók).
Végül: a honlapokon felettébb kívánatosak a világnyelveken, főként angolul írt szövegek. Ezek a többségnél hiányzanak, ahol viszont megjelennek, túlnyomó részük jeles osztályzatú.

(Futala Tibor)

Lásd még 222-223, 275

Tudományos és szakkönyvtárak

99/246

AKILINA, M.: Tipologičeskie funkcii universal'noj naučnoj: tendencii izmenenij = Biblioteka. 1998. 11.no. 31-33.p.

Az általános tudományos könyvtár tipológiai funkciói: a változások tendenciái

Általános tudományos könyvtár

Az Oroszországi Föderációban – párhuzamosan a piacgazdaság általánossá válásával és a decentralizációval – felértékelődnek az általános tudományos könyvtárak. Az ország nagyságának megfelelően – territoriális tagoltság alapján – e könyvtárak közé tartoznak (a Föderáción belül lévő) köztársasági, területi, megyei és (nagy)körzeti könyvtárak.
Korábban sem volt kétséges, hogy az általános tudományos könyvtár az állománygyarapítás, őrzés, olvasószolgálat, tájékoztató–bibliográfiai munka, módszertan és tudományos kutatás vonatkozásában egyaránt az illetékességébe tartozó földrajzi területen működő többi könyvtár vezető intézménye.
A decentralizáció és az önkormányzatosítás ugyan nehezebbé tette a módszertani gondozást, amelyet részben különféle együttműködési formák váltottak fel, egészében véve azonban e könyvtártípus funkciói jócskán kibővültek.
Napjainkban az általános tudományos könyvtárak egyaránt igénybe vesznek hagyományos és korsze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rű technológiákat, ami valószínűleg hosszú időn át lesz jellemző rájuk. Önmagában a számítógépesítés–elektronizálás természetesen nem változtatja meg funkciórendszerüket, de mintegy előfeltétele a társadalmi–egyéni szükségletek által kikényszerített változásoknak.

A változások tendenciái a következők: új intézmények (pl. bankok, kereskedelmi vállalkozások, jogi szervezetek) mint használók részére új szolgáltatások keletkeznek; lehetővé vált a kooperatív katalogizálás; a régióból hiányzó intézmények funkcióinak ellátására vállalkoznak az egyes tudományos könyvtárak.

Ezek a „beugrásszerű" vállalások igen változatosak. Előfordul közöttük ágazati–tudományági információs központi–szakkönyvtári, egyetemi–főiskolai könyvtári, könyv- és folyóiratkiadói, könyvkereskedői, kutatói stb. szerepkör ellátása. Ez részint örvendetes fejlemény, minthogy az általános tudományos könyvtárak „talpraesettségét" bizonyítja. Másfelől azonban azt is hangsúlyozni kell: a régióban bizonyított szükség esetén az illetékes szerv–szervezet ne „spórolja" meg a szükségleteit kielégíteni hivatott információs központ, egyetemi–főiskolai könyvtár és egyéb intézmény létesítését, illetve működtetését.

Ettől függetlenül: az általános tudományos könyvtárak a jelenleginél minden bizonnyal intenzívebb állomány- és eszközbeszerzési, személyzeti–bérezési, épületbeli támogatást érdemelnének.

(Futala Tibor)

99/247

KAPUSTINA, T.: Oblastnaâ naucnaâ – organizator povyšeniâ kvalifikacii specialistov = Biblioteka. 1998. 11.no. 40-41.p.

A megyei tudományos könyvtár mint a szakemberek továbbképzésének szervezője

Általános tudományos könyvtár; Megyei könyvtár

Ahhoz, hogy egy megyei tudományos könyvtár – esetünkben a novgorodi – eredményesen tudja szervezni a könyvtárosok továbbképzését, mindenekelőtt ismernie kell a megyében dolgozó kollégák képzettségét, korösszetételét és egyéb paramétereit. A novgorodi könyvtár mindenesetre elvégezte ezt a feladatot, amelynek végeredménye: 824 megyében dolgozó könyvtáros, akik közül 31% felsőfokú, 47,4% középfokú szakképzettséggel rendelkezik. Korösszetételük: 36,5% 40 és 55 év között, 23% 30 év alatt, az átlagos életkor 38,7 év.

A könyvtár által szervezett továbbképzési rendszerben minden hagyományos és nem hagyományos forma megtalálható. A hagyományos formák is gyakorta „új köntösben" és új tartalommal jelennek meg. A legközismertebb alkalmak: tudományos–gyakorlati szemináriumok, konferenciák, tanácskozások, kiegészítő–ráfejelő tanfolyamok.

A könyvtár csak részben ad otthont e továbbképzéseknek, mert egyik (sikeres) célkitűzése, hogy a tennivalók elvégzésébe bevonja a megyében működő könyvtárakat, elsősorban a novgorodi gyermek- és ifjúsági és a járási könyvtárakat, sőt a központosított könyvtári rendszerek közül is a legfejlettebbeket.

A továbbképzési tematika évről-évre bővül, igazodik a felbukkanó szükségletekhez. Ezt legeklatánsabban a gazdasági–gazdálkodási és a technológiaváltási témák szereplése jelzi.

A szerző bevallja, hogy a könyvtár igyekezete ellenére nem sikerül minden ötletet és tervet sikerre vinni. Például több központi szakembert kellene megnyerni előadások–foglalkozások tartására, jobban meg kellene ismerni a megyénél nagyobb egység, a régió egészének és egyes összetevőinek eredményeit, nem utolsósorban a megyei könyvtár munkatársainak is tökéletesíteniük kellene szakmai felkészültségüket. Ennek azonban útjában áll a munkatársak szégyenletesen alacsony bérezése és az, hogy a fizetett szolgáltatásokból összegyűlő keretből korántsem futja minden szándék finanszírozására.

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

99/248

BAUER, Bruno: Welcome down under! State libraries in Australien = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 1.no. 10-32.p.

Tartományi könyvtárak Ausztráliában

Általános tudományos könyvtár

Az Ausztrál Államszövetség közigazgatásilag szövetségi államokra tagolódik, ezek mindegyikében működik egy-egy nagy, központi jelentőségű nyilvános állami könyvtár (state library). Alapításuk a 19. sz. második felében történt, a *public library* funkcióját voltak hivatva betölteni (legtöbbjüket eredetileg public library-nek is nevezték, csak később, a 20. sz. közepén vették fel a *state library* nevet.) Parlamenti könyvtári feladatuk – az Egyesült Államoktól eltérően – sohasem volt, viszont kezdettől gyűjtötték a saját államukra vonatkozó irodalmat, és a 19. sz. végéig együttesen nemzeti könyvtári funkciót is betöltöttek, mígnem az 1901-ben alapított Parlamenti Könyvtár (melyet 1923 óta nemzeti könyvtárnak is neveznek) ezt a feladatkört fokozatosan átvette. Legújabban azonban a takarékossági intézkedések ismét felvetették a nemzeti kulturális örökség megosztott gyűjtésének és feltárásának gondolatát: a Distributed National Collection tervezete az állami könyvtáraknak e téren újból meghatározó szerepet szán. Másrészt az állami könyvtárak közreműködésével kívánják elérni, hogy 2001-ig bármelyik ausztrál állampolgár otthonában, munkahelyén vagy a közkönyvtárban hozzájusson a nemzeti kulturális örökség bármelyik fontos dokumentumának szövegéhez.
1933-ban az állami könyvtárak állománya másfél millió kötet volt (a hat egyetemi könyvtáré félmillió, a Nemzeti Könyvtáré 100 ezer), 1993-ban viszont a hét állami könyvtár állománya 5,2 millió, az egyetemi könyvtáraké 31 millió, a Nemzeti Könyvtáré 2,8 millió.

1. Új-Dél-Wales Állami Könyvtára, Sydney.
1826-ban tíz polgár alapította, 1869-től Sydney Free Public Library névvel vette fenntartásába a helyi szövetségi állam. Rövidesen kötelespéldányban részesült, katalógusát Ausztrál Bibliográfia címmel jelentette meg, kölcsönző részleget nyitott, bevezette a vasárnap esti nyitvatartást (nagy szószék- és sajtóvitát váltva ki). A könyvtár impozáns neoreneszánsz palotája mellé az 1980-as években új épületet emeltek. (11 szint, ebből 7 a föld alatt.)
Állománya jelenleg 4,4 millió dokumentum, ez a legnagyobb állami könyvtár Ausztráliában. Általános tájékoztató részlegének (1,3 millió kötet) kiemelt szolgáltatásai közé tartozik a mezőgazdasági, az alkalmazott természettudományi és a kereskedelmi információk nyújtása, valamint a családkutatási, az utazási, jogszolgálati, egészségügyi tájékoztatás. Szolgáltatásait az ILANET (Information Libraries Access Network) útján 900 intézmény veszi igénybe. (A rendszer hozzáférést nyújt az ausztrál bibliográfiai adatokhoz, a könyvtárközi kölcsönzéshez, a dokumentumrendeléshez és számos dokumentum esetében a szöveghez is. A könyvtár legújabb terve, az NSW-NET arra irányul, hogy az állam minden polgára számára lehetségessé váljék az Interneten keresztül történő tájékozódás és az e-mail kommunikáció, azoknak is, akiknek nincs otthon Internet-kapcsolódásuk (a lakók 10%-ának van csak), vagy akiket jelenleg az anyagi terhek zárnak el a használattól. Mindezzel Sydney könyvtára mai eszközökkel folytatja az ausztrál állami könyvtárak régi hagyományát, ezek a könyvtárak ui. alapításuk óta lakossági információs intézményként működtek.

2. Victoria Állam Könyvtára, Melbourne.
Már 1856-ban működött Melbourne Public Library névvel, s elsőként részesült a kontinensen kötelespéldány-jogban (1869). 1913-ban a British Museumra emlékeztető új épületet kapott, nyolcszögletű nagy olvasóteremmel. A fénykort azonban a ha-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyatlás évei követték: problémát okozott a képzetlen munkaerő magas száma, az állomány elégtelensége. A 80-as években drámai körülmények – sztrájkok és tüntetések – közepette történt meg a létszámleépítés és a tervezett új épület munkálatainak leállítása. (Holott az építési terv már pályadíjat is kapott.) Az anyagi gondok enyhítésére az intézmény könyvkereskedést működtet és rendszeresen bérbe adja termeit – ez az állami könyvtárak között bevett gyakorlat.
A könyvtár tájékoztató szolgálatát a szövetségi állam bármely közművelődési könyvtára igénybe veheti: a megoldandó kérdéseket telefonon, faxon vagy a VISION (Victorian Information Services Network) hálózaton át lehet küldeni, s a könyvtár egy órán belül választ ad rá.

3. Dél-Ausztrália Állami Könyvtára, Adelaide.
Viszonylag kis könyvtár, de több területen úttörő volt: 1915-ben itt nyílt meg az első gyermekkönyvtár (korábban a 13 éven aluliak csak kísérővel járhattak könyvtárba), itt nyílt meg először archív részleg, itt szerveztek először könyvtárbaráti kört.

4. Nyugat-Ausztrália Állami Könyvtára, Perth.
A tartomány – és vele a könyvtár – fénykora az aranylelőhelyek feltárásához kötődik, majd azok kimerülésével véget ér. Az 1950-es évekig stagnált a könyvtár fejlődése, bár a múlt nagysága még éltette: 1935-ben állományát tekintve Ausztrália negyedik könyvtára volt.
A mai idők legnagyobb eseménye az 1985-ben megnyílt új épület birtokbavétele volt: a Nemzeti Könyvtár után ez az évszázad legnagyobb szabású (állami múzeummal és galériával egybekötött) könyvtárépítése Ausztráliában: (1400 ülőhely).

5. Queensland Állami Könyvtára, Brisbane.
Az állami könyvtárak történetében igen fontos szerepet játszottak azok a különgyűjtemények, melyeket magánszemélyektől és intézményektől kaptak. A legértékesebb ilyen adományt Brisbane könyvtára kapta, egy ausztrál képzőművészeti gyűjteményt, 10 ezer fényűző kiállítású albummal és kiállítási katalógussal.
A könyvtár nagyobb arányú fejlődése csak a 2. világháború után kezdődött és az 1988. évi új épülettel tetőzött, mely számos új, korszerű szolgáltatás bevezetését is lehetővé tette.

6. Tasmania Állami Könyvtára, Hobart.
A 80/90-es évek takarékossági hullámát ez a könyvtár sínylette meg legjobban: az 1986-os 542 fős létszáma mára 233-ra apadt.
Különösen figyelemre méltó a könyvtár törődése a hátrányos helyzetűekkel. (Ez a többi ausztrál állami könyvtárra is jellemző.) Külön feljárókat, rámpákat, automatikusan nyíló ajtókat alakítottak ki részükre, speciális toalettet és telefonfülkéket. A vakok eligazodását a könyvtárban információs kazetták segítik. A házhoz kötöttek részére önkéntes segítők hálózata szállítja ki a könyvtár könyveit,

7. Az Északi Terület Állami Könyvtára, Darwin
Ausztrália legfiatalabb, 1980-ban alapított állami (területiumi) könyvtára. Sajátsága az őslakók irodalmának gondozása: az AIR (Australian Indigenous Resources) terv keretében feltárják az őslakókra vonatkozó és különböző intézményeknél található forrásokat és anyagokat.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 248

Iskolai könyvtárak

99/249

KNUTH, Rebecca: On a spectrum: international models of school librarianship = Libr.Q. 69.vol. 1999. 1.no. 33-56.p. Bibliogr. 46 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az iskolai könyvtárügy nemzetközi modelljeinek színképe

Fenntartó szerv; Iskolai könyvtár; Könyvtári rendszer -országos; Összehasonlító könyvtártudomány

Jóllehet az iskolai könyvtáraknak a társadalomban betöltött szerepe tekintetében nemzetközi szinten is egyetértés van, az ilyen könyvtárak megvalósításának formái változatosak. Nemzeti szinten az iskolai könyvtárak fejlesztésének két fő mintája alakult ki: az amerikai, amelyet az Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában és Dániában követnek, valamint a brit modell, amely az összes többi, számottevő színvonalat felmutatni tudó országban terjedt el. A fő elválasztó tényező a két modell között az irányító testületben van: az amerikai mintát követő országokban az iskolai könyvtárakat az iskolai körzetek támogatják és irányítják, a brit modell országaiban az iskolai könyvtári rendszer a közkönyvtári rendszerhez kapcsolódik. Egy harmadik modell is megkülönböztethető, az előbbi kettő kombinációja, amelyben az iskolai- és a közkönyvtárak „közös fedél alatt" működnek (kettős funkciójú könyvtár). E modellek spektruma átfogja azt a korai törekvést, amikor az iskolai könyvtár fő feladata csupán kiegészítő olvasmányok biztosítása volt az oktatás számára; később a pihenés-kikapcsolódás is hangsúlyt kapott; végül, napjainkban, az információ-orientált szerep bontakozik ki.

(Autoref.)

Egyéb könyvtárak

99/250

MALYŠEVA, G.G.: Sohranit' ostrovki sveta = Biblioteka. 1998. 10.no. 22-23.p.

Megvédeni a világosság kis szigeteit

Szakszervezeti könyvtár

A cikkben a tergermelléki régió vladivosztoki székhelyű központi szakszervezeti könyvtáráról van szó, amely – ahogy mondani szokták: a bonyolult gazdasági helyzetben is – prosperál, továbbá a régió azon nyilvános könyvtári funkciót ellátó kis szakszervezeti könyvtárairól, amelyekben 175 felső- és középfokú képzettségű könyvtáros áll a lakosság rendelkezésére, s könyvtári törvény ide vagy oda, gyakorlatilag a megszűnés fenyegetettségében működnek.

Ami a központi könyvtárat illeti: ez az intézmény 1969-ben keletkezett nyilvános szakszervezeti könyvtárként. Ekkor 50 ezer kötetes állománya, 2 ezer olvasója volt. Mára az állomány 200 ezer kötetre gyarapodott, 150 kurrens periodikát járat és 17 ezer olvasót szolgál ki.

A könyvtár népszerűségét annak köszönheti, hogy a piaci viszonyok térhódításával volt bátorsága fizetett szolgáltatásokat bevezetni (eközben alapszolgáltatásai ingyenesek maradtak), külföldi partnerekhez fordulni, számítógépesítést elindítani, a legkülönfélébb szervekkel, szervezetekkel és intézményekkel érdemben együttműködni. Ezáltal sikerült elkerülnie a dotációk radikális csökkenéséből egyenesen következő hanyatlást. Üzleti és gazdasági információkat szolgáltatva egy sor szponzori szerződést sikerült tető alá hoznia.

A szorosan vett könyvtári tevékenységen és információszolgáltatáson kívül a könyvtár szerteágazó kulturális tevékenységet is folytat. Szerencsés fekvésű épületében sok a kiállítás és a tudományos, kulturális és művészeti (pl. zenei) rendezvény. 18-19. századi belső építészetet reprezentáló előadóterme idegenforgalmi látványosság.

A könyvtár az állami és szakszervezeti szerveknél szót emel a már említett szakszervezeti kiskönyvtárak – rájuk utal mint a világosság szigetecskéire a cikk címe – fennmaradása érdekében. Addig is megkísérli különféle alapítványok (pl. Soros, „Eurá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zsia" stb. alapítvány) támogatásával életben tartani őket.

(Futala Tibor)

99/251

PINFIELD, Stephen – EATON, Jonathan – EDWARDS, Catherine [et al.]: Realising the hybrid library = New Rev.Inf.Net. 4.vol. 1998. 3-21.p.

A hibrid könyvtár megvalósítása felé

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Jövő könyvtára; Középtávú terv

A vegyes (hybrid) vagy más néven kapu (gateway) könyvtár átmenetet képez a hagyományos könyvtár és a digitális könyvtár között. Azonban nem pusztán egy átmenetet takar az elnevezés, hanem egy önálló új intézménymodellt is. A vegyes könyvtárat úgy kell kialakítani, hogy egyazon könyvtári környezetben szorosan integráljon, egymás mellé forrasszon különböző technológiákat, szolgáltatástípusokat.

1998 januárjától az eLib égisze alatt öt különböző vegyeskönyvtári kutatási program indult, melyek mindegyike 2000 folyamán fejeződik be. Legfontosabb problémáik hasonlóak, pl. használói jogosítvány, használói profilok, használói felület megtervezése, adatbázisok összekapcsolhatósága, digitalizáció menedzselése, személyzetfejlesztés. A cikkben az öt vállalkozást ismerteti röviden egy-egy menedzser munkatárs.

A HyLiFe vállalkozás a vegyes könyvtár használóközpontú modelljét igyekszik kifejleszteni és elterjeszteni. Szerte Nagy-Britanniában különböző szakirányultságú egyetemi intézmények társultak ebbe a konzorciumba. Az alábbi hat közösség számára szervezik meg vegyeskönyvtári használói felületek kifejlesztését: földrajz szakos hallgatók (Newcastle), továbbképzésben résztvevő végzett hallgatók (Lancashire), a város- és területfejlesztés szakemberei (Newcastle), az üzleti információk távhasználói (Plymouth), az egészségügy dolgozói és tanulói (Newcastle) és skóciai távtanulók. Első fázisban történik e területek használói igényfelmérése. Ezt követi egy háromszintű átfogó értékelő rendszer kidolgozása. (Ebbe foglaltatik a vállalkozás előrehaladásának, a használói felületek működésének és az új szolgáltatások hatásának értékelése.) A résztvevő intézmények szervezeti felépítésén változtatni kell a zökkenőmentes együttműködés és az egymást kiegészítő ellátás megszervezése érdekében. Fontos a földrajzilag széttagolt konzorcium-tagok közt a folyamatos kommunikáció biztosítása és a résztvevő szakemberek megtartása. A stratégiai célokat intézményi szinten is úgy kell megfogalmazni, hogy a vegyes könyvtár az oktatásnak, tanulásnak és kutatásnak egyaránt központi terepe legyen.

A MALIBU projekt keretében a vegyeskönyvtári modell prototípusait alakítják ki a három résztvevő intézménynél: a londoni King's College-ban, az Oxfordi Egyetemen és a Southamptoni Egyetemen. Legfontosabb cél a használói környezet tökéletesítése a humán tudományok művelői számára. A humán tudományi kutatásoknál az eredeti dokumentumot a jövőben sem lehet minden esetben helyettesíteni elektronikus változatával. Azonkívül e területeken a nem egykönnyen digitalizálható, régebbi szakirodalmat is gyakran használják, tehát itt a vegyeskönyvtári modell várhatóan nagyon sokáig tartani fogja magát. A MALIBU a használói modellek kialakításában nagy szerepet szán a tanszékek munkatársainak.

A HeadLine a londoni School of Economics, a London Business School és a Hertfordshire-i Egyetem ugyancsak hároméves programja. Olyan munkamodell kifejlesztésén fáradoznak, melynek keretében ugyanarról a használói web-felületről különféle formátumú dokumentumok lesznek elérhetőek elsősorban a közgazdaságtan és az üzlettudományok területén. A csoportos tanulási használat támogatása mint cél megkülönbözteti a HeadLine-t más ha-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sonló vállalkozásoktól. A programban kutatás folyik a használó azonosításának, nyilvántartásának, a jogosultság ellenőrzésének módjára vonatkozóan. Az eddigi használói azonosító technikák (jelszavak sokasága, IP cím) nem megfelőek. Ezért a HeadLine az UK ATHENS nevű logikai azonosító (authentication) sémát alkalmazza, mely képes sikeresen működni földrajzilag széttagolt kiszolgáló gépek és különböző típusú információforrások között, és kereskedelmi információellátó cégek is kapcsolódhatnak hozzá. A helyi adatbevitel és -tárolás mellett egy központi rendszerbe is bekerülnek az adatok. Új jelenség az elektronikus bizonyítványt kiállító intézmények színre lépése, akik kódolási technikákat is alkalmaznak a tulajdonos azonosságának ellenőrzésére. Módszereik talán alkalmasak lehetnek web-keresésnél a korlátozott nyilvánosságú anyagok használóinak azonosítására. A használó regisztrálásának módszerei jelenleg átmeneti állapotban vannak, az egyes cégek berkeiből kilépve várhatóan szélesebb körben lesznek majd használatosak. A HeadLine olyan azonosító technikát akar bevezetni, amely lehetőséget biztosít a használó adatainak nyilvántartására, jogainak védelmezésére és kiterjeszthető a mások által kifejlesztett azonosító technikák beépítésére.

A BUILDER egyetlen intézményhez, a Birminghami Egyetemhez kötődő program. Hat összekapcsolt szakterületi egysége a történettudomány, pedagógia, üzlettudomány, fizika, sport, orvostudományLDER egyetlen web felületről igyekszik igénybe vehetővé tenni a különböző technológiákat alkalmazó sokféle szolgáltatást, a végeredményt is megjelenítve. A szolgáltatások szoros integrálására kevés megfelelő eszköz kínálkozik. A külső szolgáltatókkal való kapcsolattartáshoz nincsenek meg még az elfogadott kommunikációs szabványok. Ezeket a külső adatszolgáltatóknak maguknak kellene biztosítani az intézmények számára ún. Application Programming Interface-ek (API) formájában. A kezdeti lépések megtörténtek technológiai és egyéb szabványok, köztük API-k kialakítására. A használói nyilvántartásnál a bejelentkezés egyszerűsítése az egyik fő cél. Az ATHENS sem old meg minden problémát, pl. az államilag nem támogatott szolgáltatások széles körére vonatkozóan. A BUILDER saját intézményén belül használatos hálózati rendszerhez, a Novell Directory Services-hez (NDS) egy biztonsági technológia közbeiktatásával kapcsolódva próbálja megoldani a használói azonosítás és nyilvántartás problémáit. Ez egy használói profilnyilvántartás alapja is lehet. A BUILDER saját szolgáltatásokkal is rendelkezik, pl. digitalizál helytörténeti sajtót, és elektronikus folyóiratot jelentet meg. Kutatják a digitalizálás és az adatbázisfejlesztés összehangolásának módszereit. A fájlforgalmazás stratégiáját is ki kell alakítaniuk.

Az Agora vállalkozás vegyeskönyvtári rendszert fejleszt ki a különféle szolgáltatások integrált elérhetőségéhez az East Angliai Egyetem vezetésével több partnerintézmény bevonásával. A rendszer prototípusa magában foglal egy sor társadalomtudományi információforrást, beleértve referáló és indexelő szolgáltatásokat, katalógusokat, adatbázisokat, tárgy szerinti belépési helyeket (subject gateways). Egyik forgatókönyv a vegyes médiára irányuló tárgyközi keresést ismerteti, a másik a monográfiák és folyóiratok keresését és kérését a dokumentum kézhezvételéig demonstrálja. A kezelőrendszer a MODELS Information Architecture (MIA) broker modellen alapszik. Ez fogalmi keretet biztosít megosztott szolgáltatások egységes kezelésére. Az Agora egyelőre a Z 39.50 protokollt használja a különböző szolgáltatások egymáshoz illesztésére, ez azonban fejlesztésre szorul. További probléma a találati halmazokban a megadott meta-adatok különbözősége. Az Agora web-felületén hozzáférést biztosít kevésbé integrált, nem Z 39.50 protokollt használó szolgáltatásokhoz is, de célja az integráció fokozása.

Az „információs tájképek" gondolata a MODELS műhelyein körvonalazódott. A használó számára

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ez azt jelentené, hogy a források és szolgáltatások megkülönböztetés nélküli tömege helyett egy, a saját érdeklődésének megfelelő, személyére szabott vegyes könyvtár állna rendelkezésre. Ez kapcsolódási pontok, szolgáltatások és igények egyeztetésével valósulhat meg különböző szinteken. A használói profiloknak, a személyiségi jogokat is védelmező nyilvántartása még nem oldódott meg. Gyűjtemény szintű leírások is szükségesek a használói tájképek megrajzolásához. A Z 39.50 Explain-t használják majd a szolgáltatások jellemzésére. Ez azonban még nem terjedt el általánosan, ezért az Agora működtet egy Explain proxy adatbázist.

(Nagypál László)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

99/252

DWYER, Jim: Consortial review and purchase of networked resources: the California State University experience = Bottom Line. 12.vol. 1998. 1.no. 5-11.p.

Hálózatosított elektronikus állomány válogatása és vásárlása konzorcium keretében: a Kaliforniai Állami Egyetem tapasztalatai

Adatbázis; Állománygyarapítás; Elektronikus dokumentum; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -helyi; Gazdaságosság -könyvtárban

A California State University (CSU), amelynek 22 campusa és 200 ezernél több hallgatója van, megszervezte az elektronikus dokumentumok közös beszerzését. A konzorcium tekintélyes vásárlóerőt képvisel, s ez nagy előny az adatbázis-szolgáltatókkal való alkuban: nagy árkedvezményeket (évente több milliós megtakarítást) érhet el, emellett az adatbázisok használatára vonatkozólag is kedvezőbb feltételeket köthet ki; olykor az adatbázis próbaidős használatára is lehetőséget kapnak a szerződés megkötése előtt.

Részletesen kidolgozott alapelvek szerint a campusokat képviselő bizottság tartja szemmel az egyes campusok szükségleteit és az információpiac kínálatát, és tesz javaslatot a vásárlásra. A döntés a campusok dolga, de a CSU egy központi irodája intézi a beszerzést (a tárgyalásokat a szolgáltatóval), és köti meg a szerződéseket. Azokból a dokumentumokból, amelyek használatára különösen nagy az igény, elektronikus törzsállományt szerveznek; ebbe csak olyan adatbázis kerülhet, amelyet legalább 15 campus megvásárolt.

A cikkíró részletesen ismerteti a konzorcium működését, amellett kitekintést nyújt más, nagyobb méretű konzorciumok tevékenységére is (némelyiknek a CSU is tagja). Vázolja egyúttal az ilyen együttműködés hátrányait, veszélyeit is (lassúbb az ügyintézés, sokba kerül a központi szerv fenntartása, hát-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

térbe szorulnak az egyes résztvevők egyedi sajátságai stb.).

(Kövendi Dénes)

Lásd még 229

Állományvédelem

99/253

BRAND, Stewart: Escaping the digital dark age = Libr.J. 124.vol. 1999. 2.no. 46-48.p.

A digitális információk megőrzésének problémája

Elektronikus dokumentum; Megőrzés

A tér, amelyben az információ létezik, a globalizáció hatására manapság hihetetlenül kitágult, az információ létezésének időkerete viszont egyre inkább beszűkül. A magas technológia mindig csak a jövő évi fejlesztések irányába tekint. Pedig az emberi civilizáció élete évszázadokban mérhető. A veszteség máris jelentős. A néhány évvel ezelőtt 5 1/4-es floppyra tárolt anyag olyan, mintha nem is lenne. Eltűntek a megfelelő meghajtók, az operációs rendszerek és a fájlokat létrehozó géptípusok. A hatvanas, hetvenes években mágneses szalagon rögzített adatok vagy a MIT úttörő, mesterséges intelligencia kísérletei szintén elvesztek. A technikai berendezések avulása jelenleg nagyon gyors. Elég költséges lenne másfél évenként átalakítani a digitális dokumentumokat a legújabb technológiáknak megfelelően. A hosszabb megőrzésre szánt dokumentumokat jelenleg még papíron vagy mikroformában célszerűbb tárolni. Szükség lenne olyan digitális formátumra, mely tartósságban felvehetné a versenyt a savmentes papírral vagy a mikrofilmmel.

Amíg a másolatkészítés művelete nehézkes volt, addig tartósabb hordozó anyagokat választottak és jobban megbecsülték az elkészült példányokat. A másolás egyszerűsödésével a példányok elértéktelenedtek. A tárolókapacitás napjainkban gyorsabban növekszik, mint a megőrizni kívánt információmennyiség. Előfordulhat, hogy korszakunk sötét korként jelenik meg a jövő embere számára, mert a legtöbb adat olyan formátumban készül, hogy még egy ember életénél is rövidebb élettartam jósolható neki. Holott korunk minden eddiginél gazdagabb dokumentációt hagyhatna hátra. A nyers adattömegekben későbbi feltáró technikák ismeretlen alakzatokat, rejtett szálakat fednének fel. Sokat nyerne a történettudomány, ha a sorsdöntő események körüli üzenetváltások (telefon, e-mail), képek is felidézhetőek lennének. Berlin rendezésének virtuális modellje, amit évekig használtak az építészek, vagy az Öböl-háború sorsdöntő csatájának számítógépes terve, most már valószínűleg örökre elvesztek.

A digitális információt tárolni könnyű, megőrizni nehéz (amennyiben megőrzésen a katalogizált anyag folyamatos hozzáférhetővé tételét értjük). A kevésbé kurrens információkhoz kereskedelmi érdek nemigen fűződik, tehát a nonprofit intézmények, szervezetek feladata, hogy szorgalmazzák megőrzésüket.

Problémák adódhatnak a később jövők számára a fájlok tömörített és kódolt tárolásából, a hálózati helyek változtatásaiból. A szabványos meta-adatok használata, az egyszerűbb fájlformátumok alkalmazása és a változtatások naplószerű külön rögzítése viszont megkönnyítheti a hosszabbtávú megőrzést. A hálózat emlékezőképessége jelenleg csak mintegy két hónapig terjed. A fő probléma nem egyszerűen technikai, hanem a hosszú távú gondolkodás teljes hiánya. Sürgősen időtállóvá kellene alakítani a digitális információkat.

A Hosszú Jelen Alapítvány (The Long Now Foundation) egy 10 000 évig járó órát konstruál mint a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hosszútávú gondolkodás szimbólumát. Az alapítvány fő célja, hogy elősegítse az információ áthagyományozását évszázadok és évezredek távlatában. Egy időtálló fémlemezes tárolótechnológiát is létrehoztak a New Mexico-i Norsam Technologies segítségével. A programokról bővebb információk találhatók az alábbi címen: ttp://www.longnow.org.

(Nagypál László)

99/254

COX, John: Is everyone passing the buck? = J.Inf.Sci. 24.vol. 1998. 6.no. 444-446.p.

Mindenki másra mutogat az elektronikus publikációk megőrzése ügyében?

Elektronikus publikáció; Könyvkiadás; Megőrzés; Társadalmi követelmények

Az információpiac valamennyi szereplőjének nemcsak az a problémája, hogy ki legyen a felelős az elektronikus információk tartós megőrzéséért, hanem az is, hogy mit és miképp kell megőrizni. Az információk zöme a tudományos kutatás végterméke, és hagyományosan nyomtatott folyóiratokban jelenik meg. A legtöbb elektronikus publikáció csupán valamely nyomtatott folyóirat facsimiléje, amelyet online szolgáltatnak. A tudományos közösség és a kiadók is szélesebb spektrumú elektronikus információcserét várnak, amely ki fogja egészíteni a hagyományos formákat és amelynek a megőrzése is nagyobb hangsúlyt kap a jövőben.

A tudományos kutatás információlánca kulcs-szereplők tevékenységén alapul: egyesek főszereplőként (a szerzők, a szerkesztők és az olvasók), mások mellékszereplőként (kiadók, könyvtárosok, tudásmenedzserek) vannak jelen. Ezek lényegében ugyanazok a személyek: ők hozzák létre és egyben „fogyasztják" is az információkat. Vannak más szereplők is: indexelést végző másodlagos, tranzakciókat feldolgozó, dokumentumszolgáltató és újrakiadó szolgáltatások.

A vita a megőrzésről a kiadók és a könyvtárosok között folyik: köztük pattog a labda ide-oda. Mindenkinek megvan a maga hagyományos és világosan elkülönülő feladata: (1) a szerkesztők a folyóiratok vagy monográfiák tudományos tartalmáért felelősek; (2) a kiadók gondoskodnak a lektorálásról, csomagolják, meghirdetik és terjesztik a létrejött terméket; (3) a könyvtárosok építik, katalogizálják és megőrzik az örök tudományos könyvtárat.

A kiadók és a könyvtárosok is a tudományos információs folyamat kiszolgálói; mindketten érdekeltek a tartós megőrzésben, mert a tudományos kutatás folytonossága azt kívánja, hogy a tudományos könyvtárban felhalmozott ismeretek mindig elérhetők legyenek. A tartós megőrzés bizonyos fokú állandóságot feltételez az archiválást végző intézményben. Az egyetemi könyvtárak a középkortól kezdve őrzik a tudomány eredményeit. A kiadók – kivéve egy-két egyetemi kiadót – nem rendelkeznek ilyen nagy múlttal. Az átlagkiadó zavarba is jön, ha a kiadványai archívuma iránt érdeklődik valaki. Nem alkalmas a megőrzésre, ez ugyanis a szakmai és a szervezeti kultúra kérdése is.

A megőrzést a világ könyvtárai sem egyöntetűen tekintik feladatuknak; jelentős különbség van az európai és az amerikai gyakorlat között. A legnagyobb amerikai könyvtárak mindig is elégedettek voltak magukkal és komplett gyűjteményeikkel, pl. az UCLA 95 ezer kurrens folyóiratot fizet elő, míg egy átlagos európai egyetem 8-10 ezer folyóiratot járat és a könyvtárközi kölcsönzésre, valamint olyan nemzeti könyvtári intézményekre támaszkodik, mint a BLDSC. A Library of Congress kap ugyan kötelespéldányt, de fő feladatának a szövetségi kormány szolgálatát, nem pedig azon feladatok ellátását tekinti, amelyet joggal várnak el más országok nemzeti könyvtáraitól.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A kiadók számára az elektronikus dokumentumok megőrzése gyakorlati kérdés. Ha egy kiadvány nyomtatott és e-formában egyaránt megjelent, később is rendelkezésre áll a nyomtatott változat; ha csak elektronikus verzió létezik, abból szükség van archív példányra, amint a kiadó révén a dokumentum már nem hozzáférhető; ha már „kifogyott" az elektronikus dokumentum, akkor is igen fontossá válik, hogy legyen egy elérhető archív példány. Ez a nemzeti könyvtárak szerepvállalását veti fel a megőrzésben – a nyomtatott dokumentumok kötelespéldányai megőrzésének analógiájára. Egy örökös elektronikus archívumot fenntartani a folyton változó technológia mellett nagy felkészültséget és megfelelő anyagi lehetőségeket kíván. Emellett egyeztetést és együttműködést igényel, amire a versenyhelyzetben tényked kiadók nem képesek.

Világosan látni kell azt is, hogy mit kell és mit érdemes megőrizni, mire lesz szüksége a jövő generációinak. A tudományos szakirodalom hagyományos kiadása során minőségi ellenőrzéssel kiszűrték a „szint alatti" irodalmat. Ma viszont egyre több olyan dokumentum létezik, amely kikerüli a kiadói kontrollt: szürke irodalom, nyers adatok, „working paper"-ek, feljegyzések, kritikák, vitaanyagok, Internetes konferenciák, stb.

A megőrzés kérdését vizsgálva érdemes az eddigi archiválási gyakorlatot szemügyre venni: a hagyományos szakember könyörtelenül kigyomlálja az irreleváns dokumentumokat. Semmi sem indokolja, hogy ezt a gyakorlatot ne ültessük át elektronikus környezetbe. Nincsenek erre még ugyan szabályok, de ki alkothatná meg ezeket, ha nem a könyvtárosok.

A kiadók és tudós szerzőik keresik annak a módját, miképp tudnák a tudományos közösséget jobban szolgálni. Mind a kereskedelmi kiadók, mind a tudományos társaságok kiadói tesznek kezdeményezéseket, hogy kibővítsék e-folyóirataikat egyéb szolgáltatásokkal (preprint-szerver stb.). Az Elsevier már elkezdte a tematikus „közösségek" kialakítását, hogy előnyre tegyen szert egy-egy tudományág kommunikációs mechanizmusában. Az Amerikai Kémiai Társaság (ACS) előfizetést kínál kémiai adatbázisokhoz (ChemPort), amelyek kiegészítik a társaság folyóirataiban publikált közleményeket. Az Institute of Physics Publishing hasonló szolgáltatás a HyperCite. Az MCB University Press CD-ROM-ot, online-elérést, e-mail konferenciát kínál kiadványai mellé.

Könyvtárosok véleménye szerint a megőrzésre az egyetlen gyakorlati megoldást a kötelespéldányszolgáltatás kínálja. Tehát az első lépés az állandó archívum létrehozása felé az lenne, ha a nemzeti könyvtárak számára biztosítanának a kötelespéldányt az elektronikus dokumentumokból. Ezek közül csak a „történeti" dokumentumokat adnák használatba, amelyeknek nincsenek szerzői jogi korlátozásaik vagy már nincsenek kereskedelmi forgalomban.) A legtöbb kiadó szívesen együttműködne egy olyan megoldás kidolgozásában, amely szolgálná a jövő tudósait, de nem sértene üzleti érdeket.

(Hegyközi Ilona)

99/255

JAENECKE, Joachim: Bestandserhaltung in der Bibliotheque National de France, Paris. Bericht über einen Besuch von Mitgliedern des Unterausschusses für Bestandserhaltung des DFG-Bibliotheksausschusses = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 2.no. 262-270.p.

Állományvédelem a francia nemzeti könyvtárban. Beszámoló német állományvédelmi szakemberek tanulmányútjáról

Állományvédelem; Nemzeti könyvtár; Tapasztalatcsere

A francia Nemzeti Könyvtár állományvédelmi részlege öt helyen működik:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. A régi könyvtárépületben (ahol a jövőben a különgyűjtemények kapnak helyet) elsősorban a különgyűjteményi használat igényeinek megfelelő filmezéssel és restaurálással fognak foglalkozni.
2. A könyvtár új épületében elsősorban az új beszerzések és a régi könyvállomány bekötéséről ill. újrakötéséről fognak gondoskodni.
3. Sable sur Sarthe-ban a folyóirat- és nyomtatványgyűjtemények kiköltözése után a különgyűjteményekkel kapcsolatos állományvédelmi munkákat fogják ellátni.
4. Provins-ban elsősorban a periodikák filmre vitelét végzik.
5. Bussy-Saint-Georges-ban (kis település Párizstól keletre 25 km-re) technikai szolgáltató központ épült, ennek fő feladata a restaurálás, konzerválás és az állományvédelmi célú filmezés ill. másolatkészítés az AV anyagokból. Savtalanító műhelye külső munkákat is végez.

Az állományvédelmi részleg évi költségvetési kerete 44 millió francia frank (FF) a személyi költségeken kívül. (A Nemzeti Könyvtár teljes költségvetése 800 millió FF.)

Az állomány filmre vitelére évi 10 millió FF-t fordítanak, ebből 7 milliót külső cégeknek fizetnek ki, 3 millióba kerül a saját műhelyekben történő filmezés.

Kötészeti munkákra 16,5 millió FF-t fizetnek külső cégeknek, akik a régi állományból évente kb. 15 ezer monográfiát kötnek be. Ehhez jönnek az új szerzemények évi 80 ezer kötettel. Az állományvédelmi részleg minden beérkező új könyvet felülvizsgál és megállapítja az elvégzendő munkát. (Bekötés a házi ill. a külső kötészeten, kisebb javítás, portalanítás, filmezés stb.) A feladatok a mű bibliográfiai leírása mellé kerülnek, s a munka elvégzése után sem kerülnek le onnét, hogy megállapítható legyen: ki milyen munkát végzett a művön. Évente kb. 100 ezer új beszerzést néznek át ilyen módon, a régi állományból pedig mintegy 250 ezer kötetet. Ezzel a munkakapacitással viszonylag rövid idő alatt megtörténhet a régi állomány visszamenőleges átvizsgálása és állományvédelmi revíziója is.

Az első „digitalizációs program" (1989-96-ig) keretében 100 ezer könyv szövege vált az OPAC útján olvashatóvá és 300 ezer kép ugyanilyen módon nézhetővé. 1996-ban *Gallica* néven új digitalizációs program indult. (http://gallica.bnf.fr) a francia szellemi örökség enciklopédikus bemutatására. (Történelem, politika, irodalom, jog, gazdaság, földrajz, tudománytörténet.) A szépirodalom terén az első ill. a gyűjteményes kiadásokat részesítik előnyben (pl. Balzac műveinek 400 kötete szerepel a tervekben.) A Gallica program távlati terve 300 ezer cím digitalizálásával számol, jelenleg (1998) 100 ezer felé tartanak.

A 19-20. századi állomány védelmi célú filmre vitele az új technikai szolgáltató központ feladata lesz. A tervezett kapacitás: évi 5 millió képfelvétel, a duplum-felvételekkel együtt. 1998 nyarán 32 dolgozó végezte ezt a munkát, ezt a létszámot 110-re tervezik felemelni. A filmfelvevő készülékek száma összesen 80. A monográfiákat kizárólag mikrofilmlapra, a folyóiratokat mikrofilmre veszik fel.

A könyvek tömeges savtalanításának kapacitását öt éves távlatban évi 300 ezer kötetre tervezik, ennek felét a Nemzeti Könyvtár könyvei teszik ki, másik felét más francia könyvtárak állománya. Az ehhez szükséges gépek azonban még nem állnak rendelkezésre, és magáncégekkel sem tárgyaltak.

Az állományvédelmi részleghez tartozik a technikai központban felállított új laboratórium is (300 m^2, jelenleg 3, a tervek szerint 9 dolgozó.) Ez a laboratórium az állományt veszélyeztető fizikai, kémiai és mikrobiológiai tényezőkkel foglalkozik, a gombásodás, a légkondícionálás, a fertőtlenítés kérdéseivel, a papír minőségének mérésével. Szolgáltatásait más könyvtárak is megrendelhetik.

A restauráló műhely (850 m^2, jelenleg 5, a tervek szerint 20 dolgozó) évi kapacitását 600 ezer oldalra tervezik (185 ezer m^2), korszerű berendezések segít-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ségével. Jelenleg még csak hagyományos kézi módszerekkel dolgoznak.
Az állományvédelmi részleg keretében működik még egy műhely a könyvek tisztítására és egy gyorskötészet (24 órán belüli munkákra), valamint egy csoport, melynek feladata a kiállítások technikai előkészítése (állványok, feliratok, passzpartuk).

(Katsányi Sándor)

99/256

POLIŠENSKY, Jiři – VRBENSKÁ, Františka: Odvrácená tvář informační exploze. 1-2. c. = Čtenár. 51.roč. 1999. 1.no.; 2.no. 2-3.p.; 34-36.p.

Az információrobbanás elfelejtett arca. 1-2. rész

Állományvédelem; Könyvtárhasználat

A könyvtárak jelenleg gyűjteményracionalizálási, flexibilis feltárási és hozzáférési, hálózati csatlakozási stb. célból figyelmüket maximális mértékben az információs technológiákra összpontosítják. Az állományvédelem kérdései ezzel szemben mostoha elbánásban részesülnek.
Az információrobbanás következtében a dokumentumok túltermelése jellemző korunkra. Emiatt a könyvtárakban helyhiány lép fel, miközben mindmáig nem jegecesedett ki az elavult állomány selejtezési joga, nincs mód megtakarítani a nem, illetve az alig használt dokumentumok tárolási költségeit, sok probléma adódik a más hordozóra való átvitel közben, nehéz a használat és az őrzés elsőbbségének eldöntése, nincs elég pénz az állagjavításra és a restaurálásra. És ezt a sort még tetszőlegesen folytatni is lehetne.
Ha egyszer elismerjük földünk genetikai gazdagságának mint sok színt felmutató egésznek fontosságát, akkor a megismerést szolgáló dokumentumalap analóg komplexum, olyan, amelynek legjelentéktelenebb komponensét is védenünk kell, illetve gondoskodnunk megóvásáról. E halmazban található nem vagy alig használt egységes olyan „műalkotások", mint amilyeneket a múzeumok tíz- és százezres nagyságrendekben őriznek.
A „mindent megőrizni" feladat sikeres megoldásához ésszerű szervezetet kell kialakítani, ami nem más, mint a tárolókönyvtárak (esetenként egyetlen országos tárolókönyvtár) szervezete.
A szerzők – természetesen – tisztában vannak vele, hogy javaslatuk egyáltalán nem új „kitaláció", hiszen régóta foglalkoznak világszerte vele. Még a volt Csehszlovákiában is többször napirenden volt e szervezet kialakítása és működési szabályainak kimunkálása. Ebből annyi valósult meg, hogy – szolgáltatási funkciók nélkül – a cseh nemzeti könyvtár szert tett egy központi könyvraktárra.
A tároló könyvtárak azonban csak akkor tölthetik be hivatásukat, a dokumentumállomány teljességének garantálását, ha részletes gyűjtési és gyarapítási szabályaik vannak, illetve ha szolgáltatási szabályzatukban egyaránt szerepelnek a leghagyományosabb és a legkorszerűbb technológiák.
A szerzők hangsúlyozzák: e figyelemfelkeltés korántsem az új eszközök és technológiák ellen lép fel, mindössze úgy vélik, hogy „ideje visszatérni azokhoz a kérdésekhez, amelyekről megfeledkeztünk, mert azt hittük, hogy meg vannak oldva", holott nincsenek.

(Futala Tibor)

99/257

KARLI, Chantel – HERION, Susan: Plan für das Vorgehen im Katastrophenfall. Rettungs-Sofortmassnahmen nach Wasser- und Brandschäden = Arbido. 14.Jg. 1999. 1.no. 10-13.p.

Katasztrófa-elhárítási terv. Sürgős mentési intézkedések víz- és tűzkárok esetén

Állományvédelem; Elemi károk; Munkaszervezés; Nemzeti könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A közelmúltban sok olyan könyvtári katasztrófa történt, melynek során értékes, gyakran pótolhatatlan muzeális állományt pusztított el a tűz vagy a víz. 1966-ban Firenzében a kiáradt Arno több mint kétmillió kötetet, köztük kéziratokat károsított meg, a helyreállítás munkái ma is tartanak. 1986-ban egy piromániás felgyújtotta Los Angelesben a Central Public Library-t, 400 ezer kötet a lángok, 1,25 millió pedig a víz és a füst martaléka lett. Svájcban, az Obwalden kantonban egy pótolhatatlan történeti értékű privát fotógyűjteményt öntött el 1997-ben a víz, a gyűjtemény kétharmada megmenthetetlen.

A berni Schweizerische Landesbibliothek állománya az 1994-ben kezdődő építkezések során szenvedett kisebb sérülést. (A könyvtárépület mellé tervezett földalatti raktár építésekor a régi épületben károk keletkeztek.) Mindez arra késztette a könyvtárt, hogy részletes katasztrófatervet dolgozzon ki. Ennek szakaszai:

1. A katasztrófa észlelése. A személyek biztonságba helyezése, riasztás különböző módszerekkel, az értesítendő személyek elérése az előre megtervezett utakon.

2. Az első intézkedések. Teendők: ki? mit? hogyan? Mihelyt a tűzoltóság engedélyt ad rá, a kijelölt felelős személyek belépnek az épületbe, az állományvédelmi csoport tagjai pedig a károsult zónába. A helyzet megítélése után megszervezik az állománymentést a katasztrófaterv vonatkozó részei alapján. Az első lépéseknél hasznosíthatók a „vészhelyzetszekrények", melyek a mentéshez szükséges legfontosabb eszközöket (kézilámpák, szerszámok stb.) tartalmazzák.

3. A mentőakció. Ennek során a mentésben részt vevő, e célra kiképzett könyvtári szakcsoportnak választ kell adnia a következő kérdésekre:

- A veszélyeztetett dokumentumtípus esetén mi a megfelelő kezelési mód?
- Hol vannak a mentési szempontból elsőbbséget élvező gyűjtemények?
- Milyen dokumentumtípusnak kell a várható technikai reakciója miatt elsőbbséget adni?
- Milyen anyagokkal lehet „várni"?

Minden anyagot el kell szállítani a rongált épületből, akár megsérültek, akár nem. A prioritást élvező gyűjtemények esetében a lehető leggyorsabban el kell kezdeni a kezelést szárítással vagy fagyasztással.

Megjegyzés: A személyzetnek e célra speciálisan kiképzett csoportja képes arra, hogy szükség szerint a könyvtár összes dolgozóját irányítsa a mentési munkálatok során.

4. A katasztrófa után. Meg kell oldani az állomány időleges elhelyezését, majd visszaszállítását a helyrehozott helyiségekbe. Dönteni kell a hosszabb időre tervezett konzerválásról.

5. A tapasztalatok értékelése. A katasztrófa után össze kell gyűjteni a résztvevők véleményeit, értékelni kell a tervezet megbízhatóságát, szükség esetén módosítani kell a terven.

A Schweizerische Landesbibliothek állományvédelmi szolgálatának vezetése készséggel rendelkezésre bocsátja állományvédelmi tervét más intézményeknek is.

(Katsányi Sándor)

Feldolgozó munka

99/258

GORMAN, Michael: The future of cataloguing and cataloguers = Int.Cat.Bibl.Cont. 27.vol. 1998. 4.no. 68-71.p. Bibliogr. 9 tétel.

A katalogizálás és a katalógusok jövője

Bibliográfiai leírás; Információs társadalom; Könyvtárosi hivatás; Tájékoztatási politika; Tárgyi hozzáférés

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A katalogizálás és a katalogizálók jövőjét nem vizsgálhatjuk a könyvtárak jövőjének, tágabb értelemben az olvasás, írástudás és a tanulás jövőjének, még tágabb értelemben a társadalom és az egész civilizáció jövőjének vizsgálata nélkül.

Nagyon leegyszerűsítve a könyvtár állományból, személyzetből és egy bibliográfiai struktúrából áll. Ez utóbbi teszi hozzáférhetővé az állományt és ennek révén tud a személyzet szolgáltatásokat és programokat nyújtani. Igen fontos, hogy a könyvtári állomány újabban nemcsak a könyvtár tulajdonában lévő „megfogható" dokumentumokat jelenti, hanem mindazokat a dokumentumokat, amelyekhez a könyvtár hozzáférést enged.

A könyvtárosoknak el kell fogadniuk azt a tényt, hogy a nyomtatott szövegeknek kiemelkedő szerepe van az oktatásban és a kulturális örökség megőrzésében és ez a szerep meg is marad. A jövő könyvtára összetett, integrált, ún. pánmédiás gyűjteményekből fog állni. A könyvtárak mindig is befogadták a rögzített tudás és az információközlés és -megőrzés új formáit és integrálták azt gyűjteményükbe, tevékenységükbe és szolgáltatásaikba.

Az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb könyvtári eszméje az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel (UBC). A jövő könyvtárának is szüksége lesz bibliográfiai struktúrára, ha részt kíván venni a globális bibliográfiai számbavétel programjában.

A katalogizálás soha nem volt olcsó tevékenység, viszont az kerül igazán sokba, ha nem gondoskodunk a katalogizálásról, és hagyjuk, hogy használók ezrei kínlódjanak a kulcsszavas kereséssel és jussanak irreleváns találatokhoz, miközben nem jutnak tudomásukra releváns dokumentumok. A könyvtárosoknak kötelezettséget kell vállalniuk az elektronikus dokumentumok felderítésére, katalogizálására és megőrzésére. A válogatás fő szempontja a hasznosság lehet, ugyanabban az értelemben, ahogy a hagyományos dokumentumoknál. A feltáráshoz is ugyanazt a bibliográfiai struktúrát kell használniuk. Amikor arról döntenek, hogy mi érdemes az elektronikus dokumentumok közül feldolgozásra és megőrzésre, egyszerűen a következő kérdést kell feltenniük: „Ha mindez nyomtatásban jelent volna meg, felvenném-e az állományba?" Ha a válasz igen, az illető dokumentumot – az osztott katalogizálás elveinek szellemében – savmentes papírra le kell másolni, katalogizálni kell és rekordját át kell adni helyi, országos és nemzetközi adatbázisoknak. Az archívumoknak továbbra is papír-alapúaknak kell lenniük, a tömeges elektronikus archívumok létrehozását ugyanis jelenleg még áthidalhatatlan műszaki és gyakorlati problémák gátolják.

A jelenlegi katalogizálási szabályzatok és szabványok (AACR2, ISBD-k) kis módosítással alkalmasak az elektronikus dokumentumok formai leírására. A teljes szövegekben való kulcsszavas keresés helyett a tárgyi feltárásra a tárgyszójegyzékeket (pl. LCSH) és a bevett osztályozási rendszereket célszerű alkalmazni. A tárgyszójegyzékeket használva véget lehetne vetni a céltalan szörfölgetésnek, helyette célratörő, hatékony visszakeresési rendszerekre lehetne támaszkodni. A tárgyszójegyzékek korszerűsítéséhez nemzetközi együttműködés lenne kívánatos (országonként vagy nyelvterületenként az egyes témákban; a kapcsolódó tágabb és szűkebb tárgyszavak között kétirányú kapcsolatokat létrehozva). Az osztályozási jelzetek minden elemét egyformán kereshetővé kell tenni; egy-egy dokumentumhoz csak egy osztályozási jelzetet kell rendelni; ki kell használni azt az előnyt, hogy az osztályozási jelzetek, az osztályozási rendszerek indexei és a tárgyszavas rendszerek közösen használhatók. A MARC-formátum használata bonyolult rekordokat eredményez, amelyek a rekordot kevés egyéb rekordhoz kapcsolják hozzá. Ehelyett egyszerű rekordokra lenne szükség, amelyek viszont összetett kapcsolatrendszerrel rendelkeznek.

A technológiai fejlődés lehetővé tette, hogy a könyvtárak révén a hatékony bibliográfiai számbavétel előnyeit mindenki élvezhesse, és az elektronikus

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dokumentumok is bekerüljenek ebbe a nagyszabású programba.
A bibliográfia struktúrának lényeges szerepe marad a jövőben is. A könyvtárosok birtokában vannak a megfelelő eszközök, a szükséges tapasztalat és képességek ahhoz, hogy globális méretekben is megőrizzék és rendszerezzék a rögzített tudást és információkat, megvalósítsák az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel eszméjét. A katalogizálók számára a jövő különösen sok feladatot ígér, szó sincs arról, hogy szerepük elavult volna – épp ellenkezőleg. A jelenlegi bibliográfiai struktúrákat kell fenntartaniuk, bővíteniük és fejleszteniük. Gondoskodniuk kell az elektronikus dokumentumok rendszerezéséről és megőrzéséről a jövő generációk számára, továbbá a bibliográfiai szabványok fejlesztésével elő kell mozdítaniuk a globális együttműködést.

(Hegyközi Ilona)

99/259

ALBRECHTSEN, Hanne – JACOB, Elin K.: The dynamics of classification systems as boundary objects for cooperation in the electronic library = Libr.Trends. 47.vol. 1998. 2.no. 293-312.p.

Az osztályozási rendszerek együttműködést igénylő dinamikája az elektronikus könyvtárban

Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Kísérlet; Multimédia; Osztályozási rendszer; Számítógép-hálózat

Az osztályozási rendszerek általában a „konszenzust" tükrözik, vagyis a társadalom többségének, ill. vezető rétegeinek a jelenségek összefüggéseiről, rendjéről alkotott, normának számító felfogását. A használók érdekeit azonban az olyan osztályozás szolgálná igazán, amely tekintetbe veszi a „disszenzust" is, vagyis a társadalom különféle csoportjainak a normától eltérő felfogását, tájékozódási szokásait, a bennük kialakult „keresőképeket". A digitalizálás az eddiginél jóval nagyobb lehetőségeket biztosít erre, az osztályozási rendszernek zárt rendszerből nyílttá tételére.
A ballerupi (Dánia) könyvtár kísérletezik ilyen irányban. Munkájának előzménye a szintén dán „Könyvesház" szépirodalmi osztályozási rendszer (1994) gyermekek számára, amely a gyermek tapasztalati alapon megállapítható keresési szempontjaira épült. A ballerupiak 1995-ben indították meg a „Database 2001" nevű programjukat, s ennek keretében egy multimédia-katalógus kiépítését a Weben, a használók bevonásával. Ebben a koncepcióban a könyvtáros már nem az ismeretanyag és ismeretrendszer "közvetítője" a használók felé, hanem a használókkal együtt, az ő konkrét igényeiket figyelembe véve szervezi meg az ismeretanyaghoz való hozzájutás lehetőségét. Nemcsak a tárgyköröket, hanem a használók különféle csoportjait is ikonok jelenítik meg, ezek alapján, ezeket kombinálva választhatja ki a használó a neki legmegfelelőbb böngészési útvonalat a katalógusban.
Az így kialakult „osztályozási rendszerek" természetesen nem ragaszkodnak a logikai hierarchiához. A gyermekeknek szóló keresési kategóriák pl. a következők: 1. A számítógép. 2. Csillagászat, természet, állatok, környezet. 3. Az első szerelem, a mai fiatalok. 4. Lovak. 5. Izgalom, humor. 6. Képzelet, tudományos fantasztikum. 7. Könnyen olvasható könyvek. A „lovak" tehát külön, az „állatok"-tól független kategóriát alkotnak, mert a lányok nagyon kedvelik a lovakról szóló elbeszéléseket, regényeket.
A használók úgy találják, hogy valóban megkönnyítik keresésüket a különféle szempontok kombinációjára épülő válogatás lehetőségei.

(Kövendi Dénes)

99/260

BOWKER, Geoffrey C. – STAR, Susan Leigh [eds.]: How classification work: problems and challenges in

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

an electronic age = Libr.Trends. 47.vol. 1998. 2.no. 185-340.p.

Az osztályozás hatékonysága: problémák és feladatok az elektronika korában. (Tematikus szám, 7 cikk)

Osztályozás; Osztályozási rendszer; Társadalmi követelmények

A hét tanulmány elsősorban nem a könyvtári–bibliográfiai osztályozással foglalkozik, hanem az osztályozási rendszerekkel általában, szociológiai és pszichológiai szempontból. Közös alapgondolatuk: az osztályozás sohasem lehet objektív, általában a társadalomban uralkodó értékrendet, felfogást képviseli, és mellőzi vagy megbélyegzi a marginális csoportok ettől eltérő értékeit, felfogását. (A marginalitás példájául többnyire a nők és az aidsesek szolgálnak, a homoszexualitás ezúttal nem kerül előtérbe.) Többen a betegségek hivatalos osztályozását elemzik ilyen szempontból. – Tobias (209-217. p.) könyvtári kérdést vizsgál: arra mutat rá, mennyivel több információt nyújt egy dokumentumról a neki szentelt Web-hely, mint az online katalógus szokványos gépi dokumentumleírása. – Albrechtsen és Jacob könyvtári osztályozással foglalkozó tanulmányáról lásd a 99/259 számú referátumot.

99/261

ABAD GARCÍA, M.F. – ABAD PÉREZ, I. – ALEIXANDRE BENAVENT, R.: Evaluación de la consistencia en la indización del repertorio Documentación Médica Espanola = Rev.Esp.Doc.Cient. 21.vol. 1998. 4.no. 389-401.p. Bibliogr. 21 tétel.

Res. angol nyelven

Az indexelés következetességének értékelése a Documentación Médica Espanola című repertóriumnál

Indexelés; Információkeresési rendszer értékelése

Az információkereső rendszerek két legnehezebb feladata a feldolgozandó dokumentumok kiválasztása és indexelése. E feladatok teljesítésének megfelelő volta nehezen mérhető. Az egyik lehetőség a különbségek mérése, a következetesség számszerűsítése, amint ugyanazok, illetve különböző dokumentátorok (indexelők) véghez viszik a feladatot.
A *Documentación Médica Espanola* 1996-os évfolyamát vizsgálták azzal a céllal, hogy a következetességet értékeljék a dokumentumok kiválasztásában és az osztályozás fő kategóriáinak kijelölésében, illetve hogy az eltérések okait feltárják. Egy, a témában szakértő külső dokumentátor ismét elvégezte a feldolgozandó dokumentumok kiválasztását. A válogatásbeli egyetértés (az eredeti, a DME dokumentátora, és a külső ellenőrző szakértő között) 86%-os volt. A mindkét dokumentátor által feldolgozásra javasolt dokumentumok indexelésének (a fő osztályozási kategóriák megállapítása) következetessége (ill. a két dokumentátor közti egyetértés) 78,6%-osnak mutatkozott. Az elemzés szerint mind a válogatásban, mind az osztályozásban leginkább a szakterület központi témáival foglalkozó dokumentumok esetében volt szinte teljes az egyetértés. Az eltérés fő oka egy bizonyos témájú dokumentumok kis csoportjánál mindkét dokumentátor által elkövetett tévedés volt.

(Mohor Jenő)

99/262

CHEPESIUK, Ron: Organizing the Internet: the „Core" of the challenge = Am.Libr. 30.vol. 1999. 1.no. 60-63.p.

Az Internet rendszerezése: a „Dublin Core" és egyéb lehetőségek

Elektronikus dokumentum; Gépi dokumentumleírás; Szabvány; Számítógép-hálózat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1995 márciusában 52 könyvtáros, levéltáros és kutató találkozott egy OCLC-szemináriumon, hogy megegyezésre jussanak az Internetes dokumentumok leíró rekordjának legfontosabb elemeiről. Tizenhárom elemet határoztak meg, amelyeket Dublin Core Metadata Element Setnek neveztek el. Később angol szakemberekkel összefogva a projektet kiterjesztve létrehozták az ún. Warwick Framework-öt, egy olyan architektúrát, amely lehetővé teszi az egyes metaadat-csomagok (pl. a Dublin Core szerinti és a MARC-rekordok) kölcsönös cseréjét. Az Internethez kapcsolódó szoftverfejlesztők is igényelték a könyvtárosok közreműködését.

Senki sem tudja, hogy mennyi információ érhető el az Interneten, de az biztos, hogy szabványokra, szolgáltatásokra és eszközökre van szükség ahhoz, hogy a használók hozzáférését segítsük. Az embereket úgy vonzza a Net, mint annak idején Amerika az aranyásókat. A korszerű, a tudományos kommunikáció szempontjából létfontosságú információk jó része csak elektronikus formában és csak az Interneten érhető el. Miért ne használnák a könyvtárosok hagyományos eszközeiket és technikáikat az Internet rendszerezésére? Az OCLC erre az igényre válaszolva megalkotta a Cataloguing Internet Resources: A Manual and Practical Guide c. meglehetősen részletes művet az Internet-források bibliográfiai rekordjainak előállításához. A MARC szerinti katalogizálás igen munka- és költségigényes. Különös gondot okoz, hogy a katalogizálandó anyag igen változó.

Tudományágtól függetlenül nemzetközi konszenzus van kialakulóban arról, hogy az elektronikus források leírására a Dublin Core-t célszerű alkalmazni. Nem lépne a MARC-formátum helyébe, hanem egymással párhuzamosan élnének tovább. Az OCLC és a National Center for Supercomputing Applications 1995-ös Metadata Workshop-jának jelentése megállapította, hogy bár céljuk egy kizárólagosan alkalmazandó metaadat-elemkészlet kidolgozása volt, ezeket az elemeket úgy határozták meg, hogy azokat összetettebb és erősen szabályozott rendszerekké (pl. USMARC-formátummá) lehessen szervezni. A Dublin Core induló 13 elemét azóta 15-re bővítették. Egyes speciális igényekhez (pl. digitális térképek és hasonlók leírása) is könnyen adaptálható. A Dublin Core további előnye, hogy minden eleme ismételhető és kereshető, a központozás és a besorolási adatok tetszés szerint választhatók meg. Az adatelemek következetes alkalmazását segíti a Minnesota Metadata Guidelines projekt.

Ahhoz, hogy a MARC-rekordot elő lehessen állítani, professzionális katalogizálókra van szükség. A MARC-rekord tartalmát bonyolult szabványokból (AACR2, LCSH, LC és Tizedes Osztályozás) nyerik. A Dublin Core viszont csak üres mezőket kínál, amelyeket tetszés szerinti megfogalmazásban lehet kitölteni. Ha viszont nincsenek szabványok, akkor nincs szabványos szótár sem, és mindez bibliográfiai káoszra vezet.

1998 októberében az OCLC Kutatási Részlege bejelentette azt a tervét, hogy megkezdi az Cooperative Online Resource Catalog (CORC) projektet a webforrások közös katalogizálására mind a USMARC, mind a Dublin Core szellemében. A CORC infrastruktúrát szeretne biztosítani ahhoz, hogy a könyvtárak a kapukat (gateway) automatikusan építhessék. A CORC fontos lépés ahhoz, hogy a könyvtárosok bekapcsolódjanak az Internet rendszerezésébe.

(Hegyközi Ilona)

99/263

HILBERER, Thomas: „So lässt sich das Internet erschliessen!". Der Trampelpfad der Düsseldorfer Virtuellen Bibliothek (DVB) = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 1.no. 54-58.p.

Az Internet feltárása – a düsseldorfi megoldás

Hozzászólás a Bibliotheksdienst 1998. 11. számában megjelent cikkhez (ld. 99/157)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Számítógép-hálózat; Tárgyi feltárás

Beate Tröger a Bibliotheksdienst múlt évi 11. számában „És Ön hogyan áll az Internet-feldolgozással?" című írásában (ld. KF 99/157) elemzi, hogy mi volt a szakreferensek szerepe az IBIS-projekt kudarcában, és rámutat a tudományos értékű Internet-források szisztematikus feltárásának fontosságára. A használók véleménye is egybehangzó e kérdésben: a könyvtártól várják ezt a szolgáltatást.

Eddig is a gyűjtés, feltárás és a szolgáltatás volt a könyvtárosok feladata, ez érvényes az Internetre is. A hagyományos médiumok és az Internet között két alapvető különbség van: az egyik mennyiségi (az Internet feltárhatatlan a maga teljességében), a másik minőségi (az Internet folyton változik, és az információk nincsenek meg a könyvtárakban, csak a rájuk vonatkozó utalások). Ebből két következtetés adódik: 1) szigorúan, a minőségre koncentrálva kell válogatni, a kapcsolatokat rendszerezni, annotálni és időnként ellenőrizni, 2) mivel nincs „példány", feltárási kényszer sincs, ellenben sok esély adódik a könyvtárak együttműködésére.

Az IBIS-programban azért nem vettek részt a düsseldorfiak, mert az adatbázis nagyon „könyvtárosmódon", de kifejezetten felhasználóellenesen volt felépítve.

A Düsseldorfi Virtuális Könyvtár (DVB) viszont régóta megvolt, több mint tízezer válogatott, rendszerezett, nagyrészt annotált és folyamatosan ellenőrzött forrást kínál valamennyi tudományágban; folyamatosan épül. Felépítését és karbantartását egyéb munkájuk mellett végzik a könyvtárosok. A ráfordított idő is elfogadható mennyiségű; max. havi két órát vesz igénybe. A HTML néhány elemének elsajátítása, amelyek az oldalakhoz szükségesek, legfeljebb egy munkanapot igényel. Egy új kapcsolat beépítése legfeljebb tíz percet vesz igénybe. A kapcsolatok ellenőrzése automatikus, a javítás vagy egy hibás utaló törlése csak egy-két perc.

Kezdetben a DVB tudományszakonként csak néhány címet adott meg, azaz csupán olyan Internet-források szakgyűjteményeire utalt, amelyek a tárgyra vonatkozó valamennyi információt megpróbálták összegyűjteni. Ezen a fejlesztési szakaszon – t.i. „ugró-oldalak" (jumping pages) biztosítása a kezdeti kereséshez – hamar túllépett a könyvtár: később az egyes forrásokat is megadták. Mivel nem törekedtek teljességre, az oldalak gondozása is a szakreferensek feladata maradt. Az új URL-forrásokat más tematikus gyűjteményekből és virtuális könyvtárakból, valamint kurrens bibliográfiákból és a Scout-jelentésből nyerik. Emellett persze a nyomtatott irodalomban is tájékozódnak, és naponta kapnak levélben kollégáktól újabb ajánlott címeket – ily módon a DBV az együttműködés terméke. (Az érdeklődők a http://www.uni-duesseldorf.de/ulb/virtbibl.html vagy a düsseldorfi egyetemi és tartományi könyvtár nyitóoldalán, http://www.ub.uni-duesseldor.de/, illetve a http://www.ulb.uni-duesseldorf.de/ címen tájékozódhatnak.)

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 227

Katalógusok

99/264

ANDERSON, Sheila: A new horizon: an evaluation of a library online public access catalogue = Libr.Inf. Res.News. 22.vol. 1998. 72.no. 15-24.p. Bibliogr.

Könyvtártudományi kutatás: egy könyvtári online katalógus értékelése

Ember-gép kapcsolat; Felmérés [forma]; Könyvtártudományi kutatás; Online katalógus

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A cikk részletes és átfogó módszertant mutat be azoknak a tényezőknek a meghatározására és elemzésére, amelyek egy új OPAC használatát kényelmessé, illetve nehézzé teszik. A tanulmány a nyújtott lehetőségekre, a megjelenítési szempontokra és a használói tapasztalatokra koncentrál inkább, mint a katalógus-információk benső tartalmára. A jelen tanulmány és egyéb kutatások nyomán a gyártónak sikerült javítani termékén.

(Autoref.)

99/265

CRAWFORD, Walt: The card catalog and other digital controversies = Am.Libr. 30.vol. 1999. 1.no. 53-58.p.

A cédulakatalógus és egyéb vitás kérdések: mi tekinthető elavultnak és mi nem a digitális információk korszakában

Cédulakatalógus; Hatékonyság; Információs társadalom; Online katalógus

A legtöbb olvasó ma még kényelmesebbnek találja a megszokott cédulakatalógust. Fel kell tárni előttük, hogy nem elsősorban azért szükséges a gépi katalógus bevezetése, mert az minden tekintetben jobb, hanem gazdaságosabb fenntarthatósága és egyéb szolgáltatási lehetőségekkel való összekapcsolhatósága miatt. A könyvtárakban az elektronika ma még inkább a könyvtárosok számára nyújt többletlehetőségeket, az átlagolvasót kevésbé érdekli a Boole-logika vagy a rekordkapcsolatok problémaköre. Nem árt, ha a könyvtár technológiailag valamivel előbbre tart, mint olvasói, pl. korábban kezdi meg a CD-ROM-ok gyűjtését, alkalmazását mint a nagyközönség. Viszont nem érdemes túlzottan előreszaladni a technológiában, és ezzel szakadékot képezni a használók felé. Másfelől a közművelődési könyvtár legyen bizonyos szempontból konzervatív a gyűjtemény építésben, ne selejtezze ki pl. LP hanglemez-gyűjteményét csak azért, mert az audio CD jobb hangminőséget ad, miközben egyelőre több háztartás rendelkezik hagyományos lemezjátszóval, mint CD-lejátszó berendezéssel. A CD-ROM kölcsönzés bevezetésének akkor jön el az ideje, ha bizonyos számú kölcsönző már rendelkezik az otthoni lejátszáshoz szükséges technikai feltételekkel és gyakorlattal. Ez vonatkozhatott nemrég a video gyűjteményre, ma pedig a DVD-re. A digitális dokumentumokat illetően megállapítható, hogy túl korai előfizetni térítéses Internet-forrásokra, ha a könyvtár látogatóinak csak mintegy a 10%-a használ otthon Internet-forrásokat.

Sok könyvtárosképző intézet ma már túlhaladottnak véli és alig tanítja a katalogizálást. Láthatjuk azonban, micsoda minőségi különbségek vannak egy online katalógusban végzett keresés és egy web-keresés eredménye között, természetesen az előbbi javára. Ha minden információt azonos értékűnek veszünk – pl. egy elsőéves hallgató web-lapja vagy egy telefonkönyv ugyanannyit ér, mint egy klasszikus műalkotás –, akkor ez a szemlélet hosszabb távon valóban veszélyeztetheti nemcsak a katalogizálás, hanem a könyvtár jövőjét is. A katalogizálás leértékelésével a feldolgozó munka maradék tekintélye is elvész. Pedig szükség lenne utánpótlásra ezen a területen. A számítógépek, bár néhány eljárást kétségtelenül megkönnyítenek, annyira soha nem lesznek intelligensek, hogy az információszervezés feladatát megoldják az ember helyett. A teljes szöveges web-keresés többek között azért nem helyettesíti a szakkatalógust, mert a használt szavak nem mindig adják vissza egy szöveg értelmét. Olykor pedig nehéz rátalálni a fontosabb szövegrészekre. Nagyszámú és terjedelmes szövegeknél a rangsorolás problematikus, heterogén szövegek között további probléma, hogy az angol nyelvben sok az azonos alakú eltérő jelentésű szó (homonímia).

Újabb divatos hiedelem, hogy a számítógép képes értelmi elemzéssel kivonatolni egy szöveget (mean-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ing extraction) és el tudja helyezni azt egy virtuális tájképben. A Microsoft Word 97 (vagy a Word 8.0) rendelkezik egy „Kivonatoló" (AutoSummary) funkcióval. Ez azonban csak egységes, angol nyelvű, ügyviteli szövegek esetében működik valamelyest elfogadhatóan, heterogén szövegkörnyezetben siralmas eredményt hoz.

Másik szép álom a háromdimenziós adattér (dataspace), mely lehetővé tenné, hogy vizuális navigáció útján jussunk el használható dokumentumokig. Az AltaVista nemrég közreadott egy kezdetleges adattér alkalmazást a találati halmaz vizuális megjelenítésével. De ezek csak kétdimenziós és szövegalapú képek. A cikkíró szerint a virtuális tájképek azért sem fognak jelentősen fejlődni, mert a megbízható gépi relevancia-rangsor lehetetlen.

A holnap könyvtára, mely komplex módon foglal majd magába nagyon különböző gyűjteményeket és hozzáférési lehetőségeket, sokkal jobb referenszevékenységet és hatékonyabb tájékoztatási eszközöket követel majd meg. Legfontosabb tájékoztatási eszköz a cédulakatalógust felváltó online katalógus marad, kiegészítve különféle folyóratindexekkel. A web-es tájékoztatást sürgősen javítani kell, mert a gyorsan változó virtuális térben könnyű eltévedni.

(Nagypál László)

99/266

HOMANN, Benno: Einführung in die Kataloge der UB Heidelberg. Ein WWW-basiertes Schulungsprogramm = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 1.no. 33-38.p.

Bevezetés a Heidelbergi Egyetemi Könyvtár katalógusainak használatába – képzés a könyvtár honlapján

Egyetemi könyvtár; Használók képzése; Katalógushasználat; Online katalógus; Számítógép-hálózat

1998 novemberétől az egyetemi könyvtár honlapjának „Oktatás" oldalán katalógushasználati bevezetést kínál (programozott oktatással) a http://www.ub.uni-heidelberg.de/helios/fachinfo/fachref/schulung/schul-ka/einf-kat.htm címen. Ezzel a használók számára kívánják megkönnyíteni mind a központi könyvtár, mind a tanszéki könyvtárak katalógusainak a használatát. A kurzus térben és időben rugalmasan, saját tempóban végezhető el. A bevezetés kidolgozásában didaktikai-módszertani elveket és a legfontosabb célokat figyelembe véve jártak el. Az elsajátítást részletes útmutatók segítik a „További információk" csatolás alatt. A tartalom és a felépítés segíti a hallgatók tanulási folyamatát. (Az anyagot az Interneten is el lehet érni a Javát kezelni tudó hálózati böngészővel.)

(Hegyközi Ilona)

99/267

STEVENS, Norman D.: The catalogs of the future: a speculative essay = Inf.Technol.Libr. 17.vol. 1998. 4.no. 183-187.p.

Gondolatok a jövő katalógusáról

Cédulakatalógus; Fejlesztési terv; Online katalógus

A cédulakatalógus jellege, a katalógushasználati tanulmányok és az elképzelt használati igények azt mutatják, hogy a jövő katalógusának, amint ezt a géppel olvasható rekordok kezelése is lehetővé teszi, nemcsak egyféle formátumban kellene léteznie. A jelen cikk három szintet javasol: a könyvtáros, az általános használó és az egyéni használó katalógusa. E típusok eltérő formátuma és mérete kielégítené a különféle szintű használatok és használói típusok igényeit.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Információkeresés

99/268

BAIGET, Tomás: 25 anos de teledocumentación en Espana = Rev.Esp.Doc.Cient. 21.vol. 1998. 4.no. 373-387.p. Bibliogr. 25 tétel.

Res. angol nyelven

Az online információ 25 éve Spanyolországban

Online információkeresés

25 éve telepítették Spanyolországban az online információkeresés első termináljait, a legelsőt 1973 novemberében Madridban, a légi és űrtechnikai intézetben, amely az európai űrkutatási együttműködést szolgáló adatbázishoz nyújtott hozzáférést. A következő jelentős lépés 1975-ben a Kutatási Főtanács információs és dokumentációs központjának (amely ekkor már működtetett kötegelt, ill. offline információkeresési szolgáltatásokat, pl. a Chemical Abstracts mágnesszalagjai alapján) szerződése volt a kaliforniai SDC/ORBIT adatbázis-szolgáltatóval, akkor még legfeljebb 300 bps sebességű telefonvonalas, de online információkeresés lehetővé tételére. 1976-ban az orvos-biológiai dokumentációs intézet létesített online kapcsolatot az amerikai National Library of Medicine-nel, 1978-ban pedig elindult a Red INCA (Red de Información Científica Automatizada -automatizált tudományos információs hálózat) projektje. Az INCA hálózat fokozatos (kb. a 80-as évek közepéig tartó) kiterjedése ellenére a 90-es évek legelején is a helyzetet a kis adatbázisok, a bonyolult hozzáférés, a rendszertelenség, a sokféle keresőnyelv jellemezte, és hiányzott a komoly, átgondolt tervezettség. A fejlődés következő szakaszát az online mellett (vagy helyett) az Internet megjelenése határozza meg.

Az 1978-1985 közötti eufórikus „online boom" utáni időkben – számos különféle ok miatt – folyamatosan csökkent a hostok száma, mígnem – főként az SCD/ORBIT és a Dialog sikere nyomán – megszületett a sok európai adatbázishoz hozzáférést nyújtó Euronet-Diane, és a keresőnyelveket egységesítő CCL (Common Command Language). Mindazonáltal a hagyományos online szolgáltatások közül csak néhány nagy maradt fenn, és állta ki az Internettel való verseny próbáját (pl. a Dialog, Questel-ORBIT, OVID, SilverPlatter, és a nagy kiadókhoz – Reed-Elsevier. Wolters-Kluwer, Springer – kapcsolódó online szolgáltatások).
A következő 5-10 évet – bár az adatbázisok előállítása és forgalmazása terén számos nyitott kérdés van még – kisebb-nagyobb mértékben az alábbi tényezők is befolyásolják majd:

- igen gyors hálózatok,
- a távközlés liberalizációja,
- az elektronikus folyóiratok fejlődése, a szövegek mellett a képek megjelentetése,
- az automatikus indexelés,
- intelligens kereső szoftverek,
- az információ ingyenessége,
- a személyre szabott keresőprofilok gyarapodása,
- a hardver és szoftverfejlesztések.

(Mohor Jenő)

99/269

ELLIS, David – VASCONSELOS, Ana: Ranganathan and the Net: using facet analysis to search and organise the World Wide Web = Aslib Proc. 51.vol. 1999. 1.no. 3-10.p.

Ranganathan és a világháló: keresés a weben és az eredmények rendezése – vetületes elemzéssel

Gépi információkeresés; Könyvtártudomány története; Számítógép-hálózat; Vetületes osztályozás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A cikk bebizonyítja, hogy a Ranganathan-féle fazetta-elemzés megfelelő technika a világhálón elhelyezett dokumentumok szervezésére és keresésére. Ismerteti a web-alapú keresés és indexelés két fő módszerét: a szavakra, illetve a fogalmakra alapozott indexelést. Hangsúlyozza, hogy a fazetta-elemzés mint posztkoordinált osztályozás kitűnő módszer a hálózati keresőgépek vagy tárgyköri mutatók használatának eredményeként kapott találati listák keresésére és szervezésére. Következtetésként azt állítja, hogy a fazetta-elemzés filozófiája jobban alkalmazható a www-források egyenetlen természetéhez, mint az információkeresés korszerű elméletei.

(Autoref. alapján)

99/270

FRANTS, Valery I. – SHAPIRO, Jacob – TAKSA, Isak [et al.]: Boolean search: current state and perspectives = J.Am.Soc.Inf.Sci. 50.vol 1999. 1.no. 86-95.p.

A Boole-logika szerinti információkeresés jelen helyzete és perspektívái

Információkeresési rendszer értékelése; Keresőkép; Logika

A legtöbb, napjainkban működő információkeresési rendszer a Boole-logikára épül; ezeket általában Boole-féle keresőrendszereknek nevezzük. E rendszerek azonban messze elmaradnak a tökéletestől, ezért fejlesztésük az információtudomány egyik legfontosabb kihívása. A szerzők e nézőpontból kiindulva egyrészt elemzik a Boole-féle rendszerek kritikáit, másrészt rámutatnak pozitív tulajdonságaikra. A cikk fontolóra vesz bizonyos negatív hatásokat, amelyek akadályt jelentenek a jelenlegi rendszerek továbbfejlesztéséhez. Végül számos következtetést von le a Boole-logika lehetséges felhasználásáról az ún. többverziós (többféle keresési alapelvet használó) rendszerekben.

(Autoref.)

99/271

JACSÓ Péter: Savvy searching = Online CD-ROM Rev. 23.vol. 1999. 1.no. 39-41.p.

Intelligens információkeresés

Adatbázis; Hatékonyság; Információhordozó; Információkeresési rendszer értékelése; Számítógép-hálózat

A keresőnek tudnia kell, hogy problémája megoldásához a) melyik információforrást érdemes választani, b) milyen információhordozón, c) melyik cég kiadásában, d) milyen áron, e) milyen tényleges költséggel. Mindegyik változatnak (információhordozók, ill. cégek szerint) megvannak a maga előnyei és hátrányai, amelyeket a tapasztalt szakembernek ajánlatos ismernie; azt is figyelembe kell vennie, hogy a hivatalos ár mellett mennyi idővel és költséggel jár még a rendszer használata. Az Interneten ismeretlen kis kiadók által rendelkezésre bocsátott információforrások között nem is egy felveheti a versenyt a tekintélyes cégek termékeivel. – Mindezekben a kérdésekben igyekszik eligazítani olvasóit a szerző a most induló „Intelligens információkeresés" című rovatában.

99/272

SALVADOR OLIVÁN, J.A. – ANGÓS ULLATE, J.M. – FERNÁNDEZ RUIZ, M.J.: Comparación y evaluación de las bases de datos ERIC, LISA e ISA dobre el tema „recuperación de la información" = Rev.Esp. Doc.Cient. 22.vol. 1999. 1.no. 50-63.p. Bibliogr. 9 tétel.

Res. angol nyelven

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ERIC, LISA és ISA adatbázis összehasonlítása és értékelése az információ-visszakeresés témában

Információkeresési rendszer értékelése; Könyvtártudományi adatbázis

1995. január és 1997. június között bibliográfiai keresést folytattak „információkeresés" témakörben az ERIC, a LISA és a Dialog-on elérhető ISA adatbázisban. A cél annak megállapítása volt, hogy az egyes adatbázisok mekkora területet fednek le, mennyire naprakészek, milyen az indexelésük, és mennyire költséghatékonyak. Mindhárom adatbázisra vonatkozó negatív megállapítás a feldolgozásban való meglehetősen nagy késés, azaz a naprakész információk hiánya.

Az ERIC (lévén szabadon elérhető az Interneten) a legolcsóbb, ugyanakkor viszonylag kevés folyóiratot dolgoz fel, azok viszont a legfontosabbak. Pontos és teljes körű indexelése pontos találatokat eredményez, ám mivel alig van olyan informatikai-könyvtári-dokumentációs szakfolyóirat, amelyből az „Információkeresés" mint téma hiányozna, a teljesség komoly problémát jelent, és az adatbázisba kerülés kb. egy éves késése is a teljesség elérése ellen hat.

A LISA dolgozza fel a legtöbb folyóiratot, és ennek megfelelően a legtöbb publikáció leírását tartalmazza. A késés a legfontosabb periodikumoknál kb. 4 hónap, a többinél ennél nagyobb, ami kevéssé szolgálja a friss eredmények elérését a keresés során. Indexelése a legkevésbé teljes és specifikus, ami nyilván negatívan befolyásolja a keresési eredmények teljességét és pontosságát. A nem odaillő tételek (a könyvismertetések) jelenléte pedig a legdrágább adatbázissá tehetik.

Az ISA jelentős számú lapot dolgoz fel, s az egyetlen, amely a szabadalmakat is feldolgozza. Ellenőrzött tárgyszójegyzékkel rendelkezik, indexelése pontos és következetes, ami teljes és pontos eredményekhez vezet. A késés gyakorlatilag ugyanakkora, mint a LISA esetében. Mindenképpen a legdrágább, akár a kapcsolódási időt, akár a bibliográfiai adatonkénti költséget tekintjük.

Összegezve: az átfutási idő mindenhol gátolja a friss, naprakész tájékozódást, a LISA-nál meg kell változnia az indexelési politikának, és meg kell fontolni a könyvismertetések kezelését, annál is inkább, mert ezek az adatok drágítják a keresést.

(Mohor Jenő)

99/273

XIE, Hong Iris – COOL, Colleen: Online searching in transition: the importance of teaching „interaction" in library and information science education = J.Educ.Libr.Inf.Sci. 39.vol. 1999. 4.no. 323-331.p. Bibliogr. 13 tétel.

Átalakulóban az online keresés: az „interakció" tanításának fontossága a könyvtártudományi oktatásban

Ember-gép kapcsolat; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Online információkeresés; Számítógéphálózat

Az információtechnológia újabb fejleményei új keresési környezetet teremtettek, amelynek fő jellemzője a párbeszédes üzemmód. Az interaktív kereső felületek új generációja és a web-alapú adatbázisok kíhívást jelentenek a hagyományos információkeresési rendszerekhez szokott használók számára, és új, interaktív keresési ismereteket igényelnek. Ezért van szükség arra, hogy a könyvtártudomány oktatói bevezessék az „interakció" oktatását az online keresési tanfolyamok tananyagába. Az interakció témáját jelenleg sokan kutatják; a szerzők sürgetik e kutatások eredményeinek beépítését az oktatásba és a gyakorlatba.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lásd még 261, 284

Olvasószolgálat, referensz

99/274

Reference service in a digital age. Special issue = Ref.User Serv.Q. 38.vol. 1998. 1.no. 17-21.p., 47-81.p.

Referensz a digitális korban (Tematikus szám, 8 közlemény)

Konferenciai anyag -nemzeti [forma]; Referensz; Számítógép-hálózat; Távközlés

Ezzel a címmel rendezett szemináriumot 1998 júniusában a Kongresszusi Könyvtár. A probléma két oldala: milyen lehetőségeket nyújt a könyvtárak referensz-munkájához az Internet, és fölöslegessé tehetik-e a „reális" könyvtárak referensz-munkáját a digitális könyvtár elvére épülő kérdés-felelet szolgáltatások. Az egyes közlemények tárgya: az információ ökológiája; a könyvtáros mint döntő láncszem; vállalja-e a könyvtár a távreferensz-munkát?; a reális könyvtár pótolhatatlan szelektáló tevékenysége az Internetre épülő referenszben; a K-12 közoktatási digitális referensz-szolgáltatás tanulságai; egy megyei könyvtár, átmeneti állapotban a digitális referensz felé; az elektronikus referenszhez kidolgozandó irányelvek.

99/275

REGER, Nancy K.: Redefining reference services: Transitioning at one public library = Ref.User Serv.Q. 38.vol. 1998. 1.no. 73-75.p.

A referenszmunka új jelentése: átmeneti állapot egy közművelődési könyvtárban

Elektronikus dokumentum; Közművelődési könyvtár; Munkaszervezés; Referensz; Távközlés

Az amerikai Baltimore Megyei Közkönyvtár a hagyományos és a digitális (elektronikus) referenszszolgáltatás integrálása során a következő tapasztalatokra tett szert:

Az elektronikus szolgáltatások kihívásai többek között a következők:

- az új források megismerése és kezelésük megtanulása, a források értékelése; ezt követően helyben egy „virtuális referensz-pult" kialakítása (FirstLook-nak nevezték el), a tájékoztató munkát segítő legfontosabb belső és külső elektronikus eszközök integrálásával;
- a szükséges többlet-idő megtalálása, ugyanis a referensz-folyamat az elektronikus források használatával a tapasztalatok szerint hosszabb időt vesz igénybe, mert több lehetséges forrást kell ellenőrizni, hosszabb időt vehet igénybe a jó kereső-stratégia kialakítása, a használók felvilágosítása, a folyamat közben nekik nyújtott magyarázat, továbbá a hálón alapuló (ill. a hálóról származó) információk megbízhatóságával kapcsolatos felvilágosítás is időigényes;
- a magasabb szintű elvárásokkal való szembesülés;
- a könyvtár küldetésének teljesítése érdekében a könyvtárosi alapfunkciók újrafogalmazása.

Az elektronikus referensz-szolgálat bevezetése az alábbi előnyökkel járt:

- a kérdések lényegesen nagyobb körére tudnak válaszolni;
- a kis könyvtárak kiterjedtebb referensz-szolgáltatást tudnak nyújtani;
- a könyvtárosok új szerepeket találnak mint navigátorok és mint oktatók;
- a technológia révén a gyűjtemények nagyobb „referensz-tartalommal" egészülhetnek ki.

Miközben a könyvtárosok elveszítik azt a biztonságot, amit a nyomtatott referensz-művek nyújtanak,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

további források hihetetlen választéka és friss (szinte naprakész) információk állnak rendelkezésükre, ami olyan válaszok adására tesz képessé, amit még egy-két éve sem gondoltak volna. Az új technológiával megbarátkozva „született tanárként" adják tovább ismereteiket az olvasóknak a legkülönfélébb nyilvános, csoportos bemutatókon, foglalkozásokon (pl. Internet idősebbeknek stb.)

A könyvtár web-helye természetes módon vált a megye helyi közösségi információinak közvetítőjévé is (a női szavazók ligájának kalauzától a családsegítő szolgáltatásokon keresztül a megyei gazdasági fejlesztési osztállyal közösen kialakított – statisztikai, demográfiai, pénz- és adóügyi, vállalati, vállalkozási adatokat tartalmazó – üzleti információs szolgáltatásig).

Miközben az elektronikus referensz nagyobb tudást, több értékítéletet, több időt kíván meg a könyvtárostól, az eredmény a minden eddiginél jobb és átfogóbb referensz-szolgáltatás nyújtására való képesség.

(Mohor Jenő)

99/276

TEREŠIN, V.: Preemstvennost' v sisteme obsluživaniâ = Biblioteka. 1998. 12.no. 22-23.p.

Az olvasószolgálati rendszer öröksége

Olvasószolgálat

A különböző típusú és rendeltetésű könyvtáraknak az olvasószolgálat szempontjából egymáshoz kapcsolódó láncszemeket – hat tagból álló láncszemsort – kellene alkotniuk. Nevezetesen a következőkről van szó: családi magánkönyvtárak (gyerekkönyv gyűjtemények), iskolai könyvtárak, gyerekkönyvtárak, nyilvános könyvtárak (a szerző a kevés számú ifjúsági könyvtárat is ide sorolja), a felsőoktatási és szakkönyvtárak, végül a nemzeti könyvtárak.

Tekintettel arra, hogy a felnövekvő, illetve a felnőtté vált olvasó – optimális esetben – a láncolat valamennyi könyvtártípusát kipróbálja, azt dokumentálja, hogy a típusok iménti differenciálódását az olvasói szükségletek teljes mértékben igazolják.

A probléma nem is ez, hanem az, hogy amikor egy-egy nemzedék – életkorára jellemző elfoglaltságánál fogva – más könyvtártípus használatára lenne kénytelen „beállni", az indokoltnál sokkal többen morzsolódnak le belőle, azaz – noha objektíven szükségük volna rá – megszűnnek könyvtárhasználók lenni.

Más szóval kifejezve: a különféle könyvtárak olvasószolgálata „kimenő" olvasóit általában módszeresen „nem örökíti át" a következő könyvtártípus olvasószolgálata számára, s a fogadásra illetékes felsőbb láncszemet reprezentáló könyvtárak olvasószolgálata sincs felkészülve erre a feladatra.

Az átörökítési feladat elvégzése a magánkönyvtárakból kiindulva a nyilvános könyvtárba érésig vezető úton volna különösen fontos. A szerző úgy véli, hogy a helyzet sokat javulna, ha a szervezetileg elkülönült gyerekkönyvtárak beintegrálódnának a nyilvános könyvtárba. Mindenesetre az egyes nemzedékek olvasóinak minden következő könyvtártípusba történő átörökítésének kérdése olyan kutatandó téma, amelyben korántsem csak a könyvtártudománynak vannak feladatai, hanem a könyvtári pedagógiának, a könyvtári és bibliográfiai kognitológiának és a dokumentológiának is. A különféle kutatások eredményeit ötvözni kell, és gyakorlatilag hasznosítható módszerekké kristályosítani. Egyebek között e feladat sikeres megoldását is bízvást sorolhatjuk azon garanciák közé, amelyek tudást szerető új nemzedékkel gazdagítják a társadalmat.

(Futala Tibor)

Lásd még 244

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kölcsönzés

Lásd 295

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

99/277

CLINTON, Pat: Charging users for interlibrary loans in UK university libraries – a new survey = Interlend.Doc.Supply. 27.vol. 1999. 1.no. 17-29.p.

Térítési díjak a könyvtárközi kölcsönzésért a brit egyetemi könyvtárakban: egy újabb felmérés

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Könyvtárközi kölcsönzés; Térítéses szolgáltatás

A jelen elemzés folytatása egy 1994-es felmérésnek. Célja a legújabb gyakorlat feltérképezése a brit egyetemi könyvtárakban a térítés és egyéb, a könyvtárközi kölcsönzéshez kapcsolódó kérdések vonatkozásában. A kiküldött 325 kérdőívre 170 (52%) válasz érkezett, amelyek közül 120 (70%) nyújtott könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatást. Ezek közül 117-en számoltak be részletesen térítési politikájukról. A 117-ből 76 könyvtár (65%) szolgáltat térítésért. Az ingyen szolgáltatók közül elenyészően kevesen tervezik a térítés bevezetését a jövőben. A legnépszerűbb díjak ezek: hallgatóknak és oktatóknak 1 font kérésenként, külsősöknek 7-10 font. Ahol egységárat számolnak, a leggyakoribb ár az 5 font volt, ezt követte az 1 font, majd a 2 font következett. Külön probléma: kell-e fizetnie a használónak azért a dokumentumért, amelyet nem vitt el. Az elektronikus források használata egyre nagyobb szerepet játszik a dokumentumszolgáltatásban (bibliográfiai adatbázisok és teljes szövegű adatbázisok).

(Autoref. alapján)

99/278

BJORNSHAUGE, Lars: Opinion paper: from interlending and document delivery to co-operative collections and document access = Interlend.Doc. Supply. 27.vol. 1999. 1.no. 30-32.p.

Különvélemény: a könyvtárközi kölcsönzéstől és a dokumentumszolgáltatástól a kooperatív állományalakítás és hozzáférés felé

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -regionális; Elektronikus dokumentum; Gazdaságosság -könyvtárban; Térítéses szolgáltatás

Ha a könyvtárosok térítés ellenében hozzáférést biztosítanak közösen kifejlesztett digitális gyűjteményekhez, ezzel enyhíthetik költségvetési gondjaikat, és folytathatják a kutatók információigényeinek kielégítését szolgáló küldetésüket. Ha viszont továbbra is abban hisznek, hogy a könyvtárközi kölcsönzésnek és a dokumentumszolgáltatásnak ingyenesnek vagy támogatottnak kell lennie, e szolgáltatások minősége tovább fog hanyatlani, és az elégedetlen használók fokozatosan a kereskedelmi szolgáltatókhoz fognak fordulni.

(Autoref.)

99/279

BOECKH, Dorothee – SCHOPPMANN, Harald: Erweiterung des Heidelberger Electronic Document Delivery (HEDD) geglückt. Erfolgreicher Einstsieg in Mannheim = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 3.no. 447-454.p.

A heidelbergi elektronikus dokumentumszolgáltatási rendszer sikeres alkalmazása Mannheimben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Cikk; Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -regionális; Számítógép-hálózat

1998 ősze óta új szolgáltatásként elektronikus dokumentumszolgáltatást biztosít használóinak a mannheimi klinikum orvostudományi könyvtára a heidelbergi egyetemi könyvtárral együttműködve a HEDD rendszer keretében. A Heidelbergi Egyetem tudósai – a mannheimi kar dolgozói is oda tartoznak – személyi számítógépükről folyóiratcikkeket rendelhetnek az egyetem és a klinikum könyvtárának közös virtuális folyóiratállományából (4200 cím, 1500 kurrens előfizetés). A kért információk általában 24 órán belül elektronikus levélben és a weben rendelkezésükre állnak. A tanulmány az előzményekkel, a megvalósítás szervezési, tartalmi és technikai részleteivel és a jövőbeli tervekkel is szolgál.

(Hegyközi Ilona)

99/280

BELLINI, Paolo: Prestito interbibliotecario e document delivery in una media biblioteca universitaria: analisi statistiche e tendenze = Boll.AIB. 38.vol. 1998. 3.no. 335-356.p. Bibliogr a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumellátás egy középméretű egyetemi könyvtárban: statisztikai elemzés és a tendenciák

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Könyvtárközi kölcsönzés; Statisztika [forma]

A könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás (document delivery) egyre inkább elkülönül egymástól. Míg a szoros értelemben vett könyvtárközi kölcsönzés megmarad könyvtárak közötti tranzakciónak, ahol a profit nem játszik szerepet, a dokumentumszolgáltatás (elsősorban a folyóiratcikk-másolatokkal való ellátás) egyre inkább a privát szállítók kereskedelmi célú akciója a végfelhasználó irányába, kihagyva a könyvtár közvetítő szerepét. Fontosságuk eléri a hagyományos szolgáltatásokét, hiszen az információhoz való szélesebb hozzáférés eszközei, és szerepük a gyűjteményfejlesztésben is jelentős, különösen az elektronikus formátumok tekintetében. A mennyiségi növekedés pedig részben az egyre több országra kiterjedő együttműködés (különösen a „harmadik világ" bekapcsolódása), részben a kérések hálózaton keresztül történő intézésének következménye.

Nyitott kérdés még a szerzői jogok, a copyright ügye (a globális problémára eddig néhány – különböző – helyi megoldás született), és továbbra is él a „free or fee", azaz a könyvtárközi kölcsönzés ingyenességéről szóló vita is. Az ARL által végzett vizsgálatok adatai szerint, miközben az utóbbi években a könyvtárközi kölcsönzési forgalom 45-47%-os növekedést mutat, az e szolgáltatásokkal foglalkozó személyzet létszáma mindössze 0,83-0,85%-kal növekedett. Ennek ellenére a szolgáltatások minősége nem lett rosszabb, sőt, gyorsabbá vált, ami a hálózat- és szoftverfejlesztéseknek, az „informatizált" rendszereknek (talán leginkább az OCLC-nek) köszönhető.

Olaszországban az átfutási idők lényegesen hosszabbak, mint sok európai országban (ahol megbízható és hatékony könyvtári rendszer és jobb infrastruktúra van), és súlyos gond, hogy nagymértékben függnek a külföldi (és profitra törekvő) szállítóktól. Ugyanakkor a német SUBITO projekt megmutatta, hogy egy, az olaszhoz hasonlóan decentralizált környezethez is lehet minden tekintetben rugalmas és hatékony rendszert kifejleszteni.

A szállítók közül a BLDSC-t (mind FAXback szolgáltatását, mind az ARIEL használatát) találják Olaszországban a leghatékonyabbnak. Az OCLC, bár igen hasznos lehet, kisebb szerepet játszik, részint mert az olasz könyvtárak nem tagjai a rend-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szernek (így nem viszik be saját adataikat, s nem is részesülnek a viszonzásként járó előnyökből), részint a díjak megfizetésével kapcsolatos problémák (a fizetés miatti késlekedés, az előre fizetési kötelezettség egyes tagkönyvtáraknál stb.) miatt.
A szolgáltatások fontossága és növekvő használata miatt fontos a statisztikai adatok ismerete, amelyek körét ki kell terjeszteni: legalább azt tudni kell, hogy mennyi a feldolgozott kérések száma és ebből a kielégített igények aránya, hogyan oszlik meg az eredeti és a másolat-kérések mennyisége, milyen a kérők és a szolgáltatók földrajzi eloszlása, milyenek a válasz- és átfutási idők, mekkorák a költségek. Részletesen ismertetik a Trentoi Egyetem könyvtárában 1996 szeptembere és 1997 decembere között egy házilag fejlesztett szoftver segítségével gyűjtött és elemzett adatokat.

(Mohor Jenő)

Lásd még 284

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

99/281

BRAZIER, Helen – JENNINGS, Simon: Accessible Web site design: how not to make a meal of it = Libr.Technol. 4.vol. 1999. 1.no. 10-11.p.

Sikeres web-hely gyengénlátók számára

Honlap; Vak könyvtárhasználó

„Fiction Café" (szépirodalmi művek kávéháza) a neve annak a Vakok Nemzeti Könyvtárában (UK) létrehozott innovatív új web-helynek, amely a csökkentlátó és vak tizenévesek számára valami olyan dolgot kínál, amelyet ezidáig nélkülözniök kellett: lehetőséget kaptak a számítógéppel való böngészésre és saját olvasnivalójuk kiválasztására. A szerzők arról számolnak be írásukban, milyen tapasztalatokat szereztek a tervezés során, amely a használók bevonásával folyt. (A kávéház web-címe: www.nlbuk.org/fiction-cafe.)
A kávéházat az Oktatás- és Foglalkoztatásügyi Minisztérium és alapítványok támogatásával hozták létre, 67 ezer fontot fordítottak rá. A web-helyet csökkentlátóknak alakították ki. Például: mivel lineárisan böngésznek, oldalanként legfeljebb 10 csatolást illesztettek be. Kiemelt fontosságot kaptak a vizuális jelzések: eltérő színűek például azok az oldalak, amelyek tájékoztatást tartalmaznak és amelyek megrendelési lehetőséget is adnak. A katalógusban betűrend alapján és műfajok szerint lehet keresni. A használók ízelítőt kaphatnak egyes művekből, véleményt nyilváníthatnak és mások véleményét is megismerhetik. A használók visszajelzése szerint a web-hely különböző hardver és szoftver esetén is jól használható. 1999 végére a katalógus a weben is elérhető lesz.

(Hegyközi Ilona)

99/282

POTTAGE, Ted: Access for dyslexic users: the hidden disability = Libr.Technol. 4.vol. 1999. 1.no. 8-9.p.

Hogyan segíthetünk a dyslexiás használóknak?

Testi fogyatékos olvasó

Az írástudatlanság és a dyslexia két különböző dolog; az Egyesült Királyságban 4,5 millió dyslexiás és 6 millió funkcionális analfabéta van. Mindannyian kiesnek a könyvtárak szolgáltatásainak köréből, noha néhányuk megnyerése fontos lenne a könyvtárak mostani ínséges helyzetében (bezárások, a nyitvatartási idő csökkentése).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1999 októberétől a hátrányos helyzetűekre vonatkozó törvény (Disability Discrimination Act, DDA) arra kötelezi a szolgáltatókat, hogy változtatásokat vezessenek be ott, ahol a sérült embereknek nehézségeik vannak a szolgáltatások használata terén, és segédeszközöket biztosítsanak, hogy szolgáltatásaikat használni tudják. Meg kell vizsgálni a következőket: Képesek-e megtalálni ezek az emberek a könyvtárat? Ott meg tudják-e találni, amire szükségük van; megkapják-e azt, amit megtaláltak; hasznukra válik-e, amit találnak?

Mivel egyre több mindent publikálnak a nyilvánosan elérhető terminálokon és a hálózaton, az elérhetőség kérdéseivel már a legelején számolni kell. Ebbe beleértendő a szöveg szabatos megfogalmazása és az olyan megoldások mellőzése, amelyekhez a legújabb számítógéptípus szükséges. (Pl. ha Java/Javascriptet használ a könyvtár, legyen egy párhuzamos elérési út a Lynx- vagy a Mosaic-használók számára is.) A hozzáférés legnagyobb gátja lehet a copyright, amelyet akár egy-egy szöveg felnagyításával is meg lehet sérteni.

Csak az elmúlt évtizedben kezdte a legtöbb iskola és a sajtó komolyan venni a dyslexiát. Igen sok idős ember él a társadalomban, akinek dyslexiáját nem ismerték fel. Ugyanakkor egyre többen végzik el dyslexiás gyerekek az iskolát és tanulnak tovább.

Az információtechnológia segíteni tud nekik a feladatok megszervezésében, a feledékenység leküzdésében, ideértve az indexek használatát is; a jegyzetelésben és egyéb írásbeli feladatokban; az olvasásban, ideértve a kulcsszavak keresését a szövegben.

Sok könyvtárban van már elektronikus katalógus, de nagyon kevés a teljesen dyslexia-barát katalógus. Jó lenne például, ha a rendszerbe való belépéshez szükséges pin-kódot mindenki maga adhatná meg; egy jóbarát telefonszámát pl. könnyű megjegyezni. A keresésnek is rugalmasnak kellene lennie: ha már megvan egy könyv a kulcsszóra való keresés után, egy hasonló mű keresésekor ne kelljen újra beírni a szöveget.

A szövegszerkesztők nagyon sok dyslexiást szabadítottak már meg a szótévesztés félelmétől és a csúnya külalaktól. Hogy érdemes legyen a dyslexiásnak is könyvtárba járniuk, biztosítani kellene számukra, hogy egyes fájlokat lemezre másolhassanak vagy e-mailként elküldhessenek. Van olyan is, aki talán szeretné lediktálni a jegyzeteit; lehet, hogy van sétálómagnója, de szeretne egy diktafont kölcsönözni vagy venni egy üres kazettát a könyvtárban. Igen sok könyvtárban árulnak könyvet és egyebeket. A dyslexiások szívesen vennének ceruzát, tollat, írótömböt, jegyzetfüzetet, magnókazettát vagy floppyt, valamint a másológépekhez mágneskártyát.

Az elektronikus kézikönyveket könnyebb kezelni; igen sok lexikon csak nyomtatott formátumban létezik: ezeket konvertálni kellene a dyslexiások számára. A hangos könyvek is hasznosak, főleg akkor, ha azonosak a nyomtatott változattal és párhuzamosan tudja használni a kettőt az olvasó. Igen sok kormányhivatal publikálja hangszalagon kiadványait, amelyek ingyenesek; ezeket is összegyűjthetik a könyvtárak olvasóik számára.

Ne feledjük, csak az olvasók tudják megmondani nekünk, mi az, ami jó nekik. Némely esetben az információtechnológia az egyetlen megoldás – pl. a szöveget hanggá átalakító szoftver a számítógépes fájlok esetében vagy a Kurzweil cég Omni 1000/3000 gépe a nyomtatott dokumentumokhoz –, de nem mindig az, sőt még újabb akadályokat is jelenthet. Mindennél fontosabb a segítőkész attitűd és annak megértése, hogy minden ügyfél másmilyen. (A cikk bővebb változatát ld. a www.sbu.ac.uk/litc/lt/ltcover.html alatt.)

(Hegyközi Ilona)

99/283

RUDASILL, Lynne: The distance between us: information literacy and the developing world = New Rev.Inf.Net. 4.vol. 1998. 93-104.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A köztünk lévő távolság: a fejlődő országok és az információs jártasság

Analfabéták; Információtechnológia; Támogatás -más országnak; Társadalmilag hátrányos helyzetű olvasók

Az információs technológia növekvő használata egyre nagyobb igényt ébreszt az információtechnológai jártasságok megszerzését szolgáló programok iránt. Nyugaton az ilyen programokat jól tájékozott lakosságra, egészséges gazdaságra és az információk értékére lehet alapozni, ám az ilyen kultúrák körülményei között kifejlesztett programokat nem könnyű a világ fejlődő országainak igényeihez igazítani. Az írástudatlanság, a politikai biztonság és a gazdasági stabilitás hiánya csak néhány ok, amiért e programokat nem lehet ezekbe az országokba átvinni. A cikk részletesen foglalkozik e kérdésekkel, és javaslatokat tesz az információs technológia hatékonyabb használatára a fejlődő országokban.

(Autoref.)

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

99/284

BOSSMEYER, Christine – HERGETH, Bernd: A networked environment for information retrieval, document ordering and delivery: results and experiences from the German project DBV-OSI II = New Rev.Inf.Net. 4.vol. 1998. 135-150.p.

Hálózati közeg az információkeresésben, a dokumentumrendelésben és -szolgáltatásban: a német DBV-OSI II program eredményei és tanulságai

Dokumentumszolgáltatás; Fejlesztési terv; Gépi információkeresés; Gépi könyvtári hálózat; Központi katalógus -online

1993 és 1997 között egy nyílt információs hálózatot hoztak létre Németországban a Z39.50 és az ILL (könyvtárközi kölcsönzés) nemzetközi szabványok alapján. A hálózati szolgáltatások lehetővé teszik adatbázisok keresését (pl. központi katalógusok, országos folyóirat-adatbázis stb.) és dokumentumok rendelését. A nemzetközi használókat is érdekelheti az a szolgáltatás, melynek keretében folyóiratcikkek elektronikus vagy nyomtatott változatát lehet megrendelni. E szolgáltatások egy, az Internethez csatlakozó web-böngésző segítségével használhatók. A cikk ismerteti a DBV-OSI II projekt keretében létrehozott hálózat létrehozásának lépéseit.

(Autoref.)

Lásd még 221, 244-245, 252, 263, 274, 289-290

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Vezetési tájékoztatás

99/285

BOSCH, M. – ESPELT, C.: Factores involucrados en el proseso de toma de decisiones en bibliotecas de tamano medio y pequeno. Resultados del proyecto DECIMAL = Rev.Esp.Doc.Cient. 22.vol. 1999. 1.no. 9-22.p.

Res. angol nyelven

A döntéshozás folyamatába bevont tényezők kis és közepes könyvtárak vezetésében. A DECIMAL projekt eredményei

Vezetés; Vezetők tájékoztatása

A DECIMAL (DECIsion MAking in Libraries: decision research for the development of integrated library systems) az Európai Bizottság XIII. főigazgatósága által támogatott, 1995. február – 1997. április között működött projekt volt, azzal a céllal, hogy egy integrált döntés-támogató modult hozzon létre a kis és közepes méretű könyvtárakban használt integrált könyvtári rendszerek számára. A projektet a Manchester Városi Egyetem könyvtári és informatikai tanszéke vezette, résztvevői a pármai és a barcelonai egyetemi könyvtári tanszékek, az oxfordi University College könyvtára és egy oxfordi cég (Inheritance Systems Ltd.) voltak.

A résztvevő országokban elvégzett mennyiségi és minőségi vizsgálatok során különféle módszereket alkalmaztak: áttekintették az adott ország vonatkozó szakirodalmát, interjúkat és kérdőíves felméréseket végeztek és vita-csoportokat is létrehoztak. A vizsgálatok egyik iránya a teljesítménymérések és mutatók tényleges használatát kutatta a könyvtári tevékenységek vezetésében és értékelésében, illetve az ilyeneket nem használók érdeklődését e téma iránt. A másik fő irány a leggyakoribb döntések típusaira és a döntéshozatali folyamatot befolyásoló tényezőkre (a használt információforrásokra, a szervezet-kultúrára, az oktatásra stb.) volt kíváncsi.

A felmérések szerint gyakorlatilag minden könyvtár gyűjt statisztikai adatokat, s az ezekből származó 102 mérő- és mutatószám nagyjából felét fel is használják a döntési folyamatban. Érdekes, hogy a különböző adatokat különböző könyvtárakban másként értékelik: az iskolai könyvtárak számára a tájékoztató munka, az orvosiak számára a könyvtárközi kölcsönzés adatai voltak a legfontosabbak. A felmérés azt is megmutatta, hogy a döntéshozók nemcsak a statisztikai adatokra alapoznak, hanem a folyamatban a személyi elemek is fontos szerephez jutnak. A döntéshozatalt befolyásoló személyi tényezők közül Spanyolországban 20,4%-kal az egyéni tapasztalat és az intuíció, majd 19,2%-kal a könyvtári személyzettől és a más intézményektől származó egyéni vagy kollektív vélemények (tehát a személyes kapcsolatok) vezetnek, míg a három ország egyesített tapasztalatai szerint fontosabbak a kapcsolatok (20,7%), mint az egyéni tapasztalat és az intuíció (12,9%). A források második csoportját a spanyoloknál a belső dokumentáció (pl. a könyvtár céljait leíró, gyűjtőkörét, működését szabályozó dokumentumok) és információ, valamint a statisztikai adatok (16,7%), míg az összesített adatoknál a használóktól szerzett információk (10,8%, a spanyoloknál csak 6,5%) vezetik.

Mindkét esetben meglepően alacsony (2,9, illetve 5,6%) a szakirodalom befolyásának mértéke. Az 1995-ös állapotot tükröző felmérés szerint igen kis mértékű az elektronikus levelezés, az Internet és a levelezőlisták alapján nyert információk felhasználása. Olasz- és Spanyolország esetében a döntési folyamatokat befolyásoló tényező a vezetési módszerek oktatásának hiánya is. A kiskönyvtárak gyér személyi ellátottsága, ahol a főnök maga is szinte

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

minden munkafolyamatban részt vevő könyvtáros egyben, nem teszi lehetővé, hogy a vezető kellő időt fordítson döntései előkészítésére, a vezetésre és az ellenőrzésre.

Az előzetes vizsgálatok alapján összeállították a modullal szembeni elvárásokat, amelyek szerint a modul legyen: könnyen kezelhető, többnyelvű, rugalmas, olcsó, DOS és Windows környezetben alkalmazható, kompatibilis az integrált könyvtári rendszerekkel és tudja kezelni azok adatait; tudja integrálni a szöveges, grafikus, képi és hang-információkat; kapcsolódjon a legáltalánosabb kommunikációs rendszerekhez (e-mail, Internet); legyen képes az adatok archiválására, a régi és új adatok összevetése érdekében; többféleképpen tudja az adatokat megjeleníteni; tudjon a felhasználó által kért módon adatokat gyűjteni; gondoskodjék az adatbiztonságról.

A specifikáció alapján elkészített prototípust komoly értékelésnek és tesztelésnek vetették alá, a megállapított hibákat és a tesztelés során felmerült hiányokat négy verzió kifejlesztése során sikerült kiküszöbölni, illetve beépíteni. A projekt végeredménye – a dinamikus és hatékony együttműködés élményén túl – egy, a tesztelők által igen nagyra értékelt, a kis és közepes könyvtárak döntési folyamataiban jól hasznosítható eszköz megvalósulása, létrehozása volt, amely remélhetőleg ténylegesen forgalomba is kerül.

(Mohor Jenő)

Könyvtártudományi, informatikai tájékoztatás

Lásd 272

Pedagógiai tájékoztatás

99/286

RUSCH-FEJA, Diann: A virtual national library of education? German libraries cooperate to support education = INSPEL. 32.vol. 1998. 4.no. 243-261.p.

Az oktatás virtuális nemzeti könyvtára – a német könyvtárak együttműködése az oktatás támogatására

Adatbázis -pedagógiai; Együttműködés -belföldi; Oktatás információellátása

A 2. világháborút követően több német pedagógiai kutatóintézetben és a pedagógusképző intézményekben jött létre jelentős szakgyűjtemény, azonban ezek együttműködése, tevékenységük koordinálása csak 1964-ben kezdődött, amikor nyolc dokumentációs központ és könyvtár megalakította együttműködési körét (Dokumentationsring Pädagogik – DOPAED), amely legalább hatféle adatformátum és négyféle katalogizálási mód ellenére 1966-ban kiadta a pedagógiai bibliográfia (Bibliographie Pädagogik) első kötetét. A hetvenes évek elejére kifejlesztették a pedagógiai tézauruszt is, amely a verbális deszkriptorokat és a bibliográfia számára a német oktatási rendszeren alapulva kidolgozott osztályozási rendszert kombinálta. A hetvenes években kormányszinten tervezett húsz szakterületi információs központból 16 valósult meg, a pedagógiai a meg nem alapítottak közt maradt, ugyanakkor önkéntes volta és a külső támogatás hiánya ellenére a DOPAED taglétszáma az 1980-as évekre 27-re nőtt.

A német újraegyesítés hatással volt a bibliográfiai koordinációra és a pedagógiai információforrásokhoz való hozzáférésre is: egyes volt NDK-s „közpon-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ti" intézmények megszűntek, másokat integráltak a nyugati hasonló intézménybe (gyakran úgy, hogy megmaradtak eredeti működési helyükön). A keleti intézmények könyvtárainak anyagát (bár azok bizonyos mértékben szelektív gyűjtemények voltak) nem lehetett figyelmen kívül hagyni, így szóba került ezen anyagok integrálása a *Bibliographie Pädagogik* adatbázisába. A bibliográfia 1991-re már négyéves publikációs késést akkumulált. A DOPAED önkéntes jellege és hogy tagjai között túl sok kis intézmény is volt, kezdett egyre több problémát okozni.

A szövetségi és a Hessen tartományi kormány együttesen indította el 1991 végén a FIS (Fachinformationssystem)-Bildung (pedagógiai szakinformációs rendszer) elnevezésű kísérleti projektet. Ennek nyomán a DOPAED megszűnt: tagjai létrehozták a pedagógiai információs társaságot (Gesellschaft Information Bildung – GIB), mely érdekeiket képviseli a FIS-Bildung adatbázisban, illetve értékesíti a pedagógiai bibliográfia nyomtatott köteteit. A GIB éves konferenciákat rendez, amelyeken az indexelés minősége, tézaurusz-problémák, a bibliográfiai adatokhoz és a teljes szövegekhez való hozzáférés és hasonló kérdések szerepelnek napirenden.

A „FIS-Bildung" 1992-1995 között (majd további egy évig) államilag finanszírozott kísérleti projekt volt, eredetileg a DOPAED által megkezdett bibliográfiai munkálatok folytatásának koordinálására, végső célként egy átfogó, német nyelvű pedagógiai bibliográfia évenként kumulált CD-ROM-jával. A volt DOPAED-tagokkal kötött megállapodások és a volt NDK-s adatbázisok külön szponzorált konvertálása nyomán a FIS-Bildung létre tudta hozni a „CD-Bildung" elnevezésű, a német pedagógiai szakirodalom bibliográfiáját tartalmazó CD-ROM adatbázist. Ennek első, 1994-es kiadása az 1980-1993 közötti termést tartalmazta, 213 964 bibliográfiai tételt, amelynek 12,4%-a rendelkezett tartalmi kivonattal is. Az 1998-as 5. kiadás már 375 775 tételt (28,7%-ban kivonatoltat) tartalmaz. A FIS-Bildung 1996 végén megszűnt kísérleti projekt lenni, és 1997-től a Nemzetközi pedagógiai kutatások német intézetének része.

A fejlemények jól mutatják, hogy az érdekelt kisebb intézmények milyen együttműködés és koordináció révén pótolják az országos pedagógiai információs központ, illetve az országos pedagógiai könyvtár hiányát. Ugyanakkor az információs infrastruktúra terjedése szinte kínálja a hálózati információs forrásoknak a meglévő programokba integrálását. 1995-ös konferenciáján a GIB egy országos pedagógiai Web-szerver ötletét vetette fel, s a koncepció hamarosan három éves pénzügyi támogatást nyert. A Deutscher Bildungs-Server (DBS, a Web-hely angol nevén: German Educational Resources Server) célkitűzése, hogy a gyorsan fejlődő német pedagógiai hálózatban a kommunikáció és információ központi bemeneti pontja legyen; hogy a pedagógiai információkat átlátható infrastruktúrába helyezze és lehetővé tegye hozzáférésüket mind a pedagógusok, mind a nagyközönség számára. További célja a német hálózat összekapcsolása más országok pedagógiai információs rendszereivel.

A szerver (http://dbs.schule.de) kapcsolódik a legnagyobb német tankönyvkiadók web-helyeihez, a pedagógiai kutató társasághoz (Deutsche Gesellschaft für Erziehungswissenschaft) és az iskolai hálózathoz (http://www.schule.de), valamint számos más, a pedagógiában érintettek számára fontos információforráshoz is. Egyik legnagyobb eredménye az „Unterrichtsmaterialen und Projekte" elnevezésű adatbázis, amely mintegy 4200 elektronikus dokumentumot, szoftvert, multimédiás és interaktív tanulási programot, CD-ROM-okra és könyvekre vonatkozó adatokat tartalmaz. A Dublin Core Metadata használatával a szerver adatbázisában könnyű a keresés.

1996-ban 12 tartományi pedagógiai intézet, az iskolai hálózat és néhány egyetemi pedagógiai tanszék képviselői kezdeményezték a pedagógiai informá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

cióforrások hálózatba vonását és az elektronikus források integrálását az oktatás minden szintjén. Ennek nyomán jöttek létre a tartományokban az u.n. „Landesserver"-ek. Ma a 16 tartományi pedagógiai szerver közül 14 folytat rendszeres adatcserét a DBS-szel. A DBS aktív résztvevője az európai iskolai hálózat (http://www.eun.org) fejlesztésnek és kiterjesztésének is.

A jelentős német pedagógiai szakkönyvtárak legtöbbjének van saját Web-helye, és kapcsolatban áll a DBS-szel is. E gyűjteményeknek, és tevékenységük eredményeinek összekapcsolása hozhatja létre – virtuálisan – a hiányzó német országos pedagógiai könyvtárt. A FIS-Bildung, mint koordináló szerv, többé-kevésbé átvette a pedagógiai nemzeti bibliográfiai szolgálat felelősségét. A dokumentumellátás (könyvtárközi kölcsönzés) nagyrészt elérhető a CD-Bildungban szereplő lelőhelyek alapján. A DBS nemcsak a könyvtári gyűjteményekről, hanem a hagyományos könyvtári anyagokon túli információforrásokról is tájékoztat. Mindezek, a további fejlesztésekkel és más információforrásokkal (pl. ERIC GEM, Educom's Instructional Materials System) való együttműködéssel, a legszélesebb értelemben vett országos virtuális pedagógiai szakkönyvtár használatának lehetőségét nyújtják.

(Mohor Jenő)

Szabadalmi tájékoztatás

Szabadalom; Tájékoztatás -szabadalmi

99/287

BELOVA, N.: Budušee: za edinym patentno-informacionnym prostranstvom = Biblioteka. 1998. 11.no. 78-79.p.

A jövő: az egységes szabadalmi tájékoztatási térségért

A közelmúltban nemzetközi szemináriumra gyűltek össze Moszkvában mindazon oroszországi és „közeli külföldi" (FÁK államokbeli) szervek, intézmények és fogyasztók képviselői, akiknek érdeke fűződik a szabadalmi tájékoztatás megbízhatóságához: gyorsabbá és minőségibbé tételéhez.

A résztvevők – teljes egyetértésben – azon voltak, hogy a fenti célkitűzéshez megtalálják a megfelelő módszereket. A szemináriumról tüzetes emlékeztető készült. Benne mindaz megtalálható, aminek véghezvitele révén a szabadalmi tájékoztatásra szebb jövendő virrad.

Mindenekelőtt el kell érni, hogy Oroszország és a „közeli külföld" egységes szabadalmi tájékoztatási térséggé integrálódjon. Ezt különösen a „közeli külföldről" érkezett képviselők és az orosz regionális intézmények képviselői kívánták–követelték. A „térségi problematikán" belül a részkérdések garmadája vár megoldásra. Ilyen egyebek közt a szabadalmi leírások köteles példányai szolgáltatásának, illetve – általánosabban véve – terjesztésének-beszerzésének rendezése, ui. a jelenlegi, sok helyütt foghíjas állományokkal az intézmények – információs központok és szakkönyvtárak – nem piacképesek. Nem kevésbé fontos a korszerű technológiák és eszközök (Internet, CD-ROM stb.) térhódításának siettetése.

A fejlődést – egyelőre – szakmódszertani nehézségek is lassítják-akadályozzák. Pl. nem lehet anélkül eredményes együttműködés, hogy ne születnék egyezség a feltárás adatainak szabványosításáról. A szabadalmi tájékoztatás rendszerén belül működő könyvtáraknak ezen kívül azáltal is meggyűlik a bajuk, hogy a szabadalmak megfelelő kezelésére nem alkalmasak az általuk általában használt feldolgozási–feltárási módszerek.

Ugyancsak szakkönyvtári kérdésfelvetés, hogy miként elégíthetők ki azok igényei, akikről napjaink-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban mint nem fizetőképes keresletről szoktak megfeledkezni.
A szemináriumról készült beszámoló hangsúlyozza – s ez ebből a referátumból is kitűnik –, hogy a szeminárium elméleti kérdésekkel nem foglalkozott, szigorúan gyakorlati tennivalókat tárgyalt-vitatott meg.

(Futala Tibor)

99/288

MARX, Bernard: Diffusion de l'information et access aux données de l'INPI = Documentaliste. 36.vol 1999. 1.no. 29-36.p.

A szabadalmi információkhoz való hozzáférés helyzete Franciaországban

Tájékoztatás -szabadalmi

Franciaországban az országos ipari szabadalmi intézet (INPI – Institut national de la propriété industrielle) feladata a szabadalmi és a vállalati információk (pl. évi jelentések) gyűjtése, feldolgozása és megőrzése. A jelen cikk az INTI által ezen információk terjesztésére kifejlesztett rendszert ismerteti. A rendszerhez való szakmai és nyilvános hozzáférés ismertetését követően a cikk a közhasznú információk terjesztésére vonatkozó jelenlegi francia és európai politikákkal is foglalkozik.

(Autoref. alapján)

Társadalomtudományi tájékoztatás

99/289

ACCART, Jean-Philippe: Les réseaux de l'information en sciences sociales: Quelques exemples = Documentaliste. 36.vol 1999. 1.no. 37-42.p.

Res. angol és német nyelven

Információs hálózatok a társadalomtudományok területén

Adatbázis -társadalomtudományi; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás -társadalomtudományi

A társadalomtudományok sokféle, dinamikusan fejlődő területeit érdemes jobban megismerni, azonban a kutatóknak vagy információs szakembernek nem könnyű eligazodniuk az információk hatalmas tömegében. A cikk ebben segít az olvasóknak, egyrészt adatbankok és Internet-helyek ismertetésével, másrészt fontos nemzetközi társadalomtudományi hálózatok bemutatásával, amilyen pl. az IFLA társadalomtudományi szekciója, a Társadalomtudományi Információs Átjáró (Social Science Information Gateway – SOSIG) és az Internet társadalomtudományi „cserkész" projektje (Internet Scout Project), amely a Wisconsin Egyetem (Madison) informatikai tanszékének terméke.

(Autoref. alapján)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

Lásd 257

Pénzügyi és gazdasági kérdések

99/290

The economics of information in the networked environment = J.Libr.Admin. 26.vol. 1998. 1/2.no. 1-313.p.

A tájékoztatás gazdaságossága, hálózatosított keretek között. – Tematikus szám, 25 közlemény

Egyetemi könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Információtechnológia; Konferenciai anyag -nemzeti [forma]; Tudományos kutatás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A kötetben közölt konferencia két bevezető előadásának címe: Az információtechnológia és az egyetem átalakulása; A technológiai beruházások költsége és haszna. – A további 15 előadás és 8 beszámoló témái: A Mellon Alapítvány tájékoztatás-gazdaságtani programja; Az információállományba való beruházások gazdasági modellezése a felsőoktatási intézményekben; Esettanulmányok a tudományos munka átalakulásáról: az együttműködés költségei és haszna; Alternatívák a tudományos könyvtárak jelenlegi hozzáférhetőségi modelljeihez; Segíthetnek-e rajtunk az elektronikus folyóiratok?; Gazdasági meggondolások a digitális könyvtárak számára; Az információ hozzáférhetőségének gazdaságossága a felsőoktatásban; A gazdasági megoldások korlátai és az együttműködés szükséges volta; A tájékoztatás gazdaságossága és az együttműködés szükségessége – a kutatási célok meghatározása.

99/291

ELPEL, Klaus-Peter: Alles Schöne fangt mit „d" an. Digitaler, bargeldloser Gebühreneinzug in den Bibliotheken der Universität Hamburg = Buch Bibl. 51.Jg. 1999. 2.no. 126-128.p.

Digitális, készpénzkímélő díjbeszedés a Hamburgi Egyetem könyvtáraiban

Egyetemi könyvtár; Gépi könyvtári hálózat; Térítéses szolgáltatás

A Hamburgi Egyetem könyvtárainak és a Hamburgi „Carl von Ossietzky" állami és egyetemi könyvtárának közös hálózatában körülbelül hét millió kötet bibliográfiai adatai állnak a használók rendelkezésére. A dokumentumok legtöbbje csak helyben használható, de az egyik könyvtárban kölcsönzési szolgáltatás is van. Mostanáig a térítési díjak az egyes könyvtárakban nem voltak sem egységesek,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sem rendszeresek. Egy átszervezés keretében megoldást találtak arra, hogyan lehet az összes könyvtárban egységesen megállapítani a díjakat, készpénzforgalom nélkül. A rendszer funkcionalitása kiterjeszthető eseti dokumentumrendelésre és egyéb szolgáltatásokra is (önkiszolgáló étterem, sportcsarnokhasználat stb.). A fizetés ún. fizetési terminálokon történik, amelyek lehetővé teszik a kódolt átutalást telefonhálózatok útján, és pénzforgalmi kártyákat is elfogadnak. A személyzeti költségek minimálisak, és az adatbiztonság garantált.

(Autoref. alapján)

Lásd még 277

Gépesítési kérdések

Lásd 226

Marketing, közönségkapcsolatok

99/292

MUNIQUE, Ilona: Nur (r)eine Imagesache? Werbung in deutschen Bibliotheken – und wie sie (nicht) funktioniert = Buch Bibl. 51.Jg. 1999. 3.no. 166-175.p.

Csupán arculat kérdése? Reklám a német könyvtárakban: hogyan (nem) tölti be funkcióját

Könyvtárpropaganda

A könyvtár grafikus ábrázolása, a logo (embléma, szignatúra) az intézmény külső megjelenítésének alapvető eszköze. Az a könyvtár tud igazán jó grafikus képet készíteni önmagáról, amelyiknél a könyvtárosokban is él egy határozott belső kép intézményük lényegéről, hivatásáról. Az első feladat tehát a könyvtári imázs kialakítása, ezt követi annak grafikus megformálása. Mivel nincs két egyforma könyvtár, a logót sem lehet sematikusan átvenni, lemásolni más intézménytől.

Mi legyen a logo vezérmotívuma? Leggyakrabban a könyv stilizált formáját alkalmazzák. Mivel mindmáig a könyv a meghatározó dokumentumtípus a könyvtárakban, ez elfogadható megoldás annak ellenére, hogy a könyvesboltok többsége is ezt használja. A könyv gyakran használt motívuma szellemes, ötletes stilizált megoldásokra ad lehetőséget. – Régi múltú könyvtáraknál gyakori az épület ábrázolása, de modern épületbe került intézmények is élnek ezzel a formával. Vitatható viszont az állatfigurák alkalmazása. A gyakorlatban lassan kihal a korábban népszerű bagoly, a könyvet rágcsáló egér és a könyvkukac. A két utóbbi: nyugodjék békében! Az ellenszenves állatok a felnőtteket visszariasztják, a gyerekeknél viszont nagy a figyelemkeltő hatásuk. Nem utasíthatók el az absztrakt formák sem. Nem feltétlenül szükséges, hogy a néző közvetlenül ráismerjen az intézményre, fontosabb, hogy annak lényegi vonását sugallja a logo.

A könyvtárat népszerűsítő propagandakiadványoknál a képnek és a szövegnek arányban kell állniuk. Gyakori hiba, hogy a rosszul tervezett kiadványokban eluralkodik a szöveg vagy a kép, a kiadvány áttekinthetetlenné válik. Gyakran találkozunk külső megjelenésében, grafikai kivitelezésében elhibázott propagandakiadvánnyal: rikító, nem megkomponált színekkel vagy ellenkezőleg: kevés színnel, tipográfiailag rosszul választott vagy nem megfelelő méretű betűtípussal. Tartalmilag óvakodni kell az unalmas vagy a túlzottan szakszerű, az átlagos közönség számára érthetetlen szövegtől. Gyakori a rosszul megválasztott formátum: a szokványos leporelló forma, az unalmas vagy a nehezen kezelhető méret. A német propagandakiadványok leggya-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

koribb hibái: túl sok szöveg és információ, nehezen áttekinthető szerkezet, túl kis betűméret, indokolatlanul sokféle betűtípus, a szükséges információk hiányos megadása, rossz minőségű nyomdai kivitel, régimódi formátumok.

(Katsányi Sándor)

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

99/293

HÄTSCHER, Petra – KOHL, Oliver: „Mehr Licht!" oder „Die UB ist ein Higlight". Zu Methodik und Ergebnissen einer Befragung der Lehrenden an der Universität Konstanz = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 3.no. 421-430.p.

A hallgatók körében végzett felmérés módszertana és tapasztalatai a Konstanzi Egyetem könyvtárában

Egyetemi könyvtár; Egyetemi hallgató; Felmérés; Használói szokások; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra

Az 1998-ban folytatott felmérés közvetlen oka a könyvtárat sújtó pénzügyi csökkentés volt: az új helyzetben a könyvtár vezetése tudni akarta, hogy melyek a használók számára legfontosabb szolgáltatások. A vizsgálat gyakorlati okokból az egyetem oktatóira, 768 személyre korlátozódott. (Valamennyi oktatót megkérdezték, 60% válaszolt.) Tartalmilag a vizsgálat a szolgáltatások igénybevételét, a velük való elégedettség mértékét és a fejlesztésre vonatkozó használói kívánságokat kívánta feltárni.

A használók elégedettségét ötös skálán mérték. (1=nagyon elégedett, 5=nagyon elégedetlen). A válaszok átlagértéke 2,04 volt, azaz „elégedett". Az egyes szolgáltatások rangsora az elégedettség csökkenő mértékében: 1. Szaktájékoztatás (1,51) 2. Tájékoztatás (1,62) 3-4. Adminisztráció és újdonságok kiállítása (1,76) 5. Mediotéka (1,86) 6. Számítógépes cikk-katalógus (1,88) 7. Expressz könyvtárközi kölcsönzés (SUBITO) (1,91) 8. Könyvtárközi kölcsönzés (1,92) 9. Kézikönyvek (1,94) 10. Könyvállomány (1,95) 11. Országos számítógépes adatbankok (1,97) 12. Homepage (1,99) 13. Oktatáshoz kapcsolódó kínálatok (2,03) – A továbbiak az átlag alatti minősítéssel: 14-15. OPAC és bevezetés az Internetbe (2,09) 16. Újságok (2,13) 17. Folyóiratok (2,25) 18. CD-ROM-ok (2,29) 19. Voltext az Interneten (2,32) 20. AV dokumentumok (2,50) 21. Nyelvtanulási eszközök (2,54) 22. Másológépek (2,96).

Megfigyelhető, hogy a személyhez kötött szolgáltatások a legjobb minősítést kapták a „személytelen" szolgáltatásokkal szemben. Kérdés, hogy ez a jelenség a kérdőíves vizsgálatok általános tendenciája-e, vagy csak Konstanz-ra jellemző?

Az oktatókat megkérték, rangsorolják az általuk használt könyvtárakat. A válaszolók 68%-a szerint az egyetemi könyvtár a legjobban használható, ez áll az első helyen, 23% szerint a második helyen, 9% szerint a harmadik vagy rosszabb helyen.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Megkérdezték a használókat, hogy az egyes könyvtári tevékenységek fejlesztését mennyire tartják fontosnak. A vizsgálatnál az ún. „beruházásos modell" módszerét alkalmazták: minden válaszoló 100 pontot oszthatott szét 8 könyvtári tevékenység között. A kapott pontok százalékos megoszlása (csökkenő sorrendben):

1. A könyvállomány fejlesztése (27,5%)
2. A (nyomtatott) folyóiratok kínálatának növelése (21,7%)
3. Számítógépes dokumentumszolgáltatások (13,1%)
4. A nyomtatott folyóiratok választékának kiegészítése számítógépes változattal (10,1%)
5. Gyorsabb számítógépes hozzáférés az egyetemen kívüli könyvtári szolgáltatásokhoz (7,8%)
6. Bevezetés az információs eszközök és az irodalom használatába (7,4%)
7. A multimédia kínálat szélesítése oktatási célokra (6,2%)
8. A nyitvatartási idő bővítése (3,4%)

A használók tehát a hagyományos könyvtári alapszolgáltatásokat (könyvek, folyóiratok) tartják a legfontosabbnak, ezt követik a számítógépes szolgáltatások. A többség a jövőben sem akar egy kizárólag virtuális ill. online könyvtárban dolgozni, reálisan ítélik meg a publikációs piac lehetőségeit s ezen keresztül a könyvtár mozgásterét. A társadalomtudományi és természettudományos szakok oktatói nagyobb mértékben igénylik a számítógéppel olvasható információkat, mint a szellemtudományok területén dolgozók.

Milyen módon kívánnak az oktatók értesülni a könyvtár híreiről? A túlnyomó többség, a megkérdezettek 4/5-e e-mail-en keresztül, egy kisebbség az Uni-Info vagy a honlap útján, még kevesebben a hagyományos szórólap, brossúra közvetítésével.

A vizsgálat eredményeit többféle formában nyilvánossá tette a könyvtár: a szöveg hozzáférhető volt a könyvtár szerverén keresztül, kivonatos ismertetés jelent meg az Uni-Info-ban, a részletes adatokat pedig táblázatos formában kiállításon tették közzé, ahol a vélemények könyvében bárki kiegészíthette a vizsgálati eredményeket.

(Katsányi Sándor)

99/294

HOBOHM, Hans-Christoph: Was Bibliotheken wert sind. Die wirtschaftliche Bedeutung der Bibliothek und ihre Ausrichtung auf die Informationsgesellschaft = Buch Bibl. 51.Jg. 1999. 1.no. 36-43.p.

Res. angol nyelven

Mennyit érnek a könyvtárak? A könyvtárak gazdasági jelentősége és szerepük az információs társadalomban

Felmérés; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Könyvtárhasználat; Könyvtárpolitika; Társadalmi követelmények

Az Európai Unió Bizottságának kezdeményezésére átfogó elemzés készült „Brandenburg tartomány útja az információs társadalomhoz 2006" címmel, ennek keretében megvizsgálták a könyvtárak helyzetét és perspektíváját is.

A könyvtárhasználattal kapcsolatos felmérés (1997/98) három rétegre terjedt ki: a tartomány könyvtárainak tényleges használói (577 személy 25 különféle könyvtárból), könyvtárosok (155 személy ugyanazokból a könyvtárakból) és a tartomány lakosai reprezentatív minta alapján (298 személy). A kérdőívek összeállításánál figyelembe vették az új külföldi felmérések szempontjait is, mindenekelőtt a Benton Alapítvány vizsgálatának friss adatait (Buildings, books and bytes. Libraries and communities in the digital age. Washington, 1996), ez lehetővé tette az amerikai könyvtári helyzettel való összehasonlítást.

Brandenburg tartomány lakóinak 64%-a vallotta magát könyvtárhasználónak (ők az elmúlt 12 hónapban legalább egyszer jártak könyvtárban), ez az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adat nagyjából megfelel az utóbbi évek hasonló németországi vizsgálatainak (pl. a Bertelsmann Alapítvány 1992/93 évi reprezentatív olvasásvizsgálatának). A „könyvtárabsztinensek" arányánál (36%) jóval kisebb a könyvesboltokat sem látogatók aránya (13%). Amerikában ez az aránypár 32%, illetve 22%.

A különféle dokumentumtípusok közül a lakosság elsősorban a zeneieket használja, ezt követi a video és a könyv, végül a számítógépes információhordozók (Internet, CD-ROM), de ez utóbbiakat is igénybe veszi a lakosság negyede-harmada. Milyen dokumentumtípusokat vesznek igénybe a könyvtárban a könyvtárhasználók? Az előbbitől lényegesen eltérő, konzervatívabb kép alakult ki: a legtöbben az ismeretközlő könyvekért keresik fel a könyvtárat (80%), illetve a folyóiratokért, jóval kevesebben a szépirodalomért (40%), és csupán 20-25% között mozog a videót, zenét, CD-ROM-ot keresők aránya, a könyvtárban Internetet használóké pedig ennél is csekélyebb.

Milyen szerep vár a jövőben a könyvtárra? Jelentősége növekedni fog, változatlan marad vagy csökken? A lakosság 42%-a szerint növekszik, 22% szerint változatlan lesz, 25% szerint csökken. (11% nem tudja.) A könyvtárosok optimistábbak: 72%-uk bízik a könyvtár szerepének növekedésében.

Mi a könyvtár legfontosabb feladata? A kérdésre adott lakossági és könyvtárosi válaszok egyaránt kissé konzervatív könyvtárképet tükröznek: a könyvtár fő feladata a dokumentumok szolgáltatásával a tanulás segítése. A könyvtár mint közösségi központ, mint a város találkozóhelye a rangsorban az utolsó helyen áll. (Az amerikai Benton-vizsgálat szerint a megkérdezettek 65%-a ezt a funkciót is „nagyon jelentősnek" minősítette, bár ugyanott a fontossági rangsorolásnál „a könyvtár olyan hely, ahol számítógép használatával információt lehet szerezni" első helyett kapott és közel négyszer annyi szavazatot, mint „a könyvtár = közösségi tér." A brandenburgi vizsgálatban a könyvtár kommunikációs szerepét a könyvtárosok 40%-a, a lakosság 21%-a tartja fontosnak (de mindkét csoport legutolsóként említette.)

A könyvtári szolgáltatások közül melyeket kellene jobban fejleszteni? A könyvtárhasználók és a könyvtárosok sorrendje ebben a kérdésben megegyezett: 1. A tanulás segítése 2. Kölcsönzés 3. Kutatás. Meglepő és figyelmeztető, hogy az előre megadott válaszlehetőségek között nem is szereplő „segítségnyújtás az információk közötti eligazodásban" igényt a könyvtárhasználók 35%-a említette, a könyvtárosok viszont ennél szerényebb mértékben tartják ezt a feladatot fontosnak.

A brandenburgi vizsgálat elemezte a könyvtárak szerepével kapcsolatos politikusi állásfoglalásokat is. Az információs társadalommal foglalkozó német politikai tanulmányok a könyvtárak szerepét nem vagy csak periférikusan említik, szemben az angol-amerikai és a skandináv politikusi dokumentumokkal. A politikusok nem tekintik a könyvtárat valódi gazdasági tényezőnek. A könyvtárosok maguk sem érvelnek meggyőzően intézményük gazdasági szerepe mellett. Követendő példaként lehet említeni azt a pennsylvaniai vizsgálatot (C. McClure és J.C.Bertot), amely felmérte, hogy a könyvtárban kapott információk az élet különböző területein hogyan hasznosulnak. Kiderült, hogy a hagyományos „önmegvalósítási" és „tanulmányi" területek mellett (58,7%) igen nagy mennyiséggel szerepelnek a gazdaságilag is mérhető faktorok. A könyvtárban kapott információ az esetek 31,5%-ában „produktívabb munkát eredményezett", sőt 14% esetében konkrét anyagi sikert hozott. Meglepően sokan számoltak be arról, hogy könyvtári segítséget vettek igénybe kisvállalkozásuk megindításához. Az ilyen jellegű érvelés győzheti meg a politikusokat arról, hogy a könyvtárnak nemcsak kulturális tradícióik miatt illik helyet biztosítaniuk a jövő információs társadalmában, hanem információs-gazdasági jelentőségük miatt is.

(Katsányi Sándor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

99/295

KOROSTELEVA, N.A.: Informacionnye potrebnosti pol'zovatelej abonementa = Bibliotekoved. 1998. 6.no. 25-28.p.

Kölcsönzők információs szükségletei

Igény; Kölcsönzés; Olvasó

A tumeni megyei tudományos könyvtár – szolgáltatásai tökéletesítése céljából – vizsgálta a kölcsönzés helyzetét. Ehhez részint a kérőlapokat elemezte, részint az olvasókat kérdezte ki. Az objektív adatok és a szubjektív nyilatkozatok között jelentős eltéréseket tapasztaltak. Nevezetesen: míg a megkérdezettek 52%-a mondta: konkrét könyvet keresett, addig a „kérőlapi valóság" csak 32%-ot mutatott ki erre a keresési módra. Ugyanígy: a megkérdezettek-nek csak 23%-a vallotta, hogy minden keresett könyvhöz hozzájutott, addig a kérőlapok 73%-nyi teljes kielégítésről tanúskodtak.

A katalógusbeli és a szabadpolcos kereséshez 52% szokta igénybe venni a könyvtáros segítségét. Mindössze 5%-nyi az olyan olvasó, aki mindig önállóan találja meg a számára szükséges művet. 59%-nak közömbös, hogy melyik könyvtáros segít neki, csupán 6% van egyetlen meghatározott könyvtároshoz bizalommal.

Akik nem szívesen fordulnak a könyvtároshoz, tartózkodásukat több okra vezetik vissza: így 32% szerint a könyvtáros túlságosan elfoglalt ahhoz, hogy velük foglalkozzék, 19%-nak pedig nincs ideje arra, hogy elbeszélgessen a könyvtárossal, 5%-nak a könyvtáros nem tudott segíteni, 4%-nak ugyan segítségére volt, ám ezt nem szívesen tette.

A megkérdezettek 8%-a korántsem csak kölcsönözni jár a könyvtárba, hanem a szabadpolcban való gyönyörködés céljából is, 4-4% pedig pihenni és tájékozódni az újdonságok között.

A kérőlapok tanúsága szerint a kéréseknek mindössze 6%-át nem tudja a könyvtár azonnal kielégíteni. Egyes szakok képviselete a ki nem elégített kérések között más-más arányú. Viszonylag kevés a kielégítetlen kérés a szépirodalmi, műszaki és természettudományi gyűjteményben, annál több a történeti, jogi, gazdasági állományra vonatkozóan. A kielégítetlenül maradtak 70%-a tanulmányi célból kölcsönzött volna, 18%-a munkájához, 12%-a pedig tudományos tevékenységéhez. Az olvasók túlnyomó része (63%) másfél-két évesnél nem régebbi irodalmat keres.

A pályaváltáshoz szükséges irodalom keresésének is vannak jelei. Hogy az ilyen irodalom beszerzése szisztematikusabb legyen, a könyvtár a közeljövőben kapcsolatot épít ki a munkaügyi központtal, amely tájékoztatna a „hiányszakmák" felől, és – remélhetőleg – az átképzési ajánlatok közben megemlítené a könyvtárat is, ahol segítséget lehet kapni az átképzési szándékok megvalósításához.

(Futala Tibor)

99/296

TOMNEY, Hilary – BURTON, Paul F.: Electronic journals: a study of usage and attitudes among academics = J.Inf.Sci. 24.vol. 1998. 6.no. 419-429.p. Bibliogr. 18 tétel.

Hogyan használják az egyetemi oktatók az elektronikus folyóiratokat, és mi a véleményük róluk

Egyetemi oktató; Elektronikus folyóirat; Felmérés [forma]; Használói szokások

A tanulmány azt vizsgálja, hogy egy brit egyetem öt tanszékének oktatói hogyan viszonyulnak az elektronikus folyóiratok használatához. Egyaránt figyelembe veszi a használókat és a nem-használókat, megvizsgálva, hogy miért használják, illetve nem használják ezt a hordozót. Összefoglalja az elektronikus publikációk előnyeit és hátrányait. Az eredmények azt mutatják, hogy bár jelenleg alacsony a használat, az oktatók nem zárkóznak el az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

új hordozó kipróbálásától. A természet- és műszaki tudományi tanszéken jelentősebb a használat, mint a művészeti vagy a kereskedelmi tanszékeken. A jogi tanszék munkatársai részt vesznek egy elektronikus-folyóirat projektben, s ez pozitívan befolyásolja a használatot. A fő korlátozó tényező a folyóiratok megtalálására fordítandó idő; az oktatóknak mindenek előtt meg kell ismerkedniük az új technológiával és az elektronikus folyóiratok megkeresésének módszerével.

(Autoref.)

Olvasáskutatás

99/297

1000 vuotta – 100 kirjaa = Kirjastolehti. 92.vuo. 1999. 4.no. 20.p.

1000 év – 100 könyv

Olvasásra nevelés

1000 év – 100 könyv címmel 1999. augusztus 12-én indul a Finn Könyvalapítványnak (Suomen Kirjasäätiö) és a finn közszolgálati televízió reggeli műsorának (Ylen Aamu-TV) közös irodalmi kampánya. A jelzett naptól kezdve heti öt – év végéig összesen száz – napon át egy-egy, finnül (is) megjelent könyvet mutatnak be széles körben: mind az elektronikus, mind az írott sajtóban, mind pedig a könyvesboltokban. A könyveket a két kampányindító cég, valamint pedagógusok képviselőiből álló szakértői csoport választja ki. A hangsúly a mai finn irodalmon és a „minden finn olvasó számára fontos" könyveken van. Törekszenek a válogatók a sokszínűségre is: a világirodalom klasszikusai, ismeretterjesztő művek, gyermek- és ifjúsági könyvek, krimik, képregények és sci-fik egyaránt lesznek köztük, s persze a szépirodalom minden műfaja (vers, próza, dráma) képviselve lesz. A reggeli tv-adás kezdi a bemutatást, a nap folyamán a rádió is foglalkozik vele, a nyomtatott sajtó számára pedig a Finn Távirati Iroda közvetíti ki folyamatosan az adott művet bemutató szöveget. A kampánynak honlapot nyitnak meg az Interneten is. Az utolsó könyv bemutatását szilveszter napjára időzítették.

(Sz. Nagy Lajos)

99/298

YU, Lianghzi – O'BRIEN, Ann: A practical typology of adult fiction borrowers based on their reading habits = J.Inf.Sci. 25.vol. 1999. 1.no. 35-49.p. Bibliogr. 28 tétel.

A szépirodalmat kölcsönző felnőttek gyakorlati tipológiája, olvasási szokásaik alapján

Olvasási szokások; Olvasáskutatás; Szépirodalom

A katalógusok egymagukban nem nyújthatnak elegendő tájékoztatást annak érdekében, hogy az olvasókhoz eljusson a nekik megfelelő szépirodalom. A propagáló tevékenységekhez egyre szélesebb körben alkalmaznak érdeklődési kör nyilvántartásokat (profiling schemes), vagyis olyan rendszereket, amelyek segítségével követhető, mi az, amit kedvelnek az ügyfelek, mi az, amit nem, milyen szokásokat vesznek fel. Az információkereső magatartás vizsgálatánál is alkalmazzák az érdeklődési területek és a keresési szokások nyilvántartásának kialakult módjait.

A jelen tanulmány egy tágabb felmérés részeredményeire támaszkodva módszertani keretet dolgoz ki a szépirodalom olvasóinak a közkönyvtári gyakorlat szempontjait figyelembe vevő csoportosításához. Előbb azonban sorra veszi az eddigi törekvéseket, melyek a prózaolvasók tipizálását célozták (pl. a nemre jellemző érdeklődés, a lélektani típusok szerinti megoszlás, a társadalmi helyzet és foglalkoztatás által behatárolt olvasói szokások). A cikk-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

írók szerint ezek a pszichológiai és szociológiai csoportosítások azért sem elegendőek, mert mindegyik csupán egy jellemző vonás alapján épít fel egy olvasói típust, holott az így azonos kategóriába sorolt olvasók ízlése és érdeklődése lényegesen különbözhet. Az egytényezős tipizálást elvetik a szerzők, de a túlságosan sokféle jellemző számbavételétől is óvakodnaknak. Nem minden tényező mérhető pontosan, számos tulajdonságnak a megfigyelés szempontjából nincs jelentősége.

A hiperszöveges információkeresés prózaolvasásra gyakorolt hátását igyekezett feltárni az a tágabb felmérés, melynek része az itt ismertetett vizsgálat. 300 vizsgálati alany bevonásával két közepes méretű brit közművelődési könyvtárban történt az adatgyűjtést. A felkéréskor közölték az olvasókkal, hogy elsősorban a katalógusok használhatóságát kutatják a regényolvasók körében. A részvételi szándék kinyilvánítását egy interjú követte, melynek során kiderült, hogy miért és mennyit olvas az interjúalany illetve, hogy milyen módon keresi az irodalmat. Ezután hiperszöveges keresőrendszerhez irányították az olvasót. Arra sarkallták, hogy szabadon kommentálja, milyen műveket miért is választ, milyen műveket miért nem, valamint korábbi olvasmányaihoz hogyan viszonylik a választott mű. Néhányan nem adtak elegendő mennyiségű használható információt, így a vizsgálati mintát végül 221 személytől nyert adathalmaz képezte. A felmérést folyamatosan végezte a láthatóan nem brit illetőségű (kínai) adatgyűjtő. Vele szemben a válaszadók talán kevésbé érezték, hogy társadalmi normákhoz kellene igazítaniuk olvasási szokásaikat. Különben a hangsúly érezhetően inkább a keresőrendszerek működésére, mint a személyes attitüd megfigyelésére helyeződött.

A tipológia elemzés Hempel és Oppenheim nevéhez fűződő, „attribute space" fogalma által fémjelzett módszerre alapult, melyet Lazarsfeld fejlesztett tovább és terjesztett el. Az egyének egy adott osztálya megfelel a jellemzők bizonyos kombinációjának. Ezek az osztályok további csoportokba rendezhetők, bizonyos kombinációk elejtésével, összevonásával (collapsing combinations) csökkentve az attribúció terét.(A választott szempontok szerint bizonyos jellemzők nem játszanak meghatározó szerepet. A hagyományos, kétértékű logika módszerei sem mindig felelnek meg a társadalomtudományi klaszterek képzéséhez.)

Az attribúciós tér megalkotásánál esetünkben érdemes kizárni a túl általános, csaknem minden alanyra jellemző vonásokat, illetve a túlságosan egyénhez kötött jellemzőket, mert ezek nem segítik a típusok megrajzolását. Végül az alábbi hat szempont mindegyike alapján kapott egy-egy attribútumot minden egyes olvasó: 1. A kölcsönzés gyakorisága (gyakori, ritka) 2. A rendszeresen olvasott szerzők száma (szerző-specifikus, mérsékelten szerző-specifikus és nem szerző-specifikus olvasók) 3. Név szerinti keresésmód illetve böngészés aránya 4. Az irodalmi értékű vagy a szórakoztató irodalom előnyben részesítése 5. Az olvasmányok változatossága 6. Magabiztosság a művek kiválasztásakor. Egyes jellemzőknek azonban szempontunkból vagy nincs elegendő megkülönböztető erejük, vagy rokonítva egy másikkal, egy hangsúlyosabb jellemző alá utalva hagyhatók figyelmen kívül. Például a szerző iránt elkötelezett olvasók a szerző neve alapján keresnek és magabiztosan választanak művet, a nem szerző-specifikus olvasók pedig böngésznek a polcokon és óvatosabban választanak, a keresésmód és a magabiztosság tehát elhagyható jellemzők, mivel tükröződnek a rendszeresen olvasott szerzők számában. Az olvasói érdeklődés jellemezhető az olvasott szerzők száma és a kölcsönzött könyvek tematikai változatossága alapján. A kölcsönző ilyen tipizálás szerint rendszeresen olvas: a) egyfajta művet egy meghatározott szerzőtől, b) többfajta művet egy meghatározott szerzőtől, c) egyfajta művet néhány szerzőtől, d) többfajta művet néhány szerzőtől, e) egyfajta művet szerzőtől függetlenül, f) többfajta művet szerzőtől függetlenül. Az a) és b)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

csoportból a partikuláris érdeklődésű, a c), d) és e) csoportokból pedig az univerzális érdeklődésű olvasók kategóriája alkotható meg, míg az f) csoport egyedül képezi az univerzális érdeklődésűek kategóriáját.

Maradt tehát három főbb jellemző: az olvasói érdeklődés imént vázolt horizontja, a kölcsönzés gyakorisága és az esztétikai élmény vagy a kikapcsolódás előnyben részesítése. Az univerzális érdeklődésűeknél nincs értelme megkülönböztetni az utóbbi jellemző alapján az irodalmi érték vagy a szórakozás előnyben részesítőjét. Következő lépésben kizárhatjuk azokat a kombinációs típusokat, amelyekre egyáltalán nem vagy csak elenyésző mennyiségű példát találtak a felmérés során. Így tehát figyelmen kívül hagyhatók a partikuláris irodalmi érdeklődésű gyakori kölcsönzők, a partikuláris irodalmi érdeklődésű ritkán kölcsönzők, és a partikuláris érdeklődésű, szórakoztatást kereső ritkán kölcsönzők.

Az olvasási szokások vizsgálata alapján a prózaolvasóknak végeredményben a következő hét olyan típusa különböztethető meg, melyeket érdemes figyelembe venni a szolgáltatások szervezésénél és a stratégiai tervezésnél is: partikuláris érdeklődésű olvasók; plurális irodalmi érdeklődésű gyakran kölcsönzők; plurális irodalmi érdeklődésű ritkán kölcsönzők; plurális érdeklődésű, szórakozás igényű gyakran kölcsönzők; plurális érdeklődésű, szórakozás igényű ritkán kölcsönzők; univerzális érdeklődésű gyakran kölcsönzők; univerzális érdeklődésű ritkán kölcsönzők.

A felmérésben a legtöbb olvasó (38%) a plurális érdeklődésű, szórakozás igényű gyakori kölcsönzők típusába esett, őket követték a plurális irodalmi érdeklődésű ritkán kölcsönzők (20%). Plurális érdeklődésűek részére készíthetők figyelemfelhívó ajánlójegyzékek, a könyvtárba ritkán látogatók számára pedig hasznosak lehetnek a gyarapodásjegyzékek. Különleges bánásmódot igényelnek a partikuláris érdeklődésű olvasók, mert ők általában nem kérnek segítséget a könyvtárostól, és gyakran csalódottan távoznak. Külön figyelmet érdemelnek továbbá a plurális érdeklődésű, szórakozás igényű ritkán kölcsönzők, mivel ők hajlamosak arra, hogy inkább megvásárolják a szükséges szórakoztató irodalmat. A témákra orientált olvasókat nem segíti a szépirodalom szerzői betűrendben szokásos elhelyezése.

Ez a tipológia számos irányban továbbfejleszthető, pl. az egyes típusokon belül a nemek szerinti megoszlást is lehetne vizsgálni. Ugyanakkor érdemes volna nagyobb számú vizsgálati alany bevonásával egy bővebb mintán kipróbálni a módszer érvényességét.

(Nagypál László)

Használók képzése

99/299

DANNENBERG, Detlev – MOTYLEWSKI, Michael – MÜLLER, Cord: Der schlaue Det. Ein Library-skills-online-tutorial = Buch Bibl. 51.Jg. 1999. 1.no. 44-48.p.

Interaktív program a használók képzésére a Hamburgi Főiskolán

Gépi információkeresés; Használók képzése -felsőoktatásban; Programozott oktatás

A hamburgi műszaki főiskola könyvtártanszékén az 1998/99 téli szemeszterrel kezdődően számítógépes, interaktív információkeresési tanfolyamot vezettek be. E programot a „Könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások gyakorlati alkalmazása" nevű kurzus keretein belül oktatják. A hallgató különféle keresési stratégiai mintákkal dolgozik, hétféle hozzáférési pontot használ, és megtanulja a kulcsszavakra, illetve tárgyszavakra épülő keresési straté-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

giák kiépítését. A program ismétléssel gyakoroltatja az egyes lépéseket, és glosszáriumban magyarázza el a fontos szakkifejezéseket (pl. csonkolás). A „túra" után a hallgatók egy gyorsteszt segítségével névtelenül ellenőrizhetik tudásukat, és keresési gyakorlatot végezhetnek egy speciális témában. A cél az, hogy az összes hozzáférési pont szerint kapjanak találatot, majd adják meg az eredmények adatait, amelyeket az oktató értékel, és javaslataival együtt visszaküld a hallgatónak. Ha a hallgatónak sikerült az összes hozzáférési pontot helyesen használni, a program automatikusan értesíti a megfelelő oktatót.

(Autoref. alapján)

99/300

LECKIE, Gloria J. – FULLERTON, Anne: Information litaracy in science and engineering undergraduate education: faculty attitudes and pedagogical practices = Coll.Res.Libr. 60.vol. 1999. 1.no. 9-29.p.

Az információs készség az alsóéves természettudományi-műszaki szakos hallgatók képzésében: az oktatók felfogása és pedagógiai gyakorlata

Didaktika -felsőoktatási; Egyetemi oktató; Felmérés [forma]; Használók képzése -felsőoktatásban

Mit tesznek a természettudományi és műszaki tanszékek az alsóéves egyetemi hallgatók információs jártasságának fejlesztéséért? E kérdés megválaszolására készült az a felmérés, amelynek során két nagy kanadai egyetem vonatkozó tanszékein vizsgálták a hallgatók véleményét az információs jártasságokról, és interjút készítettek velük az ezen jártasságokkal kapcsolatos saját pedagógiai módszereikről. Felmérték az oktatók tájékozottságát és véleményét is a rendelkezésre álló könyvtárhasználati-bibliográfiai oktatási módszerekről és a tudományos-műszaki könyvtárosoknak a képzésben betöltött szerepéről. A felmérés eredményei alapján a szerzők javaslatokat tesznek a tudományos-műszaki területek hallgatóira irányuló könyvtárhasználati képzés megtervezésére.

(Autoref.)

99/301

PERTTULA, Suvi: Yritystietopalvelua ammattikorkeakoulussa? Kiitos, Kyllä = Signum. 32.vol. 1999. 3.no. 52-53.p.

Vállalati információszolgáltatási kurzusok finn szakfőiskolákon

Használók képzése -felsőoktatásban; Termelés információellátása

Finnországban a szakfőiskolák és a megfelelő vállalatok, cégek együttműködésében fontos közvetítő pontnak tartják e főiskolák könyvtárait és azok információs szolgáltatásait. Több szakfőiskolán (pl. Kajaani, Kemi-Tornio, Lahti) vannak folyamatban olyan, az EU által finanszírozott projektek, amelyekben az azonos profilú termelő vagy szolgáltató vállalatok képviselői is részt vesznek. A jyväskyläi főiskolán „Információt a termelésbe" elnevezéssel indult el több mint egy éve az az információszolgáltatási projekt, amelynek két éves megalapozó szakaszát egymillió finn márkával támogatja az Európai Területfejlesztési Pénztár és a finn oktatási minisztérium. A program lehetőséget ad a hallgatóknak, hogy szaktanulmányaik mellett, kiscsoportos kurzusokban megismerhessék saját szakterületük információs forrásait, adatbázisait és kezelésüket, illetőleg elsajátíthassák az információkeresés és szolgáltatás elméleti és technikai alapjait. A diákok a kurzus folyamán is folyamatosan oldanak meg gyakorlati feladatokat, utána pedig „élesben" vesznek részt kéthetes gyakorlaton kis- és középvállalatoknál. Ennek során tényleges információkeresési feladatokat oldanak meg, s megadott témában

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szemlét is készítenek. Az eddigi tapasztalatok alapján mind az oktató, mind a hallgatók hasznosnak tartják a tanfolyamokat, amelyek egyébként bekerültek a főiskola hivatalos oktatási programjába.

(Sz. Nagy Lajos)

99/302

BRUCE, Cristine Susan: Workplace experiences of information literacy = Int.J.Inf.Manage. 19.vol. 1999. 1.no. 33-47.p.

Az információs készség munkahelyi vizsgálatának formái

Használói szokások; Igénykutatás dokumentációs szolgáltatásokra; Információszervezés; Termelés információellátása; Üzemi tájékoztatási központ

A cikk egy kutatás eredményeit foglalja össze, amelyben különféle szakemberek információs jártassági tapasztalatait vizsgálták. Kimutatja az ún. egyéni és szervezeti információs jártasság közötti különbségeket és kapcsolatokat. Az információs jártasság tapasztalatának hét fajtáját különbözteti meg. Ezek a tapasztalatok olyan fontos munkahelyi folyamatokhoz kapcsolhatók, mint távoli információforrások felderítése, információszervezés, testületi memória, kutatás és fejlesztés. Ez azt bizonyítja, hogy az információs jártasság egyaránt fontos jellemzője a munkaszervezetnek és a munkaszervezet alkalmazottainak. A cikk az információs jártasság képzési vonatkozásait is megvizsgálja.

(Autoref. alapján)

Lásd még 221, 266

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS, -TERJESZTÉS

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

99/303

KLEIN, Leo Robert: Schoolmen and humanists: a history of electronic text (1947-1987) = Publ.Acc. Serv.Q. 2.vol. 1998. 4.no. 45-64.p.

Skolasztikusok és humanisták: az elektronikus szöveg története (1947-1987)

Elektronikus dokumentum; Gépi szövegelemzés; Szakirodalom -humán tudományi; Tudományos kutatás

Az elektronikus szövegek története valójában a humán tudományokkal foglalkozók (a filoszok) számítógép-használatának, s végső soron magának a számítástechnikának a története. A történet nem sokkal a második világháború után kezdődött, amikor – kezdetben – a számítógép valóban még csak számítani (számolni) tudott, meg adatokat rendezni, gyorsan és folyamatosan változó módon. Így, ami-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kor a filoszoknak az a gondolata támadt, hogy a humán tudományokat a számítógéphez közelítsék – s ezáltal racionálisabb, objektívebb alapra tudják helyezni tudományukat – az volt a kérdés, hogy mit lehet megszámolni, analizálni, statisztikusan meghatározni. A történetnek ez az első része (amellyel e cikk foglalkozik), durván negyven évig tartott, ám valójában még mindig nem ért véget.

Konkordancia-jegyzékek, szómutatók, gépesített bibliográfiák, lexikográfia, szövegek egybevetése, bizonytalan szerzőségi kérdések eldöntése, tartalmi és stilisztikai elemzés – íme a leggyakoribb feladatok kb. 1980-ból. J. Strong bibliatudósnak még 30 évébe telt, hogy elkészítse 1890-re a hivatalos angol biblia-szöveg konkordancia-jegyzékét; 65 évvel később Ellison tiszteletes ugyanezt kb. 1300 óra alatt végezte el, ugyanis ő egy Remington Rand Univac számítógépet használt. Az első mégsem ő volt, hanem az olasz R. Busa páter, aki 1949-ben kezdte meg az *Index Thomisticus* elkészítését, azaz Aquinói Szent Tamás kb. tíz millió szavának feldolgozását az IBM lyukkártyás gépein. Az ötvenes-hatvanas években (nem utolsósorban a *Cornell concordance program* következtében) egész sereg konkordancia-jegyzék készült, s említendő a *Federalist Papers*-szel végzett munka is: a vizsgált dolgozatok közül 12 esetében a gépi elemzés a szóhasználat, egyes szavak gyakorisága alapján döntötte el egyértelműen, hogy Madison, és nem Hamilton művei.

A hatvanas években és a hetvenes évek elején több szöveg-elemzéssel foglalkozó központ jött létre világszerte (Pisa, Besançon, Toronto és több német város), az USA egyetemein azonban egészen más célból jöttek létre a számítógép-központok. Amikor az ötvenes évek elején Ellison tiszteletes megkörnyékezte konkordancia-tervével a Harvard számítógépeseit, ő volt az első filosz, aki egyáltalán betette a lábát egy számítógép-központba. Képzése pedig abból állt, hogy körbevezették, majd megmutatták, hová teheti a kabátját. Amikor a mainframe volt a király, a gép (illetve a gépidő) közelébe jutás sem volt egyszerű: mit akarnak ezek a drága gépek egyáltalán nem tudományos – vagy ami még rosszabb, irodalmi – célú használatával? Az első számítógép-készítette szómutató – Shakespeare műveiből – kötetenként jelent meg, minden drámáról külön, mert az egész egységesítése (ami lényegesen használhatóbb eszközt hozott volna létre) egyszerűen túl hosszadalmas, s így túl drága lett volna.

Az első számítógepek nem is tudtak szöveget kezelni, vagy ha tudtak, nem tudták a szavakat betűrendbe rendezni. Az idegen karakterek egészen a nyolcvanas évekig rémálmot jelentettek. A Macintosh (1984) korai népszerűsége egész egyszerűen annak volt köszönhető, hogy képes volt az orosz, kínai, arab stb. karakterek kezelésére (ami azt illeti, a legtöbb OPAC erre még ma sem képes). A lyukkártyát felváltó lyukszalag ugyan jobb karakter-kezelést hozott, de nehézkesebb volt a szerkesztése-javítása, az első lánc-nyomtatók pedig csak a nagybetűket, és egyetlen központozási jelként a kötőjelet ismerték.

A hetvenes években számos fejlemény jelentett mérföldkövet a számítógépek terén: megjelent a mágnesszalag; a „buta" terminálok és az időosztásos üzemmód pedig számos hozzáférési problémát oldottak meg. A RAM, a diszken való tárolás, a jobb nyomtatók tették könnyebbé az életet. A nyolcvanas években megérkeztek a mikrokompjúterek, a mainframe-gépekhez képest igen olcsón (akár egy autó áráért – írták akkoriban), s az évtized második felére már a használható szoftverek is kezdtek megjelenni.

A nagy nemzeti szótárak elkészítése (az *Oxford English Dictionary* – OED – mintájára) olyan presztízs-kérdéssé vált, ami komoly ráfordításokat is eredményezett, így jöttek létre a nagy szó-adatbázisok (Nancy, Firenze, Mannheim, illetve Chicago, ahová az ARTFL – American and French Research on the Treasury of the French Language – céljából áttelepítették a Nancyban rögzített több mint 150

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

millió szavas állományt, ezzel az akkori legnagyobb USA-beli adatbázist hozva létre). Az évtized végén pedig (1989) megjelent az OED második kiadása, amely kezdettől online adatbázisnak készült, s amelynek nyomtatott változata csak az „egyik lehetséges mellék-termék".

Minden számítógépes feldolgozás (konkordanciajegyzék, szótár, nyelvészeti elemzés stb.) azzal kezdődik, hogy a szövegeket be kell billentyűzni a gépbe. A legnagyobb ilyen vállalkozások közé tartozik a Louvaini Katolikus Egyetem 1968-ban alapított elektronikus dokumentumkezelő központja (*Centre de Traitement Electronique des Documents*), amely a középkori latin szövegek feldolgozásának céljával indult, és akkor növekedett hatalmas adatbázissá, amikor az egyházatyák műveinek új tudományos kiadásához digitális formában rögzítették a patrisztika teljes anyagát. A Bar Ilan Egyetem (Tel-Aviv) Responsa-projektje (mely méretében négyszerese az *Index Thomisticus*-nak) a teljes zsidó joghagyományt dolgozza fel kérdések, és minden idők jeles rabbijainak arra adott válaszai formájában. Az 1971-ben megkezdett *Thesaurus Linguae Graecae* valamennyi ógörög szöveg géppel olvasható formába való átírását tűzte ki célul, és több mint húszévnyi munka után, már közel a befejezéshez, kb. 70 millió szót tartalmaz. Az említetteknél jóval több hasonló, és még sokkal több kisebb projekt már akkora adatmennyiséget hozott létre, hogy arra is figyelni kellett, nehogy valaki újra kezdje „begépelni" az egyszer már digitalizált szöveget. Ez volt a fő motívuma az Oxford Text Archive 1976-os megalapításának, és egyik (bár hamar elhagyott) eredeti oka a tizenöt évvel később New Jersey-ben létesített Center for Electronic Texts in the Humanities-nek. Az oxfordi archívum „szemétkosár-politikája" – hogy minden szöveget befogad, tekintet nélkül eredetére, műfajára, nyelvére vagy technikai minőségére – 1994-re kb. 1200 szöveg begyűjtését eredményezte.

A szövegek gyűjtésével párhuzamosan növekedett a szabványosítás iránti igény, hiszen gyakran nehéz volt megállapítani, hogy az adott szöveg voltaképpen micsoda, honnan van, s néha még azt is, hogy milyen nyelven íródott. Az 1977-es és 1980-as ez irányú próbálkozások azonban kudarcba fulladtak. Szerencsére a kiadók (ahol először vették igazán igénybe a számítógépeket) hamar ráébredtek a szabványosítás valódi fontosságára. Ezért jött létre legalább a szöveg szerkezetének, elkülönülő elemeinek egységes felismerése/felismerhetősége érdekében az SGML (Standard Generalized Markup Language), amelyet 1986-ban emelt az ISO szabvány-rangra. Az SGML-t persze könnyebb leírni, mint használatba venni, s fogadtatása tekintetében a kiadói világ meglehetősen megoszlott. A humán számítógép-használók viszont örömmel fogadták: konferencián határozták el, hogy elfogadják, majd határozatot hoztak, hogy terveket dolgoznak ki az első határozat megvalósítására. Bizottságokat állítottak fel, külön-külön a lexikonok és szótárak, a dráma, a költészet, sőt, a bibliográfiai leírás számára. Ezeknek a Text Encoding Initiative elnevezésű bizottságoknak a munkája nyomán 1990-ben jelent meg az első – kísérleti – vezérfonal, majd 1994-re a *TEI Guideline*-ok harmadik változata már online, vagy a két kötetes „zöld könyv" formájában is elérhetők.

Az a tény, hogy a TEI-vezérfonalakat a kilencvenes évek elején e-mail formájában bocsátották közre, jól mutatja a hálózati számítástechnika növekvő fontosságát. Az itt említett nagy szöveges adatbázisok eredetileg mágnesszalagon terjesztették anyagukat, majd (a 80-as évek közepén) a CD-ROM vált kedveltté (az hordozta a OED-t, a TLG-t is). Az első online adatbázisok között volt a Responsa, majd a 90-es évek elejétől válik egyre gyakoribbá az „FTP" és a letöltés (pl. az Oxford Text Archive anyagaiból). Tehát már a Web megjelenése előtt is világos volt az út: adva volt a kódolás lehetősége a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

TEI-vezérfonalak formájában, és adva volt a médium is az anyagok terjesztésére.
A mostanáig említett munkálatok legtöbbje azonban csak arra használta a számítógépet, hogy meggyorsítsa azt a munkát, amit korábban másképp végeztek el, s nem egyszer ténylegesen ugyanazt a munkát ismételték meg gépesítve, amit már korábban is megcsináltak.

(Mohor Jenő)

99/304

MARTELLINI, Enrico: I periodici elettronici in biblioteca = Boll.AIB. 38.vol. 1998. 3.no. 325-334.p. Bibliogr. 15 tétel.

Res. angol nyelven

Elektronikus folyóiratok a könyvtárban

Elektronikus folyóirat

Néhány éve a könyvtárak igen kellemetlen gazdasági megszorításokkal szembesülnek, amit egyrészt a szűkülő költségvetés, másrészt a tudományos közösség által elérni kívánt információk növekvő mennyisége határoz meg; a használói igények kielégítése messze meghaladja a könyvtárak gazdasági lehetőségeit. A válságon való túljutásban fontos szerepet játszhat az új technológia, mind a szigorúan vett gazdasági szempontok, mind a növekvő mennyiségi és minőségi igények tekintetében. A könyvtárosok körében általános beszédtéma lett a hozzáférés illetve birtoklás, valamint a papír és az elektronikus publikációk közötti választás problémája.
Különösen a folyóiratok világa van állandó erjedésben: az adatok szerint az elektronikus folyóiratok száma jelentős mértékben növekszik, s ezek már most – de legalábbis a közeli jövőben – számos lehetőséget kínálnak. Az előnyök hosszú listája mellett viszont nem lehet eltekinteni a problémáktól, amelyeket mindazok panaszolnak, akik az elektronikus folyóiratok mellett döntöttek. Az elektronikus folyóiratok természetéből fakadó gondokat már sokan tárgyalták, de kevés figyelem fordult a könyvtárosok napi munkájában felmerülő problémákra, azokéra, akiknek feladata az elektronikus folyóiratok biztosítása a használók számára.
A Scuola normale superiore (Pisa) könyvtárának tapasztalati szerint e szolgáltatás már beindításakor számos bonyodalmat okozott, nehézségek támadtak a kiadókkal való viszonyban, a munkaállomások szervezésében és a használók tájékoztatásában. A kiadókkal való viszony részint az elektronikus médium újdonság volta, részint a kiadói-szerkesztői döntések gyakori változása miatt okozott gondokat, s ez az adminisztratív procedúrák csökkentésére irányuló törekvések ellen hat. További bonyodalmakat okoz, hogy a kiadók nem elégedtek meg papír-kiadványuk elektronikus változatának terjesztésével, hanem azt olyan, szerves struktúrájú szolgáltatásban helyezik el, amelynek további kiegészítő szolgáltatásai is vannak. Nem egyszerűsítik a helyzetet azok a közvetítők sem, akik a különböző kiadók termékeit egy-egy téma alá csoportosítva kínálják szolgáltatásaikat.
Az elektronikus folyóiratok rendelkezésre bocsátása gondos tervezést, szervezést igényel. Képet kell kapni (és adni) e folyóiratok elérésének lehetőségéről, a munkaállomásokat pedig nemcsak fel kell szerelni, hanem fenntartásukról is gondoskodni kell. A használók tájékoztatását is meg kell tervezni, nemcsak a hogyant, hanem a tájékoztatás pontos tartalmát is. Kérdés, hogy a tájékoztatás a fizetett, a csak könyvtár-tagok számára elérhető elektronikus folyóiratokról szóljon, vagy mindazokról a teljesen ingyenes publikációkról is, amelyek mindenki (a könyvtáron kívülieket is beleértve) számára elérhetők.
Az elektronikus folyóiratok kezelése jóval több, mint egy nyúlvány a hagyományos folyóirat-kezelésen: fenn kell tartani a kapcsolatot a kiadókkal, az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adatfeldolgozó központokkal; gyakoriak az instabil helyzetek, sok a változás az elektronikus folyóiratok folytonos megújulása következtében; sok törődést igényel a felhasználói szerződések megkötése és betartása; külön figyelmet kell fordítani a használók tájékoztatására. Nagy szükség van a könyvtárak és a kiadók közötti együttműködésre, nemcsak a folyóirat-adminisztráció csökkentése miatt, hanem a szükségleteknek való gyors megfelelés, és az adattárolás problémáinak megoldását szolgáló szabványosítás érdekében is.

(Mohor Jenő)

99/305

CAWKELL, Tony: Electronic books = Aslib Proc. 51.vol. 1999. 2.no. 54-58.p.

Az elektronikus könyv

Elektronikus könyv; Könyvkiadás

„Egy jó könyv az emberi lélek legtisztább esszenciája" – mondja Thomas Carlyle; a könyv bizonyos mennyiségű nyomtatott oldal, egyik élüknél összekötve és rendszerint vastagabb papírral vagy valamilyen kemény táblával védve, írja egy értelmező szótár; az elektronikus könyv pedig a könyvvel azonos (analóg), a számítógépes megjelenítés érdekében digitális formában lévő szöveg leírására használt kifejezés – a könyvtár- és tájékoztatástudomány nemzetközi enciklopédiája szerint.

A nyomtatott könyvnek olyan sok előnye van, hogy még igen hosszú ideig fennmarad. A jelenlegi tapasztalatok szerint pl. a Tulip projekt (kilenc nagy USA egyetemen számítógépen elérhető több mint fél millió folyóirat-oldal) használói az elolvasni kívánt oldalakat, minden technológiai fejlesztés ellenére, kinyomtatják, csak éppen a legnagyobb teljesítményű lézernyomtatók sebességével nem elégedettek.

Az elektronikus könyvről számos elképzelés született. 1984-ben a *The Annual Review of Information Science and Technology* már egész fejezetet szentelt a géppel olvasható szótárak témájának, a következő évben pedig (Weyer és Borning cikkében) már a mai multimédiát írják le, a jövő elektronikus enciklopédiája előnyeit taglalva. 1990-ben megfogalmazták: ahhoz, hogy a fogyasztók elfogadják az elektronikus könyvet, annak többet és mást is kell nyújtania, mint amit a nyomtatott szöveg olvasása ad. Ez pedig leginkább a referensz-művek körében lehetséges – így születtek az első elektronikus könyvek a szótárak, majd a telefonkönyvek. menetrendek, szolgáltatás- és gyártmány-kalauzok és hasonlók.

Most a tünetek a „megérkezett az elektronikus könyv" szindrómára utalnak. Úgy látszik, hogy a szükséges technológia, megfelelő áron, rendelkezésre áll. Az első próbálkozások azonban (akár az Ausztráliában készült Smartbook, akár a 100 dollár körüli áron reklámozott Izon mikrografikus olvasó) nyomtalanul eltűntek. 1998 októberében egy keresés a Weben (Alta Vistával) az „elektronikus könyv" kifejezésre 33 787 találatot adott, ezt 'cím' prefixummal szűkítve 1335-re, majd 1998. január 1. utánira korlátozva 779 találatra sikerült leszorítani. További szűkítéssel megállapítható volt, hogy ezek durván fele „tömegfogyasztásra szánt" (szórakoztató) elektronikus könyvvel foglalkozik (s nagy részük reklám).

A legújabb hírek szerint a SoftBook, a NuvoMedia (Rocketbook), az Everybook számítástechnikai eszközöket (nagy tárolókapacitást, különösen jó minőségű LCD-képernyőt) és az „olvasnivaló" pénzért való letöltésének lehetőségét használva próbálja megvalósítani az elektronikus könyvet, amely a sci-fi irodalomban az 1940-es évektől van jelen. Az Ioptics nevű cég viszont egy OROM nevű optikai tárolókártyát fejlesztett ki, melynek mikro-lencsés, fényemitter-diódás olvasó-berendezése egyáltalán nem tartalmaz mozgó alkatrészt. Tehát a jelenlegi generáció is több lehetséges irányba mutat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szabványokról mintegy hat évvel ezelőtt esett komolyan szó, amikor az elektronikus könyv még a CD-ROM-ot jelentette. Most megalakult az „Open E-book Standards Group", amely többek között a Microsoft, NuvoMedia, Softbook, EveryBook, Hitachi, Bertelsman és mások képviselőiből áll.
Ami a tartalmat illeti, vannak ugyan szerzői jogi kérdések (a szabványcsoport ezekkel is foglalkozik), de csak az amerikai Gutenberg Association 10 ezer olyan címet tervez digitalizálni 2001 végéig, amelynek nincs copyright-tulajdonosa, tehát van miből válogatni.
Az igazi kérdés azonban az, hogy ki fogja használni az elektronikus könyvet? Úgy tűnik, a papírminőségű (felbontásában a nyomtatottal egyenértékű) képernyő rövidesen megvalósul. Mi kell még? Bizonyos könyvtípusok esetében fontos a keresett információ gyors megtalálása – a tárolt szövegben való információkereső technológiák sokat segítenek. Ami a szórakoztató olvasást illeti, itt a költség, a kényelem, a könnyen olvashatóság és a széles választék lehet fontos. Ám kell-e elektronikus könyv azoknak – főleg idősebbeknek – akik még olvasnak, és kell-e elektronikus könyv azoknak – főleg ifjabbaknak – akik amúgy is csak a tévét bámulják? Hogy fog kinézni egy könyvespolc ötven év múlva? A gyűjtőknek biztos lesznek nyomtatott könyveik, de vajon a könyvtárakból is lehet-e még kölcsönözni? És milyen lírai lenne Carlyle, ha az emberi lélek legtisztább esszenciáját egy doboznyi integrált áramkör őrizné?

(Mohor Jenő)

99/306

DORMAN, David: The e-book: pipe dream or potential disaster? = Am.Libr. 30.vol. 1999. 2.no. 36-39.p.

Az elektronikus könyv: álom vagy katasztrófa?

Elektronikus könyv

A 60-as évek második felében jelent meg a hordozható, interaktív elektronikus könyv (Dynabook) terve. A készülékek csak 1998-ban jelentek meg. A ma kapható legkönnyebb súlyú nézőke, a RocketBook 20 súlya kb. annyi, mint egy papírra nyomtatott könyvé. 1998-ban az IBM, majd a Microsoft állt elő egy újítással a szövegek feloldása területén. Az MIT Médialaboratóriuma és a Xerox Palo Altói Kutatási központja olyan „elektronikus tintát" fejlesztett ki, amellyel az e-könyvek egy-egy oldalát egy dollárnál kevesebbért lehet előállítani. Technológiai szempontból kétségtelen tehát, hogy az elektronikus nézőkék hamarosan versenyre kelnek a könyvekkel és folyóiratokkal mint a terjesztés eszközeivel.
A szerzők, kiadók, terjesztők, könyvtárosok és olvasók azt érzékelik, hogy a könyv mint fizikai tárgy és annak információtartalma – amely az ő kapcsolatrendszerük alapjául szolgált – egyre inkább elválik egymástól. A digitális tartalom nem kötődik egyetlen fizikai objektumhoz. Ha viszont e tartalom nem ellenőrizhető oly módon, mint a fizikai tárgyak esetében, hogyan fog a társadalom gazdaságilag ösztönözni a tartalom megalkotására? Ha a másolást nem lehet megakadályozni, gyakorlatilag bárki bármilyen digitális információt birtokolhat anélkül, hogy fizetne érte. És viszont: a digitális információk olyan ellenőrzése válik lehetségessé, hogy egyáltalán nem lesz majd mód másolásra és az információkhoz való hozzáférés olyan szoros ellenőrzés alá kerülhet, amit a nyomtatott tartalomnál el se lehetett képzelni. A könyv mint fizikai tárgy tehát egyre inkább elválik az információtartalomtól és ez megzavarja hagyományos jogszabályainkat és az általunk a szellemi tulajdon területén követett gyakorlatot, sőt nehezen kivívott jogunkat az információhoz való hozzáférésre.
A digitális tartalom kódolására, kompatíbilis átvitelére és bemutatására szabványos megoldásokat kell kidolgozni. Az ingyenes e-könyvek szolgáltatói (Gutenberg-projekt, Online Books Page) a legfőbb ter-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

jesztőkké válhatnak a közszolgálati területen. Ha a könyvek könnyen letölthetők lesznek, senki nem akar majd könyveket vásárolni a kiadótól vagy akárcsak a könyvtárból kölcsönözni.

Az e-könyvek PDF- (képekhez kifejlesztett, jogvédett szoftver, amelyért térítés fizetendő) vagy HTML- (ez a web általános jelölőnyelve) formátumban készülnek. Most kezdik használni a szabványos XML formátumot, amelyet a Microsoft is propagál, és amelyet különböző nézőkékkel lehet használni. Az XML metaadatok létrehozását is támogatja. Szintaxisa a Resource Description Framework-kel együtt tökéletesen alkalmas a Dublin Core-hoz és a különböző TEI (Text Encoding Initiative) programokhoz. Arra is használható, hogy a szerzői jog kezelését bekezdésekre és kifejezésekre bontva végezze el, és akár arra is, hogy a szerzői jogvédelemmel egyidejűleg a szoftver indexelést végezzen vagy keressen a szövegben. A formátumok közötti konkurenciaharc következtében akár az is előfordulhat, hogy a könyvtárak kénytelenek lesznek régi szövegeket új formátumban még egyszer megvásárolni, mint ahogy ez már a zeneművek esetében megtörtént a különböző hordozókra való áttérésnél.

Új, digitális ellenőrzési mechanizmus van kialakulóban, amely lehetővé teszi majd, hogy az e-könyvek a nyomtatott könyvek fizikai tulajdonságait utánozzák, egyszerre több helyen ne legyenek hozzáférhetők és ne legyenek másolhatók. A technológiát „megbízható rendszerek" (trusted systems) néven emlegetik, egy cégcsoport, köztük az IBM, a Folio és a Xerox fejleszti ki. E rendszerek szoftverje és hardverje olyan eszközökkel használható, amely a megbízható rendszerek protokollját támogatja. Ezzel a mű tartalmának vagy annak egy részének másolása, kölcsönadása és az adatok átvitele ellenőrizhetővé válik. Például szabad a művet indexelni és az indexkifejezéseket keresési célra megjeleníteni, de kiterjedt részletek vagy az egész mű másolása esetén már egy fizetési/megvásárlási protokoll indul el. Egy vélemény szerint a megbízható rendszerek technológiája alapozza meg az e-könyvek sikeres könyvtári használatát.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 230, 253-254, 262, 275, 278-279, 284, 296, 312

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

99/307

ALEŠIN, L.: Kak vitâz' na rasput'e. Neskol'ko principov komp'uterizacii = Biblioteka. 1999. 1.no. 53-55.p.

Győztesként a válaszúton: a számítógépesítés néhány elve

Számítógépesítés

Az oroszországi könyvtárak alapvető tennivalója az automatizálás. Jó volna – szeretnék sokan –, ha valamilyen mesebeli figura teljes sikert garantálna számukra. Csakhogy a mai kor nem mesés: minden könyvtár maga felelős az e téren bekövetkező sikerért, illetve – rossz esetben – balsikerért.

Az egyetlen lehetséges segítség: ösztönzés a folyamat hibátlan módszerű véghezvitelére. E célból a referált cikk „hétparancsolatban" fogalmazza meg a követendő vezérelveket.

Az automatizálási elhatározásnak mindenekelőtt a könyvtári adatok elemzésén, a rendelkezésre álló személyzet értékelésén, a pénzforrások „beméréséń" stb. kell alapulnia. A pozitív döntésről speciális dokumentumot kell készíteni.

Másodjára: az automatizálás technikai indokoltságából kiindulva készítendő el a vállalkozás tervezete, amelyet a fenntartónak minden esetben jóvá kell hagynia. A kezdeti tervvázlatnak több – négy-öt – fázist megjárva kell „érlelődnie".

A harmadik tennivaló: a könyvtár munkatársai közül valakit (nyilván a legalkalmasabbat) teljes jogkörrel kell megbízni az időközben elfogadott automatizálási terv realizálásával.

Negyedikként több, már automatizált könyvtárban tanulmányozni és elemezni kell az ügymenetet, s ami pozitívat csak lehet, hasznosítani kell a „hazai" körülmények között.

Ötödszörre ki kell jelölni az egyes részfeladatok végrehajtásának felelőseit, ui. a tennivalók annyira szerteágazóak, hogy csak egy jól szervezett vezetői team képes sikerrel megvalósítani őket.

Az eddigiekkel párhuzamosan, s ez a hatodik jótanács, fel kell készíteni a könyvtár munkatársait az automatizáltság körülményei között végzendő munkára, mégpedig a majdani konkrét munkaköröket minél inkább figyelembe véve. Le kell küzdeni a személyzet gátlásait, illetve készség szintű jártasságig fejleszteni az egyes kollégák felkészültségét.

Végül – hetedjére – starthelyzetbe kell hozni az egész vállalkozást.

(Futala Tibor)

Lásd még 242

Elektronikus könyvtár

99/308

DEAN, Charles [ed.]: Special theme: Shaping the electronic libary – the UW-Madison approach = Libr.Hi Tech. 16.vol. 1998. 3-4.no. 66-156.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az elektronikus könyvtár kialakítása – a University of Wisconsin tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár

A Library Hi Tech jelen tematikus összeállítása a University of Wisconsin-Madison tapasztalatait ismerteti elektronikus könyvtáruk (EK) létrehozásáról. A általános könyvtári rendszer igazgatójának bevezetője után a következő cikk a projekt vezetési-irányítási kérdéseivel foglalkozik. A könyvtártechnológiai csoport munkatársainak következő cikkei három területet érintenek. Az első ismerteti az EK könyvtár használónak rendelkezésére álló erőforrásokat és szolgáltatásokat; a második az EK technikai infrastruktúráját mutatja be, és arra is kitér, hogy az automatizálás hogyan fejlődött az egyetemen az elmúlt évtizedben; a harmadik cikk az EK szolgáltatásainak mindennapi műszaki támogatását ismerteti, beleértve a könyvtárosoknak és a használóknak nyújtott támogatásokat. A tematikus rész zárócikke általánosságban vizsgálja a digitális könyvtár jövőbeli fejlődési irányait és lehetőségeit.

(Autoref. alapján)

99/309

SANTORO, Michele: Biblioteche domani: il mutamento delle prospettive bibliotecarie all'alba del terzo millennio = Boll.AIB. 38.vol. 1998. 3.no. 303-324.p.

A holnap könyvtárai: a könyvtári perspektívák változása a harmadik évezred hajnalán

Elektronikus könyvtár; Jövő könyvtára

Az információtechnológia rendkívüli fejlődése mélyen érinti a könyvtárakat, amelyek ma lényegi változásokat tapasztalnak meg. A legjelentősebb átalakulást egyrészt az egyes folyamatok gépesítése és az online katalógusok megvalósulása, másrészt a nem-papír alapú dokumentumok (akár CD-ROM-on, akár számítógépes hálózaton érkeznek) növekvő jelenléte jelenti. Ezek az innovációk a könyvtár képét is megváltoztatják, radikális átalakulás felé vezetik. A „virtuális könyvtár" kifejezés jelzi a könyvtárnak ezt az új dimenzióját, ugyanakkor a „digitális könyvtár" kifejezés is általánosan elterjedt. Nem szinonímákról van szó: a virtuális könyvtár azokra az elképzelésekre és javaslatokra utal, amelyek az elektronikus technológia előrehaladtával fejlődtek ki, és egy új könyvtári paradigma megszületéséhez vezettek; a digitális könyvtár pedig ezeknek az elképzeléseknek a konkrét megvalósítását jelenti, azaz nagymennyiségű papír-dokumentum digitalizálását és az elektronikus információ új szerveződését.

A virtuális könyvtár lényege a távoli hozzáférés, a könyvtár tartalmához és szolgáltatásaihoz, valamint minden más információforráshoz (ami nem más, mint a világ minden táján szétszórt különféle papír és elektronikus dokumentum-gyűjtemények számítógépes hálózatok által összekötött összessége), ami semmivé teszi a távolságokat, és megkönnyíti a dokumentumok megtalálását. D.K. Gapennek ez a felfogása a virtuális könyvtár két fontos aspektusát emeli ki: egyrészt a tudáshoz való általános és majdnem univerzális hozzáférést, a hálózatokon keresztül megosztva az összes információforrást; másrészt a könyvtárak közötti szoros együttműködést, amelyek a távközlési-távadatfeldolgozási kapcsolatoknak köszönhetően képesek elérni ezt a hatalmas információ-vagyont, szellemi örökséget.

Mindezek egyike sem új jelenség, hanem a Nyugat dokumentációs tradíciójának része, ezért a virtuális könyvtár előtörténetét is vizsgálhatjuk, azaz mindazokat a momentumokat, amelyekben a könyvtárak közötti együttműködés és a tudás egésze fölötti rendelkezés vágya ötletek és konkrét tervek formájában öltött testet. A technológia fejlődése először a 70-es években érte el a könyvtárakat, az első gépi rendszerekkel, és egy sor kooperációs

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

programmal. A folytatást az OPAC-ok létrehozása és az online adatbázisok használata jelentette, majd a CD-ROM-ok és az Internet vezetett a könyvtári paradigma végső megváltozásához, amely többé nem a masszív dokumentumbeszerzésen alapszik, hanem a hozzáférés biztosítása és a távoli források használata felé irányul.

A paradigmaváltás (a birtoklástól a hozzáférés felé) a könyvtárak szervezetében is rendkívüli hozadékkal járt. A szerzeményezés figyelme fokozatosan a hálózaton, vagy könyvtárközi kölcsönzésen keresztül elérhető dokumentumok és a dokumentumellátó szervezetek felé irányul. Az állományépítés, állománykezelés is változott, hiszen a mai állományban a helyben, ténylegesen meglévő (birtokolt) papír és a hálózaton keresztül elérhető egyéb dokumentum egyaránt jelen van. A gazdálkodás változása, hogy pénzeket kell átirányítani a költségvetésen belül (hardver- és szoftverköltségek, a rutinfeladatok megoldásához külső – megbízásos – munkaerők, a dokumentumszolgáltatók számlái és a növekvő könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatos költségek mind új igényként jelentkeznek). A könyvtár politikája, tervezése gondosan kell, hogy meghatározza céljait a nyújtandó (új) szolgáltatások és azok eredményeinek mérése terén. A belső szolgáltatások terén fontos változás a katalogizálási és osztályozási (indexelési) gyakorlat adaptálása a vegyes (papír és elektronikus) dokumentumokra. A külső (referensz) szolgáltatások változása, hogy célja egyrészt az információforrások felkutatása és rendezése, másrészt a használók képzése a források jobb használatára; mindez a belső és a külső (olvasószolgálati) munka konvergenciájához vezet.

Mindezek alapján arra gondolhatunk, hogy a könyvtáros szerep erősödik, feladatai mennyiségi és minőségi növekedése következtében; ugyanakkor azonban jelen vannak a piacon azok az új eszközök, amelyek kifejezetten arra lettek kitalálva, hogy egyszerű és barátságos módon elégítsék ki a felhasználó igényeit, s ez a „dizintermediáció" felé, azaz a hagyományos könyvtári szerep: a dokumentum és az olvasó (használó) közötti közvetítő szerepének eltűnése felé is mutat.

R. Lucier dolgozta ki azt a tudás-menedzsment modellt, ami a legdinamikusabb és leginnovatívabb javaslat a könyvtári tevékenység szervezésében. Eszerint a könyvtár az információs folyamat ciklusának nem a végén, hanem az elején helyezkedik el, a könyvtárosnak fontos szerepe van nemcsak az információ kezelésében és terjesztésében, hanem létrehozásának folyamatában is.

A könyvtáros, mint tudás-menedzser alapvető fontosságú a virtuális könyvtár stratégiájában, így a könyvtáros, a rutin-feladatoktól – a fejlett technológiáknak köszönhetően – megszabadulva a tudásproducer szerepéhez térhet vissza, ami évszázadok óta (ha nem is ezzel a kifejezéssel) a könyvtáros „imázsának" része.

(Mohor Jenő)

99/310

MALINCONICO, Michael S.: Biblioteche digitali: prospettive e sviluppo = Boll.AIB. 38.vol. 1998. 3.no. 275-301.p. Bibliogr. 30 tétel.

Res. angol nyelven

A digitális könyvtárak perspektívái, fejlődésük

Elektronikus könyvtár

A szakkönyvtárakat szorongató problémák legsúlyosabbika az időszaki kiadványok beszerzése és rendelkezésre bocsátása, aminek okai a gyorsan növekvő folyóirat-árak és a publikált információk robbanásszerűen növekvő mennyisége. A könyvtárosok és a tudományos élet tisztségviselői az 1990-es évek elején kezdték felfedezni az elektronikus technológiák lehetőségeit a nyomtatott formájú tudományos kommunikáció problémáinak megoldásá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ra. Az elektronikus publikálásnak számos előnye van, és számos írás foglalkozott már ezzel. Az elektronikus publikáció gazdasági előnyei azonban – úgy tűnik – sajnos még sokáig nem lesznek realizálhatók.

Az világos, hogy az elektronikus információs források következetesen kiszorítják majd a hagyományosakat, és hatalmas változások állnak előttünk. A szakirodalomból viszont az is kitűnik, hogy rendkívül kevés empirikus adatunk van, nincs objektív mércénk, nincs megbízható eszközünk a változások megtörténtének, mértékének felbecslésére. Mégis, fel kell térképeznünk a változásokat, hogy következményeiket előre láthassuk és ellenőrzés alatt tarthassunk.

Ennek érdekében végzett az IFLA Információtechnológiai szekciója vizsgálatokat annak megállapítására, hogy milyen tudományos és szakkönyvtárak milyen mértékben támaszkodnak az elektronikus forrásokra a hagyományosak mellett, illetve helyett. Kérdőíveken mérték fel, hogy különböző könyvtárcsoportok milyen elektronikus szolgáltatásokat nyújtanak, és hogy költségvetésük mekkora részét szánják ezekre. Az adatokat az éppen befejezett, továbbá a 2 és 4 évvel ezelőtti költségvetési év vonatkozásában kérték, esetleges trendek megállapítása érdekében. Az eredményekből meglehetősen világosan látszik a digitális könyvtár felemelkedése. Az elektronikus információkhoz való hozzáférés növekszik, s a leggyorsabb növekedés a távoli, online adatbázisok, valamint az Internet-jellegű hozzáférések terén látható. A legutóbbi években az online szolgáltatásokon keresztüli teljes szöveges elektronikus anyagokhoz és a helyben épített adatbázisokhoz való hozzáférés növekedett jelentősen. Különösen fontosnak tűnik a teljes szövegekhez való hozzáférés (talán éppen az UMI, a Dialog és hasonló szolgáltatók fejlett szolgáltatásainak köszönhetően), és a weben keresztüli hozzáférés növekedése nyilván tovább erősíti az online dokumentumellátás felé mutató trendet.

A vizsgált időszakban megháromszorozódott (16%-ról 50%-ra emelkedett) azon könyvtárak száma, amelyek anyagi költségvetési keretük 5-10%-át fordítják elektronikus szolgáltatásokra. Nulláról 10%-ra emelkedett a 11 vagy több százalékot erre fordítók aránya, míg az 5%-nál kevesebbet költők aránya a 80% fölöttiről 40% alá csökkent. Az derült ki, hogy a könyvtárak egyre többet költenek elektronikus információforrásokra, és ezt a pénzt az anyagi keretből veszik el. Ez azt sugallja, hogy e források immár fontos könyvtári javak, és kezdenek versenyezni a hagyományos formákkal. Növekszik a folyóiratokat lemondó könyvtárak száma, és a lemondásokban növekszik az elektronikus források szerepe. 1995-ben (az utolsó vizsgált évben) a megkérdezett könyvtárak kb. 60%-a válaszolt úgy (a négy évvel korábbi 26%-kal szemben), hogy egy folyóirat-lemondási döntésnél figyelembe veszik az elektronikus alternatívákat. Mind az anyagi, mind az egyéb költségek költségvetési növekedésének üteme csökken, s ezt különösen a tudományos és műszaki folyóiratok legalább évi 10-15%-os áremelkedésére tekintettel kell figyelembe venni. Különösen problematikus a helyzet, ha a mind nyomtatott, mind elektronikus formátumú új források folyamatosan növekvő mennyiségére is gondolunk.

Várhatóan a könyvtárak a jövőben sem fognak kevesebb kísérletet folytatni a nyomtatott és mikrofilmes információforrások elektronikussal való helyettesítése tárgyában. A most összegyűjtött adatok jól szolgálják a digitális könyvtár fejlődésének feltérképezését, és tervbe vették az új adatgyűjtést annak ellenőrzésére, hogy a megfigyelt trendek folytatódnak-e, és megkezdték hasonló adatok összegyűjtését világszerte is.

(Mohor Jenő)

99/311

OLEN, Sandra: Information literacy and the virtual library = Mousiaion. 16.vol. 1999. 2.no. 55-68.p. Bibliogr.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Információs jártasság és a virtuális könyvtár

Elektronikus könyvtár; Ember-gép kapcsolat; Hatékonyság; Számítógép-hálózat

A virtuális könyvtár napjainkra realitássá vált, mert az Interneten keresztül sok olyan információforrás érhető el, amelyek a világ különféle könyvtáraiban, adatbázisaiban, kutató központjaiban és tájékoztatási intézményeiben találhatók meg. A cikk elmagyarázza, hogy annak ellenére, hogy a virtuális könyvtár használójának ilyen nagy választék áll a rendelkezésére, nem biztos, hogy hatékonyan fel is tudja ezeket használni. A cikk számos, a virtuális könyvtár használatát érintő információs jártassági kérdéssel foglalkozik. Szemügyre véve az információkeresési folyamat lépéseit, arra a következtetésre jut, hogy a virtuális könyvtár használatához a hagyományos jártasságokra és az új ismeretekre egyaránt szükség van.

(Autoref.)

99/312

DE KOCK, Marthie G.: Virtual or digital information service – where do we start? = Moussaion. 16.vol. 1998. 2.no. 30-45.p.

Virtuális vagy digitális információs szolgáltatás – hogyan fogjunk hozzá?

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus dokumentum; Különgyűjtemény

A legtöbb korszerű felsőoktatási tájékoztatási szolgálat az oktatás és kutatás információellátását digitális vagy virtuális szolgáltatásokkal igyekszik megoldani az egyetem területén. Céljuk a más intézményekkel való együttműködés, egyrészt az információk (nyomtatott és digitális szövegek, multimédia, hipermédia, hangzó- és kép-dokumentumok), másrészt az információtechnológia (hálózatok, adatbázisok) egymás közötti megosztása a használóik információszükségleteinek kielégítésére. A virtuális információszolgálat egy „adatraktárra" emlékeztet, intranet része is lehet, és különféle eszközök útján közvetített digitális információkat tartalmaz. Az online dokumentumokat abban a formában teszi hozzáférhetővé, ahogyan azok előfordulnak, semmilyen hordozóra nem rögzítik őket. A digitális formátumú információk aránylag alacsony áron, könnyen és gyorsan hozzáférhetők. A cikkben ismertetett dél-afrikai virtuális információszolgálatok 24-órás képzési, oktatási és tanácsadási szolgálatot is működtetnek.

(Autoref.)

Lásd még 222, 251

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ismertetett cikkek forrásai:

Am.Libr. – American Libraries (US)
Arbido. – Arbido (CH)
Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)
Biblioteka – Biblioteka (RU)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliotekoved. – Bibliotekovedenie (RU)
Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)
Boll.AIB. – Bolletino Associazione Italiana Biblioteche (IT)
Bottom Line – The Bottom Line (US)
Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)
Bull.CVTI. – Bulletin CVTI (SK)
Coll.Res.Libr. – College and Research Libraries (US)
Čtenář – Čtenář (CS)
Dial.Bibl. – Dialog mit Bibliotheken (DE)
Documentaliste –Documentaliste (FR)
Inf.Technol.Libr. – Information Technology and Libraries (US)
INSPEL – INSPEL (I)
Int.Cat.Bibl.Cont. – International Cataloguing and Bibliographic Control (I)
Int.J.Inf.Manage. – International Journal of Information Management (GB)
Interlend.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)
J.Am.Soc.Inf.Sci. – Journal of the American Society for Information Science (US)
J.Educ.Libr.Inf.Sci. – Journal of Education for Library and Information Science (US)
J.Inf.Sci. – Journal of Information Science (GB)
J.Libr.Adm. – Journal of Library Administration (US)
J.Libr.Inf.Sci. – Journal of Librarianship and Information Science (GB)
Kirjastolehti – Kirjastolehti (FI)
Libr.Hi Tech – Library Hi Tech (US)
Libr.Inf.Res.News – Library and Information Research News (GB)
Libr.J. – Library Journal (US)
Libr.Q. – Library Quarterly (US)
Libr.Technol. – Library Technology (GB)
Libr.Trends – Library Trends (US)
Mousaion – Mousaion (ZA)
Naučn.Teh.Bibl. – Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)
New Rev.Inf.Net – The New Review of Information Networking (I)
Online CDROM Rev. – Online & CDROM Review (I)
Philobiblon – Philobiblon (RO)
Program – Program (GB)
Public Acc.Serv.Q. – Public and Access Service Quarterly (US)
Ref.User Serv.Q. – Reference & User Services Quarterly (US)
Rev.Esp.Doc.Cient. – Revista Espanola de Documentación Científica (ES)
Scand.Public Libr.Q. – Scandinavian Public Library Quarterly (Sx)
Signum – Signum (FI)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VÁLOGATÁS

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár új beszerzéseiből

Közművelődés; Közművelődési könyvtár; Tudományos és szakkönyvtárak

L'action culturelle en bibliotheque / sous la direction de Viviane Cabannes et Martine Poulain avec la collab. de Marie-Pierre Dion [et al.]. – Paris : Éd. du Cercle de la Librairie, 1998. – 214 p. ; 24 cm. – (Bibliotheques). – Bibliogr.: p. 211-214. – ISBN 2-7654-0709-6

Raktári jelzet: 3-12553

Napjainkban a könyvtárak mind gyakrabban adnak otthont kulturális rendezvényeknek. A kötet írásainak első csoportját képező kultúrpolitikai tárgyú esszék a könyvtár gyűjteményéhez kapcsolódó szélesebb közönségnek szánt közösségi események szerepét, jelentőségét és formáit tárgyalják. Az ismeretterjesztésnek a közgyűjteményekben gyakorolt hagyományos és új módozatai alapján párhuzamokat vonnak e tanulmányok a múzeumok és a könyvtárak működése között. A második részben adatokat találunk a franciaországi könyvtárak kulturális tevékenységéről felmérések tükrében, majd két nagyobb intézmény, a megújult Francia Nemzeti Könyvtár és a Georges-Pompidou Központban található Bibliotheque publique d'information (BPI) ilyen irányú tevékenységeibe nyerhetünk bepillantást. Ezt követi az egyes könyvtártípusok (városi könyvtárak, megyei könyvtárak, egyetemi könyvtárak, gyerekkönyvtárak) sajátosságainak megfelelő kulturális tevékenységek taglalása. A harmadik rész a kiállítást, szóbeli előadást, audiovizuális, ill. Internetes bemutatót formai, technikai szempontból elemzi és gyakorlati tanácsokkal szolgál a többek között ezek megtervezéséhez, a megvalósításkor igénybe vehető kapcsolatokhoz, a technikai kivitelezéshez és a közönségszervezéshez.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egyszemélyes könyvtár; Esettanulmány (forma)

Arbeitshilfen für Spezialbibliotheken / [Hrsg.] Deutsches Bibliotheksinstitut. – Berlin : DBI, 1983- . – 21 cm

Bd. 9., One-Person Libraries : Fragen und Antworten aus der Praxis in 39 Beispielen / [von Guy St. Clair]. – 1998. – 160 p. – (dbi-materialien ; 178.). – ISBN 3-87068-978-1

Eredeti cím: The OPL case book : thirty case studies from The One-Person Library, a newsletter for librarians and management

Raktári jelzet: 2-10268

A népszerű DBI-sorozat keretében megjelent könyv egy amerikai kiadvány fordítása, mely azzal a céllal készült, hogy gyakorlati segítséget nyújtson az egyszemélyes könyvtárban (angol rövidítése: OPL) dolgozóknak. Az Egyesült Államokban (is) gyakran érte az a kritika a továbbképző tanfolyamokat, hogy az ott elhangzottak túlságosan elméleti jellegűek, a megoldások és elképzelések jól hangzanak ugyan, de semmi közük a valódi élethez. Ezen, pontosabban az egyszemélyes könyvtárban dolgozók „többszörösen hátrányos" helyzetén próbált segíteni az OPL Resources nevű cég, amely 1984 óta rendszeresen megjelenteti a „The one-person library: a newsletter for librarians and management" c. sorozatát, ennek egyik darabja szolgált a fordítás alapjául.

Németországban az OPL-ek támogatása mintegy másfél éve folyik rendszeresen a DBI által szervezett konferenciák, továbbképzések keretében. E célt szolgálja, az önképzés hatékony eszköze lehet ez a könyv is, mely 39 eset, megoldandó helyzet leírását és az ezekre adott válaszokat tartalmazza. A megoldások természetesen csak útmutatást jelentenek, nem feltétlenül követendő példát, amit azzal is kifejez a szerző, hogy minden válasz végén felteszi a kérdést: és Ön mit tenne?

A kötet legfontosabb tanulsága, melyet még mindig meg kell tanulniuk a könyvtárosoknak, hogy nem elsősorban szervezeti, hanem inkább belső, mentális változásra van szükség.

❀

Gazdálkodás -könyvtárban; Hatékonyság; Könyvtárépület; Szakirodalmi szemle (forma); Személyzet; Vezetés

BAKEWELL, Ken G. B.

Managing user-centred libraries and information services / by K. G. B. Bakewell with contributions from Elaine Ansell [et al.]. – 2. ed. – London : Mansell, 1997. – 290 p. ; 23 cm. – Bibliogr. a fejezetek végén. – ISBN 0-7201-2270-8

Raktári jelzet: 3-12593

A második kiadásban megjelent könyv tizenkét fejezetben szemleszerűen foglalja össze a modern könyvtárvezetési ismereteket. A kiadvány terjedelmének csaknem egyötödét alkotó első fejezet a brit könyvtári rendszert, annak alapvető intézményeit, együttműködési formáit ismerteti, majd az általános menedzsment-elvek és technikák rövid bemutatása következik. Ezután a vezetés egyes területeit veszik sorra a szerzők, úm. az automatizálást, az emberi erőforrásokat, pénzügyeket, épületeket és berendezést, a könyvtári munkafolyamatokat (az állománygyarapítástól a szolgáltatásokig), a teljesítménymérést, a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások marketingjét, végül a könyvtárközi együttműködés formáit. Az utolsó fejezet a könyvtárak jövőjével kapcsolatos írásokat elemezve megállapítja: sok könyvtárnak kell még megtanulnia, hogyan válhat még inkább használó-központúvá, s ehhez néhány módszert is felsorol. A könyv legérdekesebb része a „Self-management" c. fejezet, amely azt taglalja, hogyan ellenőrizhetjük saját munkánkat, hogyan tanuljunk meg hatékonyan dolgozni és kommunikációs készségünket javítani. A fejezetek végén lévő bőséges irodalomjegyzék segítségével átfogó ismereteket kapnak a téma iránt érdeklődők.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Bibliofília; Életrajz (forma); Könyvtártörténet -nemzeti; Magánkönyvtár; Nemzeti könyvtár; Régi és ritka könyvek; Hollandia, Amsterdam

Collectors and collections : Koninklijke Bibliotheek 1798-1998 / [editorial board] Marieke van Delft [et al.]. – Zwolle : Waanders Publishers, cop. 1998. – 232 p. ; 32 cm. – Bibliogr.: p. 218-222. – ISBN 90-400-9207-9

Raktári jelzet: 4-10618

A könyv a Holland Királyi Könyvtár megalakulásának 200. évfordulója alkalmából jelent meg 1998-ban.

1798-ban a franciák által megszállt Hollandiában létrejött a Batáviai Köztársaság. Miután V. Vilmos helytartó Angliába menekült, a hatalmat gyakorló Polgári Párt képviselője, A.J. Verbeek javaslatára könyvtárát nemzeti könyvtárrá nyilvánították, és minthogy ez volt az első nemzeti intézmény, az önálló nemzet jelképévé vált.

Az 1800-ban készült első katalógus szerint több mint 5500 könyv és folyóirat képezte a gyűjteményt. Napóleon Lajos királysága alatt (1806-1810) kapta mai nevét: „Koninklijk Bibliotheek", vagyis Királyi Könyvtár. V. Vilmos helytartó fia 1815-től I. Vilmos néven uralkodott az Egyesült Holland Királyság fölött. Ő költöztette a könyvtárat Hollandia egyik legszebb épületébe, ahol egészen 1982-ig működött.

Hollandiában a polgárosodás magas életszínvonalat, fejlett oktatási rendszert és ezek eredményeképpen virágzó könyves kultúrát eredményezett a 17-18. században. A 19. Században kialakuló könyvtári rendszer kiépülésében felbecsülhetetlen szerepük volt a magánkönyvtárak tulajdonosainak. A kereskedők, ügyvédek, magas rangú tisztségviselők könyveinek nagy része került hagyaték, ajándékozás, letét útján a közkönyvtárakba, így a nemzeti könyvtár birtokába is. A 19. század végére nyilvánvalóvá vált, hogy a nagy könyvtárak számára lehetetlen az addigi egyetemes és teljességre törekvő gyűjteményépítés. Így a Királyi Könyvtár fő feladata a humán tudományok és a művészetek dokumentumainak gyűjtése lett, ezen kívül azonban olyan speciális területek dokumentumainak otthonává is vált, melyek iránt a nagy egyetemi könyvtárak feladatukból kifolyólag nem mutathattak érdeklődést, mint például a konyhaművészet, sport és játékok, ponyvairodalom, okkult tudományok stb.

Az elmúlt 20-30 évben felértékelődtek a könyvek. A gyűjtők – és főleg örököseik – adományozás helyett inkább aukciókon értékesítik a dokumentumokat, ahol azok sokkal magasabb áron kelnek el, mint amit a nemzeti gyűjtemények megengedhetnek maguknak. Szerencsére még ma is akadnak nagyvonalú adományozók. 1997-ben egy anonimitását megőrző gyűjtő több mint 200 kötetet ajándékozott a nemzeti könyvtárnak. A 17. és 18. századi szépen illusztrált könyveket zömében Hollandiában nyomtatták, és nagy részükből még nem volt példány a Királyi Könyvtárban.

A múltbeli és mai adományozók tiszteletére készült gyönyörűen illusztrált kötet 50 jelentős adományt és azok hajdani tulajdonosait mutatja be olvasóinak.

Könyvtárpolitika; Közművelődés; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

GREENHALGH, Liz – WORPOLE, Ken – LANDRY, Charles

Libraries in a world of cultural change / Liz Greenhalgh & Ken Worpole with Charles Landry. – London : UCL Press, cop. 1995. – X, 182 p. ; 22 cm. – Bibliogr.: p. 175-178. – ISBN 1-85728-469-0

Raktári jelzet: 3-12604

Egy független kutatócsoport 1989 és 1991 között 12 brit városban tanulmányozta a városok gazdasági, szociális és kulturális életét; a jelentésből a kö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vetkező évben Városok az emberért címmel könyv is megjelent. A várostervezés, a várospolitika, a nyilvános terek milyensége ezek összefüggése, kapcsolata a civil társadalom igényeivel, egyre több megválaszolandó kérdést vetnek fel. A kérdések érintik a nyilvánosságnak kínált kulturális szolgáltatásokat, beleértve a könyvtárat is, s a szerzők megállapítják, hogy a kulturális igények változásával a könyvtáraknak is változniuk kell. A nyilvánosság fogalma, a nyilvános szféra, a nyilvános tér szerepe, a közösség számára ingyen vagy térítésért nyújtott szolgáltatások (a tájékoztatni, nevelni és szórakoztatni hármas egységében) elemzésével indítanak a szerzők, majd a problémákat vázolják fel. A következő nagyobb rész a könyvtárak specifikusságát próbálja meghatározni: a múltban betöltött szerepüket hasonlítja össze az elmúlt 150 évben lezajlott változások során kialakult helyzetükkel. A társadalmi, szociális viszonyok átalakulásával, az emberi jogok újrafogalmazásával, az emberek közötti viszonyok megváltozásával olyan körülmények alakultak ki, melyek révén a sötét kolostorszobáktól, a kevesek által használt magánkönyvtáraktól elvezettek a csupa üveg, csupa fény mai közkönyvtárépületekig. A könyvtárak külső megjelenése, helyük a térben, környezetük milyensége képes kifejezni, mit reprezentál a könyvtár, kifejezheti mennyire demokratikus az intézmény, milyen megbecsültségnek és támogatásnak örvend a helyi, ill. az országos irányításában, milyen igények kielégítésére jött létre stb. A telekommunikáció óriási fejlődése, az információtechnikai eszközök elterjedtsége folytán az információ mind nagyobb mennyisége érhető el elektronikusan, s folyamatosan nő a csak ily módon tárolt információ aránya. A személyiségfejlesztés, a folyamatos tanulás, a távoktatás iránti igények ráépülnek a hálózatokra, s a civil érdeklődés felfutása jelzi, hogy a könyvtáraknak milyen irányban kell kibővíteniük szerepüket.

Gépi információkeresés; Információkeresési rendszer; Online katalógus

HERT, Carol A.

Understanding information retrieval interactions : theoretical and practical implications / Carol A. Hert. – Greenwich, Conn. ; London : Ablex, cop. 1997. – X, 150 p. ; 23 cm. – Bibliogr.: p. 135-144. – ISBN 1-56750-306-3

Raktári jelzet: 3-12605

A szerző az információkeresés tanulmányozásához kialakít magának egy természetes folyamatelvű és használó központú modellt. Ezt megelőzően az 1. fejezetben szakirodalmi szemle keretében kimutatja a rendszerközpontú megközelítések elégtelen voltát és bírálja a megfelelési (match) paradigmát. A 2. fejezetben saját vizsgálati módszerének kidolgozásánál az információigény létrejöttének körülményeit és a keresés helyzetbeli meghatározottságait veszi alapul. A szociológia és a kognitív pszichológia módszereit is bevonva kutatja a relevancia ítéletek meghozatalát befolyásoló tényezőket. A 3. fejezet egy nagyívű vizsgálat részletekbe menő leírása, melyet a szerző 1994-ben, a Syracuse Egyetemen folytatott harminc olyan OPAC-használó körében, akik NOTIS rendszer helyi változatát használták. Kiemeli az információkeresés folyamatára ható tényezőket. A kereső egyén és a gépi rendszer kölcsönhatásának olyan változóit ragadja meg mint a keresés célja, módszere, a keresés felfüggesztésének pontja. Fontos megállapítása, hogy mindezek egy adott keresés folyamán tértől, időtől és egyéb környezeti tényezőktől függően is módosulnak. A keresés helyzetbeli meghatározóit táblázatszerűen összeveti más vizsgálatok hasonló tényezőivel. Keresi a vizsgálat eredményeinek általánosítási lehetőségeit, az elmélet továbbfejlesztésének útját. Az 5., zárófejezet javaslatokat tartalmaz rendszerek tervezéséhez. Például újszerű visszacsatolási technikák és új típusú információk beépítését javasolja, valamint a keresés különböző fázisainak tekintetbe vé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

telét a rendszerfejlesztésnél. A keresés professzionális segítői, a közvetítő könyvtárosok számára is megfogalmaz gyakorlati tanácsokat.

❀

Munkakör; Munkakörülmények; Személyzet; Tervezés; Továbbképzés; Vezetés

JORDAN, Peter – JONES, Noragh

Staff management in library and information work / Peter Jordan with Noragh Jones. – 3. ed. – Aldershot : Gower, cop. 1995. – XII, 264 p. ; 25 cm. – Bibliogr.: p. 245-260. – ISBN 0-566-07581-4

Raktári jelzet: 3-12594

A könyv első kiadása 1982-ben, a második 1987-ben jelent meg. 1982-ben azért, mert sürgetően jelentkezett az igény egy, a napi munka során használható útmutatóra, mely a könyvtári személyzet irányításával és fejlesztésével kapcsolatos kérdésekhez ad segítséget. A jelen kiadást a nagymértékű technikai, jogi, társadalmi és környezeti változások tették indokolttá. A versenyszemlélet növekedése, a pénzügyi problémák, a technikai eszközök és eljárások ugrásszerű változása óriási kihívást jelentenek a könyvtárosok számára, ezért motivációjuk megerősítése elengedhetetlen feladat.

A szerző mindezek figyelembe vételével dolgozta át 1995-ben a könyvet, bizonyos fejezeteket teljesen átalakítva, máshol új esettanulmányokat beiktatva. Nyolc fő fejezete a következő: a könyvtár működési környezetének változásai; motiváció és a munkával való elégedettség; munkaerő-tervezés és -gazdálkodás; munkaköri leírás és a feladatok személyre szabottsága; a személyzet kiválasztása; a teljesítményértékelés; a személyzet képzése és fejlesztése; a munkatársak ellenőrzése és a személyek közötti kommunikáció ápolása, fejlesztése.

A szerző ismerteti ugyan a különböző elméleteket és modelleket (Maslow, stb.), de nem szorítkozik csak ezekre – bemutatja azokat a technikákat, melyekkel elemezhetők és megoldhatók a különböző problémák és feladatok. A világosság kedvéért pedig igyekszik elkerülni a ma oly divatos „menedzsment zsargont".

A könyv használhatóságát, gyakorlatban való alkalmazását számos táblázat, a tárgymutató és a témánként összegyűjtött irodalomjegyzék segíti.

❀

Annotált bibliográfia (forma); Könyvtártudományi bibliográfia (forma); Szakirodalmi szemle (forma); Számítógép-hálózat

LIU, Lewis-Guodo

The Internet and library and information services : a review, analysis, and annotated bibliography / by Lewis-Guodo Liu. – Champaign : Graduate School of Library and Information Science, University of Illinois at Urbana-Champaign, 1995. – 90 p. ; 23 cm. – (Occasional papers, ISSN 0726 1769 ; No. 202.). – Bibliogr.: p. 16-84.

Raktári jelzet: 3-12613

1990 óta rengeteg publikáció született a könyvtárak/tájékoztatási szolgáltatások és az Internet kapcsolatáról, a témával kapcsolatos kutatási problémákról és trendekről. Ennek az irodalomnak a legjavát veszi számba és elemzi az összeállítás egy átfogó, annotált, 446 tételes bibliográfia formájában, a 60-as évek közepétől 1994 szeptemberéig, 27 témakörre bontva. A bibliográfiában nem szerepelnek a könyvismertetések, a heti- és napilapok népszerű cikkei, a tudományos értéket nem képviselő könyvek

❀

Adatbázis; Jelentés -évi, többévi; Szoftver; Ügyvitel gépesítése; Űrlap, nyomtatvány

NAUMER, Janet Noll – THURMAN, Glenda B.

The works for library and media center management : DOS and Windows edition / Janet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Noll Naumer and Glenda B. Thurman. – Englewood : Libraries Unlimited, 1998. – XXII, 178 p. ; 28 cm + 1 db floppy. – ISBN 1-56308-543-7
Raktári jelzet: 4-10612

A kézikönyv részletesen bemutatja, hogyan használható a Microsoft Works program a könyvtári-eszköztári munkafolyamatok automatizálására. Gyakorlati, lépésről lépésre haladó útmutatóként, kezdő számítógép-használókat feltételezve mutatja be a Works fő funkcióit: az adatbázis-kezelést, a táblázatkezelést és a szövegszerkesztést. Jóllehet iskolai eszköztárakra helyezi a hangsúlyt, főiskolai és könyvtári alkalmazásokat is bemutat. A példák a könyv mellékleteként kiadott floppy lemezen is rendelkezésre állnak.

Információpiac; Jövő könyvtára; Katalógus; Szabvány -könyvtári

ODDY, Pat

Future libraries, future catalogues / Pat Oddy. – London : Library Association Publ., cop. 1996. – XI, 180 p. ; 22 cm. – Bibliogr. a fejezetek végén. – ISBN 1-85604-264-2
Raktári jelzet: 3-12603

A szerző – aki a British Library katalogizáló osztályának vezetője – a szigorúan hangzó cím ellenére népszerű könyvet írt, amit az is bizonyít, hogy rövid időn belül ismét kiadták, immár puhafedeles változatban. A könyvtárvezetőkön, katalogizálással foglalkozó szakembereken kívül a könyvtárosképzésben tanítók és a hallgatók is profitálhatnak belőle – olvasható az ajánlásban. 9 fejezetben tárgyalja a szerző szakmánk aktuális kérdéseit: az első három fejezetben az elmúlt 15 év során bekövetkezett változásokat veszi számba, széles kitekintéssel a társadalmi, technikai változásokra, melyek nem hagyták érintetlenül a könyvtári világot sem. Az egyik legerőteljesebb változás a számítógépek beépülése volt a könyvtári munka minden területére. A katalogizálás sokat nyert a számítógépesítéssel, a CD-ROM-ok használatával, mert rugalmasabb lett a keresés, behasonlítás, – bár a címleírások ideje nem lett rövidebb, hiszen a szellemi munkát nem tudja a gép átvenni – nem szólva arról a kényelemről, amelyet a használók élvezhetnek a képernyő előtt ülve, miközben keresnek, böngésznek, megjelenítenek maguknak információkat. Beszél a nagy elektronikus utópiáról, amely fenyegető jövőként tornyosul az ijedősebb könyvtárosok elé, amikor minden adat, információ elektronikus formában lesz elérhető. A tartalmi kérdéseiket a 4-7 fejezetek tárgyalják: itt esik szó a katalogizálásról mint munkafolyamat, a katalogizáló könyvtárosról, a katalógusokról, a szabványok, szabályzatok szerepéről és ezek kapcsolatáról az információs szupertechnikákkal. A elektronizált, virtuális könyvtári világban szükséges-e az információs szupersztrádán a bibliográfiai szabványok használata, kellenek-e mélyen strukturált rekordok az efemer információknak, s egyáltalán milyen katalógusra lesz szükség majd abban a jövőben? A könyv újdonsága, s talán népszerűségét magyarázza, hogy ez az első olyan elméleti összefoglalás, amely az elektronizáció hatását ilyen mélységig vizsgálta a katalogizálás – és tágabb értelemben a könyvtári szakma – jövőjére vetítve.

Esettanulmány (forma); Felsőoktatási könyvtár; Konferenciai anyag (forma); Kölcsönzés -önkiszolgáló; Nagy-Britannia, Sunderland -K

Self-service in academic libraries : future of fallacy? : proceedings of a conference organised by Information Services, University of Sunderland, in conjunction with SCONUL, held at St. Peter's Campus, University of Sunderland, 24/26 June 1996 / ed. by Andrew McDonald and Janet Stafford. –

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Sunderland : University of Sunderland Press, 1997. – 188 p. ; 25 cm. – ISBN 0-907679-94-3
Raktári jelzet: 3-12607

A sunderlandi egyetem tájékoztató szolgálata és a SCONUL (Standing Conference of National and University Libraries, a nemzeti és egyetemi könyvtárak állandó konferenciája) által szervezett nemzetközi tanácskozás előadásai azt vizsgálták, meddig jutottak a felsőoktatási könyvtárak az önkiszolgáló szolgáltatások megvalósításában. A felsőoktatási könyvtárak a bankokhoz, a kiskereskedelemhez stb. hasonlóan vezették be az önkiszolgáló kölcsönzést, előjegyzést, meghosszabbítást, befizetést, illetve kísérleteznek az önkiszolgáló visszavétellel és beiratkozással, elsősorban a megnövekedett igények kielégítése érdekében. Erről angol, ausztrál, kanadai, ázsiai és amerikai példákkal és esettanulmányokkal szolgáltak az előadások. A könyvtári önkiszolgálás igen sokféle területre van hatással: a vezetésre és a szolgáltatásra, a könyvtárosok munkájára és a használókra, a gépi könyvtári rendszerek fejlesztésére, a könyvtár tervezésére és berendezésére – ezeket a kérdéseket járták körül a konferencia előadói.

❀

Együttműködés -belföldi; Gépi információkeresés; Gyűjtőköri kódex; Országos feladatkörű szakkönyvtár; Számítógép-hálózat; Németország

Das Sondersammelgebiets-Fachinformationsprojekt (SSG-FI) der Niedersächsischen Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen : GeoGuide, MathGuide, Anglo-American History Guide und Anglo-American Literature Guide ... : Dokumentation / [Red. Thomas Fischer, Heike Neuroth] ; [Projektleiter Wilfried Enderle]. – Berlin : DBI, 1999- . – 24 cm
Teil 1. – 1999. – VII, 149 p. – (dbi-materialien ; 185.) (Schriften der Deutschen Forschungsgemeinschaft). – Bibliogr. a lábjegyzetekben. – ISBN 3-87068-985-4
Raktári jelzet: 3-12615

A német könyvtárak hagyományos gyűjtőköri együttműködési programja (4 nagy központi szakkönyvtár, 36 országos feladatkörű szakkönyvtár és további kiemelt gyűjtőköri területek) a nyomtatott könyvek beszerzését kívánta összehangolni. A digitális hordozók és a globális hálózatok korában új kommunikációs és publikálási formák alakultak ki. A Német Kutatási Társaság (DFG) – amely a korábbi programnak is fő támogatója volt – most arra ösztönzi a könyvtárakat, hogy együttműködésüket terjesszék ki az Internethez kapcsolódó új, hálózati források közös „beszerzésére", feltárására és szolgáltatására. A témával foglalkozó német egyetemi könyvtári projektekről szólva a kötet összefoglalja a felmerülő új feladatokat, előbb vázlatosan, majd részletesen kifejti a virtuális szakkönyvtárak műszaki és tartalmi megvalósításának koncepcióját, áttekinti a hasonló nemzetközi projekteket, majd rátér az internetes források feltárásának problémáira, különös tekintettel a tárgyi keresésre.

❀

Állományalakítás; Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Gyarapítási keret; Támogatás -pénzügyi -általában; Németország

SPARY, Christiane

Zu Bestandsaufbau und Erwerbungspraxis in universitären Bibliothekssystemen der neuen Bundesländer : ausgewählte Beispiele / Christiane Spary. – Halle : Martin-Luther-Univ. Halle-Wittenberg, 1998. – 95, [26] p. ; 21 cm. – (Schriften zum Bibliotheks- und Büchereiwesen in Sachsen-Anhalt ; 74.). – Bibliogr.: p. 83-93. – ISBN 3-86010-520-5
Raktári jelzet: 2-10277

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az új német tartományok könyvtárainak szakmai „újjáépítése" mindenekelőtt a gyarapítási osztályokra hárult: nekik kellett a gyűjteményeket minél aktuálisabbá és minél teljesebbé tenniük, mégpedig azok után, hogy az önálló gyarapítás az NDK-ban teljesen ismeretlen fogalom volt.

Egy felmérés során 1996 közepén tanulmányozták az új tartományok egyetemi könyvtárainak állományépítési és gyarapítási gyakorlatát. A hallei egyetem füzetsorozatában megjelent kötet – egy főiskolai dolgozat átdolgozott változata – azt foglalja össze, milyen koncepciók és intézkedések születtek 1990 után ezen a területen, hogyan fogadták a könyvtárosok a szövetségi-tartományi munkacsoport ajánlásait és az azok alapján kialakított újfajta gyarapítási gyakorlatot, milyen változtatásokra volt szükség az állományalakításban; mindezt Jena, Lipcse, Halle és Erfurt egyetemi könyvtári hálózatainak példáján. Kiemelten foglalkozik a tankönyvek, a törzsállomány és a költségvetés kérdéseivel. Méltatja a Volkswagen-alapítvány és a Deutsche Forschungsgemeinschaft támogatását, valamint az Otto Harrassowitz cég könyvtáraknak szóló szolgáltatásait.

Diafilmek gyűjteménye; Diapozitív; Gépi információkeresési rendszer; Optikai lemez

SUTCLIFFE, Glyn

Slide collection management in libraries and information units / Glyn Sutcliffe. – Aldershot : Gower, cop. 1995. – XII, 219 p. ; 25 cm. – Bibliogr.: p. 157-178. és p. 205-216. – ISBN 0-566-07580-6

Raktári jelzet: 3-12595

A 35 mm-es diapozitívok könyvtári kezelésével számos szakmai munka foglalkozik, de ezek általában szétszórtan, különböző dokumentumokban jelentek meg, és többségük még az optikai lemezek és a képi adatbázis-technika előtti időből származik. Ez a könyv viszont – s ez egyik fő érdeme – a diapozitívok kezelésének hagyományos módszereit és a modern képi megjelenítési technikákat egyaránt áttekinti. A több mint ötven éve létező diapozitívok, közismertségük és közkedveltségük ellenére, soha nem tartoztak a könyvtári AV-gyűjtemények legfontosabb darabjai közé, s nem álltak az AV-könyvtárosság fejlődésének és szakmai vitáinak középpontjában. A szerző ezért arra törekedett, hogy a témával kapcsolatos összes kérdést részletesen tárgyaljon a következő felosztásban: a diapozitívok különböző fajtáinak kialakulása és alkalmazási területei; a diapozitív-gyűjtemények kezelésére vonatkozó szakirodalom időrendi csoportosítása és elemzése; a diapozitívok beszerzése; műszaki előkészítés; visszakeresés; a kereskedelemben kapható diapozitív-kezelő és visszakereső rendszerek; az orvosi diapozitív-gyűjtemények; az optikai lemezes rendszerek és a diapozitívok; a diapozitívok kezelésének néhány alapelve. A könyvet terjedelmes (20 oldalas) bibliográfia, több függelék (adatbázis-kezelő rendszerek, speciális képanyag-kezelő rendszerek és az ezeket forgalmazók adatainak felsorolásával) teszi teljessé.

Könyvkötés; Könyvkötés története; Restaurálás

ZIMMERN, Friederike

„Board slotting" : eine maschinenunterstützte Buchrestaurierungsmethode / Friederike Zimmern ; [Hrsg. von der Kommission des DBI für Bestandserhaltung]. – Berlin : DBI, 1999. – 128 p. ; 21 cm. – (dbi-materialien ; 184.). – Bibliogr.: p. 115-120. – ISBN 3-87068-984-6

Raktári jelzet: 2-10278

A Német Könyvtári Intézet állományvédelmi bizottságának továbbképző tanfolyamán mutatták be először és többek kérésére e kötetben ismertetik a régi könyvek kötésének restaurálására szolgáló, ke-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vessé ismert, mechanikus módszert (Board Slotting, azaz a borító lemaratása). Ezzel a módszerrel és a hozzá kifejlesztett készülékkel a XVIII-XIX. századi értékes könyvkötéseket lehet kíméletesen és kedvező áron helyreállítani. A kötet első fejezete bevezet a könyvkötés történetébe és a könyvek szerkezetének változásaiba, különös tekintettel a XIX. századra, majd részletesen áttekinti a könyvkötéseknél eddig alkalmazott restaurálási módszereket. Az új módszerre áttérve a kötet a módszerhez használt új anyagokat vizsgálja és hasonlítja össze, majd a készülék prototípusának használatát ismerteti gazdag ábra- és képanyaggal illusztrálva.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Útmutató a Könyvtári Figyelő szerzői és közreműködői számára

- A lap célja: a magyar könyvtár- és tájékoztatásügy elméletével és gyakorlatával foglalkozó eredeti tanulmányok közlése, kiegészítve a külföldi könyvtárügyi fejleményeket bemutató rovatokkal.

- Műfajok, terjedelem: eredeti tanulmányok (20-25 A/4-es oldal), szemletanulmányok (10-20 A/4-es oldal), tömörítések, fordítások (5-15 A/4-es oldal), recenziók (3-6 A/4-es oldal), referátumok (1-2 A/4-es oldal ; a referátumokra vonatkozó tudnivalókat a rovatszerkesztővel kell megbeszélni).

- A kéziratokat egy nyomtatott (gépelt) példányban, A/4-es oldalon, kettes sortávolsággal írva kérjük beadni. Szövegszerkesztővel készült kézirathoz kérjük mellékeljék a floppy lemezt is. A szöveget formázás nélkül, ANSI kódban elmentve tudjuk legegyszerűbben használni. A lemezt visszaküldjük. A szerző (közreműködő: tömörítő, fordító, recencens író) nevét, munkahelyi címét, telefonját, e-postafiókját is szíveskedjenek megadni a kéziraton.

- Tartalmi összefoglalást (kb. 10 mondat terjedelemben) csak az önálló tanulmányok szerzőitől kérünk az angol és német rezümék elkészítéséhez.

- Hivatkozások: A szövegben folyamatosan számozzák be a hivatkozást a hatványkitevőben elhelyezett arab számmal, majd a tanulmány végén Irodalom vagy Jegyzetek alatt adják meg a feloldását. Minta:

  Folyóiratcikkre történő hivatkozás:

  3. ROCKMANN, I. M.: Coping with library incidents. In:
     College and research library news, vol. 56. 1995. no. 7. pp. 456-457.
     vagy
  4. LANG, L.: Az Osztrák Folyóirat-adatbázis mint online
     katalogizálási rendszer. In: Tudományos és műszaki tájékoztatás,
     1990. 37. évf. 7. sz. pp. 275-284.

  Könyvekre történő hivatkozás:

  6. MÉSZÁROS István: Középszintű iskoláink kronológiája és
     topográfiája, 996-1948. Bp. : Akad. K., 1988. 336 p.

  Könyvrészletre történő hivatkozás:

  5. MARX György: Az informatikai kultúra. In: Trendek magyar módra.
     Bp. : OMIKK, 1989. pp. 116-126.

- Illusztrációk: fekete-fehér illusztrációkat tudunk közölni. Kérjük adják meg az ábraszámot és az ábrafeliratot, a kéziratban pedig pontosan jelöljék be az ábrák helyét.

- Honorárium: A szerzőkkel felhasználói és megbízási szerződést köt a szerkesztőség, mely alapján a folyóirat megjelenése után honoráriumot fizet. A felhasználással kapcsolatos részleteket a felhasználási szerződés tartalmazza.

- Szerzői jog: a szerkesztőség írásbeli hozzájárulása nélkül az itt közölt írások nem jelentethetők meg máshol.

- Javítások: a szerkesztőségnek joga van stiláris és nyelvhelyességi szempontok alapján javítani a kéziratokat, tartalmi változtatást csak a szerző jóváhagyásával tehet. A szerzőnek joga van a korrektúrákat látni és javítani.

- Tiszteletpéldány: a Tanulmányok, Kitekintés, Könyvismertetések rovatok szerzőit, közreműködőit a folyóiratszám megjelenése után egy tiszteletpéldány illeti meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MEGJELENT

a

BÉKE PORAIKRA...

A II. világháborúban a keleti hadműveletek során elesett magyar katonákról és munkaszolgálatosokról
című dokumentum-emlékkönyv

SZERKESZTETTE ÉS ÍRTA: BÚS JÁNOS, TÁRSSZERZŐ: SZABÓ PÉTER

A kötet 210x290x48 mm-es méretű, színes, kemény táblás, cérnafűzött, gömbölyített gerincű, oromszegővel és jelzőszalaggal, befűzött térképmelléklettel.

A II. világháború immár 54 éve befejeződött, mégsem zárult le teljesen. Ezt nem csak a - szinte heti rendszerességgel megtalált - fel nem robbant lövedékek, vagy a családi beszélgetések juttatják eszünkbe, hanem nap, mint nap szembesülnek vele a kárpótlással hivatásszerűen foglalkozó szakemberek is.

Sokan a mai napig nem tudják lezárni lelkükben a háborút, nem tudnak megbékélni, mert azt sem tudják, hol nyugszik szeretett apjuk, bátyjuk, szerelmük, akit **talán évtizedekig vártak haza, hiába. És sokan vannak azok is, akik – bár kértek, de – nem kaptak választ a kérdésre: MI LETT VELE?**

A három kötetesre tervezett sorozat most megjelent első darabja választ ad e sokak által feltett kérdésre. S hogy nem csupán egyszerű veszteség-lajstromot tart a kezében az olvasó, azt a közel nyolcszázoldalas dokumentum-emlékkönyvben megtalálható 147 levélidézet, 196 korabeli temetővázlat és kataszterlap, 9 áttekintő térkép, 88 fénykép, 31 tárgyfotó, valamint 22 művészi tusrajz és akvarell is bizonyítja. Mindez a 308 jelentősebb temetőt ismertető leírás mellett szolgál illusztrációként, ahol az eltemetettekre vonatkozó *összesítő adatokon* kívül *topográfiai meghatározás* segíti az olvasót a tájékozódásban, valamint a környékhez kapcsolódó *fontosabb hadműveletekről,* az *ott harcoló* – temetéseket végző – *alakulatokról is képet kaphat.*

A könyv végén található alfabetikus névmutatóban csaknem 28 ezer dokumentáltan elesett és meghalt katona valamint munkaszolgálatos halálának körülményeiről találhatók részletes adatok.

A második kötet a történelmi Magyarország határain belül elesett, a harmadik kötet pedig a nyugati hadműveleti területen és hadifogságban meghalt katonáknak állít majd emléket.

KIADJA A
HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM és a

Varietas '93 Kft.

A árakódó költségek miatt a Könyvtárellátó Kht.-n keresztül forgalmazva 6667 Ft-ért juthatnának a könyvhöz a könyvtárak, de közvetlenül a kiadótól megrendelve postai utánvétes szállítással **ára csak 4900 FT** (Ez az ár a csomagolás és a postai szállítás költségét is magában foglalja!)

Postacím: Varietas '93, 1330 BUDAPEST, PF. 76
Fax: 1/230-4517
E-mail: varietas@matavnet.hu

A kötetet egyaránt érdeklődéssel forgatják majd hősi halottaink hozzátartozói és azok a fiatalok is, akiket megragadnak a történelmi dokumentumok, valamint a hősiesség, a szenvedés, a szeretet, az aggódás és együttérzés megnyilvánulásai.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készítette a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchenyi Könyvtárban 2017-ben

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

ICNBS – NEMZETKÖZI KONFERENCIA A NEMZETI BIBLIOGRÁFIAI SZOLGÁLTATÁSOKRÓL

OMIKK – AZ ELSŐ ISO 9002 SZERINT TANÚSÍTOTT KÖNYVTÁRRA ÉPÜLŐ SZOLGÁLTATÓ INTÉZMÉNY

A MISKOLCI EGYETEMI KÖNYVTÁRI HALLGATÓK KÖNYVTÁRHASZNÁLATI SZOKÁSAI

HIRDESSEN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

1999/3